

ŠIAURĖS
LIETUVOS
KOLEGIJA

NORTHERN
LITHUANIA
COLLEGE

LieM
asociacija

STUDIJOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE 2015:

II-os tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga

STUDIES IN MODERN SOCIETY 2015:

Material of the Second International Scientific Conference

ISBN 978-9955-859-03-1

Šiauliai 2015

Atsakingas redaktorius / Executive Editor

Ieva Bilbokaitė, *Šiaurės Lietuvos kolegija (Northern Lithuania College)*

Redaktorių kolegija / Editorial Board

Prof. habil. dr. Irena Leliūgienė, *Kauno technologijos universitetas (Kaunas University of Technology)*

Prof. dr. Jadvyga Čiburienė, *Kauno technologijos universitetas (Kaunas University of Technology)*

Doc. dr. Raimonda Minkutė Henrickson, *Kauno technologijos universitetas (Kaunas University of Technology)*

Doc. dr. Vaidotas Trinkūnas, *Vilniaus Gedimino technikos universitetas (Vilnius Gediminas technical university)*

Doc. dr. Aušra Rimkutė-Ganusauskienė, *Šiaulių universitetas (Šiauliai University)*

Doc. dr. Gražina Šmitienė *Klaipėdos universitetas (Klaipėda University)*

Doc. dr. Laima Kyburienė, *Kauno kolegijos Jonušo Radvilos studijų centras (Kedainiai Jonas Radvila Study Centre of University of Applied Sciences)*

Doc. dr. Žaneta Kavaliauskienė, *Šiaulių valstybinė kolegija (Šiauliai State College)*

Lekt. dr. Vida Navickienė, *Lietuvos edukologijos universitetas (University of Educational Sciences)*

Redakcijos adresas:

VšĮ Šiaurės Lietuvos kolegija

Tilžės g. 22, LT-78243 Šiauliai

Tel./faks. +370 41 52 51 00

El. p. bilbokaite.ieva@slk.lt

<http://www.slk.lt>

Address:

Northern Lithuania College

Tilžės st. 22, 78243 Šiauliai, Lithuania

Tel./Fax: + 370 41 525 100

E-mail: bilbokaite.ieva@slk.lt

<http://www.slk.lt>

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisomi ar kitaip platinami be leidėjo sutikimo.

All rights of the publication are reserved. No reproduction, copy or transmission of this publication may be made without publisher's permission.

© Šiaurės Lietuvos kolegija, 2015

ISBN 978-9955-859-03-1

Brūkšninis kodas

9789955859031

TURINYS

Nijolė Bankauskienė, Ramunė Masaitytė

INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ TAIKYMAS RENGIANČIAMS PEDAGOGAMS: KTU ATVEJIS 4

Ieva Bilbokaitė

MOKINIŲ TAUTINIŲ VERTYBIŲ UGDYMASIS: TEORINIŲ ŠALTINIŲ IR LIETUVOS STRATEGINIŲ ŠVIETIMO DOKUMENTŲ ANALIZĖS KONTEKSTAS.....14

Daiva Bukantaitė, Monika Kubiliūtė

KAS YRA MOKYTOJŲ MOKYTOJAI? MUZIKOS MOKYTOJŲ MOKYMĄSI DARBO VIETOJE SKATINANTYS VEIKSNIAI.....20

Rolandas Bulotas

TEISINIO UGDYMO(SI) SRATEGIJŲ PROJEKTAVIMAS MOKYKLOJE MOKINIŲ, MOKINIŲ TĖVŲ IR MOKYTOJŲ POŽIŪRIU28

Viktoras Chadyšas, Renata Chadyšienė, Romualdas Kliukas, Nijolė Čeikienė

MATEMATIKOS MOKYMAS NUOTOLINĖSE STUDIJOSE36

Sigita Damanskienė

DALYKINIS ELEKTRONINIS LAIŠKAS – STUDENTO ĮVAIZDŽIO DALIS43

Margarita Išoraitė

ASMENINIO PARDAVIMO TYRIMAS PREKYBOS CENTRE MAXIMA.....49

Ilona Klanienė, Lina Uktverytė

SPECIALISTŲ MOTYVAVIMO VEIKSNIAI DARBUI SU JAUNIMU NEVYRIAUSYBINĖSE ORGANIZACIJOSE.....58

Oksana Liutkevičienė, Linas Merkys

DALYVAUJANTIS VEIKLOS TYRIMAS SOCIOKULTŪRINIAME BESIMOKANČIOS VISUOMENĖS KONTEKSTE68

Aušra Lukšaitė, Nerijus Leikus

PAAUGLIŲ SMURTAS PRIEŠ PEDAGOGUS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE74

Ramunė Masaitytė, Alicija Ramanauskaitė

KŪRYBINIŲ METODŲ TAIKYMAS EKONOMIKOS DALYKO MOKYMOSI SĖKMEI: MOKYTOJŲ POŽIŪRIS.....85

Regina Misevičienė, Danutė Ambrazienė, Česlovas Christauskas

VIRTUALIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMAS STUDIJŲ PROCESSE92

Reda Ponelienė, Skaistė Kovienė

PIRMOJI KIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGO PRAKTIKA: STUDENTŲ PATIRTYS 101

Vaiva Pranevičienė

KEITERINGO PASLAUGOS MAITINIMO ĮMONEI „ARKOS“ KŪRIMO VIZIJA.....108

Neringa Tolstych, Emilija Urnėžienė

PIRMINIO PROFESINIO MOKYMO ĮVAIZDŽIO GERINIMAS KAIP KOKYBĖS VADYBOS TOBULINIMO PRIELAIDA: PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGŲ MOKINIŲ POŽIŪRIS.....117

INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ TAIKYMAS RENGIANČIAMS PEDAGOGUS: KTU ATVEJIS

Nijolė Bankauskienė

Kauno technologijos universitetas

Ramunė Masaitytė

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas

Anotacija. Straipsnyje aptariama KTU patirtis, rengiant pedagogus laipsnio nesuteikiančioje studijų programoje „Pedagoginės studijos“, kurios nuo 1999 metų vykdomos pusiau nuotoliniu būdu. Šią programą renkasi asmenys, gyvenantys ne tik Kaune, bet ir įvairiai nutolusiuose nuo Kauno regionuose.

Tai vienintelė tokio pobūdžio programa Lietuvoje, kurios teoriniai moduliai pilnai dėstomi nuotoliniu būdu, taikant E. technologijas. Pedagoginę praktiką (30 kreditų) studentai atlieka ugdymo institucijose, vadovaujant mentoriams ir tūtoriams. Studentai paskaitas gali stebėti savo kompiuterių ekranuose, o gyvenantys Kaune ar šalia jo, gali atvykti ir dalyvauti paskaitose KTU E. nuotolinio mokymosi centre. Paskaitos filmuojamos, ir studentai, negalėję atvykti ar stebėti jos transliacijos metu, gali jas pamatyti jiems patogiu laiku Moodle sistemoje. Todėl kyla probleminis klausimas: ar galima teigti, kad informacinių technologijų taikymo patirtis, rengiant pedagogus KTU, yra sektinga ir atliepianti šių dienų visuomenės poreikius reiškinius.

Straipsnis susideda iš dviejų dalių – teorinės ir empirinės, kurioje atskleista studentų, kurie mokosi laipsnio nesuteikiančioje studijų programoje, nuomonė apie jų jauseną ir veiklą studijų modulyje „Bendroji pedagogika“, kuri transliuojama iš KTU E. nuotolinių studijų centro.

Pagrindiniai žodžiai: informacinės technologijos, KTU, pedagogų rengimas.

Įvadas

XXI amžius, pasižymintis sparčia mokslo ir technikos pažanga, nuolat kintančiais rinkos poreikiais, kelia vis didesnius reikalavimus ir visuomenei, ir individui. Lietuvos aukštosios mokyklos, atliepdamos informacinės, žinių ir sumanios visuomenės iššūkius, keičia specialistų rengimo formas ir būdus. Į ugdymo procesą vis labiau ir veržliau įsiveržia technologijos, ypač informacinės, kinta ir dėstymo metodai. Jei anksčiau (XX a. pabaiga) taip galima buvo pasakyti apie universitetines inžinierinio, gamtamokslinio ugdymo programas, tai XXI a. pradžioje galima teigti ir apie naują nuotolinio mokymo formą, taikomą humanitarinių bei socialinių mokslų studijų srityje.

Nežiūrint to, kad pedagogai yra rengiami net keliuose dienos bakalauro studijas turinčiuose universitetuose, vis dar labai populiarī vienerių metų laipsnio nesuteikiančių studijų programa, kurioje studijuoja jau dalyko bakalauro studijas baigę, bet neturintys pedagogo kvalifikacijos ir norintys dirbti arba dirbantys mokytojais ugdymo institucijose, asmenys.

Ir užsienio, ir Lietuvos edukologai (Jarvis, 2001; Burge, 1988; Jakavičius ir Stučkaitė, 2001; Zubrickienė, 2003, Bankauskienė ir Bankauskaitė – Sereikienė, 2007) pabrėžia, kad suaugusiųjų mokymasis pasižymi mokymosi ypatumais, kad suaugusieji patiria sunkumus, studijuodami aukštojoje mokykloje, nes jiems reikia derinti ir studijas, ir darbą ugdymo institucijose, ir pagalbą šeimai, todėl nuotolinių studijų poreikis yra kasmet vis didesnis.

Anot Moore (1996), nuotolinės studijos skirtingai nuo stacionarių, vykstančių kitoje erdvėje, pasižymi kita studijų turinio ir dėstymo metodika, bendravimo formomis. Kaip teigia Targamadžė (1999), nuotolinės studijos leidžia suteikti vienodas mokymo galimybes visiems visuomenės nariams, nepriklausomai nuo to, kurioje šalies vietoje jie gyvena.

Kuncaitis (1999), Jakavičius, Stučkaitė (2001), Zubrickienė (2003), tyrę nuotolinių studijų procesus, pabrėžia, kad šiame procese dalyvauja įvairių sričių specialistai, tačiau pasigendama svaresnio edukologų dėmesio kuriant šių studijų didaktinę medžiagą. Prieš 15 metų didesnis dėmesys buvo skiriamas nuotolinių studijų organizavimui, rengiant verslo, administravimo, teisės, užsienio kalbų specialistus, buvo pasigesta studijų programų, skirtų pedagogams.

Todėl kyla **problemnis klausimas**: ar galima teigti, kad informacinių technologijų taikymo patirtis, rengiant pedagogus KTU, yra sektinga ir atliepianti šių dienų visuomenės poreikius reiškinius.

Tyrimo tikslas: atskleisti KTU edukologų patirtį, rengiant pedagogus laipsnio nesuteikiančiose vienerių metų studijose, taikant informacines technologijas.

Uždaviniai:

- Aptarti reikalavimus organizuojant nuotolines studijas.

- Ištirti KTU laipsnio nesuteikiančių studijų studentų, studijuojančių programoje „Pedagogikos studijos“, nuomonę apie modulio „Bendroji pedagogika“ realizavimą nuotoliniu būdu informacinių technologijų pagalba.

Tikslui pasiekti taikyti **tyrimo metodai**:

- Mokslinės literatūros analizė;
- Kokybinis tyrimas: atvejo analizė ir pusiau struktūruotas interviu.

Kaip nurodo Jakavičius ir Stučkaitė (2003), cituodami Keegan (1996), Rutkauskienę (1997), Targamadžę (1999), Normantą (2000), pagrindinis tradicinių ir nuotolinių studijų skiriamasis bruožas – mobilumas. Nuotolinės studijos nėra ribojamos laiko ir erdvės. Studijuojantis gali pasirinkti ir ištraukti iš studijų procesą pasirinktu laiku ir priimtinu tempu, kaip jam patogiau.

Taigi nuotolinės studijos pagal Rutkauskienę (1997), ir Targamadžę (1999):

- leidžia dirbti ir mokytis tuo pačiu metu;
- nereikalauja vykti iš gyvenamosios vietos;
- leidžia pasirinkti mokymosi sritį;
- sudaro galimybę pasirinkti patogų mokymosi laiką;
- leidžia, nepriklausomai nuo dėstytojo, mokytis pasirinktu laiku;
- greitai pateikia rezultatus studijuojančiam.
- Sklandžiam ugdymo procesui užtikrinti reikalingos tam tikros sąlygos:
- techninės – organizacinės;
- dėstančių pedagogų pasirengimas dirbti nuotoliniu būdu (metodinės medžiagos parengimas, dialogo ir grįžtamojo ryšio su studentais palaikymas, gebėjimas valdyti paskaitos laiką, nusiteikti, kad paskaita filmuojama ir transliuojama tiesiogiai;
- studijuojančiųjų pasirengimas ir motyvacija studijuoti nuotoliniu būdu.

Pirmiausia turi būti sudarytos atitinkamos brangiai kainuojančios technologinės sąlygos: nuotolinio mokymo centrai, užtikrinantys kokybišką ryšį tarp dėstytojo ir studento, paskaitų įrašų galimybės, įrašų saugojimo sąlygos, įrašų transliavimo į nutolusias vietas galimybės. Tam procesui valdyti turi būti parengti ir apmokyti specialistai, kurie ne tik užtikrintų kokybišką įrangos priežiūrą, bet ir galėtų transliuoti paskaitas, šalinti atsiradusius gedimus, įrašytų užsiėmimus, juos kataloguoti, juos saugotų ir pateiktų pakartotiniam naudojimui.

Dėstytojai, taikantys technologijas nuotolinio ugdymo procese, turi gebėti valdyti informacines technologijas, parenti medžiagą paskaitai, atitinkamai ją struktūruoti. Transliacijos metu dėstytojas turi puikiai valdyti auditoriją, mokėti palaikyti ryšį su nutolusiais studentais, juos motyvuoti, gebėti atsakyti į iškilusius klausimus, turi būti emociškai nusiteikę, nes jų paskaitos yra ne tik tiesiogiai transliuojamos, bet ir įrašomos, kad studentai galėtų juos matyti jiems patogiu laiku.

Studentas, dalyvaudamas nuotolinių studijų procese, taip pat turi būti atitinkamai pasirengęs. Jis turi, kaip nurodo Beresnevičienė (2000):

- pasižymėti nuotolinio mokymosi motyvacija;
- gebėti naudotis naujausiomis informacinėmis technologijomis;
- vystyti savo psichines savybes, lavėti ir nuolat reflektuoti;
- sukurti atitinkamą mokymosi aplinką studijų procese.
- Kaip pastebi Knowles (1984), besimokančiųjų sėkmingą mokymąsi nuotolinėse studijose lemia pozityvi saviugda, vadovaujant savo mokymuisi (angl. self-directed learning). Todėl studentas, būsimasis pedagogas, turi išmokti sau vadovauti. Tam, kaip teigia Candy (1991), Cranton, (1996), reikia:
- išmokti naudoti laiką;
- būti metodiškam ir disciplinuotam;
- logiškai ir analitiškai mąstyti;
- mokėti kritiškai mąstyti ir būti sąmoningam;
- demonstruoti smalsumą, atvirumą, motyvaciją;
- būti lanksčiu, atkakliu, atsakingu žmogumi;
- būti kūrybingu, pasitikinčiu savimi ir atsakingu;
- išsiugdyti mokėjimą rasti reikalingą informaciją, ją apdoroti;
- žinoti, kaip mokytis, ir gebėti išsirinkti tinkamiausią mokymosi strategiją, prireikus mokėti ją pakeisti, jeigu pirmoji pasirodytų neveiksminga;
- nebijoti rizikuoti mėginant naujoves;

- žinoti, kaip ir kur susirasti reikiamos informacijos, literatūros;
- išmokti save vertinti (savianalizė) pagal savo individualius vertinimo kriterijus;
- būti pozityviam, kritiškam savo atžvilgiu;
- Bendrauti ir bendradarbiauti su kolegomis, ekspertais ir konsultantais.

Situaciją galima atskleisti atliekant atvejo analizę.

Nuo 1999 metų rudens Kauno technologijos universitete veikia laipsnio nesuteikiančių vienerių metų studijų programa, kuri yra vykdoma nuotoliniu būdu, pasitelkiant pažangiausias informacines technologijas. Nuo 1999 metų šias studijas baigė ir pedagogo kvalifikacijos pažymėjimą įgijo daugiau kaip pusė tūkstančio asmenų.

KTU atitinka visus reikalavimus, keliamus nuotolinių studijų įgyvendinimui. Įkurtas stambus, disponuojantis pažangiomis informacinėmis technologijomis E. mokymosi technologijų centras (Studentų g. 48A, Kaunas), prie kurio kūrimosi ir vystymosi daug prisidėjo A. Targamadzė, B. Rutkauskienė, G.Cibulskis. Nors įranga sparčiai sensta, tačiau ji nuolat ir kokybiškai atnaujinama. Per pastaruosius penkiolika metų ženkliai pakito paskaitų įrašymo, transliavimo ir įrašų saugojimo technologijos, ypač pagerėjo ryšio tarp studijoje dirbančio dėstytojo ir nuotolinio studento kokybė, atsirado betarpiško bendravimo galimybė. Patobulėjo ne tik technologinės, bet ir vadybinės – organizacinės galimybės (papildomos mokomosios medžiagos įrašų transliacija, paskaitų transliacijų valdymas iš operatoriaus pulsto).

Studijose sukurama specifinė mokymosi aplinka, kuri skatina savarankišką ir individualų mokymąsi, tiesiogiai dalyvaujant ar nedalyvaujant dėstytojui.

Pedagogas taip pat turi nusiteikti specifinei veiklai dirbti nuotoliniu būdu. Jis, dėstantis nuotolinėse studijose, turi gebėti iš anksto numatyti ir atitinkamomis porcijomis parengti bei išdėstyti studijų medžiagą numatomam pagal studijų kreditus kontaktiniam užsiėmimų skaičiui (pvz., 6 kr. moduliui numatoma 16, o 3 kr. moduliui – 8 užsiėmimai po dvi akademines valandas).

Medžiaga pateikiama skaidrėse power point forma. Ji papildoma schemomis, lentelėmis, įterpiami mokomieji filmai.

Dėstytojas paskaitos metu ne skaito skaidrių turinį, bet jį komentuoja, kelia klausimus studentams, skatina juos diskutuoti, jeigu studentai tuo metu yra prisijungę prie savo kompiuterių ir stebi paskaitos procesą arba aktyviai dalyvauja paskaitoje, atvykę į E. mokymosi technologijų centro auditoriją Studentų g. 48 A. Paskaitą dėstytojas gali vesti nebūtinai iš E. mokymosi technologijų centro, bet ir iš bet kurios patogios erdvės, jei jis turi kompiuterį, perdavimo ryšį programą, „skaipą“ ir mikrofoną.

Studentas, negalėjęs tiesiogiai dalyvauti paskaitoje jos transliavimo metu, gali paskaitą atsisiųsti ir stebėti jam patogiu laiku neribojamą skaičių, nes visos paskaitos talpinamos į Moodle sistemą. Paskaitų medžiagos stebėti bet kas negali. Tai prieinama tik programoje dalyvaujantiems pedagogams ir studentams bei klausytojams, kurie turi savo registracijos kodą.

Taigi pedagogas turi pasižymėti stipria motyvacija, geru profesionaliu dėstomo dalyko išmanymu, puikiu metodiniu pasirengimu, gebėjimu suplanuoti ir išdėstyti medžiagą, telpančią į dvi akademines valandas, pasižymėti stipriu psichologiniu pasirengimu, nesutrikkti gavus ne visai patogius klausimus iš studento, gebėti tuoj pat atsakyti į klausimus, „nepamesti“ dėstomo dalyko eigos gijų, bendrauti su atvykusiais į paskaitą ir aktyviai ją stebinčiais studentais, turėti omenyje, kad paskaitos procesas yra filmuojamas ir tiesiogiai transliuojamas. Šią medžiagą studentai gali stebėti jiems patogiu metu, t.y. valdyti ypatingą edukacinę erdvę, kuri sukurama nuotolinio mokymosi auditorijoje, iš kurios transliuojama paskaita ir tuo pačiu formuojamas virtualios erdvės edukacinis procesas. Tokio pobūdžio paskaitos iš dėstytojo pareikalauja daugiau fizinių ir psichinių jėgų, didesnio susikaupimo, saviugdos, nuolatinės refleksijos, pozityvaus emocinio nusiteikimo. Tokia specifinė edukacinė aplinka turi skatinti savarankišką bei individualų mokymąsi ir tiesiogiai nedalyvaujant dėstytojui.

Toks technologijų taikymo patogumas yra pozityvus ir tuo atveju, jei dėstytojas išvyksta į konferenciją ar komandiruotę. Jis iš anksto gali atvykti į E. technologijų mokymosi centrą ir įrašyti paskaitas, pateikti užduotis. Technikos inžinierius, organizuojantis paskaitų transliaciją, gali pateikti pagal tvarkaraštį, paskaitos laiką, iš anksto numatytą ir parengtą įrašą.

Laipsnio nesuteikiančiai studijų programai naujai veikti KTU buvo duotas leidimas iš SKVC 2014m. gegužės 07 d. Ją baigusiesiems asmenims suteikiama pedagogo kvalifikacija, atitinkanti 6 kvalifikacijos sandaros lygį pagal Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010m. gegužės 4d. nutarimu Nr. 535 (Žin., 2010, Nr.56-2761), patvirtinama studijų pažymėjimu.

Pedagoginių studijų apimtis, kaip to reikalauja Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012m. gruodžio 12d. įsakymas Nr. V-1742 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2010m. sausio 8d. įsakymo

Nr. V-54 „Dėl pedagogų rengimo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“, yra 60 studijų kreditų: teorinė dalis – 30 studijų kreditų ir pedagoginė praktika, kurios apimtis yra 30 studijų kreditų.

Kaip atskleidė patirtis, įgyti pedagogo kvalifikaciją kasmet siekia ne tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose dirbantys būsimieji pedagogai, bet ir nutolusių regionų nuo didžiųjų Lietuvos centrų, gyvenantys mažuose miesteliuose ir kaimų mokytojai. Jiems kyla daug keblumų savaitės pabaigoje penktadieniais – šeštadieniais vykti mokytis į didžiųjų šalies miestų aukštųjų mokyklų atitinkamas pedagogų rengimo programas: tam reikalingas ir laikas, ir papildomos lėšos.

Todėl teorinių dalykų dėstymas E. nuotoliniu būdu ir būsimųjų mokytojų studijos, neišvykstant iš savo gyvenamojo regiono, – didelis reikšmingas faktorius laikui ir ištekliams taupyti.

Kaip nurodo KTU laipsnio nesuteikiančių studijų programoje „Pedagogikos studijos“ (60 studijų kreditų) dirbantys dėstytojai keičiasi ir dėstytojo, ir studijuojančiojo vaidmenys ugdymo/si procese. Dėstytojas bendrauja su studentais parengtos mokymosi medžiagos, konsultacijų bei technikos pagalba. Studijų procesas koncentruojasi ne apie dėstytoją, o apie studentą. Studijos tampa mažiau formalios, o studentai turi patys rinktis informaciją ir savarankiškai spręsti problemas. Studijos nustoja būti ribojamos, kaip tai nurodo Jakavičius ir Stučkaitė (2001), tiek erdvės, tiek laiko požiūriu, nes konkrečius dalykus studijuoti galima informacinių technologijų pagalba iš tolimos kompiuterizuotos darbo vietos bet kuriuo studentams patogiu laiku.

Siekiant geriau suvokti procesus, vykstančius rengiant pedagogus ir taikant informacines technologijas, buvo atliktas kokybinis tyrimas 2014/2015 mokslo metų žiemos sesijos metu. Duomenų rinkimui pasitelktas interviu metodas.

Tai padėjo tyrėjoms suvokti informantų požiūrius, nuomones ir įsitikinimus. Kaip nurodo Rupšienė (2007, p.63), Potton (1990) išskiria šešis interviu klausimų tipus:

- Apie elgesį (ką respondentas yra daręs arba daro).
- Nuomonės (ką respondentas mano apie tiriamą problemą).
- Apie jausmus (ką jaučia).
- Apie žinojimą (ką žino apie tiriamą problemą).
- Apie pojūčius (ką matė, prie ko prisilietė, ką girdėjo).
- Demografiniai klausimai (amžius, išsilavinimas, lytis ir kt.).
- Respondentams buvo pateikti penki atviri klausimai. Atliktas iš dalies struktūruotas interviu. Tai giluminis interviu: buvo siekta kruopščiai ištirti nuomones, požiūrius ir patirtis. Tyrimo metu buvo panaudoti visi penki interviu klausimų tipai (1 lentelė).

1 lentelė. Tyrimo respondentams pateikti klausimai

Apie jausmus	Kaip jaučiatės, dalyvaudami „Bendrosios pedagogikos“ paskaitose, vykdomose nuotoliniu būdu?
Apie pojūčius	Kuo pasižymėjo „Bendrosios pedagogikos“ paskaitos, vykusios nuotoliniu būdu ir patalpintos į Moodle sistemą?
Apie nuomones	Kokia jūsų nuomonė, kuo ši nuotolinio mokymosi technologija ypatinga?
Apie žinojimą	Ko išmokote „Bendrosios pedagogikos“ modulio paskaitų metu, stebėdami jas virtualioje erdveje?
Apie elgesį	Kuo pasižymi studento veikla ir jo dalyvavimas paskaitoje, vykdomoje nuotoliniu būdu?

Tyrimo dalyvavo 15 SMD 4/1, 9 SMD 4/2 ir 3 SMD 4/3 grupių 27 studentai, studijuojantys KTU, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto Edukologijos katedros laipsnio nesuteikiančių studijų programoje „Pedagogikos studijos“, mokęsi 6 studijų kreditų „Bendrosios pedagogikos“ modulį.

Studentų atsakymai suskirstyti į kategorijas. Tai leido išryškinti, kuo ypatingas nuotolinis mokymasis rengiant pedagogus laipsnio nesuteikiančių studijų programoje „Pedagogikos studijos“.

Į 1-ą klausimą „Kaip jautėtės, dalyvaudami „Bendrosios pedagogikos“ paskaitose, vykdomose nuotoliniu būdu?“, respondentų atsakymai pasiskirstė į dvi kategorijas. Studijų pradžioje studentai jautė baimę, nežinią ir susirūpinimą: „Buvo sunku įsivaizduoti, kaip tas procesas vyks, kaip reikės bendrauti, kas atsakys į klausimus“, „Man buvo truputį neramu: bijojau, kad nesugebėsiu Moodle sistema dirbti“, „Dalyvauti „Bendrosios pedagogikos“ paskaitose virtualioje erdveje buvo labai sunku“.

Respondentai, susipažinę su Moodle sistema, ir esmę dalyvauti paskaitose nuotoliniu būdu, įgijo patirties ir pagrindė kitą kategoriją „Puiki jausena, pasitenkinimas, geri išpūdžiai, nustebimas, susidomėjimas“. Jie nurodė (žr. 2 lentelę): „Stebėdamas paskaitas Moodle sistemoje man patogiu laiku, jaučiuosi puikiai, labai gerai“. „Kaip ne pirmą kartą studijuojančiai, šios paskaitos paliko didelį įspūdį“.

„Nors pradžia ir nežinomybė baugino, bet vėliau, suvokusi procesą, jaučiuosi puikiai“. „Išgyvenau kuo šilčiausius, geriausius, teigiamus jausmus“. „Jaučiuosi itin gerai, saugiai, patogiai“.

2 lentelė. Respondentai apie jauseną dalyvaujant paskaitose nuotoliniu būdu

Kaip jaučiatės, dalyvaujant „Bendrosios pedagogikos“ paskaitose, vykdomose nuotoliniu būdu?	<u>Baimė, nežinia, susirūpinimas:</u> „Buvo sunku įsivaizduoti, kaip tas procesas vyks, kaip reikės bendrauti, kas atsakys į klausimus“. „Man buvo truputį neramu: bijojau, kad nesugebėsiu naudotis Moodle sistema“. „Dalyvauti „Bendrosios pedagogikos“ paskaitose virtualioje erdvėje“ iš pradžių buvo sunku“. „Paskaitoje jaučiuosi labai keistai, nes tuo metu, kai dalyvavdavau paskaitose akivaizdžiai auditorijoje, o ne prie kompiuterio ekrano, mūsų paskaitą filmuodavo ir įrašydavo. Atsakinėdama į dėstytojos klausimus ar reflektuodama, nuolat turėjau omenyje, kad esu filmuojama“. <u>Puiki jausena, pasitenkinimas, geri įspūdžiai, nustebimas, susidomėjimas:</u> „Stebėdama paskaitas Moodle sistemoje man patogiu laiku, jaučiuosi puikiai, labai gerai“. „Kaip ne pirmą kartą studijuojančiai, šios paskaitos paliko didelį įspūdį“. „Dalyvaudama paskaitose esu sužavėta proceso organizavimu“. „Jaučiuosi mylima“. „Jautėsi rūpestis studentais“. „Nors pradžia ir nežinomybė baugino, bet vėliau, suvokusi procesą, jaučiausi puikiai“. „Nustebino“. „Nauja veikla, naujos žinios suteikė ne tik naudos, bet sukėlė daug puikių pasitenkinimo jausmų. Įspūdžiai pasiliko ilgam laikui“. „Išgyvenau kuo šilčiausius, geriausius, teigiamus jausmus“. „Jaučiuosi itin gerai, saugiai, patogiai“. „Programa patraukli. Tikras iššūkis. Tai buvo ne taip sunku, kaip atrodė iš pradžių“. „Sekdama paskaitų eigą ir turinį visą laiką jutau motyvaciją mokytis, norėjau kuo geriau suvokti dėstomo dalyko turinį ir esmę, kad sektųsi mokytis ir kitų programos dalykų“. „Labai stebino paskaitos virtualioje erdvėje“. „Iš pradžių buvo keista, bet greitai pripratau“.
---	--

Studentai buvo paprašyti atsakyti į klausimą: Kuo pasižymėjo „Bendrosios pedagogikos“ paskaitos, vykusios nuotoliniu būdu ir patalpintos į Moodle sistemą? Respondentų atsakymus galima sugrupuoti į 4 kategorijas, o pasikartojančias mintis susisteminti (žr. 3 lentelė). Išryškėjo teigiamas paskaitų vertinimas. Respondentai nurodė tinkamą paskaitų vedimo metodiką, pastebėjo, kad paskaitoje pereinama nuo mokymo prie sąveikos ir mokymosi paradigmu. Paskaitos pasižymėjo nuoširdžiu bendravimu ir dėmesiu studentams. „Paskaitų turinys pateiktas glaustai, susisteminta paskaitų medžiaga“. „Gerai organizuotos įtraukiančios paskaitos“. „Paskaitų eiga aiški. Temos suformuluotos suprantamai ir tiksliai“. „Dėstytoja dirbo sąveikos paradigmoje. Visada buvo ieškomas ryšys su auditorija, kuri sekė paskaitas prie savo kompiuterių“. „Studentai nuolat kviečiami dialogui“. „Šiose paskaitose išvelgiau visas tris paradigmas“.

3 lentelė. Respondentų nuomonė apie paskaitas nuotoliniu būdu

Kuo pasižymėjo „Bendrosios pedagogikos“ paskaitos, vykusios nuotoliniu būdu ir patalpintos į Moodle sistemą?	<u>Teigiamai vertinamas turinys:</u> „Paskaitų turinys pateiktas glaustai, susisteminta paskaitų medžiaga“. „Šios paskaitos labai skiriasi nuo panašių, kuriose dalyvavau prieš 14 metų“. <u>Tinkama vedimo metodika:</u> „Gerai organizuotos „įtraukiančios“ paskaitos“. „Paskaitų eiga aiški. Temos suformuluotos suprantamai ir tiksliai“. „Dėstytoja pareigingai komentavo ir išsamiai atsakydavo į atsiųstus klausimus (paskaitos metu buvo galima parašyti klausimus, kuriuos dėstytoja matydavo ekrane ir tuoj pat komentavo visiems studentams)“. „Paskaitos buvo vedamos labai apgalvotai ir atsakingai“. „Ir turinys, ir pateikimo metodai smarkiai patobulėjo“. „Paskaitoje informacija išdėstoma labai nuosekliai“. „Paskaitos viena kitą darniai papildė. Pristatyti inovatyvūs informacinių technologijų metodai. Tai buvo tikras atradimas. Tai iš karto išbandžiau ir praktiškai pritaikiau savo darbe“. <u>Stebimos pasikeitusios paradigmos:</u> „Paskaitoje nebuvo vien „sausos“ teorijos, vyko diskusija, savotiška refleksija, buvo nuolat klausiama, ar studentai viską suprato“. „Dėstytoja dirbo sąveikos paradigmoje. Visada buvo ieškomas ryšys su auditorija, kuri sekė paskaitą prie savo kompiuterių ekranų“. „Šiose paskaitose išvelgiu visas tris paradigmas: mokymas, sąveika (temų pateikimai, medžiagos N dėstymai, egzamino klausimų aptarimas); mokymasis (didžioji studijų dalis – tyrimas, medžiagos apdorojimas, savarankiškas mokymasis)“. „Ši paskaita įrodė, kad medžiagos „iškalimas“, jos atkartojimas yra jau pasenusi ir neefektyvi metodika, svarbu gebėti medžiagą suprasti, kritiškai vertinti ir apdoroti. Svarbiausia – gebėti medžiagą taikyti praktikoje ir kituose moduluose“. <u>Nuoširdus bendravimas, dėmesys studentui:</u> „Studentai nuolat kviečiami dialogui“. „Stebimos paskaitos nuotoliniu būdu pasižymi jaukiu bendravimu, nuoširdžiu dėmesiu kiekvienam studentui, šilta emocija“.
--	---

Respondentai buvo paprašyti išsakyti savo nuomonę, kuo ši nuotolinio mokymosi technologija ypatinga? Studentų atsakymai suskirstyti į tris kategorijas, užfiksuoti tik labiausiai iliustruojantys situaciją studentų teiginiai (žr. 4 lentelė). „Paskaitos virtualioje erdvėje ypatingos ir suteikia studentams daugiau privalumų, nes dėl intensyvaus darbo negalėčiau lankyti paskaitų“. „Virtuali erdvė naudinga tuo, kad galima tiesiogiai klausti klausimų raštu (nors esi už keliasdešimt kilometrų nuo paskaitos vietos, bet prie kompiuterio), savo ekrane gali matyti ir kitų studentų klausimus, kas juos neramina“. „Kompiuterio ekrane matydama dėstytojos medžiagą – skaidres ir sekdamas paskaitos įrašą, galėjau įtvirtinti žinias, nuolat galėjau grįžti prie įrašo ir jį pakartotinai peržiūrėti“. „Paskaitos metu galiu parašyti užklausimus dėstytojui ir tuoj pat gauti atsakymą“. „Sudarytos puikios sąlygos mokymuisi“. „Galima pamatyti visas dalyko paskaitas, nepraleidžiant reikiamos informacijos, nes visos paskaitos yra įrašytos“.

4 lentelė. Respondentų nuomonė apie nuotolinio mokymosi technologinius ypatumus

Kokia jūsų nuomonė, kuo ši nuotolinio mokymosi technologija ypatinga?	<u>Galimybė stebėti tiesiogiai transliaciją ir nufilmuotą paskaitą bet kuriuo patogiu momentu, derinti tai su darbu mokykloje:</u> „Kiekvieną paskaitą galėjau peržiūrėti po kelis kartus, sugrįžti į bet kurį paskaitos momentą ir perklausti bei peržiūrėti esminius dalykus man patogiu laiku (nes paskaitos prieinamos kiekvienam studentui, užsiregistravusiam Moodle sistemoje)“. „Paskaitos virtualioje erdvėje ypatingos ir suteikia studentams daugiau privalumų, nes dėl intensyvaus darbo negalėčiau lankyti paskaitų“. „Galima pamatyti visas dalyko pastabas, nepraleidžiant reikiamos informacijos, nes visos paskaitos yra įrašytos“. „Patogu darbą mokykloje derinti su dalyvavimu paskaitose. Galima pakartotinai stebėti paskaitas mums patogiu laiku, galima kreiptis į informacinių technologijų specialistą, kuris padeda prisijungti prie paskaitos transliacijos ar atsisiųsti paskaitas iš Moodle sistemos“. <u>Puikias sąlygas mokymuisi:</u> „Kompiuterio ekrane, matydama dėstytojos medžiagą – skaidres ir sekdamas paskaitos įrašą, galėjau įtvirtinti žinias, nuolat galėjau grįžti prie įrašo ir jį pakartotinai peržiūrėti“. „Prieš kiekvieną naują paskaitą galėjau praeitą paskaitą peržiūrėti dar kartą“. „Sudarytos puikios sąlygos mokytis“. „Paskaitų metu pagilinama pateikta medžiaga, ir nebelieka jokių neiškumų“. „Dėstytoja galėjo, komentuodama pedagoginės praktikos apsilankymus vietose, papildyti tai foto nuotraukomis“. „Kadangi medžiaga susisteminta, prieš egzaminą nesunku buvo prisiminti svarbiausius dalykus, peržiūrėti paskaitas ir skaidres – mokytis“. <u>Įvairios galimybės dalyvauti paskaitose tiesiogiai ir virtualia prasme, pateikti klausimus, gauti atsakymus, išgirsti ne tik kitų studentų nuomonę, bet reikšti ir savo mintis:</u> „Virtualioje Moodle erdvėje labai lengva ir patogiu rasti reikiamą informaciją. Kiekviena paskaitos tema aiškiai matoma“. „Virtuali erdvė naudinga tuo, kad galima tiesiogiai klausti klausimų raštu (nors esi už keliasdešimt kilometrų nuo paskaitos vietos, bet prie kompiuterio), savo ekrane gali matyti ir kitų studentų klausimus, kas juos neramina“. „Bendrosios pedagogikos“ paskaitos buvo įdomios ir šiuolaikiškos. Jos ypatingai skyrėsi nuo kitų paskaitų savo informacijos gausa ir refleksijomis“. „Paskaitos metu galiu parašyti klausimus ir tuoj pat gauti atsakymus“.
---	--

Respondentai buvo paklausti: ko išmoko „Bendrosios pedagogikos“ modulio paskaitų metu, stebėdami jas virtualioje erdvėje.

Studentų atsakymai suskirstyti į 6 kategorijas (žr. 5 lentelę). Jie nurodė, kad įgijo naujų žinių ir pedagoginės kvalifikacijos: „Sužinojau daug naudingos informacijos, įgijau daugiau žinių“, „Nauja informacija, pateikiama naujais būdais, mane domino ir praplėtė mano akiratį“.

5 lentelė. Respondentų apie įgytas žinias „Bendrosios pedagogikos“ paskaitų metu

Ko išmokote „Bendrosios pedagogikos“ modulio paskaitų metu?	<u>Įgytos naujos žinios ir pedagoginė kvalifikacija:</u> „Įgijau pedagogo kvalifikaciją“. „Sužinojau daug naudingos informacijos, įgijau daugiau žinių“. „Nauja informacija, pateikiama naujais būdais, mane domino ir praplėtė mano akiratį“. „Išmokau ir supratau, kad paskaitos gali būti modernios ir labai įdomios“. <u>Mokymasis komunikuoti, pateikti naują informaciją:</u> „Būtent šioje paskaitoje išplėtočiau bendradarbiavimo su dėstytoju ir grupe patirtį. Tai labai svarbus žingsnis mano gyvenime. Išmokau savo mintis vertinti garsiai, girdint ir matant visai auditorijai (kai paskaitas stebėdavau akivaizdžiai auditorijoje, o ne prie kompiuterio ekrano)“. „Šių paskaitų metu įgijau ir plėtočiau bendradarbiavimo, komunikacijos gimtąją kalbą kompetencijas“. „Bendrosios pedagogikos“ paskaitose išmokau labai daug: eterio erdvėje galėjau drąsiai bendrauti ir bendradarbiauti ir tarpusavyje, ir per kompiuterį“. <u>Įgyta patirtis veiklos tobulinimo tyrimo (action research) srityje:</u> „Labai pravertė
---	--

	išsamios paskaitos veiklos tobulinimo srityje, akademinio rašymo patarimai, rengiant tyrimo ataskaitas, rašant individualius darbus, ruošiantis atlikti pedagoginę praktiką“. <u>Praktinėje veikloje pristatytos naujos technologijos ir įgytos žinios:</u> „Savo praktinėje veikloje pritaikiau naujus technologijų metodus“. „Labai daug sužinojau, įgijau patirties dirbti Moodle sistemoje (iki šiol į Moodle žiūrėjau labai atsargiai)“. „Įgijau patirties ir ją taikau dirbdama pedagoginį darbą“. „Įgijau daug žinių pedagogikos srityje. Buvo įdomu ir stebėti, ir mokytis, kaip reikia bendrauti, elgtis paskaitos metu su studentais, kaip juos motyvuoti darbui, kaip sudominti, kaip leisti pasijusti svarbiam mokymosi procese“. „Mes pedagogai turime turėti gebėjimų mokytis, nes tobulėjimas yra neatsiejamas ir nenutrūkstamas procesas. Mes turime prisitaikyti prie kintančio pasaulio, prie naujų technologijų, turime neatsilikti ir perimti naujus įgūdžius informacinių technologijų srityje, nes kitaip – negalėsime sudominti jaunimo“. „Įgytas žinias galima taikyti praktikoje. Supratau, kad, norint pereiti nuo mokymo prie mokymosi, pedagogui neužtenka vien tik dalyko žinių, gebėjimų sklandžiai jas perteikti, reikia ir organizacinių gebėjimų, išvelgti savo veiklos trūkumus. Svarbiausia iš šių paskaitų supratau, kad būti iš tiesų geru pedagogu labai sudėtinga. Tai įkvepia siekti būti „aristos“ „„ „Pačios paskaitos buvo pedagoginės praktikos pavyzdys“. „Aš išmokau veikti, mokytis, sužinojau, kad mokytojas turi informacinių technologijų, antrepreneriškumo, pokyčių valdymo, matematikų kompetencijos, kūrėjas.“ <u>Mokymasis planuoti ir organizuoti pedagoginį procesą:</u> „Išmokau planuoti ir organizuoti darbo laiką“. „Išmokau struktūruotai dirbti“. „Išmokau ir supratau, kad paskaitos gali būti modernios ir įdomios“. <u>Įgyta refleksijos ir mokymosi mokytis bei savianalizės patirtis:</u> „Su kiekviena paskaita augau aš pati, įgavau drąsos, ėmiau nebebijoti reikšti savo mintis, išmokau analizuoti pati save“. „Išmokau veikti, mokytis“. „Išmokau reflektuoti ir mokytis“.
--	--

Studentai paskaitų metu mokėsi komunikuoti, perteikti naują informaciją ir bendradarbiauti: „Būtent šioje paskaitoje išplėtočiau bendradarbiavimo su dėstytoja ir grupe patirtį. Tai labai svarbus žingsnis mano gyvenime. Išmokau savo mintis reikšti garsiai, girdint ir matant visai auditorijai (kai paskaitas stebėdavau akivaizdžiai, o ne prie kompiuterio ekrano).

Respondentai nurodė, kad paskaitų metu įgijo patirties pedagoginės veiklos tobulinimo tyrimo (action research) srityje: „Labai praverė išsamios paskaitos veiklos tobulinimo tyrimo srityje, akademinio rašymo patarimai, rengiant tyrimo ataskaitas, rašant individualius darbus, ruošiantis atlikti pedagoginę praktiką“.

Po „Bendrosios pedagogikos“ paskaitų įgytas žinias, naujos technologijos ir išplėtotus įgūdžius studentai bandė pritaikyti praktinėje veikloje. Jie nurodė: „Savo praktinėje veikloje pritaikiau naujus technologijų metodus“. „Labai daug sužinojau, įgijau patirties dirbti Moodle sistemoje (iki šiol į Moodle žiūrėjau labai atsargiai)“. „Įgijau daug žinių pedagogikos srityje. Buvo įdomu ir stebėti, ir mokytis, kaip reikia bendrauti, elgtis paskaitos metu su studentais, kaip juos reikia motyvuoti darbui, kaip sudominti, kaip leisti pasijusti svarbiam mokymosi procese“. „Čia įgytas žinias galima taikyti praktikoje. Supratau, kad, norint pereiti nuo mokymo prie mokymosi, pedagogui nebeužtenka vien tik dalyko žinių, gebėjimų jas sklandžiai perteikti, reikia ir organizacinių gebėjimų, išvelgti savo veiklos trūkumus. Svarbiausia iš šių paskaitų supratau, kad būti iš tiesų geru pedagogu labai sudėtinga. Tai įkvepia sieloj būti „aristos“ „„ „Išmokau informacines technologijas taikyti praktikoje“.

„Bendrosios pedagogikos“ modulio paskaitų metu, stebėdami jas virtualioje erdvėje, respondentai mokėsi planuoti ir organizuoti pedagoginį procesą: „Išmokau planuoti ir organizuoti savo darbo laiką“. „Išmokau struktūruotai dirbti“.

Taip pat įgyta refleksijos ir mokymosi mokytis bei savianalizės patirtis: „Su kiekviena paskaita augau aš pati, įgijau drąsos, ėmiau nebebijoti reikšti savo sričių, išmokau analizuoti pati save“. „Aš išmokau veikti ir mokytis“. „Išmokau reflektuoti ir mokytis“.

Kaip žinia, paskaitoje turi aktyviai veikti ne tik dėstytojas, bet ir studentas. Iš pirmo žvilgsnio mokymasis pusiau nuotoliniu būdu gali riboti studento iniciatyvą, todėl „Bendrosios pedagogikos“ modulio studentai, dalyvavę tyrime, buvo paklausti „Kuo pasižymėjo būtent studento veikla ir jo dalyvavimas paskaitoje, vykstančioje nuotoliniu būdu?“.

6 lentelė. Respondentai apie studento veiklą nuotolinio mokymosi paskaitų metu

Kuo pasižymi studento veikla ir jo dalyvavimas paskaitoje, vykdomoje nuotoliniu būdu?	Studentas aktyvus paskaitos dalyvis: „Nesėdėjau prie kompiuterio kaip pasyvus stebėtojas“. „Nuolat buvau įtraukiamas į diskusijas“. „Buvau skatinama atsakingai dalyvauti paskaitoje“. „Nepraleidau nei vienos paskaitos“. Studentas įgijo naujų ir plėtojo turimas kompetencijas: „Patiko save įsivertinti, pildant kompetencijų lentelę“. „Kaupiau dėmesį informacijos suvokimui“. „Mokiausi virtualioje erdvėje bendrauti su dėstytoja“. „Supratau, kas yra „įtraukianti“ paskaita, kaip joje gali dalyvauti ne tik dėstytojas, bet ir studentas, kad jis gali reikšti savo nuomonę, reflektuoti, komentuoti“. „Paskaitų metu buvau skatinama kritiškai ir sistemingai mąstyti, kelti ir spręsti problemas, kūrybiškai mąstyti, žinias taikyti realaus gyvenimo kontekstuose, pasitikėti savimi ir komunikuoti, dalyvauti paskaitose, parašius klausimą, tuoj pat gauti atsakymą“. „Į mokymąsi nuotoliniu būdu žiūrėjau labai kritiškai, nelabai galėjau įsivaizduoti, kaip gali vykti kokybiškos paskaitos, nes dėstytojas nemato studentų, negauna atgalinio ryšio. Bet savo nuomonę pakeičiau: galėjau mokytis savo tempu, galiu paskaitą stebėti ne tik sau tinkamu laiku, bet ir pakartoti, kas bus neaišku, ar dar kartą stebėti man patinkamą paskaitą. Todėl galiu teigti, kad toks mokymasis gali būti laikomas individualizuotu bei diferencijuotu“. „Patobulinau savo kaip pedagogo turimas kompetencijas“. „Įgijau daug kompetencijų: bendravimo ir bendradarbiavimo, komunikacijos, tarpkultūrinės komunikacijos, mokymasis mokytis, kultūrinio sąmoningumo, informacinių technologijų“.
--	--

Respondentų atsakymai buvo suskirstyti į dvi kategorijas: Studentas – aktyvus paskaitos dalyvis; studentas įgijo ir plėtojo turimas kompetencijas.

Beveik visi respondentai nurodė, kad: „Nesėdėjau prie kompiuterio kaip pasyvus stebėtojas“. „Nuolat buvau įtraukiamas į diskusijas“. „Buvau skatinama atsakingai dalyvauti paskaitoje“.

Studentai nurodė, kad šių paskaitų metu įgijo naujų ir plėtojo turimas kompetencijas: „Paskaitų metu buvau skatinama kritiškai ir sistemingai mąstyti, kelti ir spręsti problemas, kūrybiškai mąstyti, žinias taikyti realaus gyvenimo kontekstuose, pasitikėti savimi ir komunikuoti, dalyvauti paskaitose, parašius klausimą, tuoj pat gauti atsakymą“. „Patiko save įsivertinti pildant kompetencijų lentelę: „Patobulinau savo kaip pedagogo turimas kompetencijas“. „Supratau, kas yra „įtraukianti“ paskaita, kaip joje gali dalyvauti ne tik dėstytojas, bet ir studentas, kad jis gali reikšti savo nuomonę, reflektuoti, komentuoti“.

Apibendrinant, galima teigti, kad studentai, įstoję į laipsnio nesuteikiančią studijų programą „Pedagogikos studijos“, susidūrė su nauja, iki šiol nežinota ir nebandyta patirtimi – mokytis E. nuotolinio mokymosi centre bei rasti informaciją ir stebėti paskaitas, gauti skaidrių paketus Moodle sistemoje“:

- Studentams teko nugalėti ir baimę, ir netikrumą, ir abejonę, kaip bus įgyvendinama ir pati programa, ir jos moduliai.
- Įgiję patirties, studentai labai pozityviai įvertino 6 studijų kreditų apimties modulį „Bendroji pedagogika“, nurodydami savo teigiamą savijautą, puikią jauseną, gerus išpūdžius, nustebimą bei susidomėjimą. Respondentai įvertino tai, kad daugelis besimokančiųjų galėjo suderinti ir darbą mokykloje, ir tolimą atstumą nuo Kauno su paskaitų transliacija ir galimybe rasti paskaitas Moodle sistemoje, jas atsisiųsti ir stebėti patogiu laiku, atlikti nurodytas užduotis, o stebint paskaitas tuo metu, kai jos transliuojamos, palaikyti bendradarbiavimo ryšius su dėstytoja, kelti klausimus, atsakyti ir komentuoti kitų studentų suformuluotas problemas, vertinti ir reflektuoti.
- Nuotolinis teorinių modulių transliavimas suteikia klausytojams ir dalyviams galimybę aktyviai dalyvauti paskaitoje, o turint laiko, atvykti ir į E. nuotolinio mokymosi centrą, stebėti paskaitas akivaizdžiai, įsitraukti į diskusijas, atsakyti į raštu pateiktus kolegų, esančių prie savo kompiuterių ekranų, klausimus, nes ir skaidrių medžiagoje ir kolegų siunčiami paklausimai dėstytojui, aiškiai matomi auditorijoje ekrane.
- Tokia praktika leidžia į paskaitas pasikviesti ir svečių, žymių pedagogų, dirbančių aktyviai ir dėstančių savo dalyką mokykloje, mokinių atstovus, su jais diskutuoti ir skatinti abipusę refleksiją. Į paskaitas atvyksta ir svečių iš Europos Sąjungos universitetų, kurie veda atskiras paskaitas.
- Paskaitos pajairinamos ir kelių dėstytojų bendru seminaru tematinį paskaitų metu, nuotraukomis iš pačių programos studentų veiklos jų mokyklose. Aptariamai dėstytojų vizitų metu konstatuoti

pastebėjimai iš studentų darbo vietų, dalinamasi sukaupta studentų praktikos gerąja patirtimi, sėkmės istorijomis.

Išvados

Sklandžiam nuotolinio mokymo(si) procesui užtikrinti reikia: Brangiai kainuojančių techninių – technologinių sąlygų (įrangos); Dėstančių pedagogų pasirengimo dirbti nuotoliniu būdu (metodinės medžiagos parengimas, dialogo ir grįžtamojo ryšio palaikymas, gebėjimas valdyti paskaitos laiką, nusiteikti, kad paskaita filmuojama); Studijuojančių pasirengimo ir motyvacijos studijuoti nuotoliniu būdu.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti:

- Nuotolinis teorinių studijų transliavimas suteikia klausytojams ir dalyviams galimybę aktyviai dalyvauti paskaitoje, o turint laiko, atvykti ir į E. nuotolinio mokymosi centrą, stebėti paskaitas akivaizdžiai, įsitraukti į diskusijas, atsakyti į raštu pateiktus kolegų, esančių prie savo kompiuterių ekranų, klausimus, nes ir skaidrių medžiagoje, ir kolegų siunčiami paklausimai dėstytojui, aiškiai matomi auditorijoje ekrane.
- Įgiję patirties, studentai labai pozityviai įvertino 6 studijų kreditų apimties modulį „Bendroji pedagogika“, nurodydami savo teigiamą savijautą, puikią jauseną, gerus išpūdžius, nustebimą bei susidomėjimą. Respondentai įvertino tai, kad daugelis besimokančiųjų galėjo suderinti ir darbą mokykloje, ir tolimą atstumą nuo Kauno su paskaitų transliacija ir galimybe rasti paskaitas Moodle sistemoje, jas atsisiųsti ir stebėti patogiu laiku, atlikti nurodytas užduotis, o stebint paskaitas tuo metu, kai jos transliuojamos, palaikyti bendradarbiavimo ryšius su dėstytoja, kelti klausimus, atsakyti ir komentuoti kitų studentų suformuluotas problemas, vertinti ir reflektuoti.

Literatūra

1. Bankauskienė, N.; Bankauskaitė-Sereikienė, G. (2007). E. kursas „Bendroji pedagogika“: poreikiai ir sprendimai//Advanced Learning Technologies and Applications ALTAS‘ 2007: conference proceedings/European Commission Leonardo da Vinci programm EVETE. Kaunas: Mažoji poligrafija.
2. Beresnevičienė, D. (2000). Suaugusiųjų švietimo psichologiniai aspektai. Suaugusiųjų švietimo tendencija ir situacija Lietuvoje. Vilnius.
3. Burge, L. (1988). Beyond Andragogy: Some Explorations for Distance Learning Design. Journal of Distance Education.
4. Candy, P. (1991). Self-direction for lifelong learning: A comprehensive guide to theory and practice. San Francisco: Jossey-Bass Publishers
5. Cranton, P. (1996). Professional Development as Transformative Learning. New Perspectives for Teachers of Adults. The Jossey-Bass Higher and Adult Education Series. Jossey-Bass Publishers, Inc., 350 Sansome Street, San Francisco, CA 94104.
6. Jakavičius, V.; Stučkaitė, I. (2001). Distancinės studijos pedagogų rengime: samprata ir plėtros prielaidos.. Socialiniai mokslai. 2001. Nr.3(29)
7. Jarvis, I. (2001). Mokymosi paradoksai. Kaunas
8. Knowles, N. (1984). The Adult Learner: A Neglected Species(3rd Ed.). Houston, TX: Gulf Publishing.
9. Kuncaitis, R. (1999). Distancinis mokymas šiuolaikiniame Lietuvos aukštajame moksle. Atvirojo ir distancinio mokymosi vaidmuo informacinėje visuomenėje. Kaunas: Technologija.
10. Moore, M. Kersky, G. (1996). Distance Education. A Systems View. Wadsworth Publishing Company. United States.
11. Normantas, E. (2000). Suaugusiųjų švietimas Lietuvos informacinėje visuomenėje. Suaugusiųjų švietimo tendencija ir situacija Lietuvoje. Vilnius.
12. Rutkauskienė, D., Kovertaitė, R. (1997). Naujų mokymo technologijų taikymas aukštosios ir vidurinės mokyklų sanglaudoje. Kaunas: KTU mokslo darbai.
13. Targamadžė, A. (1999). Naujos distancinio švietimo galimybės. Vilnius.
14. Zubrickienė, I. (2003). Suaugusiųjų požiūris į nuotolines studijas. „Tiltai“ (priedas). Šiuolaikinė edukologija: teorija ir praktika. Klaipėdos universitetas.

APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN TRAINING PEDAGOGUES

Summary

The 21st century, which distinguishes in fast progress of science and technologies, constantly changing needs of the market, highlights larger requirements both to the society and an individual. Lithuanian higher education institutions meeting the challenges of information, knowledge and smart society change the forms and methods of specialists' training. Technologies (particularly information) more and more get included into educational process;

teaching methods change as well. If earlier (the end of the 20th century) it was possible to speak like this about university programme of engineering and science education, so in the beginning of the 21st century it is possible to speak about new distance teaching form that is applied in the field of humanitarian and social sciences' studies.

Despite that pedagogues are trained even at several universities providing day-time bachelor studies, one-year non-degree study programme, in which people possessing subject bachelor's qualification but not possessing necessary pedagogical qualification, is still popular.

The article discusses the KTU experience in training pedagogues in non-degree study programme 'Pedagogical Studies', which has been performed in half-distance form since 1999. People, who live not only in Kaunas but also different Kaunas regions, choose this programme.

The programme, theoretical study subjects are fully delivered in the distance form by means of e-technologies, is the only one in Lithuania. Students (mentors and tutors supervise them) perform their pedagogical practice (30 credits) at educational institutions.

Students can watch lectures on their computers, and those who live in Kaunas or its outskirts, can come and take part in the lectures at the eLearning Technology Centre.

Lectures are filmed and students, who could not attend or watch them during the broadcasting, can watch them in the Moodle system when it is convenient for them.

Thus the following problematic question emerges: is it possible to state that the experience IT application in training pedagogues at KTU, which can be followed as well as the phenomenon that resounds the needs of modern society.

The article consists of two parts – theoretical and empirical, the latter discloses the opinion of the students, who study in non-degree programme, about their feelings and activity at the study subject 'General Pedagogy' that is transmitted from the eLearning Technology Centre (KTU).

Key words: information technologies, pedagogues training, KTU.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas pavardė: Nijolė Bankauskienė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų (edukologijos) daktarė, profesorė

Darbo vieta ir pozicija: KTU, Socialinių, humanitarinių ir menų mokslų fakulteto, Edukologijos katedros profesorė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: edukologija; pedagogikos istorija ir teorija; filologinis prusinimas; lietuvių kalbos ir literatūros mokymo metodika; pedagogų rengimas ir jų kompetencijų tobulinimas; socioedukacinė veikla; pedagoginės veiklos tobulinimo tyrimo metodologija

Telefonas ir el. pašto adresas: 868239005; e-mail: nijole.bankauskiene@ktu.lt

Autoriaus vardas pavardė: Ramunė Masaitytė

Mokslo laipsnis ir vardas: Edukologijos magistras

Darbo vieta ir pozicija: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, Studijų skyrius vyresn. specialistė studijų apskaitai

Autoriaus mokslinių interesų sritys: profesinis rengimas; tęstinis ugdymas(is); pedagogų rengimas

Telefonas ir el. pašto adresas: 868838724; e-mail: ramune.masaityte@lsmuni.lt

MOKINIŲ TAUTINIŲ VERTYBIŲ UGDYMASIS: TEORINIŲ ŠALTINIŲ IR LIETUVOS STRATEGINIŲ ŠVIETIMO DOKUMENTŲ ANALIZĖS KONTEKSTAS

Ieva Bilbokaitė

Šiaulių universitetas

Anotacija. Straipsnyje pateikiami teorinių šaltinių analizės bei Lietuvos strateginių švietimo dokumentų analizės duomenys, analizuojant bendrojo ugdymo mokyklų situaciją, užtikrinant tautinės tapatybės stiprinimą, Lietuvos kultūros plėtojimą bei paveldo išsaugojimą, sukuriant palankias sąlygas mokinių tautinių vertybių ugdymui. Tyrimo duomenys iliustruoja švietimo paskirtį – nulemti bendrąją visuomenės raidą, kartu sukuriant sąlygas jaunimo tautiniam ugdymui.

Pagrindiniai žodžiai: mokiniai, ugdymas, tautinės vertybės, teorinių šaltinių analizė, Lietuvos strateginiai dokumentai.

Įvadas

Temos aktualumo pagrindimas. Kaip teigia L. Jašinauskas (2008, p. 4) „pilietiškumo ir tautiškumo sąvokos, tautinės vertybės ir jų turinio komponentai, jaunimo pilietinės apatijos apraiškos ir patriotizmo stoka tampa viešojo diskurso dalimi. <...> jaunoji karta vis garsiau deklaruoja abejingumą ir atsiribojimą nuo puoselėjamų pilietinių ir tautinių vertybių, visuomeninio gyvenimo“. Ši problema išryškinama ir Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje strategijoje (2006), kurioje pažymima, kad „mokiniam jau sunkoka suvokti savo tautos istorijos, kultūros savitumą, lietuviškosios tautinės ir pilietinės tapatybės puoselėjimo būtinybę“. E. Skarbalius (2014), akcentuoja tautinio tapatumo išsaugojimo problemą, pabrėždamas sustiprėjusį mokyklos vaidmenį „mokinių tautinio tapatumo ir etninės kultūros ugdymo procese“ (Skarbalius, 2014, p. 248).

Ugdytojams yra keliamas uždavinys – ugdyti tautiškai susipratusius ir pilietiškai atsakingus visuomenės narius. Šiame kontekste tautiškumas suvokiamas, kaip „asmens savo tautos istorijos, kultūros savitumo suvokimas, tautos tapatumo puoselėjimas, įsipareigojimas Lietuvos tautai ir valstybei, lietuviškosios kultūrinės ir politinės tapatybės išlaikymas ir kūrimas“ (Ilgalaikė tautinio ir pilietinio ugdymo programa, 2006).

Tiek Lietuvos, tiek ir užsienio mokslininkai (Skarbalius, 2014, Martišauskienė, Barkauskaitė, 2012, Barkauskaitė, 2012, Trinkūnienė, 2011, Trakšėlys, 2008, Grigas, 2001, Huang, Jiang, 2009, Féral, 2006, Back, 1998, Knight, 1995, Coleman & Earley, 2005, 1980, Silva, 2002, Bushnell, 2001, McQuillan, 1998, Biklen, 1995, Shinn, 1971, Cliquet & Foster, 1966) analizuoja tautinio tapatumo problemą, tautines vertybes bei jų komponentus, jaunimo pilietinės apatijos apraiškas ir patriotizmo stoką, tačiau išryškėja esminė problema – stokojama tautinių vertybių puoselėjimui / išsaugojimo, ugdymo tyrimų. Roberts et al. (2008) tyrė UK mokinių lūkesčius rasės, kultūros klausimais ir nustatė, kad šie klausimai mokiniams yra probleminiai: jei mokiniai turi stiprias nuostatas, jiems reikia padėti įvertinti ir pakeisti savo vertybes ir nežinojimą.

Trinkūnienė I. (2011, p. 59) akcentuoja, jog „dinamiškas šiuolaikinio gyvenimo ritmas diktuoja visai kitokius elgesio, mąstymo ir emocinės raiškos būdus“, kai mokomoji aplinka esti „nuasmeninta, modernizuota, globalizuota ir standartizuota“. K. Trakšėlys (2008, p. 85) antrina, jog „šiuolaikiniame globaliame, moderniame – suvienodėjusiame pasaulyje išskyla tautinio identiteto, etinio tipo ir tautos unikalumo grėsmė“. R. Grigo (2001) teigimu „kartu su vis labiau ryškėjančia pasauline visuomene bei civilizacija formuojasi žmogaus, kaip pasaulio piliečio, savimone, kuri išstumia tautinę savimone (ypač jeigu tas žmogus gyvena dar ir išklibintos, nusilpusios kultūros erdvėje)“.

Kaip pabrėžia Jašinauskas L., Zaleckienė I. (2012), „švietimo dokumentų analizė rodo, kad tautinėms ir pilietinėms vertybėms ugdyti formaliai skiriama dėmesio (Ranonytė, 2007, Zaleckienė, 2007), tačiau stokojama dokumentų analizės vertybiniu aspektu. K. Trakšėlys (2009, p. 126) analizavęs švietimo tikslus, pabrėžia, kad Lietuvos įstatymai numato siekį „perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, užtikrinti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą“.

Mokslinės problemos pagrindimas. Daugelis mokslininkų (Jašinauskas ir kt., 2008, Grigas, 2007, Klimka, 2007, Antinienė, Merkys, 2007 ir kt.) akcentuoja tautinių vertybių svarbą, pabrėždami, kad tautinės vertybės ir jų turinio komponentai, jaunimo pilietinės apatijos apraiškos ir patriotizmo stoka tampa viešojo diskurso dalimi. Konstatuojama, kad jaunoji karta vis garsiau deklaruoja abejingumą ir atsiribojimą nuo puoselėjamų pilietinių ir tautinių vertybių, visuomeninio gyvenimo. Verta pažymėti, kad „Lietuvos politiniame, moksliniame, viešajame diskurse vis dažniau konstatuojama emigracijos nulemta pesimistinė tautiškumo menkėjimo arba praradimo problematika“ (Strolytė (2013, p. 114). Dar XX a. per. A.Greimas (1990,p. 26) nuogąstavo dėl masinio vartojimo subkultūros keliamų „grėsmių“ pažymėjo, kad „<...> atsigręžusi į Vakarus, vartydama į namus pristatomą katalogą, Lietuva nepasirinktų lengviausiai prieinamos laimės kultūros“ (Greimas, 1990).

Kaip pažymi Jašinauskas, Zaleckienė (2012) „konstatuojama, kad jaunoji karta vis garsiau deklaruoja abejingumą ir atsiribojimą nuo puoselėjamų tautinių vertybių, visuomeninio gyvenimo. <...> švietimo sistema nesudaro palankių sąlygų jaunimo tautinių ir pilietinių vertybių interiorizavimui, dorovinių nuostatų ugdymuisi bei adekvataus elgesio motyvavimui“. Taigi, **tyrimo problemą** suponuoja atliktų tyrimų apibendrinimas, kai galima daryti išvadą, jog tyrimai yra fragmentiški ir trūksta gilesnio žiūrio į nagrinėjamą problemą. Be to, pasigendama tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas mokinių tautinių vertybių ugdymas. Tai lėmė šio **tyrimo objektą** –studentų mokinių tautinių vertybių ugdymas ir keliamas **tikslas** – išanalizuoti teorinius šaltinius bei Lietuvos strateginius švietimo dokumentus mokinių tautinių vertybių ugdymo aspektu. 2014 m. atliktas tyrimas, kuris yra ir disertacinio tyrimo dalis. Tyrimui atlikti pasitelktas mokslinės literatūros analizės metodas, kategorizuojant leksinius-semantinius vienetų pagal jų prasmės panašumą.

Teorinis pagrindimas

Egzistuojant nuomonei, jog globalizacija sąlygoja grėsmę išlikti nacionalinėms vertybėms, skiriamas dėmesys ir lietuviškam identitetui, jo gaivinimui mokyklose. Tai itin aktuali problema šiandienos politinėje situacijoje, kai analizuojama lenkų mokyklų situacija Lietuvoje. Taigi pastaruoju metu daugiau dėmesio skiriama etninės kultūros ugdymui bendrai, nors daugelis tyrėjų (Krukauskienė, Trinkūnienė, 2003, Grigas, 2010) akcentuoja kūrybinės aplinkos ir įvairovės kultūrai skatinimo svarbą.

T. H. McLaughlin (1997, p. 17) pažymi, kad „ugdymas neįmanomas be *vertybių ugdymo*, jei norime suprasti <...> įvairovės idėjas“. Mokslininko teigimu, „neįmanoma išugdyti mokinių kritiško savarankiško vertinimo, jei mokytojas skatina vien tik mokymąsi atmintinai ir besąlygišką paklusnumą savo autoritetui, - būtina pateikti kritiško mąstymo ir diskusijos vertybę. <...> Vertybės, išreikštos ugdymo tiksluose, turinyje, procesuose <...>, yra labai įvairios“ (McLaughlin, 1997, p. 17).

Filosofinė liberalizmo teorijoje akcentuojama pliuralizmo samprata, kuri interpretuojama kaip skirtų bei įvairovės tolerancija, o ne bet kurių moralinių pažiūrų pripažinimas. Čia išskiriamos tiek „visuomeninės“, tiek ir „asmeninės“ vertybės (McLaughlin, 1997, p. 27), tačiau tautinės vertybės apima šeimos, religinių ir kultūrinių bendruomenių esmines tradicijas, kas sietina su pastarųjų vertybių kategorija, kadangi jos nenulemia politinės sritys sprendimų, o „mokykla siekia įdiegti savo mokiniams sugebėjimą tyrinėti, suprasti, diskutuoti, priimti kritiškus sprendimus“ (McLaughlin, 1997, p. 29). Vienu svarbiausių klausimų pliuralizmo ir tarpkultūriškumo kontekste tampa **priėmimas ir tolerancija**, kai akcentuojami „mažumos“ kultūros bruožai, pažeidžiamų arba esančių įtampoje su kai kuriomis vertybėmis, tipiška laikomomis „bendromis“ arba „visuomeninėmis“ (McLaughlin, 1997, p. 53). Minėtiną M. Swann (1985) rašytinio pranešimo „**švietimas visiems**“ idėjos, akcentuojant, kad „visi vaikai turi būti ugdomi visuomenės iš dalies sutampančių vertybių dvasia, pripažindami ir vertindami gyvenimo būdų, kultūrų, religijų, ir lingvistinių pagrindų įvairovę, kas sudaro šią visuomenę bei aplinkinį pasaulį“ (Swann, 1985). Mokslininko teigimu, „visiems mokiniams turi būti suteikiamos „žinios ir įgūdžiai“, reikalingi ne tik tam, kad jei išauktų aktyvūs visuomenės nariai, bet ir tam, kad išryškėtų jų individualybės, kad jie taptų laisvi nuo išankstinių ir primestų stereotipų, atspindinčių jų „vietą“ toje visuomenėje“ (Swann, 1985). Tačiau keliamas klausimas dėl mokyklos / mokytojo vaidmens, „formuojant mokinių esminius įsitikinimus, kurie skirtusi nuo jų suvokimo bei kritinio mąstymo ugdymo“ (McLaughlin, 1997, p. 56).

R.Grigas (2001, p. 54) pažymi, kad „daugiau dėmesio reikia skirti ir sumaniau ugdyti Lietuvos besimokančio jaunimo tautinę savimonę bei patriotiškumą“, siekiant sėkmingo įsiliejimo į valstybės gyvenimą. 1996–2000 m. vykdyto tarptautinio tyrimo pagal IEA programą duomenys rodo, kad Lietuvos mokiniai (66 proc.) pritaria, jog „turėtume stengtis išlaikyti savo tradicijas ir kultūrą“ (Ilgalaike pilietinio ir tautinio ugdymo programa). Mokslininkų tarpe vyrauja nuomonė, jog „tautiškumas <...> postmodernumo ir atviros visuomenės sąlygomis – savaime nykstantis reiškinys, <...> įsitvirtinant

informacinei visuomenei, tampa nonsensu“ (Grigas, 2001, p. 54), ką pažymi ir J. Dautartas, teigdamas, kad „Labai sparčiai tolstame nuo savosios – lietuviškos tautinės – pedagogikos sistemos ir mokyklos <...>, kai buvo siekiama jauniems šalies piliečiams mokyklose įdiegti ir išugdyti pačius gražiausius idealus, moralę ir tautinę savastį bei tradicijas. <...> Globalinė edukologija mokymo ir ugdymo procesuose šiandien visa tai stumia į nuošalę. Mažai tautai tai yra didelis praradimas ir pavojus“ (Martišauskienė, Barkauskaitė, 2012, p. 21).

M. Barkauskaitės (2012) teigimu, „tarptautinių ir nacionalinių tyrimų duomenys, taip pat aktyvus dalyvavimas ugdymo(si) procese leidžia teigti, kad globalizacijos veiksmų sukelti pokyčiai mažoms valstybėms „ypač toms, kurios per palyginti trumpą istorinį laikotarpį išgyveno dramatiškus sukrėtimus (pavyzdžiui Lietuva)“ ugdymoju (edukaciniu) aspektu dažniausiai nėra pozityvus laisvos atsakingos asmenybės ugdymui, nes dar nespėta „išsivalyti iš „išsigėrusio sovietinio paveldo“ (Grigas, 2010). Taip bendrojo ugdymo mokykloms keliamas iššūkis – „stiprinti mokyklos, mokytojo ugdomąsias galias ieškant teorijų, metodologinių konstrukcijų, ugdymo(si) koncepcijų, formų ir būdų ir t. t., atstatant ir stiprinant ugdytinio tautinį identitetą“ (Barkauskaitė, 2012, p. 25). R. Grigas oponuoja teigdamas, kad „tauta pasilieka kultūros akumuliacinio ir perkėlimo būdas <...>. modernioji civilizacija nė nemano „nurašyti“ tautos, įvyksta tik jos substancionalumo slinkstis“ (Grigas, 2001, p. 57).

L. Jašinausko, I. Zaleckienės (2012) atlikto tyrimo duomenys apie „tautinių ir pilietinių vertybių sklaidą bendrojo ugdymo mokyklų socialinio ir dorinio ugdymo vadovėliuose“ atkleidė vadovėliuose vyrauja tokios tautinės vertybės kaip „nepriklausomybė ir savarankiškumas, laisvės ir teisės, patriotizmas ir tautinė ištikimybė. Dorinio ugdymo vadovėlių turinyje dažniausiai aptariamos vertybės yra įsisaugojimo tapatybė, atsakomybė ir pareiga, tolerancija ir pagarba“ (p. 66).

Swann (1985) teigimu, „mokyklos turi ne sutvirtinti ar išlaikyti vertybes, įsitikinimus ir kultūrinį identitetą, kuriuos kiekvienas vaikas atsineša į mokyklą, bet išugdyti juos, stengiantis padėti vaikams įgyti patikėjimo jų pačių kultūriniais identitetais, ir katrą išmokyti juos gerbti kitų grupių identitetą, kaip vienodai vertingus“. Taigi, „mokykla negali būti kultūriškai neutrali ir privalo turėti kultūrinį turinį „vertybes, išsilaikant už ribų to, kas galėtų būti pateisinta žiūrint tik iš neutralių pozicijų“ (McLaughlin, 1995b, p. 248).

Kaip pažymi T. H. McLaughlin (1997, p. 115), „kiekvienas mokytojo teiginys, kiekvienas jo pedagoginis veiksmas ar susilaikymas nuo veiksmo yra pagrįsti vertybėmis. Mokytojai negali išvengti vertybių, stengdamiesi būti „neutralūs“ <...>. Tačiau „ne visos vertybės yra suderinamos <...>. Jos prieštarauja viena kitai“ (McLaughlin, 1997, p. 118).

Tyrimo rezultatų analizė

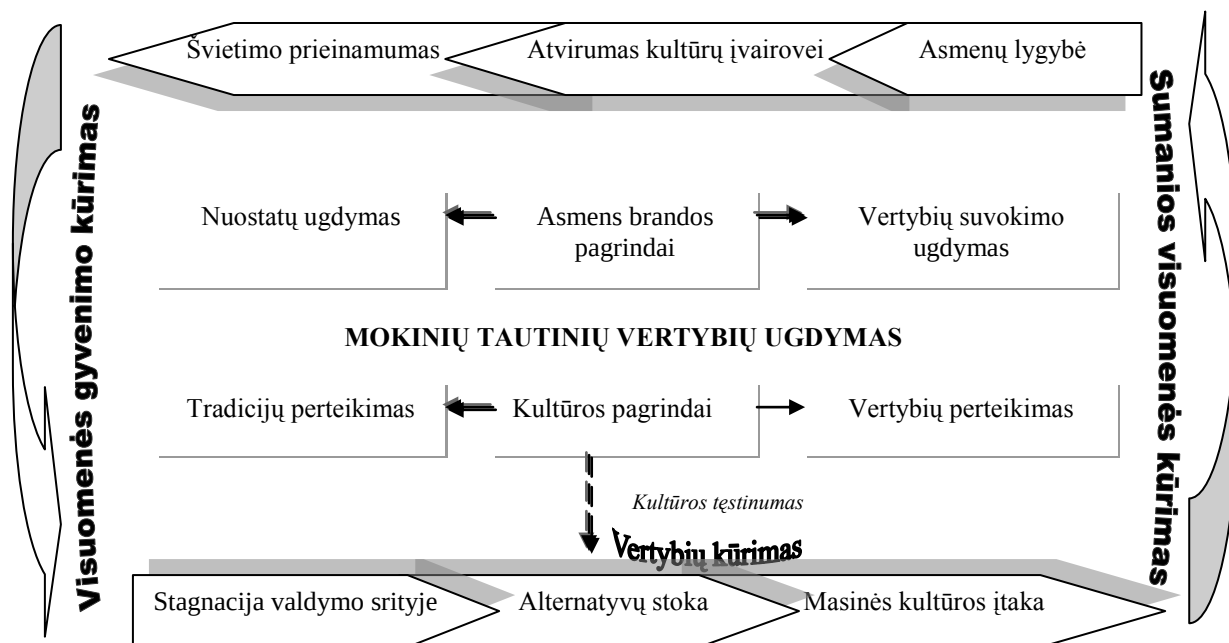
Atlikus Lietuvos strateginių švietimo dokumentų (LR Švietimo įstatymas, Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programa, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas, Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa) analizę, išryškėjo pagrindinės kategorijos, atspindinčios mokinių tautinių vertybių ugdymo teigiamus aspektus asmenybės bei visuomenės ugdymui, vyraujančius trukdžius bei sankirtą su kitomis kultūromis bei asmens atvirumą / lygybę (1 pav.).

Dokumentų analizės duomenys atkleidė, kad juose reglamentuojamas švietimo tikslas sietinas su **kultūros pagrindo, vertybių bei tradicijų perteikimu**: „Švietimo tikslai <...> perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą (LR Švietimo įstatymas).

Išryškinama ugdymo paskirtis – „suteikti asmeniui dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos **pagrindus**, bendrąjį raštingumą, technologinio raštingumo pradmenis, ugdyti tautinį sąmoningumą, išugdyti siekimą ir gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau“; „padėti asmeniui įgyti bendrąjį dalykinį, sociokultūrinį, technologinį raštingumą, dorinę, tautinę ir pilietinę brandą, profesinės kompetencijos pradmenis ir (ar) kvalifikaciją“ (LR Švietimo įstatymas). Pastarajame dokumente reglamentuojama mokyklos veikla, kai pabrėžiama mokinių ir jaunimo organizacijų svarba, kai skatinamas „mokinių, studentų dorovinis, tautinis, pilietinis sąmoningumas, patriotizmas, puoselėjama kultūrinė bei socialinė branda, padedama tenkinti jų saviugdos ir saviraiškos poreikius“ (LR Švietimo įstatymas).

LR Švietimo įstatyme apibrėžiama ir **asmenų lygybės svarba**, akcentuojant, kad „švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo

prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują“ (LR Švietimo įstatymas). Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programoje pabrėžiamas **atvirumo kultūrinei įvairovei** aktualumas, pažymint, kad „saugosime ir propaguosime nacionalinės kultūros savitumą ir atvirumą kitų tautų kultūroms, atsižvelgdami į ES ir pasaulio kultūras; tobulinsime Lietuvos kultūros politikos modelį, atsižvelgdami į Lietuvos narystės ES keliamus iššūkius ir globalizacijos keliamą įtampą“. Svarbu paminėti, kad ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme, Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme ir Valstybės pažangos strategijoje remiamasi „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ įtvirtintais vertybiniais principais: „tautinės tapatybės, istorijos pažinimu grįsto tradicijos tęstinumo ir atvirumo kultūrų įvairovei“.

1 pav. Mokinių tautinių vertybių ugdymo raiškos strateginiuose švietimo dokumentuose kategorizavimo schema

Mokinių tautinių vertybių ugdymas, kaip **visuomenės gyvenimo kūrimo** priemonė, atkleidžiama, pažymint, jog „švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų“ (LR Švietimo įstatymas). Tai antrinant galima pažymėti, kad „švietimas savo paskirtį geriausiai atlieka tada, kai jo raida lenkia bendrąją visuomenės raidą – daro progresyvią įtaką mąstymo ir veikimo kultūrai. Esminis sėkmės veiksnys – švietimo institucijų ir visuomenės narių dinamiška **sąveika kuriant sumanią visuomenę**“ (Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija).

Dokumentuose akcentuojami trikdžiai, kuriuos reikia įveikti, siekiant darnaus švietimo valdymo. Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje pabrėžiama, kad, visų pirma, reikia atsikratyti „ilgai vyrausių griežtų valdymo reikalavimų ir kontrolės“, **stagnacijos valdymo srityje**, kai „stokojama pasitikėjimo savimi, linkstama apsidrausti“. Pabrėžiamas menkas bendradarbiavimas tarp mokinių, tėvų, socialinių partnerių, kas „neleidžia mokyklose sukurti solidarios bendruomeninės elgsenos įgūdžių, neformuoja priklausymo bendruomenei, tautai tapatybės, atsakomybės už tautos kultūros ir valstybės gyvavimą“. To pasekoje slopinamas kūrybiškumas, atsakomybės prisiėmimas, lyderystė. Taip pat pabrėžiamas tėvų ir mokinių pageidaujamas, jog švietimo sistemoje atsirastų „**daugiau alternatyvų**, nukreiptų į individualių gebėjimų ugdymą ir asmenybės tobulėjimą“ (Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija). Toks poreikis grindžiamas nuomone, jog „vien formaliuoju ugdymo turiniu nesuteikiama pakankamai galimybių saviraiškai, lyderystei realizuoti, charakteriui ir tapatybei sukurti, tautinei savimonei atsirasti, kultūros kūrėjo vaidmeniui įsisąmoninti, kūrybos laisvei ir kūrybiškumui skleisti, gamtos pažinimui ir verslumui ugdyti“ (Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija). Kartu išskiriama **masinės kultūros įtaka**, akcentuojant būtinybę „sudaryti sąlygas, mažinančias tautos kultūrai žalingos masinės kultūros įtaką“ (Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas), kai „vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų vertybines nuostatas veikia šalyje vyraujanti **informacinė erdvė**, masinės kultūros propaguojami vartotojiškos visuomenės principai, ignoruojantys pilietinio ir tautinio solidarumo idealus“.

(Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa). Remiantis atliktų tyrimų duomenimis (Vertybinės moksleivių orientacijos: tautinio ugdymo aspektas, 2001) teigiama, kad „mokinių kultūrinį tapatumą formuoja lietuviški televizijos ir radijo kanalai, tačiau stokojama jaunimui patrauklių pilietiškumą ir tautiškumą ugdančių laidų“ (Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa).

Išvados

Mokslinėje literatūroje egzistuoja keli skirtingi požiūriai į mokinių tautinių vertybių ugdymą. Teigiama, jog globalizacijos veiksnių sukelti pokyčiai turi lemiamos įtakos tautiškumo nykimui, kai sudėtinga tampa mokykloje išugdyti tautinę savastį, tradicijas, moralines nuostatas, tačiau kartu tauta išlieka kultūros perkėlimo būdu, nepaisant jos modernėjimo ir kaitos. Prieinama vieningos mokslininkų nuomonės, kad siekiant suteikti asmens brandos pagrindus, kas ugdytų mokinių gebėjimą suprasti įvairovės idėjas bei kritišką vertinimą, kas užtikrintų jų įsiliejimą į valstybės gyvenimą, tai ugdymas neatsiejamas nuo vertybių ugdymo.

Strateginiuose švietimo dokumentuose nurodoma, kad mokytojo pareiga yra „ugdyti tvirtas mokinių dorovės, pilietines, tautines bei patriotines nuostatas, o švietimui keliamus uždavinius įgyvendinti tikslinga atnaujinant švietimo programas, sumaniai naudojant paveldo objektus ugdymo reikmėms. Siekiant išlaikyti tautinį tapatumą bei visuomenės narių pilietinį brandumą, reikalinga remtis savos kultūros vertybių visuma. Analizuojamuose dokumentuose reglamentuojamos nuostatos, kuriomis vadovaujantis švietimo institucijose bus sukurtos palankios sąlygos mokinių tautiniam ugdymuisi, perteikiant kultūros pagrindus, vertybes bei tradicijas, kartu užtikrinant asmenų lygybę, atvirumą kultūrinei įvairovei, suteikiant mokiniui sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, stiprinant tautinį, pilietinį sąmoningumą, patriotizmą, tenkinant jų saviugdos ir saviraiškos poreikius, kas laidos sumanios visuomenės kūrimą.

THE DEVELOPMENT OF PUPIL'S COGNITION OF NATIONAL VALUES: ANALYSIS IN THE CONTEXT OF THE THEORETICAL SOURCES AND LITHUANIAN STRATEGIC DOCUMENTS

Summary

The paper presents analysis of the theoretical sources and Lithuanian strategic documents, analyzing the situation in schools, ensuring the strengthening of national identity, the development of Lithuanian culture, creating conditions for the development of pupil's cognition of national values. The findings are illustrating the educational purpose - to determine the overall development of society, while creating the conditions for the youth national education. In the theoretical sources there are several different approaches to development of pupil's national values. Globalization factors are causing changes that have a decisive impact on national identity loss, when it's difficult to develop national identity, traditions and moral values in school.

Lithuanian strategic documents are indicating that the teacher's responsibility is to develop learners' moral, civic, ethnic and patriotic positions. In order to preserve the national identity and civil society member's maturity is necessary to build on its cultural values.

Key words: students, education, national values, theoretical sources, Lithuanian strategic documents.

Literatūra

1. Barkauskaitė M. (2012). A. Maceinos tautinio auklėjimo idėjos globalizacijos kontekste. *Pedagogika*, 107, p. 25-30.
2. Beck C. (1994) Phenomenology: its use in nursing research. *International Journal of Nursing Studies* 31(6), 499-510.
3. Biklen S. K. (1995). *Gender and the Cultural Construction of Teaching. A review of School Work: Gender and the Cultural Construction of Teaching*. New York: Teachers College Press.
4. Bushnell M. (2001). This Bed of Roses Has Thorns: Cultural Assumptions and Community in an Elementary School. *Anfhrupobgy & Education Quarterly* 32(2):139-166.
5. Cliqnet R., Fostre P. (1966). *EDUCATION AND CULTURE. The Fortunate Few: A Study of Secondary Schools and Students in the Ivory Coast*. University African Studies, Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
6. Coleman M., Earley P. (2005). *Leadership and management in education*. Oxford: Oxford University Press.

7. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas. 1999 m. rugsėjo 21 d. Nr. VIII-1328. . Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370909
8. Féral, J. (1996) Pluralism in Art or Interculturalism? Internetinė prieiga [žiūrėta: 2010 m. lapkričio 7: <http://kvc.minbuza.nl/uk/archive/amsterdam/ukverslag_feral.html>
9. Grigas R. (2001). Tauta ir tautiškumas nūdienos pasaulyje (socialinė interpretacija). Sociologija, Nr. 1, p. 53-61.
10. Grigas R. (2010). Lietuvių nacionalinės tapatybės bruožai: „krizės asmenybės“ ir jos tipai. Pedagogika, t. 99.
11. Grigas, R. (2001). Tautinė savivoka. Vilnius: Rosma.
12. Huang K., Jiang F. (2009). Understanding Diaspora Cultures in the Context of Globalization. The International Journal of the Humanities, Vol 7, Nr 10, p. 115–129.
13. Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa. 2006 m. rugsėjo 19 d. Nr. X-818. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283042&p_query=&p_tr2=
14. Jašinauskas L., Zaleckienė I. (2012). Tautinių ir pilietinių vertybių sklaida bendrojo ugdymo mokyklų socialinio ir dorinio ugdymo vadovėliuose. Pedagogika, 107, p. 66-73.
15. Knight N. (2008). Imaging Globalization in China: Debates on Ideology, Politics and Culture. Cheltenham (UK) and Northampton. (MA): Edward Elgar.
16. Krukauskienė E., Trinkūnienė I., Žilinskiatė V. (2003). Jaunimo kultūrinis identitetas : prioritetai, nuostatos, etninė kultūra: monografija. Vilnius : Eugrimas
17. LR Švietimo įstatymas. 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Prieiga per internetą: http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf
18. Martišauskienė E., Barkauskaitė M. (2012). Edukologijos mokslo labirintuose: interviu su doc. dr. Jonu Dautaru. Pedagogika, 107, p. 18-21.
19. McLaughlin T.H. (1995). Liberalism, education and the common school. Journal of philosophy of Education, 29(2), p. 239-255.
20. McLaughlin T.H. (1997). Šiuolaikinė ugdymo filosofija. Demokratiškumas, vertybės, įvairovė. Kaunas: Technologija.
21. McQuillan P.J. (1998). Educational Opportunity in an Urban American High School: A Cultural Analysis. Albany: State University of New York Press.
22. Ranonytė, A. (2007). Moksleivių pilietiškumo nuostatos: teorinės prieigos ir realybės atspindžiai. Tautiškumas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė?: monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007. p. 176–199.
23. Roberts J. H., Sanders T., Wass V. (2007). Students perceptions of race, ethnicity and culture at two UK medical schools: a qualitative study. MEDICAL EDUCATION 2008; 42: 45–52.
24. Šešiolištosios Vyriausybės 2012–2016 metų programa. 2012 m. gruodžio 13 d. Nr. XII-51. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/veikla/.../dok439761_1.DOC
25. Shinn R. (1971). Culture and the School: Socio-Cultural Significances. Scranton, PA & London: Intext Educational (College Division).
26. Silva A.F. (2002). Students and a "Culture of Resistance" in Provincetown's Schools. Anthropology & Education Quarterly 33(2):189-212
27. Skarbalius E. (2014). Education of national identity in primary forms: activity implemented by teachers. Pedagogy, Vol. 113, No. 1, p. 240–249.
28. Swann M., (1985). Education for All. The Swann Report. Internet acces: <<http://www.educationengland.org.uk/documents/swann/>>.
29. Trakšėlys K. (2008). Etnopolitiškumas atvirojoje visuomenėje. Tiltai, 1, p. 83-92.
30. Trakšėlys K. (2009). Švietimas ir kultūrinė reprodukcija. Tiltai, 1, p. 125-133.
31. Trinkūnienė I. (2011). Etninė kultūra mokykloje: tarp tradicijos ir modernumo. Mokslo darbai, liaudies kultūra, 6 (141), p. 59-67.
32. Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija. 2013 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-745. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b1fb6cc089d911e397b5c02d3197f382>
33. Zaleskienė I. (2007). Jaunimo pilietiškumas: tarp teksto ir konteksto. Tautiškumas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė?: monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 145–164.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas ir pavardė: Ieva Bilbokaitė

Mokslo laipsnis ir vardas: Socialinių mokslų (edukologija) doktorantė

Darbo vieta ir pozicija: Šiaulių universiteto Strateginio ir kokybės valdymo tarnybos specialistė, Šiaurės Lietuvos kolegijos mokslinės veiklos koordinatorė.

Autoriaus mokslinių interesų sritys: studijų kokybė, tarpkultūrinis mokinių ugdymas, pedagogų / specialybės įvaizdis, medių įtaka viešosios nuomonės formavimui.

Telefonas ir el.pašto adresas: ieva.bilbokaite@inbox.lt

KAS YRA MOKYTOJŲ MOKYTOJAI? MUZIKOS MOKYTOJŲ MOKYMĄSI DARBO VIETOJE SKATINANTYS VEIKSNIAI

Daiva Bukantaitė, Monika Kubiliūtė

Vytauto Didžiojo universitetas, Muzikos akademija

Anotacija. Tyrimo objektu pasirinkus muzikos mokytojų mokymąsi darbo vietoje, straipsnyje taikant fotografijos interviu ir refleksijos metodus, identifikuoti trijų grupių (vertinimo, funkciniai ir struktūriniai) muzikos mokytojų mokymąsi darbo vietoje skatinantys veiksniai. Pastebėta, kad Mokytojai „darbo vietą“ nesieja tik su darbu klasėje. Mokymosi veiksniais buvo minimi koncertų lankymas, dalyvavimas seminaruose, projektuose, mokinių ruošimas konkursams, kelionės.

Pagrindiniai žodžiai: muzikos mokytojų mokymasis darbo vietoje, fotografijos interviu metodas.

Ivadas

Prisitaikantys prie gyvenimo tempo, technologijų, suinteresuoti tapti kūrybingos ir inovatyvios visuomenės nariais, mokytojai yra ypatingai patrauklūs. Vystant besimokančią visuomenę, būtent ugdymo ir švietimo institucijos yra tos, kurios keičia žmonių orientaciją nuo pagrįstos mokymo į pagrįstą mokymusi, kuri leidžia plėtoti organizacijos narių savybes ir kompetencijas (Simonaitienė, 2007, p. 67).

Gebančios mokytis mokyklos bendruomenės idėja yra aktyvi. Mokyklos gali būti iš naujo perkurtos, paverstos gyvybingomis ir nuolat atnaujinamos ne tik įsakymais, nurodymais ar taisyklėmis, bet orientuojantis į mokymąsi. Tai reiškia, kad kiekvienas asmuo turėtų tapti sistemos dalis ir tuo pat metu išreikšti savo troškimus, kelti žinių lygį bei tobulinti gebėjimus. Besimokančioje mokyklos bendruomenėje suvokiama savo paties ir vieno iš kito mokymosi nauda. (P. Senge 2008.p.14). Autoriui antrina Žydzūnaitė ir kt. (2012, p. 313) pastebėdami, kad darbuotojai organizacijose nusiteikę tobulintis tik vedami asmeninių / individualių faktorių, tokių kaip siekimas tapti profesionaliu, suvokta kompetencijų stoka, siekis valdyti asmeninį „nežinojimą“ ir pateisinti turimą pasitikėjimą, noras savo kvalifikacija neatsilikti nuo kitų.

Muzikos mokytojai yra tiesioginiai atsakingi už jaunosios kartos muzikinį išprusimą, taigi ir šalies muzikinę kultūrą. Todėl yra svarbu, kad muzikos mokytojai nuolat mokytųsi ir tobulėtų. Mokytojo vaidmens svarba šiandienos mokykloje siejama su didele atsakomybe ir naujų kompetencijų – mokėjimo mokytis, informacijos valdymo, problemų sprendimo – puoselėjimu (J. Lasauskienė 2010, p. 6). Nuolatinis mokymasis, poreikis atsinaujinti ir tobulinti savo kompetencijas akcentuojamas ir visuose mokytojų rengimo dokumentuose.

Tyrimo problema formuojama tyrimo klausimu: kokie veiksniai muzikos mokytojus skatina mokytis darbo vietoje?

Tyrimo objektas: muzikos mokytojų mokymasis darbo vietoje

Tyrimo tikslas: identifikuoti muzikos mokytojų mokymąsi darbo vietoje skatinančius veiksnius.

Tyrimo metodologija

Imtis. Tyrime dalyvavo 10 muzikos mokytojų: devynios moterys ir vienas vyras, iš kurių 4 dirba gimnazijoje, 1 muzikos mokykloje, 3 vidurinėje mokykloje, 1 vidurinėje ir ikimokyklinio ugdymo mokykloje, 1 ikimokyklinio ugdymo mokykloje. Aprašant tyrimo rezultatus, tyrimo dalyviai koduojami nuo P1 iki P10.

Tyrimo dalyviai atrinkti naudojantis patogumo principu. Tyrimo dalyviais pasirinkti vidurinių mokyklų, gimnazijų, muzikos mokyklų ir ikimokyklinių muzikos mokyklų muzikos mokytojai dirbantys įstaigoje ne trumpiau nei trejus metus. Tyrimo dalyvių geografinis spektras apima Lietuvos teritoriją. Tyrimo dalyvių paieška vyko įvairiais būdais: kalbinant pažįstamus mokytojus, jų kolegas, siunčiant kvietimus dalyvauti tyrime elektroniniu paštu pagal mokyklų tinklapiuose nurodytus el. pašto adresus. Pavykus susisiekti su mokytojais buvo išsamiai pristatomas tyrimas ir prašoma dalyvauti.

Duomenų rinkimo metodas.

Tyrimo tikslui pasiekit, buvo pasirinkti mokslinės literatūros analizės, refleksijos ir fotografijos interviu metodai (*participatory Photo interview*).

fotografijos interviu metodas - tai toks metodas, kai tyrimo dalyviai į tyrėjo klausimus atsako fotografuodami. Vėliau fotografijos yra apibūdinamos, aiškinamos ir analizuojamos, dalinamasi savo įžvalgomis su tyrėju (Wuggenig 1990, p. 112). Kolb (2008, p. 25) atkreipia dėmesį į tyrimo dalyvio dalyvavimo svarbą fotografijos interviu procese. Tyrimo dalyvio aktyvus dalyvavimas tyrimo procese yra

tai, kas dalyvaujančios fotografijos metodą skiria nuo profesionalių fotografijų naudojimo moksliniuose tyrimuose.

Fotografijos interviu metodas nuo tyrimo dalyvaujant (*participatory research*) metodo skiriasi tuo, kad tyrėjai nėra įsipareigoję pateikti pasiūlymus tobulinti tiriamą sritį, kaip tai numatyta pastarojo tyrimo metodologijoje (Poviliūnas, 2003).

Su kiekvienu tyrimo dalyviu pirmiausiai buvo susisiepta telefonu arba elektroniniu paštu ir jų paprašyta nufotografuoti veiksnus, kurie skatina mokytis darbo vietoje. Buvo prašyta padaryti kuo įmanoma daugiau nuotraukų bei derintas interviu laikas ir vieta. Siekiant išvengti įtakos tyrimo dalyviams (Valentine, 1999) ir tokių klausimų, kaip „aš nežinau ką fotografuoti“, „o ką fotografavo kiti“ ar panašių, tyrėjai fotografavimo procese nedalyvavo. Kai kurie tyrimo dalyviai, tyrėjus pakvietę į savo mokyklą, sakydami, kad jie fotografuos prieš pat interviu. Tokiu atveju, tyrėjai palaukė, kol tyrimo dalyviai nufotografuos jų pasirinktus objektus ir tik tuomet vykdė interviu.

Visas nuotraukas tyrimo dalyviai darė savo fotoaparatais arba mobiliais telefonais.

Aštuoni interviu vyko mokyklose, kuriose dirba tyrimo dalyviai, vienas jų prieš mokytojos vadovaujamų mokinių koncertą Kultūros rūmuose, vienas universitete. Interviu su mokytojais vyko maždaug po 2 savaitių nuo jų sutikimo dalyvauti tyrime.

Taikytas aprašomasis duomenų analizės metodas.

Instrumentas. Interviu metu, mokytojų buvo paprašyta parodyti visas fotografijas (visos jos buvo atspausdintos spausdintuvu) ir iš jų sudėlioti mokymosi darbo vietoje schemas (paveikslus).

Mokytojų buvo klausti keli pagrindiniai klausimai:

- Papasakokite kodėl būtent tai nufotografavote?
- Papasakokite, kodėl būtent tai Jus skatina mokytis darbo vietoje?
- Kaip Jūs mokotės darbo vietoje?
- Kas Jus labiausiai skatina mokytis darbo vietoje?

Esant poreikiui buvo užduoti papildomi klausimai, natūraliai kylantys pokalbio metu.

Analizei buvo naudotos fotografijos ir juos lydintys pasakojimai (Kolb, 2008), atkreipiamas dėmesys į išorinius ir vidinius veiksnus, tyrimo dalyvių atpažintus fotografavimo ir pasakojimo metu (Banks, 2001). Atskirų tyrimo dalyvių nuotraukos tarpusavyje nelygintos, nesiekta ieškoti jų panašumų ar skirtumų.

Tyrimo etika. Kiekvienas tyrimo dalyvis asmeniškai buvo supažindinamas su tyrimo tikslu bei atsakoma į jam rūpimus klausimus. Tyrime dalyviai dalyvavo laisvanoriškai, siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių konfidencialumą, nebuvo prašoma pateikti asmeninės bei jokios kitos informacijos, galinčios padėti identifikuoti tyrimo dalyvius.

Tėvų sutikimais fotografuoti vaikus pasirūpino patys tyrimo dalyviai. Nufotografuoti tyrimo dalyvių kolegos tam neprieštaravo ir tyrimo dalyvių buvo informuoti, kam bus naudojamos fotografijos.

Tyrimo rezultatai

Pasak tyrime dalyvavusiųjų mokytojų, jų mokymąsi darbo vietoje skatina daugelis veiksnių. Kai kuriuos veiksnus minėjo keli tyrimo dalyviai, kiti nurodė nepasikartojančius veiksnus.

Atviras meistriškumo pamokos, kuriose galima dalyvauti visiems besidomintiems, minėjo keli mokytojai. Tokios pamokos dažniausiai vyksta mokykloje, jose dalyvauja kviestinis pedagogas ar atlikėjas ir mokyklos mokiniai. „Šios pamokos yra didelė nauda mokytojui nes patobuliname profesines žinias, kurios lemia sėkmingą profesinę veiklą. Atvirose pamokose mokytojai profesionalai dalinasi savo mokymo ir mokymosi patirtimi, atskleidžia būdus bei metodus, kuriuos išmokstame ir galime taikyti savo pamokose.“ (P1)

Koncertų lankymą, kaip ieną iš mokymosi būdų išskyrė keli mokytojai. „Būdamas koncerte gali išgirsti naujų atlikimo formų, negirdėtų ar pamirštų kūrinių melodijas. Koncertai formuoja muzikinį skonį, išprusimą. Koncertų lankymas padeda pažinti dabartinės muzikos pasaulio įvairovę, optimistiškai nuteikia, įkvepia naujiems darbams, paskatina naujų idėjų atsiradimui ir įgyvendinimui mokant vaikus muzikinio meno“ (P8) (žr. 1 pav.)

1 pav. **Koncerto akimirka**

Svarbus, reikalaujantis daug profesinių žinių bei sugebėjimų, mokymosi procesas yra mokinių ruošimas konkursams, festivaliams, koncertams. Konkursuose laimėtos vietos, pakvietimai dalyvauti festivaliuose yra apčiuopiamas šio darbo rezultatas. *„Laimėjimai konkursuose kelia visų motyvaciją, ruošimasis jiems gerina mokytojo ir mokinių santykius, atsiranda papildoma motyvacija mokytis ir dirbti. Jei niekur nedalyvausi, tiesiog būsi niekam neįdomus“* (P9) (žr. 2 pav.)

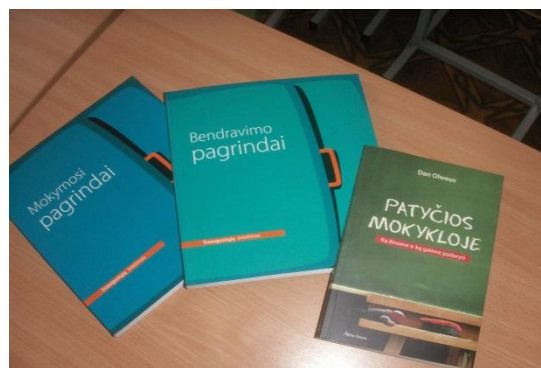
2 pav. **Mokytojos su savo parengtais konkurso laureatais**

Kompiuterio teikiamos galimybės ir kita kompiuterinė technika buvo minėta daugelio tyrime dalyvavusiųjų. Mokytojai išskyrė:

- Įrašų klausymą (*„Įrašų klausymas padeda pažinti kūrinių atlikimo įvairovę, pamatyti ir išgirsti unikalių pasaulio instrumentų, muzikinių tradicijų, pasirinkti tinkančią interpretaciją vaikų mokymui/si“* (P1))
- Muzikinių naujovių sekimą (*„Internetas suteikia galimybę nuolat atnaujinti muzikines žinias. Sužinoti naujausias muzikines technologijas, muzikų gyvenimus bei jų kūrybą. Sužinoti, išgirsti ir pamatyti savo akimis leidžia muzikos klipai, garsių simfoninių orkestrų įrašai“* (P2))
- Ruošimąsi pamokoms (*„Ieškodama vaikams informacijos pati sužinau ir išmokstu daug įvairių dalykų, tai paskatina dar labiau domėtis muzikiniu pasauliu. Mano pačios noras domėtis automatiškai persiduoda ir mokiniams. Jie sužino kur ieškoti įdomių ir naudingų muzikinių dalykų internete“* (P4))
- Pamokose naudojamas kompiuterines technologijas (*„Multimedijos pagalba pamokos tampa daug vaizdingesnės ir žinoma naudingesnės, kadangi mokiniai gali stebėti vaizdo įrašus, groti elektroniniais/virtualiais instrumentais. Mokymasis vyksta sparčiau“* (P3))
- Konkrečias kompiuterines programas (*„Natų rašymo kompiuterinėmis programomis išmokimas man suteikė galimybę pakeisti pamokų kokybę. Mokiniai rašo natas pamokos metu, o multimedijos dėka visi gali stebėti“* (P3))
- Bendravimą virtualioje erdvėje (*Mokytojams teko išmokti naudotis elektroniniu dienynu ir komunikacijos programomis, o vėliau reikėjo išmokti teisingai suformuluoti mintis rašant tėvams pagyrimus ar pastabas apie jų vaikus. Kadangi visi norime, kad mus suprastų teisingai ir būtų aiškiai pateikta norima mintis. Bendravimas su tėvais – tai nuolatinis mokymasis darbo vietoje, bendravimas. (T6))*

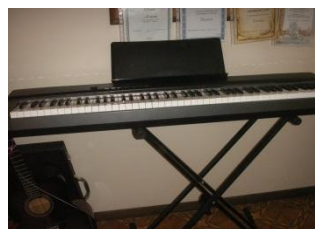
Žinoma mokytojai fotografavo vadovėlius ir knygas, kurias naudoja pamokų metu. Muzikos mokytojai gali pasirinkti jiems patinkantį vadovėlį ir dirbti pagal jį. Šiame procese yra svarbu, kad vadovėlis būtų priimtinas mokytojui, ir mokiniams. Pasakodami apie vadovėlius, mokytojai akcentavo:

- Medžiagos pateikimą (*Užduotys pateikiamos taip, kad skatintų mokinių kūrybiškumą, lavintų emocinį imitavimą. Vadovėliai mane pačią skatina ir moko į muzikos pamokas žiūrėti kitaip, kūrybiškai ir naujai* (P3).
- Medžiagos įsisavinimą („Mokydami mokinius iš vadovėlių, pirmiausiai išmokstame patys. Perskaitytą teoriją dažnai tenka išmokyti papasakoti kitais žodžiais, nei parašyta vadovėlyje, nes mokiniams ne visada būna aišku. Reikia duoti pavyzdžių, tai jiems padeda geriau įsisavinti mokomą medžiagą (P6) (žr. 3 pav.)

3 pav. Vadovėliai ir knygos

Materialiai stipresnėse mokyklose yra ne vienas muzikos instrumentas, tačiau muzikos mokytojai dažniausiai moka groti fortepijonu. Kitų instrumentų buvimas išskirtinas mokymosi veiksmu („*Mūsų mokykloje yra įvairių instrumentų ir mano, muzikos mokytojos, noras yra su visais jais mokėti groti, tam kad galėčiau mokyti mokinius. Visi muzikos instrumentai skatina asmeninį, profesinį mokytojo tobulėjimą. Grojame ir mokomės kartu*“ (T5) (žr. 4 pav.)

4 pav. Instrumentai, naudojami pamokose

Viena tyrime dalyvavusiųjų mokytojų, paminėjo netradicinius instrumentus. („*Labai domiuosi netradiciniais instrumentais, ieškau jų internetiniuose tinklapiuose, seminaruose. Mokausi juos pagaminti, ir išmoku jais groti. Išmokusi pati, mokau vaikus. Mokinams labai patinka įdomūs, nematyti ir tuo pačiu kartais labai primityvūs bet ypatingi instrumentais, kuriais groti iš tiesų yra labai smagu. Netradiciniams instrumentams reikia perrašyti ir natos kitaip nei įprasta. Tai tenka daug padirbėti ir išmokyti šių subtilybių*“ (P3). (žr. 5 pav.)

5 pav. Netradiciniai muzikos instrumentai

Dalyvavimas projektuose buvo išskirta dar viena mokymosi darbo vietoje forma. („Mano mokykloje vykdomas kūrybinės partnerystės projektas, kuriame mokytojai, tėvai ir mokiniai mokosi kurdami. Grupelėse mokytojai mokosi suformuluoti kritinius, esminius klausimus, padėsiančius įgyvendinti kūrybinių partnerystės išsikeltą tikslą, ugdant klases, kuriose kyla įvairių problemų susijusių su bendravimu, motyvacija, elgesio kultūra, drausme ir kitomis problemomis (P7). (žr. 6 pav.)

6 pav. Dalyvavimo projektuose akimirkos

Viena mokytoja paminėjo šiuolaikiškai ir patogiai įrengtą mokytojo darbo vietą, kuri užtikrina pamokos kokybiškumą, suteikia galimybę plėsti profesines žinias naudojantis kompiuteriu, internetu, klausytis muzikinių vaizdo įrašų per kokybišką įrangą (žr. 7 pav.)

7 pav. Patogi mokytojo darbo vieta

Savo mokinius, kaip mokymosi darbo vietoje veiksnį, nurodė tikrai ne visi tyrime dalyvavę mokytojai (ko labai tikėjosi tyrėjai). Kalbėdami apie mokinius, mokytojai išskyrė:

- Spontaniškumą („Mokiniai yra patys geriausi mokymosi „šaltiniai“ mokytojui. Jie visuomet turi naujų, genialių idėjų. Mokinių jaunatviškas spontaniškumas skatina domėtis naujovėmis“ (P5)
- Bendrą darbą („Galiu drąsiai teigti, kad daugiausiai žinių gaunu iš savo mokinių. Jie yra pagrindinė mano mokymosi darbo vietoje priemonė ir mokymosi kartu procesas. Visi renginiai, koncertai tėveliams, pasirodymai tai mano ir vaikų bendras mokymosi rezultatas“ (P6)
- Turimas žinias („Mokiniai lanko muzikos mokyklas groja įvairiais instrumentais, turi idėjų ir pasiūlymų, kurias drąsiai išsako. Džiaugiuosi, kad tokių mokinių dauguma mūsų gimnazijoje (P7)

8 pav. Mokiniai pamokose

Įdomu tai, kad ne vienas tyrimo dalyvis paminėjo gautas padėkas, mokinių koncertų nuotraukas, kaip profesinio tobulėjimo įrodymą ir stimulą aukštesniems rezultatams pasiekti. Keliones, kaip mokymosi veiksnį išskyrė viena mokytoja („*Man patinka su vaikais pabūti neformalioje aplinkoje. Ten jie tampa atviresni, man tai padeda dirbant su jais* (P6) Kolegas, kaip mokymosi veiksnį nurodė tik keli tyrime dalyvavusieji. (*Tačiau labiausiai savo darbe pasimokyti galiu iš savo kolegų. Jos visuomet geranoriškai nusiteikusios, atviros naujovėms. Aš visuomet galiu paprašyti jų pagalbos* (P9)

Tyrėjų refleksija ir diskusija

Kviečiant dalyvauti mokytojus tyrime, pirmą beveik visų jų reakcija buvo vienoda- jie iškart teigė, kad darbo vietoje nesimoko. Taigi, atliktas tyrimas leido pastebėti, kad dalyvaujančios fotografijos metodas pirmiausiai paskatino mokytojus pagalvoti apie mokymąsi darbo vietoje.

Mokytojui sutikus dalyvauti tyrime prasidėjo nuolatinis bendravimas ir naujų patyrimų laikas. Įdomu tai, kad pokalbis, kurio metu buvo prašoma sutikti dalyvauti tyrime visiškai skyrėsi nuo pokalbio, kuomet mokytojai jau turėjo fotografijas. Šio pokalbio metu mokytojas tapdavo atviru, nuoširdžiu savo darbo pasakotoju. Nufotografuoti objektai ir žmonės padėdavo dalyviui atsiskleisti ir suprasti, kaip ir iš ko jis mokosi.

Visi pokalbiai prasidėjo labai formaliai ir visi baigėsi jaukiai. Kiekvienas interviu tai patirtis tyrėjams, galimybė susipažinti su mokyklų kultūra, taisyklėmis ir mokytojų patirtimi.

Išsiskyrė tyrimo dalyvių mokymosi motyvacija. Vieni mokytojai mokosi iš mokykloje esančių knygų, naudojantis informacinėmis technologijomis, grojant instrumentais, nes privalo, kadangi mokyklos valdžia tai nupirko ir reikalauja, kad būtų naudojamos pamokose. Tuo tarpu kiti tyrime dalyvavusieji patys inicijuoja naujų priemonių įsigijimą, siekiant įdomesnių ir patrauklesnių pamokų.

Tyrimas parodė, kad klasės materialinis aprūpinimas nėra tiesiogiai susijęs su mokytojų mokymusi darbo vietoje.

Keista tai, kad tik kai kurie tyrime dalyvavusieji mokinius išskyrė mokymosi veiksnium. Tyrėjų nuomone, mokiniai yra vienas svarbiausių mokytojų mokymosi darbo vietoje veiksnų. Mokinius paminėję mokytojai labiau akcentavo kasdienio bendravimo procesą, bet ne didėjančius ir kintančius mokinių poveikius ir jų tobulėjimą (ypač IT srityje).

Viena tyrime dalyvavusi mokytoja niekaip nesuprato užduoties, sakydama, kad ji nieko nesimoko, nes viską jau yra išmokusi. Tačiau nufotografavo vaikus ir priemones, kurias naudoja pamokose.

Nedaug mokytojų fotografavo kolegas. Tik vienas mokytojas juos išskyrė pagrindiniu mokymosi veiksnium, kai kurie užsiminė apie didelę konkurenciją, kurią jaučia mokykloje, kuri trukdo bendradarbiauti.

Viena vertus, daugelis mokytojų yra panašūs profesiniu požiūriu, kadangi jie dirbą tą patį darbą – moko vaikus, groja instrumentais ir gyvena muzikos garsų apsuptyje, bet kita vertus kiekvienas tyrimo dalyvis labai individualus. Kiekvienas turi savo įsitikinimus ir suvokimą kaip ir ką reikia mokyti bei mokytis. Vieniems svarbiausias muzikos pamokoje yra dainavimas, kitiems instrumentavimas, o dar kitiems – kūrybiškumo skatinimas. Skiriasi požiūriai, įgūdžiai bei noras mokyti ir mokytis.

Išvados

- Dalyvaujančios fotografijos metodo taikymas padeda identifikuoti mokymąsi darbo vietoje skatinančius veiksnius, skatina tyrimo dalyvių refleksiją.
- Identifikuoti trijų grupių mokymąsi darbo vietoje skatinantys veiksniai:
 - a. Vertinimo (dalyvavimas projektuose, konkursuose, gauti apdovanojimai)
 - b. Funkciniai (informacinių technologijų naudojimas, darbo vieta, naudojamos priemonės (vadovėliai, tradiciniai ir netradiciniai instrumentai)
 - c. Struktūriniai (kolegos, mokiniai, koncertų lankymas, kelionės, dalyvavimas meistriškumo pamokose)
- Mokytojai „darbo vietą“ nesieja tik su darbu klasėje. Mokymosi veiksniais buvo minimi koncertų lankymas, dalyvavimas seminaruose, projektuose, mokinių ruošimas konkursams, kelionės.
- Mokytojų mokymąsi darbo vietoje skatina noras tobulėti savo profesinėje veikloje, labiau pasitikėti savimi ir savo veiklos galimybėmis, gerai jaustis darbo aplinkoje
- Stebima ryški sąsaja tarp aktyvaus mokytojų dalyvavimo mokymosi procese, šio proceso atpažinimo ir mokinių kūrybiškumo.

Literatūra

1. Banks, M. (2001). *Visual methods in social research*. London: Sage Publications Ltd.
2. Kolb B. (2008). *Involving, Sharing, Analysing—Potential of the Participatory Photo Interview*. Žiūrėta 2014, balandžio 08 per internetą: <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/index>>
3. Lasauskienė J. (2010). *Muzikos mokytojo veikla ir kompetencijos*. Mokslo studija. Vilnius: VPU leidykla
4. Poviliūnas A. (2003) *Tyrimas dalyvaujant kaip socialinių inovacijų technologija* // Sociologija. Mintis ir veiksmai 2013/1 42- 49 p.
5. Senge P. (2008). *Besimokanti mokykla*. Vilnius: Versa/The book.
6. Simonaitienė B. (2007). *Mokyklos – besimokančios organizacijos vystymas*. Mokslo studija; Kaunas: Technologija.
7. Valentine, Gill (1999). *Being seen and heard? The ethical complexities of working with children and young people at home and at school. Ethics, Place and Environment*, 2(2), 141-154.
8. Žydžiūnaitė V., Lepaitė D., Cibulskis G., Bubnys R. (2012). *Savaiminis mokymasis darbo aplinkoje: bendrosios kompetencijos vystymosi kontekstualumas (socialinio ir sveikatos priežiūros sektorių, formalios savivaldos ir nevyriausybių organizacijų atvejai)*. Mokslo studija; Šauliai: Šiaulių kolegijos leidybos centras
9. Wuggenig, Ulf (1990). *Die Photobefragung als projektives Verfahren. Angewandte Sozialforschung*, 16(1/2), 109-129.

WHO ARE TEACHERS' TRAINERS?FACTORS WHICH MOTIVATE MUSIC TEACHERS' TRAINING IN THEIR WORKING ENVIRONMENT

Summary

When developing a learning society, educational institutions are the ones that change the orientation of people from the kind that is based on teaching, to the kind that is based on learning, that allows to develop qualities and competences of the members of an organization. (Simonaitienė, 2007, p. 67). And yet, how can we assess, whether the teachers are learning and how? Also, how do they identify that they are learning in their workplace? What method would be the most acceptable for that?

Aim of the research: To identify the factors that motivates teachers 'learning in their work environment
Methodology of the research

Participatory photography method is the kind of method where the participants of the research reply to the questions of the researcher by taking photographs. Later, the photographs are defined, explained and analyzed, while sharing the insights with the researcher (Wuggenig 1990, p. 112).

Course of the research. Every participant of the research was contacted prior to the research by telephone or e-mail. They were asked to take photographs of the factors that motivate them to study in their workplace; the time of the interview was arranged also. Some participants of the research invited the researchers to their schools because they wanted to take the pictures right before the interview. Others came to the interview with pictures they have already taken.

Selection of the participants of the research. 10 music teachers, who work at their institution for not less than three years, were chosen for the research. After the teachers submitted their photographs, they were asked a few main questions:

- Tell me why did you take a photograph of this particular phenomenon?
- Tell me why does it motivate you to learn in your work environment?
- How do you learn?
- Why do you learn in your workplace?

Ethics of the research. Every participant of the research was personally introduced to the goal of the research and got their questions answered. Participation was voluntary. To ensure the confidentiality of the participants, they were not asked to provide any personal or other kind of information that would help to identify them.

The research was limited by the fact that the teachers represented different institutions and worked with students of different age, that is why only common tendencies were distinguished, no comparison or evaluation was performed.

The use of participatory photography method helps to identify the factors that encourage learning in a workplace and the reflection of the participants of the research.

Three groups of factors that encourage learning in a workplace were identified

- Evaluation (taking part in projects, competitions, received awards)
- Functional (information technology use, workplace, tools (course books, traditional and untraditional instruments)
- Structural (colleagues, students, going to concerts, trips, taking part in master classes)

Teachers do not link "workplace", only with their work in class. Going to concerts, taking part in seminars, projects, student preparation for competitions, trips were also mentioned as learning factors.

Teachers' learning in their workplace is encouraged by their desire to improve in their professional work, confidence in themselves and their opportunities, desire to feel good in their work environment

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas ir pavardė: Daiva Bukantaitė

Mokslo laipsnis ir vardas: Socialinių mokslų (edukologija) daktarė, docente

Darbo vieta ir pozicija: Vytauto didžiojo universitetas, Muzikos akademija prodekanė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: švietimo vadyba, muzikinis ugdymas, mokymasis darbo vietoje

Telefonas ir el.pašto adresas: 8 685 84258, d.bukantaite@ma.vdu.lt

Autoriaus vardas ir pavardė: Monika Kubiliūtė

Mokslo laipsnis ir vardas: Socialinių mokslų (edukologija) bakalauras

Darbo vieta ir pozicija: Vytauto didžiojo universitetas, Muzikos akademija referentė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: muzikos pedagogika, mokymais darbo vietoje

Telefonas ir el.pašto adresas: 8 629 21013, m.kubiliute@ma.vdu.lt

COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Daiva Bukantaitė

Science degree and name: PD at Social Sciences (education), assoc. Prof.

Workplace and position: Vytautas Magnus university, Music academy, vice-dean

Authors research interests: educational management, musical education, learning in a work place

Telephone and e-mail address: 8 685 84258, d.bukantaite@ma.vdu.lt

Author name, surname: Monika Kubiliūtė

Science degree and name: bachelor of educational science

Workplace and position: Vytautas Magnus university, Music academy, administrator

Authors research interests: music education, learning in a work place

Telephone and e-mail address: 8 629 21013, m.kubiliute@ma.vdu.lt

TEISINIO UGDYMO(SI) SRATEGIJŲ PROJEKTAVIMAS MOKYKLOJE MOKINIŲ, MOKINIŲ TĖVŲ IR MOKYTOJŲ POŽIŪRIU

Rolandas Bulotas

Jonavos jaunimo mokykla

Anotacija: Lietuva 1992 m. sausio 5 d. prisijungė prie 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, tuo įsipareigodama gerbti ir įgyvendinti vaiko teises. Norint užkirsti kelią vaiko teisių pažeidimams, būtinas vaikų teisinis ugdymas(is). Vienas iš vaiko teisinio ugdymo(si) įgyvendinimo aspektų yra susijęs su galimybe pačiam vaikui dialogo ir reflektavimo būdu sąmoningai suvokti vaiko teisių ir pareigų svarbą jo gyvenime. Todėl vaiko teisinio ugdymo(si) efektyvių strategijų įgyvendinimas mokykloje tampa labai svarbiu vaiko gyvenime.

Tyrimų apie vaiko teisinio ugdymo(si) strategijų projektavimą mokykloje Lietuvos mokslo publikacijose neaptikta. Todėl šiuo tyrimu buvo siekta išsiaiškinti mokinių, mokinių tėvų ir mokytojų nuomonę dėl teisinio ugdymo(si) strategijų projektavimo mokykloje.

Pagrindiniai žodžiai: vaikas, vaiko teisės, vaiko pareigos, teisinis ugdymas, teisinis švietimas.

Įvadas

Aktualumas ir problema. Kiekvienas vaikas nori augti ir tobulėti. Vaikui augant formuojasi jo charakterio bruožai, asmeninės savybės, protiniai bei fiziniai sugebėjimai. Įgyjama savarankiškumo, žinių, todėl labai svarbu, kad kiekvienam vaikui būtų sudarytos galimybės viso to siekti. Siekimas tapti lygiaverčiu ir naudingu visuomenės nariu galimas tik tuomet, jeigu visiems vaikams yra užtikrinamos jų teisės į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą (žr. 1 pav.).

Apsaugos teisės	Straipsnis (JT vaiko teisių konvencija)	Aprūpinimo teisės	Straipsnis (JT vaiko teisių konvencija)	Dalyvavimo teisės	Straipsnis (JT vaiko teisių konvencija)
Diskriminacija	2	Gyvenimo sąlygos	5, 27	Identiškumas (pilietybė, vardas, šeima)	7, 8, 30
Vaiko interesai	3	Pilnavertis gyvenimas	6, 23	Pažiūros	12
Narkotinės ir psichotropinės medžiagos	33	Atsakomybė už vaiko auklėjimą ir vystymąsi	18	Išklausymas	12
Seksualinis ir fizinis smurtas	19, 34	Švietimas ir sveikata	28,24	Fizinė neliečiamybė ir privatumas	16
Išnaudojimas	32, 35, 36	Vaiko lavinimas (plėtra)	29	Informacija	17
Nekaltumas	40	Socialinė apsauga	26	Laisvė (minties, sąžinės ir religijos)	13,14
Karinis konfliktas	38			Susirinkimų laisvė	15
				Poilsis, laisvalaikis, žaidimai	31

1 pav. Vaiko teisių politikos kvalifikacija

Šaltinis: Campbell, 2005; Fortin, 2003; Титова, 2000; Hammarberg, 1990; Kabašinskaitė, 2002; Jonynienė, 2005)

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, ratifikuodama Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją (1995), įsipareigojo gerbti ir užtikrinti visas Vaiko teisių konvencijoje numatytas teises (vaiko orumas, saviraiška, teisė į informaciją, į kokybiškas ugdymo paslaugas, socialinę teisinę pagalbą ir kt.). Parengus Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą (1996), buvo numatoma taikyti prevencines priemones, kurios padėtų užkirsti kelią vaiko teisių pažeidimams ir nusikaltimams. Tačiau nepaisant įstatyminės ir institucinės bazės atsiradimo, Lietuvoje dominuoja psichologinio bei fizinio smurto prieš vaikus atvejai tiek mokykloje (14 atvejų dėl psichologinio smurto, 12 – dėl fizinio smurto), tiek šeimoje (41 smurto atvejis šeimoje, iš kurių 35 – dėl psichologinio smurto ir 6 – dėl fizinio smurto), tiek kitose aplinkose dėl įvairių veiksnių (85 atvejai dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių

neveikimo arba netinkamo pareigų atlikimo, 13 – dėl netinkamo vaiko interesų atstovavimo teisiniuose procesuose, 17 – dėl švietimo pagalbos neteikimo, 9 – dėl mokymo proceso pažeidimų, 7 – dėl mokyklos nelankymo, 4 – dėl pavėžėjimo į švietimo įstaigas, 2 – dėl specialiųjų poreikių vaikų ugdymo pažeidimų, 37 – dėl vaiko teisės bendrauti su tėvais neužtikrinimo, 5 – dėl vaiko teisės bendrauti su artimais gimineičiais neužtikrinimo) (Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita). Todėl atsiranda poreikis panaudoti visas įmanomas priemones, pirmiausia mokinių teisinį ugdymą(si), vaiko teisėms užtikrinti.

Teisinis švietimas yra labai svarbus mokinių gyvenime. Tai patvirtina Ž. V. Jonynienės, A. Bartkutės, T. Butvilo (2011, p. 205) atlikto tyrimo išvados, kuriose teigiama: „<...> jo (teisinio švietimo – aut. past.) metu gautos teisinės žinios, <...>, padeda ugdyti teigiamas moksleivių savybes, tokias kaip teisių gerbimas, pilietiškumas, teisinė sąmonė, tolerancija, atsakomybės jausmas ir kt.“. A. Pekauskas ir G. Grigaliūnaitė (2008, p.109) teigia, kad kiekvienas mokinytis turi įgyti ir turėti teisės žinių ne tam, kad pademonstruotų teisinį išprusimą, o tam, kad „<...> jomis remdamasis tinkamai reguliuotų savo elgesį“, nes teisėtas elgesys ir yra vienas iš teisinio išprusimo kriterijų. Tačiau galimybė vykdyti savarankišką teisinį ugdymą(si) mokykloje sudaroma tik vyresnėse klasėse integruojant teises žinias į atskiras mokomąsias disciplinas (Prakapas, Žilinskienė, 2008).

Pastebėta, kad tiek 2004-2008 metų, tiek 2009-2012 metų teisinio švietimo programas vienija bendras tikslas – „<...> pagerinti teisinės informacijos prieinamumą visuomenei, sukurti ilgalaikį teisinės sąmonės ugdymo pagrindą, ugdyti savarankiškai mąstantį Lietuvos Respublikos gyventoją, sugebantį savarankiškai pasinaudoti savo teisėmis ir vykdyti savo pareigas“ – tačiau jos skiriasi iškeltais uždaviniais, vykdoma veikla siekiant uždavinių įgyvendinimo ir strategijų parinkimu (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Visuomenės teisinio švietimo programų uždavinių palyginimas

2004-2008 metų programos uždaviniai	2009-2012 metų programos uždaviniai
Sukurti teisinio švietimo sistemą	Įgyvendinti teisinio informavimo priemones ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo lavinimo programas vykdančiose įstaigose ir neformaliojo suaugusiųjų švietimo procese, sudarant palankesnes teisinio švietimo savišvietos sąlygas
Rūpintis visuomenės teisiniu ugdymu	Gerinti visuomenės informuotumą apie Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintas pagrindines žmogaus teises ir laisves, jų apsaugą ir pareigų vykdymą
Užtikrinti visuomenės teisinį informavimą ir konsultavimą	Populiarinti teisinę informaciją skelbiančius informacinius kanalus ir koncentruoti teisinės informacijos pateikimą visuomenei, plėtojant bendrus teisinės informacijos vartus elektroninėje erdvėje

Šaltinis: "Visuomenės teisinio švietimo programos" (2004, 2008)

R. Prakapas ir R. Žilinskienė (2008) atlikę tyrimą teisinio ugdymo tematika, nustatė, kad mokyklose mokiniams sudarytos tik teorinės galimybės teisiniui ugdymui, kuris integruojamas į atskiras mokomąsias disciplinas, o darnaus teisinio ugdymo plėtotei trukdo (2008, p. 57): „<...> pedagogų menkas pasirėngimas teisinio ugdymo klausimais; nepakankamas kvalifikacinių renginių kiekis; teisinio ugdymo kaip atskiros disciplinos neapibrėžtumas; jaunimo teisių, o ne pareigų viršesnis deklaravimas; tėvų švietimo stoka; menka gerosios patirties sklaida; **mažas teisinio ugdymo formų pasirinkimas**; nesistemiškai kaupiama informacija ir kt.“.

Todėl straipsnyje siekiama išsiaiškinti šiuos pagrindinius klausimus: **Kokios teisinio ugdymo(si) strategijos padėtų mokiniams suvokti savo teises ir pareigas? Kuo skiriasi mokinių, mokinių tėvų, mokytojų nuomonės dėl teisinio ugdymo(si) strategijų projektavimo mokykloje?**

Išanalizavus pastarųjų metų publikacijas, daktaro disertacijas, magistro baigiamuosius darbus, pastebėta, kad straipsnyje analizuojamos temos – teisinio ugdymo(si) strategijų projektavimas mokykloje mokinių, mokinių tėvų ir mokytojų požiūriu – neaptikta. Tačiau negalima sakyti, kad mokslininkai išvis neskyrė dėmesio teisinio ugdymo(si) tyrimams.

Daugiausiai publikacijose, daktaro disertacijose, magistro baigiamuosiuose darbuose ir kituose šaltiniuose analizuojama tik mokinių teisinis švietimas: L. Petrauskienė (2012) atskleidė vyresniųjų klasių mokinių teisinio švietimo poreikį, L. Petrauskienė, Ž. Jonynienė (2012) analizavo 10-12 klasių mokinių sampratą apie teisinį švietimą, K. Jūrevičiūtė (2010) atskleidė teisinio švietimo paskirtį ir reikšmę visuomenėje, Ž. Jonynienė, A. Bartkutė (2011) aiškino teisinio švietimo kaip prevencinės priemonės prieš patyčias galimybes bendrojo lavinimo mokykloje, B. Kairienė, G. Dzindzaliėnė (2009) tyrė

teisinio švietimo prielaidas įgyvendinant vaiko teises, S. Šmidtaitė (2009) tyrinėjo teisinio švietimo optimizavimo galimybes bendrojo lavinimo mokykloje ir kt.

Teoriniais teisinio ugdymo(si) tyrimais labiausiai išsiskiria šie vakarų mokslininkai: H. Starkey (1991, 1994), D. Rowe (1996), D. Heater (1994) ir kt.

Tyrimo objektas – mokinių, mokinių tėvų ir mokytojų nuomonė dėl teisinio ugdymo(si) strategijų projektavimo mokykloje

Tyrimo tikslas – atskleisti teisinio ugdymo(si) strategijų projektavimą mokykloje

Tyrimo uždavinys – atlikti empirinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti mokinių, mokinių tėvų, mokytojų nuomonę dėl teisinio ugdymo(-si) strategijų projektavimo mokykloje

Tyrimo metodai – dokumentų ir mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, statistinė analizė. Gauti tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojant paketą *SPSS (Statistic Package for Social Sciences) for Windows 17.0*. Naudoti Kruskal – Wallis (nustačius $p \leq 0,05$, požymių skirtumai traktuoti kaip statistiškai reikšmingi).

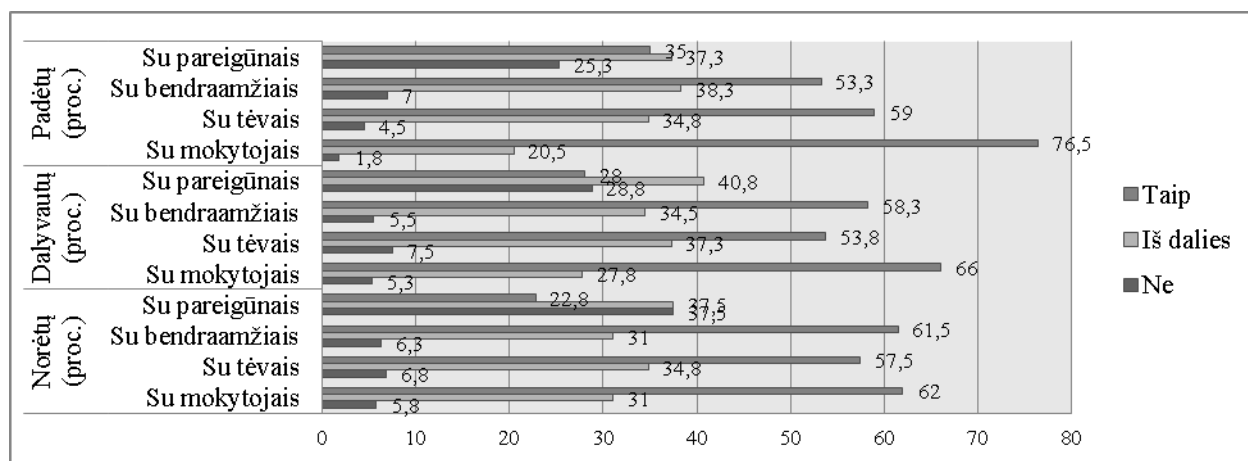
Tyrimo dalyviai. Kiekybiniame tyrime dalyvavo 400 respondentų: 172 mokiniai, 133 mokinių tėvai ir 95 pedagogai iš Jonavos rajono ir Kauno miesto jaunimo mokyklų bei Jonavos rajono ir Kauno miesto bendrojo lavinimo mokyklų.

Empirinio tyrimo rezultatai ir jų analizė

Apklausos rezultatai atskleidė, kad siekiant supažindinti mokinius su vaiko teisėmis ir pareigomis, mokiniai *norėtų* ir *dalyvautų* diskusijose aktualiomis temomis su mokytojais (*norėtų* 62 proc., *dalyvautų* 65 proc. mokinių), bendraamžiais (*norėtų* 61,5 proc., *dalyvautų* 58,3 proc. mokinių), ir tėvais (*norėtų* 57,5 proc., *dalyvautų* 53,8 proc. mokinių).

Daugumos respondentų nuomone, sąmoningai suvokti savo teises ir pareigas mokiniams *padėtų* diskusijos aktualiomis temomis, jei jas vykdytų mokytojai (76,5 proc.), tėvai (59 proc.) ir bendraamžiai (53,3 proc.).

Mažiausia respondentų dalis rinkosi diskusijas aktualiomis temomis su teisėtvarkos pareigūnais. Su jais bendruose užsiėmimuose *norėtų* dalyvauti 22,8 proc., *dalyvautų* 28 proc. ir tokie užsiėmimai *padėtų* 35 proc. respondentų (žr. 2 pav).

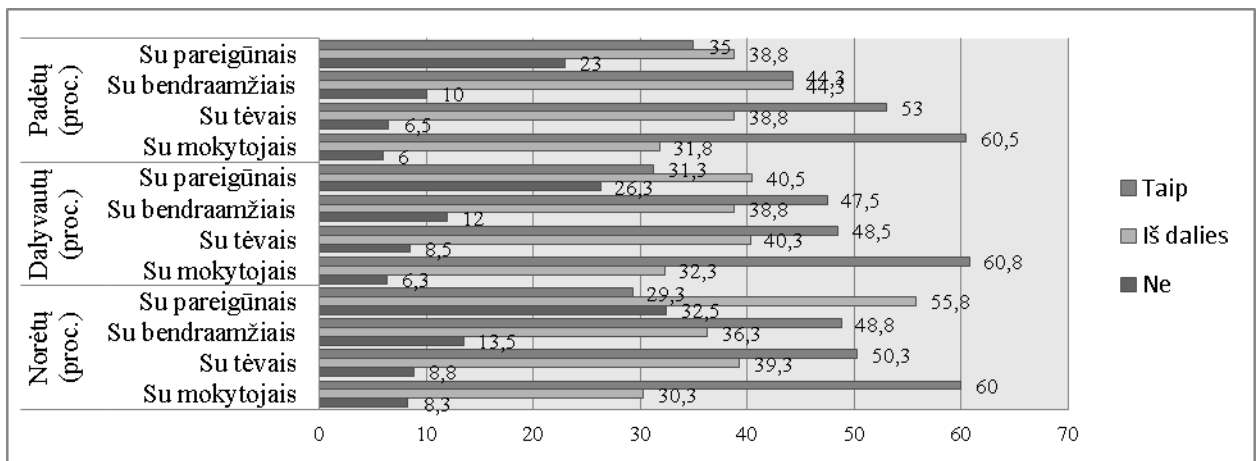

2 pav. Diskusijos aktualiomis temomis (visų respondentų nuomonė, N=400, procentais)

Siekiant supažindinti mokinius su vaiko teisėmis ir pareigomis, mokiniai *norėtų* ir *dalyvautų* naudojant probleminių įvykių aptarimus mokykloje. Probleminių įvykių aptarimuose su mokytojais (*norėtų* 60 proc., *dalyvautų* 60,8 proc. mokinių), tėvais (*norėtų* 50,3 proc., *dalyvautų* 48,5 proc. mokinių), ir bendraamžiais (*norėtų* 48,8 proc., *dalyvautų* 47,5 proc. mokinių).

Daugumos respondentų nuomone, sąmoningai suvokti savo teises ir pareigas mokiniams *padėtų* probleminių įvykių aptarimai, jei juos vykdytų mokytojai (60,5 proc.), tėvai (53 proc.), ir bendraamžiai (44,3 proc.).

Mažiausia respondentų dalis rinkosi probleminių įvykių aptarimus su teisėtvarkos pareigūnais. Su jais bendruose užsiėmimuose *norėtų* dalyvauti 29,3 proc., *dalyvautų* 31,3 proc. ir tokie užsiėmimai *padėtų* 35 proc. respondentų (žr. 3 pav.).

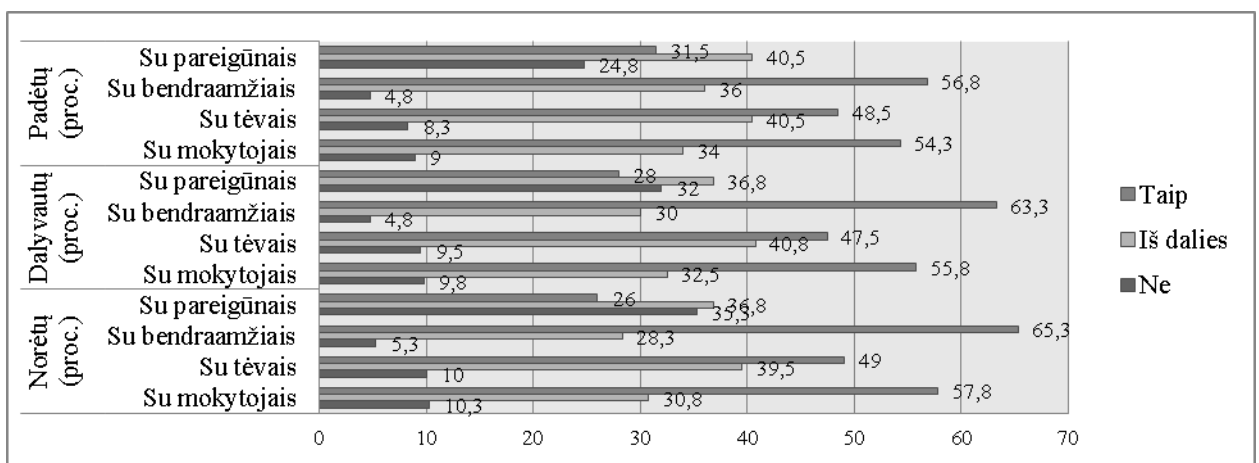

3 pav. Probleminių įvykių mokykloje aptarimai (visų respondentų nuomonė, N=400, procentais)

Siekiant supažindinti mokinius su vaiko teisėmis ir pareigomis, mokiniai *norėtų* ir *dalyvautų* naudojant filmų peržiūras ir jų aptarimus. Filmų peržiūrose ir jų aptarimuose su bendraamžiais (*norėtų* 65,3 proc., *dalyvautų* 63,3 proc. mokinių), mokytojais (*norėtų* 57,8 proc., *dalyvautų* 55,8 proc. mokinių), ir tėvais (*norėtų* 49 proc., *dalyvautų* 47,5 proc. mokinių).

Daugumos respondentų nuomone, sąmoningai suvokti savo teises ir pareigas mokiniams *padėtų* filmų peržiūros ir aptarimai, jei tai būtų vykdoma su bendraamžiais (56,8 proc.), mokytojais (54,3 proc.), ir tėvais (48,5 proc.).

Mažiausia respondentų dalis rinkosi filmų peržiūras ir aptarimus su teisėtvarkos pareigūnais. Su jais bendruose užsiėmimuose *norėtų* dalyvauti 26 proc., *dalyvautų* 28 proc. ir tokie užsiėmimai *padėtų* 31 proc. respondentų (žr. 4 pav.).

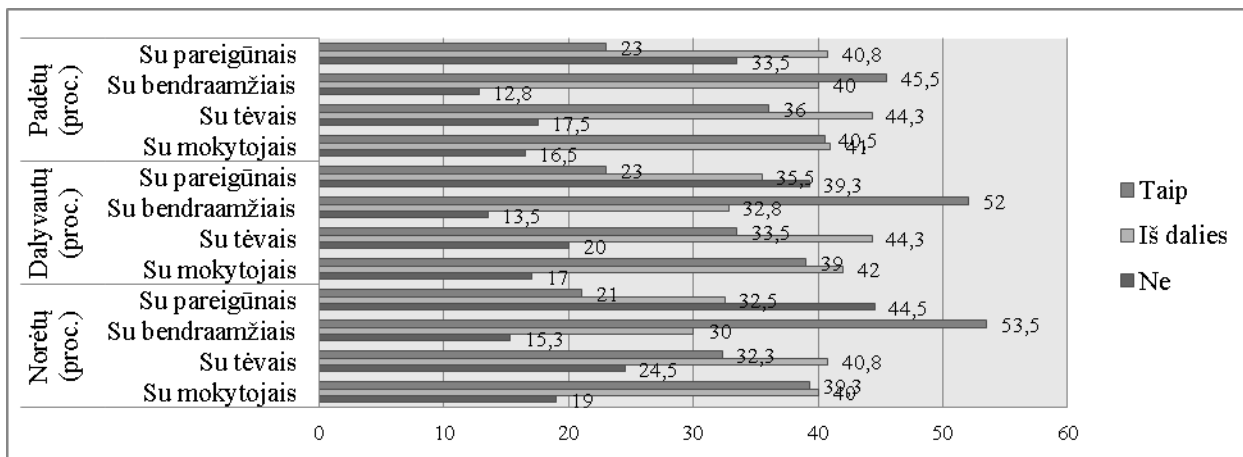

4 pav. Filmų peržiūra ir aptarimas (visų respondentų nuomonė, N=400)

Apklausoje rezultatai atskleidė, kad siekiant supažindinti mokinius su vaiko teisėmis ir pareigomis, mokiniai labiausiai *norėtų* ir *dalyvautų* vaidybiniuose žaidimuose su bendraamžiais (*norėtų* 53,5 proc., *dalyvautų* 52 proc. mokinių). Iš dalies tokiose užsiėmimuose *norėtų* ir *dalyvautų* su mokytojais (*norėtų* 39,3 proc., *dalyvautų* 39 proc. mokinių) ir tėvais (*norėtų* 32,3 proc., *dalyvautų* 33,5 proc. mokinių).

Daugumos respondentų nuomone, sąmoningai suvokti savo teises ir pareigas mokiniams labiausiai *padėtų* vaidybiniai žaidimai, jei juos vykdytų bendraamžiai (45,5 proc.) bei mokyklos mokytojai (40,5 proc.).

Mažiausia respondentų dalis rinkosi vaidybinius žaidimus su teisėtvarkos pareigūnais. Su jais bendruose užsiėmimuose *norėtų* dalyvauti 21 proc., *dalyvautų* 23 proc. ir tokie užsiėmimai *padėtų* 23 proc. respondentų (žr. 5 pav.).

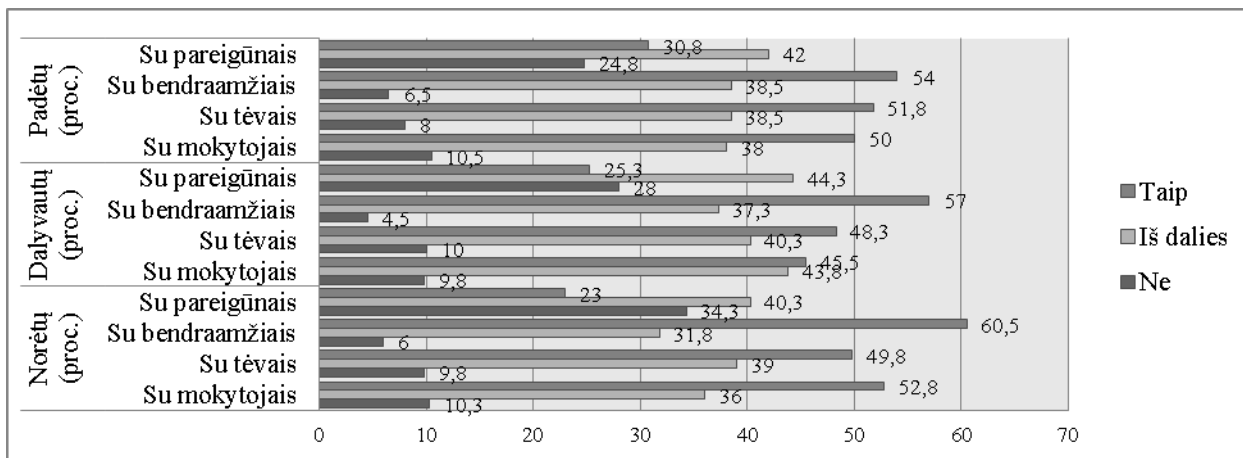

5 pav. Vaidybiniai žaidimai (visų respondentų nuomonė, N=400)

Apklausos rezultatai atskleidė, kad siekiant supažindinti mokinius su vaiko teisėmis ir pareigomis, mokiniai **norėtų** ir **dalyvautų** bendrų veiklų planavime su bendraamžiais (**norėtų** 60,5 proc., **dalyvautų** 57 proc. mokinių), mokytojais (**norėtų** 52,8 proc., **dalyvautų** 45,5 proc. mokinių), ir tėvais (**norėtų** 49,8 proc., **dalyvautų** 48,3 proc. mokinių).

Daugumos respondentų nuomone, sąmoningai suvokti savo teises ir pareigas mokiniams **padėtų** bendrų veiklų planavime, jei jos vyktų su bendraamžiais (54 proc.), tėvais (51,8 proc.) ir mokytojais (50,0 proc.).

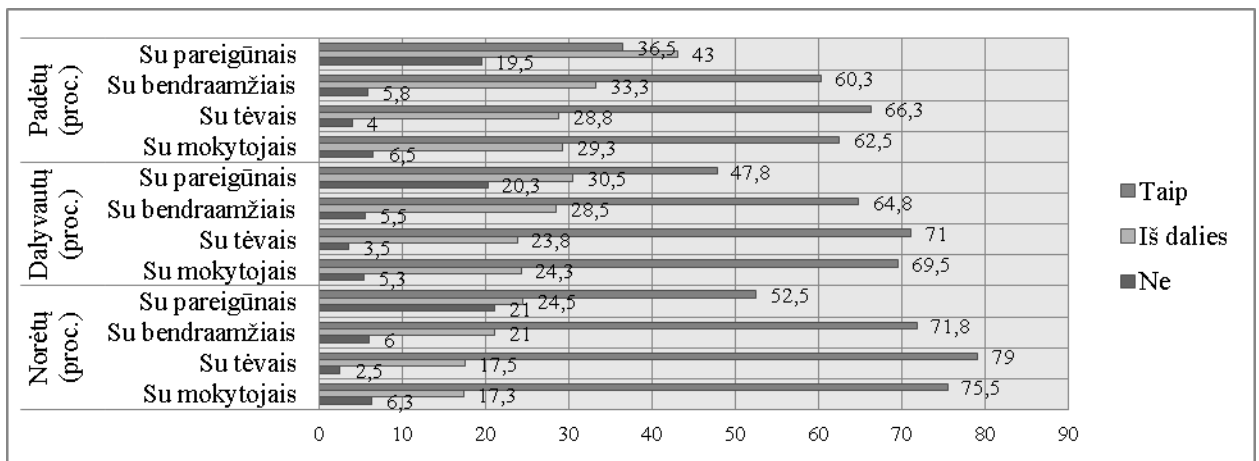
Mažiausia respondentų dalis rinkosi bendrų veiklų planavimą su teisėtvarkos pareigūnais. Su jais bendruose užsiėmimuose **norėtų** dalyvauti 23 proc., **dalyvautų** 23,3 proc. ir tokie užsiėmimai **padėtų** 30,8 proc. respondentų (žr. 6 pav.).

6 pav. Bendrų veiklų planavimas (visų respondentų nuomonė, N=400)

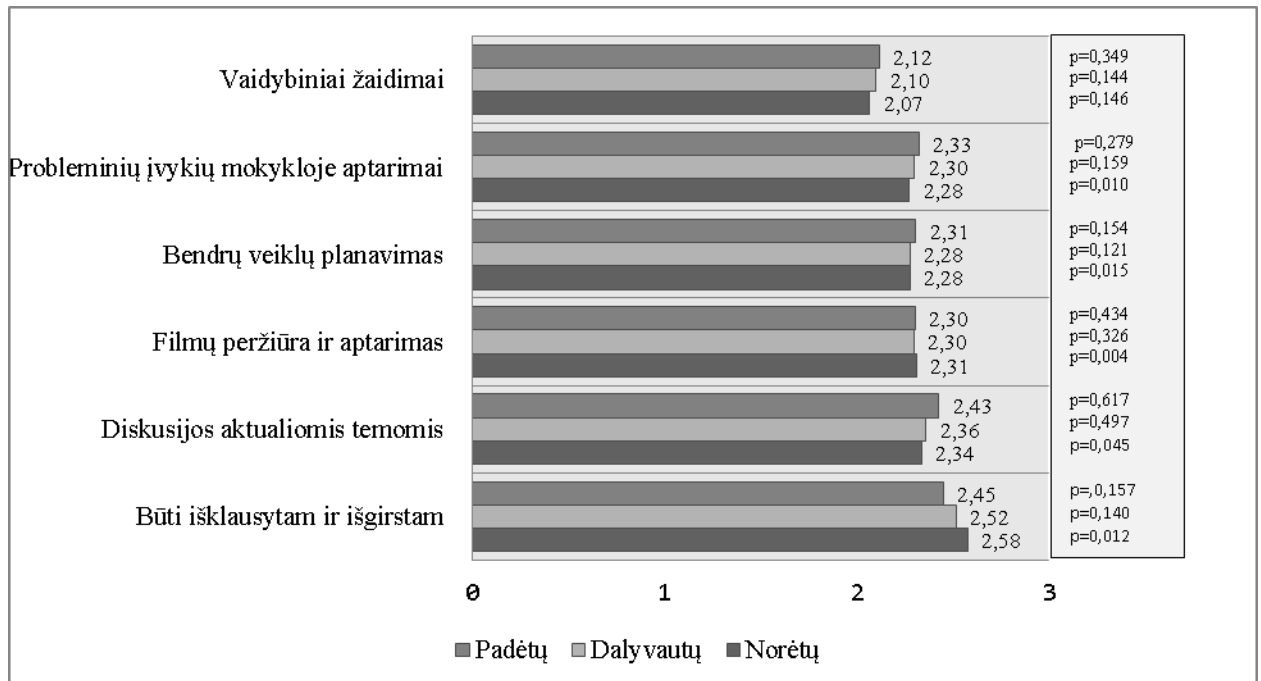
Apklausos rezultatai atskleidė, kad siekiant supažindinti mokinius su vaiko teisėmis ir pareigomis, mokiniai **norėtų** būti išklausyti ir išgirsti su tėvais (79 proc. mokinių), mokytojais (75,5 proc. mokinių), bendraamžiais (71,8 proc. mokinių), ir pareigūnais (52,5 proc. mokinių). Tokiose diskusijose mokiniai **dalyvautu** su tėvais (71 proc. mokinių), mokytojais (69,5 proc. mokinių), bendraamžiais (64,8 proc. mokinių), ir pareigūnais (47,8 proc. mokinių).

Daugumos respondentų nuomone, sąmoningai suvokti savo teises ir pareigas mokiniams **padėtų**, jei jas vykdytų tėvai (66,3 proc.), mokytojai (62,5), ir bendraamžiai (60,3 proc.) (žr. 7 pav.).

7 pav. Būti išklausytam ir išgirstam (visų respondentų nuomonė, N=400)

Tyrimo metu buvo atlikta ugdymo strategijų analizė (pagal norus, ketinimą dalyvauti ir padėjimą) naudojant Kruskal – Wallis kriterijus. Nustatius $p \leq 0,05$, požymių skirtumai buvo traktuoti kaip statistiškai reikšmingi. Remiantis 8 pav. pateiktais duomenimis galima teigti, kad ne visų ugdymo strategijų požymių skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

8 pav. Ugdymo strategijų prioretizavimas pagal norus, ketinimą dalyvauti ir padėjimą (visų respondentų nuomonė, N=400, Kruskal-Wallis testą, $p \leq 0,05$)

Atlikus tyrimą pagal vidutinius rangus (lyginamoji duomenų analizė tarp mokinių/mokinių tėvų mokytojų) paaiškėjo, kad visos ugdymo strategijas (*diskusijos aktualiomis temomis*, *probleminių įvykių mokykloje aptarimai*, *filmų peržiūra ir aptarimas*, *bendrų veiklų planavimas*, *būti išklausytam ir išgirstam*), kuriose **norėtų** dalyvauti mokiniai, palankiausiai vertina mokinių tėvai, o nepalankiausiai – mokiniai. Statistiškai reikšmingų požymių skirtumų negauta tik dėl vienos ugdymo strategijos – vaidybinio žaidimo.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimus, ar **dalyvautų** ugdymo strategijose (*diskusijos aktualiomis temomis*, *probleminių įvykių mokykloje aptarimai*, *filmų peržiūra ir aptarimas*, *bendrų veiklų planavimas*, *būti išklausytam ir išgirstam*, *vaidybiniai žaidimai*) ir ar jos **padėtų** sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus, statistiškai reikšmingų požymių skirtumų negauta.

Lyginant jaunimo mokyklų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių gautus duomenis paaiškėjo, kad ne tarp visų ugdymo strategijų yra statistiškai reikšmingų požymių skirtumų. Statistiškai reikšmingų skirtumų ($p \leq 0,05$) nėra dėl ugdymo strategijos „būti išklausytam ir išgirstam“: ***norėtų*** ($p=0,080$), ***dalyvautų*** ($p=0,101$), ***padėtų*** ($p=0,954$).

Nustatyta, kad visas ugdymo strategijas (*diskusijos aktualiomis temomis, probleminių įvykių mokykloje aptarimai, filmų peržiūra ir aptarimas, bendrų veiklų planavimas, vaidybiniai žaidimai*), kuriose ***norėtų*** dalyvauti mokiniai, ir jos ***padėtų*** sąmoningai suvokti vaiko teisių ir pareigų reikšmę jų gyvenime, palankiau už jaunimo mokyklų mokinius vertina bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai.

Išvados

Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus, kuriais buvo siekiama išsiaiškinti mokinių, mokinių tėvų ir mokytojų požiūrį dėl teisinio ugdymo(si) strategijų projektavimo mokykloje, galima daryti tokias išvadas:

1. Mokiniai ***norėtų***, ***dalyvautų*** ir jiems ***padėtų***:
 - 1.1. Diskusijos aktualiomis temomis sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus artimiausių žmonių rate: su mokytojais, tėvais, bendraamžiais. Bendrus užsiėmimus su pareigūnais respondentai vertina nepalankiai. Jų nuomone, tokie užsiėmimai nenaudingi mokiniams arba naudingi tik iš dalies.
 - 1.2. Probleminių įvykių aptarimai mokykloje sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus su mokytojais ir tėvais (su bendraamžiais padėtų tik iš dalies). Bendrus užsiėmimus su pareigūnais respondentai vertina nepalankiausiai. Jų nuomone, tokie užsiėmimai nenaudingi mokiniams arba naudingi tik iš dalies.
 - 1.3. Filmų peržiūra ir jų aptarimas sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus su bendraamžiais ir mokytojais (su tėvais padėtų tik iš dalies). Bendrų filmų peržiūras ir aptarimus su pareigūnais respondentai vertina nepalankiausiai. Jų nuomone, tokie užsiėmimai nenaudingi mokiniams arba naudingi tik iš dalies.
 - 1.4. Vaidybiniai žaidimai sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus su bendraamžiais. Nepalankiausiai yra vertinami bendri užsiėmimai su teisėtvarkos pareigūnais. Jų nuomone, tokie užsiėmimai nenaudingi mokiniams arba naudingi tik iš dalies.
 - 1.5. Bendrų veiklų planavimas, sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus artimiausių žmonių rate: su bendraamžiais, mokytojais, tėvais. Bendrus užsiėmimus su pareigūnais respondentai vertina nepalankiai. Jų nuomone, tokiuose užsiėmimuose dalyvautų tik maža dalis mokinių.
 - 1.6. Užsiėmimai, kuriuose jie būtų išgirsti ir išklausyti sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus, jiems padėtų tėvai, mokytojai bei bendraamžiai. Bendrus užsiėmimus su pareigūnais respondentai vertina nepalankiai. Jų nuomone, tokiuose užsiėmimuose dalyvautų tik maža dalis mokinių.
2. Lyginamoji duomenų analizė tarp mokinių/mokinių tėvų/mokytojų atskleidė, kad ugdymo strategijas (*diskusijos aktualiomis temomis, probleminių įvykių mokykloje aptarimai, filmų peržiūra ir aptarimas, bendrų veiklų planavimas, būti išklausytam ir išgirstam*), kuriose ***norėtų*** dalyvauti mokiniai, palankiausiai vertina mokinių tėvai, o nepalankiausiai – mokiniai. Ar mokiniai ***dalyvautų*** ugdymo strategijose ir ar jos ***padėtų*** sprendžiant vaiko teisių ir pareigų klausimus, statistiškai reikšmingų požymių skirtumų negauta.
3. Lyginamoji jaunimo mokyklų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių analizė atskleidė, kad ugdymo strategijas (*diskusijos aktualiomis temomis, probleminių įvykių mokykloje aptarimai, filmų peržiūra ir aptarimas, bendrų veiklų planavimas, vaidybiniai žaidimai*), kuriose ***norėtų*** dalyvauti mokiniai, ir jos ***padėtų*** sąmoningai suvokti vaiko teisių ir pareigų reikšmę jų gyvenime, palankiau už jaunimo mokyklų mokinius vertina bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai.

Literatūra

1. 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60–1501.
2. 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60–1501.
3. Jonynienė Ž. V., Bartkutė A., Butvilas T. (2011). Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose: mokinių ir mokytojų sampratos. *Socialinis darbas*, 10(2), 117–228.
4. Kairienė B., Dzindzietienė G. (2009). Teisinis švietimas-vaiko teisių įgyvendinimo prielaidai. *Socialinis ugdymas*, 9(20), 55–68.
5. Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60–1501.
6. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 67–1940.
7. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaitas. (2014–03–31 Nr.4–4). Žiūrėta 2015, sausio 15 per internetą: < <http://www3.lrs.lt/docs2/ATMQTAUA.PDF> >.

8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996. Nr. 33– 807.
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33–807.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo“ . *Valstybės žinios*, 2006, Nr.75–2870.
11. Pekauskas A. ir Grigaliūnaitė G. J (2008). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika*, Nr.89, 107–114.
12. Prakapas R., Žilinskienė R. (2008). Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. *Socialinis darbas*, 7(2), 51–57.

PROJECTION OF JURISTICAL EDUCATIONAL (SELF-EDUCATIONAL) STRATEGIES AT SCHOOL IN PUPILS, PUPILS PARENTS AND TEACHERS POINT OF VIEW

Summary

Lithuania committed to respect and implement children's rights when it signed up to the United Nations Convention on the Rights of the Child (1989) on 5th January 1992. In order to protect children's rights of violations, child's legal education (self-education) is necessary. One of the implementation aspects of child's legal education (self-education) is linked with the opportunity to realize the importance of child's rights and obligations through dialog and reflection in his life by himself. Therefore, the effective implementation of child's legal education strategies at school becomes more important for children's lives.

This paper presents the results of empirical study „Projection of juristical educational (self-educational) strategies at school in pupils, pupils parents and teachers point of view“, which was carried out in 2014: quantitative research survey, using a prepared questionnaire (a large group of respondents covering method to investigate child's awareness development of his rights and obligations). In the study participated Lithuanian General education and Youth school pupils, their parents and teachers.

There were not found any researches on child's legal education (self-education) strategies projection at school in Lithuanian scientific publications. Therefore, this study was aimed to find out about pupils, their parents and teachers views on projection strategies of legal education (self-education) at school.

Key words: child, child's rights, child's obligations, legal education, juristical education.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Rolandas Bulotas

Mokslo laipsnis ir vardas: VDU socialinių mokslų (edukologija) doktorantas

Darbo vieta ir pozicija: Jonavos jaunimo mokyklos direktorius, Vasario 16-osios g.31, Jonava.

Autoriaus mokslinių interesų sritys: vaiko teisių apsauga, edukacinės inovacijos, mokytojų ugdymas

Telefonas ir el. pašto adresas: r.bulotas@smf.vdu.lt; tel. 8612 92 822

A COVER LETTER AUTHORS

Author name, surname: Rolandas Bulotas

Science degree and name: PhD student at the Vytautas Magnus University, Faculty of Social Science,

Workplace and position: The headmaster of Jonava Youth School.

Author's research interests: protection of children's rights, educational innovations, teachers' education

Telephone and e-mail adress: r.bulotas@smf.vdu.lt; tel. 8612 92 822

MATEMATIKOS MOKYMAS NUOTOLINĖSE STUDIJOSE

Viktoras Chadyšas, Renata Chadyšienė, Romualdas Kliukas, Nijolė Čeikienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Anotacija. Straipsnyje detalizuojami pagrindiniai nuotolinių ir tradicinių studijų skirtumai, pristatomos priemonės, kurios gali būti naudojamos matematikos mokymui vykdant nuotolines studijas universitete. Atliktas tyrimas su realiais duomenimis, siekiant įvertinti naudojamų technologijų efektyvumą mokant matematikos nuotolinėse studijose.

Pagrindiniai žodžiai: tradicinės studijos, nuotolinės studijos, matematikos mokymas.

Įvadas

Nuotolinis mokymas nepaprastai išpopuliarėjo per pastaruosius 40 metų. Tai modernus mokymosi būdas, pasitelkiant informacines technologijas ir mokantis per atstumą. Viena iš sričių, kurioje nuotolinis mokymas tapo plačiai naudojamas yra matematika.

Šiuo metu daugelyje universitetų matematikos kursai dėstomi naudojant nuotolinio mokymosi metodus. Nemažai mokslininkų nagrinėjo matematikos mokymo nuotolinėse studijose efektyvumą, lygindami tradicines ir nuotolines studijas tarpusavyje (Chao ir Davis 2001; Love ir kt. 2006; Hughes ir kt. 2007; O'Dwyer ir kt. 2007; Ashby ir kt. 2011). Chao ir Davis (2001) nagrinėjo veiksnius, kurie daro tiesioginę įtaką studentų sprendimui rinktis nuotolines studijas. Love ir kt. (2006) ištyrė diskrečiosios matematikos kurso nuotolinių studijų studentų veiklos rezultatus ir juos palygino su besimokančiųjų tradicinėse studijose. Tyrimo rezultatai parodė, kad nuotolinių studijų studentai užduotis atlieka geriau. Hughes ir kt. (2007) tyrinėjo algebros mokymosi rezultatus tarp tradicinių ir nuotolinių studijų studentų. Pastarieji parodė, kad studentų, besimokiusių nuotoliniu būdu algebros žinios buvo geresnės, lyginant su besimokiusių tradicinėse studijose. Vadinasi, matematikos mokymas nuotolinėse studijose efektyvumu nenusileidžia tradicinėms studijoms. Panašūs rezultatai buvo gauti nagrinėjant Luizianoje dėstomą algebrą nuotolinėse ir tradicinėse studijose (O'Dwyer ir kt. 2007). Nors ankstesnio nuotolinio mokymosi terpės nebuvo palankos matematikos mokymui, tačiau besivystant naujausioms technologijoms, atsirandant vis naujesniems multimedijos įrankiams viskas keitėsi. Mokslininkai Juan, Huertas, Steegman, Corcoles ir Serrat (2008) susiję su sėkmingu matematikos kurso įgyvendinimu nuotolinėse studijose. Tai kursas, kuriame norint palengvinti studentų mokymąsi naudojama matematinė programinė įranga, internetinės diskusijos ir grupių projektai. Šie nuotolinio mokymosi kursai buvo naudojami 10 metų Atvirajame Katalonijos universitete. Pastebėta, kad naujų technologijų naudojimas tokiuose kursuose didina besimokančiųjų motyvaciją, o tuo pačiu ir gerina jų studijų rezultatus. Nors matematikos mokymas nuotoliniu būdu turi daug teigiamų aspektų, tačiau yra kelios susirūpinimą keliančios sritys. Viena iš jų – naujų technologijų derinimas su bet kuria sistema.

Nuotolinės studijos Lietuvoje dar naujiena – apie jas mažai rašoma ir kalbama, tačiau susidomėjimas kiekvienais metais auga. Bene pirmoji mokslo įstaiga Lietuvoje pasiūliusi nuotolines studijas – Vilniaus Gedimino technikos universitetas (VGTU). Šiame straipsnyje pabandysime atsakyti į kai kuriuos klausimus apie matematikos mokymo, nuotolinėse studijose efektyvumą VGTU.

Tradicio ir nuotolinio mokymosi samprata

Tradicioinis mokymasis – tai mokymasis, kai studijos organizuojamos mokslo centre, jos paprastai vyksta dieną, nustatytu laiku. Daugelyje Lietuvos mokymo institucijų, ne išimtis yra ir VGTU, kol kas dominuoja tradicinės studijos. Jos remiasi dėstytojo parengtos medžiagos aiškinimu paskaitų metu. Tokio mokymosi trūkumai būtų griežta tvarka, kadangi besimokančiajam reikia prisitaikyti prie vietos ir laiko, kur vyksta paskaitos. Be to šis mokymosi būdas nėra patogus dirbantiems ar jau turintiems šeimas žmonėms, kadangi jie gali mokytis ne bet kuriuo metu, o taip pat ne visi žmonės gali išvykti mokytis, pvz. turintys negalią.

Nuotolinis mokymasis – tai mokymasis, kai studentas ir dėstytojas yra atskirti erdvėje ir laike, o jų bendravimas vyksta netiesiogiai per sinchroninę ar asinchroninę komunikaciją. Tai mokymasis, kurio vieta ir laikas paprastai nesutampa su mokomuoju procesu ir reikalauja specialios kurso pateikimo ir dėstyto metodikos, informacinių technologijų taikymo įgūdžių. Žmonėms, dėl tam tikrų priežasčių negalintiems skirti laiko studijoms pagal griežtus universitetų paskaitų tvarkaraščius, nuotolinės studijos yra itin patogus būdas tobulėti. Taip pat tai puiki galimybė dirbantiems ar studijas jau baigusiems žmonėms pagilinti žinias tam tikroje srityje, kelti kompetenciją. Studijuojant nuotoliniu būdu studentas

gali mokytis neišeidamas iš namų, jam patogiu metu, tai puiki alternatyva užsienyje gyvenantiems mūsų šalies piliečiams. Be to, mokytis nuotoliniu būdu pigiau, nes studentams nereikia kiekvieną dieną važiuoti į universitetą. Informacija studijoms talpinama nuotolinių studijų aplinkose, paskaitos vykdomos internetu, konsultuojamasi su dėstytojais, atsiskaitymai vyksta priklausomai nuo įstaigos: kartais atsiskaitymams tenka atvykti į mokymo įstaigą, kartais tai galima padaryti ir internetu. Pagrindinė nuotolinio mokymosi užduotis yra suteikti bet kuriam žmogui trūkstamų žinių ir įgūdžių, sukuriant palankias sąlygas mokytis pasirinktu laiku, individualiu tempu ir patogioje vietoje. Tuo pačiu, nuotolinis mokymasis turi būti organizuojamas tik tuo atveju jei tradicinis mokymasis negalimas dėl tokių priežasčių kaip darbas, šeima, negalia, finansai ar tiesiog nėra atitinkamos studijų programos tradicinėse studijose.

Šiuolaikinės tradicinės ir nuotolinės studijos yra panašios ir ne visuomet galima aiškiai įvardyti jų skirtumus. Tradicinėse studijose yra daug tiesioginio bendravimo tarp studento ir dėstytojo, tuo tarpu nuotolinės studijos paremtos naujų technologijų panaudojimu mokymo procese, vizualizuojant sudėtingus uždavinius, bet tuo pačiu tiesioginio bendravimo tarp studento ir dėstytojo sąskaita. Nors nuotolinėse ir tradicinėse studijose dėstomi kursai, gali turėti tą patį kreditų ir valandų skaičių, tačiau tradicinėse studijose visa tai vyksta žymiai intensyviau, kai tuo tarpu nuotolinėse studijose studentai turi pakankamai laiko įsisavinti pateiktą medžiagą, kadangi iš dalies pats pasirenka mokymosi tempą. Neabejotinai taip išvengiama tam tikrų konfliktų tarp studijų ir darbo, kurie yra neišvengiami pasirinkus tradicines studijas. Vienas pagrindinių uždavinių keliamų nuotolinėms studijoms yra patrauklus dėstomo kurso turinys, siekiant užtikrinti studijuojančiųjų supratimą. Bet tai nėra toks lengvas uždavinys, kadangi instruktorius, šiuo atveju dėstytojas, turi taikliai suprojektuoti mokymosi aplinką, kuri atitiktų studijuojančiųjų poreikius. Tam reikia būti susipažinus su šiuolaikinėmis technologijomis ir technine įranga, kuri yra naudojama nuotolinių studijų kursų medžiagai ruošti, be to prisiimti atsakomybę už kurse pateiktą medžiagą.

Apie tai, ar naujausios technologijos, o tuo pačiu ir nuotolinės studijos padeda pagerinti studijų kokybę diskusijos vyksta pastaruosius 50 metų, bet į daugelį klausimų atsakymų nerandama iki šiol. Vis dar nėra aišku ar studentai besimokantys nuotolinėse studijose gali pasiekti reikiamą lygį? Ar studentams mokytis pasitelkiamos naujausios technologijos gali būti veiksmingos? Ar, iš vis, matematikos galima mokytis be tiesioginio kontakto tarp dėstytojo ir studento? Šiame straipsnyje ir pabandysime atsakyti į kai kuriuos klausimus apie matematikos mokymo efektyvumą VGTU nuotolinėse studijose.

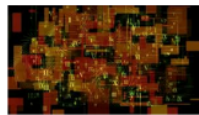
Matematikos mokymas nuotolinėse studijose VGTU

Šiuo metu VGTU vykdo daugiau nei 10 nuotolinių bakalauro studijų programų, kuriose tarp studijuojamų dalykų galime rasti matematikos kursų. Studijoms organizuoti nuotoliniu būdu yra būtina virtuali studijų aplinka, kurioje vyksta studijų procesas: pateikiama mokymosi medžiaga, organizuojamas mokymosi procesas ir atliekamas jo valdymas. Šiuolaikinės virtualios mokomosios aplinkos pasiūla yra didelė ir įvairi. VGTU kaip ir daugelyje kitų mokymosi įstaigų naudojama *Moodle* aplinka. Kadangi *Moodle* yra atviroji sistema ir ji platinama nemokamai, ją galima pritaikyti savo poreikiams nepažeidžiant licencijos sutarties, išsiversti į norimą kalbą ir naudoti be apribojimų. Pagrindiniai *Moodle* sistemos privalumai: lengva naudoti, pakankamai saugi, atnaujinama reguliariai ir tai užtikrina jos gyvybingumą. *Moodle* virtualiosios mokymo aplinkos galimybės yra didelės (Trinkūnas ir kt. 2008). Esminis trūkumas būtų tas, kad nėra alternatyvos sistemos pasirinkimui, nes ją renkasi institucija. *Moodle*, kaip ir daugelyje virtualių studijų aplinkų, už studijų proceso organizavimą atsakingas konkretaus studijų dalyko dėstytojas. Ruošiant kursus *Moodle* aplinka naudojama tam, kad priartintų ir pagerintų tradicinius mokymo metodus. Kuriant nuotolinių studijų kursą, svarbu sudaryti planą, kaip pateikti kursui reikalingą medžiagą, organizuoti ir valdyti mokymosi procesą ir, galiausiai, įvertinti studentų žinias. *Moodle* medžiagą galima pateikti savaitėmis arba skirstyti pagal temas. Nors studijų procesas yra suskirstytas savaitėmis, dėstant matematikos kursus nuotolinėse studijose medžiagos išdėstymas pagal temas yra patogesnis, tokiu būdu studentas gali susidaryti planą, kiek laiko jam reikia pateiktai temai išmokti. Kiekvienas kursas įprastai pradedamas įvadine paskaita, kurios metu pristatoma visa reikalinga medžiaga apie dėstomą dalyką, temas, pagrindinius tikslus, rezultatų vertinimo kriterijus, studijų metodus, studentų vertinimo kriterijus, bei pateikiama naudojama literatūra. Sekančių paskaitų struktūra nesikeičia ir kiekvieną atskirai įprastai sudaro nagrinėjamos temos paskaitos skaidrės, paskaitos vaizdo įrašai, uždaviniai savarankiškam darbui ir diskusijų forumas (1 pav.).

► APIE KURSA

▼ 1 Paskaita

Matricos ir jų veiksmų. Determinantai. Atvirkštinė matrica.

1 Paskaitos skaidrės

Apribota: 'Galima nuo 2014 rugsėjo 23, 14:30.'

1 Paskaitos vaizdo įrašai

Apribota: 'Galima nuo 2014 rugsėjo 23, 14:30.'

1 Paskaitos uždaviniai savarankiškam darbui

Apribota: 'Galima nuo 2014 rugsėjo 23, 16:00.'

1 Paskaitos diskusijų forumas

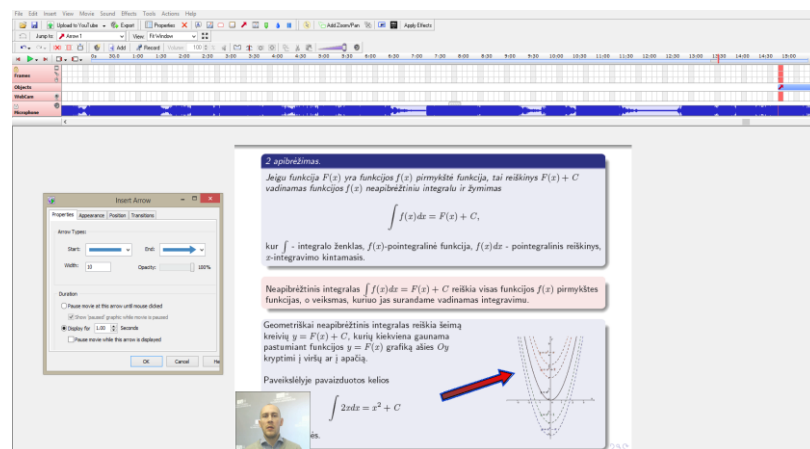
Apribota: 'Galima nuo 2014 rugsėjo 23, 16:00.'

► 2 Paskaita

► 3 Paskaita

1 pav. Paskaitos struktūros pavyzdys

Didesnė dalis matematikos tekstų šiuo metu yra renkami naudojant *LaTeX* sistemą. *LaTeX* yra teksto rinkimo sistema, skirta kurti aukštos tipografinės kokybės mokslinius ir matematinius dokumentus. Matematikos kursų medžiagos skaidrėms ruošti yra patogų naudoti *Beamer* klasę *LaTeX* sistemoje, kurios dėka surenkamas matematikos tekstas ir vėliau sukuriamos aukštos kokybės PDF skaidrės. Kaip alternatyva matematikos kurso medžiagos skaidrėms kurti išlieka skaidrių pateikčių programinė įranga „*Microsoft PowerPoint*“. Paskaitų vaizdo įrašams kurti ir jiems koreguoti šiuo metu naudojama programa „*BB FlashBack recorder*“ (2 pav.).

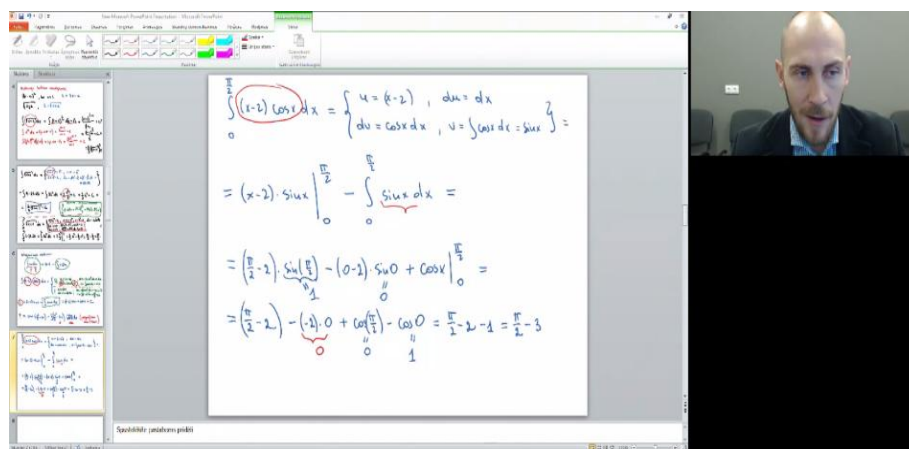

2 pav. „BB FlashBack recorder“ panaudojimas

Pagrindiniai jos pasirinkimo argumentai: lengva naudoti, nereikalauja jokių techninių įgūdžių, galingas funkcijų rinkinys leidžia sukurti aukštos kokybės įrašus. Kiekvienai kurso temai daromas ne vienas, o keli įrašai, kurių trukmė neviršija 20 min. Tokiu būdu studentai įsisavinę vieno įrašo medžiagą prie jo jau gali ir nebegrįžti. Užbaigę savarankiškai studijuoti pateiktos temos medžiagą studentai savo įsisavintas žinias gali patikrinti atlikdami savarankiškam darbui skirtas užduotis. Pastabas, pasiūlymus, klausimus visada galima pateikti kiekvienoje temoje įtrauktime diskusijų forume.

Studijuojant tiksluosius mokslus būtini ir praktiniai užsiėmimai bei tiesioginis kontaktas su dėstytoju. Tai yra realizuojama vaizdo konferencijų metu, kurios yra organizuojamos lygiagrečiai su pateikta medžiaga savarankiškam studijavimui. Sudarant dėstomo kurso tvarkaraščius į juos įtraukiamos teorinės paskaitos, kurias atitinka paskaitų skaidrės ir vaizdo įrašai, bei praktiniai užsiėmimai – vaizdo konferencijos, esant būtinybei ir laboratoriniai darbai (vaizdo įrašai ir vaizdo konferencijos). Dar visai neseniai vaizdo konferencijos buvo realizuojamos su *Big Blue Button* (BBB) programa, kuri yra integruota į *Moodle* sistemą, bet dėl didesnio studentų skaičiaus buvo nuspręsta pereiti prie komercinės programos *Vidyo*. Šios programos pagalba vaizdo konferencijos gali būti lengvai įrašomos ir patalpintos *Moodle* sistemoje. Studentai prie vaizdo konferencijos lengvai gali prisijungti iš savo asmeninių,

planšetinių kompiuterių ar net išmaniųjų telefonų, bendrauti su kitais studentais, konsultuotis su dėstytoju rūpimais klausimais ir tam reikalingas tik interneto ryšys. Studentai negalintys dalyvauti vaizdo konferencijoje vėliau gali peržiūrėti jos įrašus. Vaizdo konferencijų metu matematiniam tekstui rašyti naudojami lietimui jautrūs ekranai. Matematinis tekstas tiesiog rašomas kompiuterio ekrane naudojantis specialiu rašikliu, o ekrano vaizdas programos *Vidyo* pagalba transliuojamas studentui (3 pav.).

3 pav. Specialaus rašiklio panaudojimas vaizdo konferencijų metu

Kiekvienas nuotoliniu būdu pateikiamas matematikos dalykas apima medžiagą savarankiškam studijavimui ir galimybę patikrinti žinias naudojant testus. Dėstytojas reguliariai tikrina besimokančiųjų žinias tam, kad jie būtų priversti studijuoti viso semestro eigoje, ir tai sudaro 30% egzamino įvertinimo. Studentai sprendžia uždavinius testo pavidalu. Pastarieji apima skirtingus atsakymo variantus priklausomai nuo to, kokios temos yra įtraukiamos į atsiskaitymą (pasirinkti teisingą atsakymą iš kelių galimų, išspręsti uždavinį ir įvesti atsakymą į sistemą, atviras klausimų tipas ir t.t.). Tokių testų kūrimas reikalauja labai daug laiko sąnaudų, kadangi prie užduoties reikia pateikti ir logiškus atsakymo variantus jei tai būtų tipiškas testo klausimas. Moodle sistemoje paruoštų testų atsakymai yra tikrinami automatiškai, bet matematikos kursuose, tam tikrais atvejais, tai nėra privalumas, nes per neatidumą galima įvesti neteisingą atsakymą. Tam, kad būtų išvengta tokių nesusipratimų, studentai savo atliktus darbus persiunčia dėstytojui. Dažniausiai tam naudojami fotoaparatai, skeneriai ar net išmanieji telefonai. Tokiu būdu dėstytojas sistemoje gali rankiniu būdu koreguoti testų rezultatus pagal padarytas neatidumo ar kitas smulkias klaidas. Nežiūrint į plačias elektroninių priemonių taikymo galimybes studijų procese ir sudėtinę galutinio įvertinimo struktūrą, didžioji galutinio vertinimo dalis, 70% tenka egzaminavimui, kuris atliekamas pačioje institucijoje nustatytu laiku. Išskirtiniais atvejais, jei studentas dėl tam tikrų priežasčių tikrai negali atvykti laikyti egzamino į instituciją, leidžiama jį laikyti nuotoliniu būdu, stebint kaip jis atlieka užduotis ir darant vaizdo įrašą. Studentai išklausę kursą, tiek jo struktūrą, tiek tą kursą kuriojančią dėstytoją privalo įvertinti įstaigos vykdomose apklausose. Po to gali sekti atitinkamos kurso korekcijos.

Taigi, ar pateiktos priemonės, kurios naudojamos matematikos mokyme nuotolinėse studijose gali būti veiksmingos, o pačios nuotolinės studijos bent lygiuotis su tradicinėmis studijomis?

Tyrimas ir jo analizė

Tyrimas, kurio tikslas palyginti tradicinių ir nuotolinių studijų efektyvumą, buvo atliekamas su realiais duomenimis naudojant R programą. Tyrime dalyvavo 124 tradicinių studijų ir 51 nuotolinių studijų studentų, kurie laikė kursą „Algebra ir diferencialinis skaičiavimas“ egzaminą (1 lent.).

1 lentelė. Matematinių disciplinų egzamino laikymo statistika 2013–2014 m.

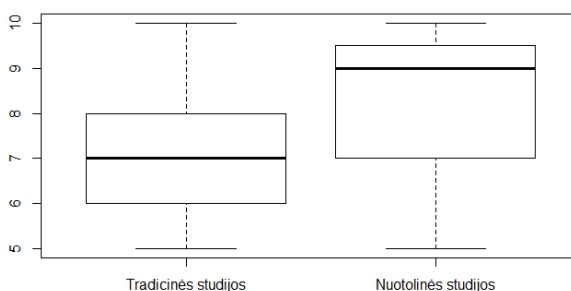
Studijų tipas	Studentų skaičius laikė egzaminą	Studentų skaičius išlaikė egzaminą	Pažymių vidurkis studentų išlaikiusių egzaminą
Tradicinės studijos	124	95 (77 %)	7,19
Nuotolinės studijos	51	43 (84 %)	8,21

Šio tyrimo tikslas buvo išanalizuoti ar matematikos mokymas nuotolinėse studijose gali būti efektyvus. Ar nuotolinių ir tradicinių studentų klausiusių kursą „Algebra ir diferencialinis skaičiavimas“ egzamino rezultatų skirtumas yra reikšmingas? Buvo formuluojamos statistinės hipotezės:

$$H_0 : \mu_{\text{trad.}} = \mu_{\text{nuot.}} \text{ (pažymių vidurkiai lygūs)}$$

$$H_a : \mu_{\text{trad.}} \neq \mu_{\text{nuot.}} \text{ (pažymių vidurkiai reikšmingai skiriasi)}$$

Kiekviena programa, tarp jų R, atlikdama vieną ar kitą testą hipotezėms tikrinti pateikia apskaičiuotą p reikšmę, kuri yra tradiciškai lyginama su reikšmingumo lygmeniu $\alpha=0,05$. Jeigu p reikšmė yra mažesnė už 0,05, tai pagrindinė hipotezė atmetama ir priimama alternatyva, jeigu p reikšmė yra didesnė už 0,05, tai pagrindinės hipotezės nėra pagrindo atmesti. Pirmiausiai atvaizduojame dviejų nepriklausomų imčių, atitinkamai tradicinių ir nuotolinių studijų matematikos kurso „Algebra ir diferencialinis skaičiavimas“ egzamino rezultatų dėžučių diagramas (4 pav.).

4 pav. Studentų įvertinimų dėžučių diagramos

Tradicinių studijų rezultatų dėžutės diagrama leidžia manyti, kad duomenys yra maždaug normalūs, tuo tarpu nuotolinių studijų rezultatų dėžutės diagramoje pastebimas duomenų asimetriškumas. Kadangi imtys yra pakankamai didelės vidurkiams palyginti taikysime T – testą, bet pradžia reikia patikrinti hipotezę apie duomenų dispersijų lygybę:

$$H_0 : \sigma^2_{\text{trad.}} = \sigma^2_{\text{nuot.}} \text{ (pažymių dispersijos lygios)}$$

$$H_a : \sigma^2_{\text{trad.}} \neq \sigma^2_{\text{nuot.}} \text{ (pažymių dispersijos reikšmingai skiriasi)}$$

Hipotezei patikrinti buvo taikomas F-testas, naudojant programą R. Kadangi atlikus testą gauta reikšmė $p=0,5215$ yra didesnė už 0,05, tai dispersijų lygybės hipotezės H_0 nėra pagrindo atmesti. Naudodami T-testą duomenų vidurkiams palyginti įtraukiama informacija, kad duomenų dispersijos yra taip pat lygios. Atlikus T-testą gauta reikšmė $p=0,0004$ yra mažesnė už 0,05, vadinasi vidurkių lygybės hipotezė H_0 yra atmetama ir pasirinkama alternatyva H_a – duomenų vidurkiai reikšmingai skiriasi. Reikia nepamiršti, kad T-testui atlikti turi būti tenkinama normališkumo prielaida. Šiek tiek anksčiau tokia prielaida buvo padaryta remiantis dėžučių diagrama ir imčių dydžiais. Galime atskirai patikrinti hipotezes, kad tiek tradicinių studijų rezultatai, tiek ir nuotolinių studijų rezultatai yra iš normaliosios populiacijos, taikant Šapiro – Vilko testą, naudojant R programą. Kadangi atlikus testą gautos reikšmės, atitinkamai $p=0,0002$ (tradicinių studijų rezultatai) ir $p=0,0003$ (nuotolinių studijų rezultatai) yra mažesnės už 0,05, tai hipotezes apie duomenų normališkumą atmetame. Vadinasi reikia ieškoti alternatyvų T-testui, norint palyginti dviejų imčių vidurkius. Tam galime panaudoti neparametrinį Mano – Vitnio – Vilkoksono testą, kuris yra R programoje. Atlikus minėtą testą gauta reikšmė $p=0,0004$ yra mažesnė už 0,05, vadinasi tikrai tradicinių ir nuotolinių studijų dalyko „Tiesinė algebra ir diferencialinis skaičiavimas“ egzamino pažymių vidurkis reikšmingai skiriasi. Į šiuos rezultatus turėtų būti žiūrima atsargiai ir tikrai negalime daryti kategoriškų išvadų apie šio matematikos kurso efektyvumą nuotolinėse studijose. Visai gali būti, kad, duomenis papildžius naujais, hipotezės apie duomenų vidurkių lygybę nebebus pagrindo atmesti. Toks ar panašus tyrimas turėtų būti kartojamas kitiems matematikos kursams, programoms ir kitose institucijose, siekiant nustatyti ar minėti skirtumai yra akivaizdūs.

Išvados

Šis tyrimas parodė, kad šiuolaikinės technologijos studentams padeda pasiruošti matematikos kursams ir lygis tikrai atitiko tų studentų, kurie studijuoja tradiciniuose kursuose. Siekiant nustatyti, kai nuotolinės studijos padeda parengti studentus tolesnių studijų kursams, moksliniai tyrimai turėtų būti

atliekami su studentais, kurie klauso ne vieną matematikos kursą. Taip pat reikia nepamiršti, kad mokymo kokybė priklauso nuo dėstytojo kompetencijos, dėstytojo metodikos, besimokančiojo motyvacijos, palankios mokymosi aplinkos ir kitų faktorių. Ruošiant kokybišką matematikos kursą nuotolinėms studijoms reikia pakankamai gerai būti susipažinus su šiuolaikinėmis technologijomis. Taip pat paruoštas kursas turi būti nuolat atnaujinamas, koreguojamas atsižvelgus į apklausose dalyvavusių studentų nuomonę.

Literatūra

1. Ashby, J., Sadler, W. A., & McNary, S. W. (2011). Comparing student success between developmental math courses offered online, blended, and face-to-face. *Journal of Interactive Online Learning*, 10(3), 128-140.
2. Hughes, J. E., McLeod, S., Brown, R., Maeda, Y. & Choi, J. (2007). Academic achievement and perceptions of the learning environment in virtual and traditional secondary mathematics classrooms. *The American Journal of Distance Education*, 21(4), 199-214.
3. Juan, A., Huertas, A., Steegmann, C., Corcoles, C., & Serrat, C. (2008). Mathematical elearning : state of the art and experiences at the Open University of Catalonia. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 39(4), 455- 471.
4. Love, T., Keinert, F., & Shelley, M. (2006). Web-based implementation of discrete mathematics. *Journal of STEM Education: Innovations & Research*, 7(3/4), 25-35.
5. O'Dwyer, L., Carey, R., & Kleiman, G. (2007). A study of the effectiveness of the Louisiana Algebra I Online Course. *Journal of Research on Technology in Education*, 39(3), 289-306. Retrieved from ERIC database.
6. Trinkūnas, V.; Bigelis, Z.; Vinogradova, I.; Šileikienė, I. 2008. *Dėstytojų mokymas teikti studijas nuotoliniu būdu*: mokomoji knyga. Vilnius: Technika. 290 p.
7. Vinogradova, Irina; Kliukas, Romualdas; Trinkūnas, Vaidotas. *Nuotolinių studijų organizavimo ypatumai bakalauro studijų studentams*. Studijos šiuolaikinėje visuomenėje 2014 : I-os tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga : mokslo darbai. 2014, Nr. 1. Šiauliai : VšĮ Šiaurės Lietuvos kolegija, 2014. ISBN 9789955859031. p. 76-83.

MATHEMATICS EDUCATION IN DISTANCE STUDIES

Summary

In this article we present the main differences between the distance and traditional studies. Currently, many university mathematics courses taught using distance learning techniques. A number of scientists examined the mathematics teaching effectiveness in distance studies, comparing traditional and distance learning with each other. Interest of distance learning in Lithuania is growing every year. Probably the first academic institution offered distance learning in Lithuania is Vilnius Gediminas Technical University (VGTU). This article will try to answer some questions about efficiency of the teaching of mathematics in distance studies. The article discusses important aspects related to online mathematics courses at the VGTU, including: virtual learning environment, the study process and instruments used in the preparation of mathematics courses. Study on the comparison of traditional and distance learning efficiency has been carried out with real data using the R program. 124 students of traditional studies and 51 students of distance studies were chosen who have held the exam of course "Algebra and Calculus".

The purpose of this study was to examine whether distance studies in mathematics education can be effective. Was formulated the main hypothesis of the equality of results in distance and traditional education with the alternative hypothesis that the results are significantly different. To verify these hypotheses was used parametric t-test and nonparametric Mann-Whitney-Wilcoxon test. Both tests have shown that the differences of results in distance and traditional education are significant. Although distance learning results are better, we have to watch them carefully and we can't make a definitive conclusion about the effectiveness of mathematics course in distance education.

This study has shown that modern technology helps students prepare for courses in mathematics and are clearly matched those students who are studying in traditional courses. Such research should be carried out regularly with students who listens to no one math course. Also keep in mind that the quality of education depends on the teacher's competence, teaching methods, learner motivation, friendly learning environment, and other factors.

Keywords: mathematics education, distance studies.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Viktoras Chadyšas

Mokslo laipsnis ir vardas: dr.

Darbo vieta ir pozicija: VGTU, matematinės statistikos katedros docentas

Autoriaus mokslinių interesų sritys: duomenų analizė, matematika, nuotolinės studijos

Telefonas ir el. pašto adresas: +370 5 274 4849, viktoras.chadysas@vgtu.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Renata Chadyšienė

Mokslo laipsnis ir vardas: dr.

Darbo vieta ir pozicija: VGTU, Fizikos katedros jaunesnioji mokslo darbuotoja

Autoriaus mokslinių interesų sritys: aplinkos fizika, nuotolinės studijos

Telefonas ir el. pašto adresas: +370 5 274 4834, renata.chadysiene@vgtu.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Romualdas Kliukas

Mokslo laipsnis ir vardas: dr. prof.

Darbo vieta ir pozicija: VGTU, Medžiagų atsparumo ir teorinės mechanikos katedros profesorius

Autoriaus mokslinių interesų sritys: Pastatų ir statinių konstrukcijos, renovacija, gelžbetonio teorija, konstrukcijų, panaudojant didelio stiprumo betoną ir armatūrą kūrimas ir tyrimas

Telefonas ir el. pašto adresas: +370 5 274 5003, romualdas.kliukas@vgtu.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Nijolė Čeikienė

Mokslo laipsnis ir vardas: -

Darbo vieta ir pozicija: VGTU, informacinių sistemų katedros lektorė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: Programinės įrangos kūrimo proceso modeliavimas, pedagogika ir IT mokymas

Telefonas ir el. pašto adresas: +370 5 274 4943, nijole.ceikiene@vgtu.lt

A COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Viktoras Chadyšas

Science degree and name: dr.

Workplace and position: Assoc. professor at the Department of Mathematical Statistics of VGTU

Author's research interests: data analysis, mathematics, distance learning

Telephone and e-mail address: +370 5 274 4849, viktoras.chadysas@vgtu.lt

Author name, surname: Renata Chadyšienė

Science degree and name: dr.

Workplace and position: VGTU, junior researcher of Physics Department

Author's research interests: atmospheric physics, distance learning

Telephone and e-mail address: +370 5 274 4834, renata.chadysiene@vgtu.lt

Author name, surname: Romualdas Kliukas

Science degree and name: dr. prof.

Workplace and position: Professor of Department of Strength of Materials and Engineering of Mechanics, Vilnius Gediminas Technical University

Author's research interests: Educology, Applicant's admission problems, Reliability of Civil Engineering structures, Strength of Materials

Telephone and e-mail address: +370 5 274 5003, romualdas.kliukas@vgtu.lt

Author name, surname: Nijolė Čeikienė

Science degree and name: -

Workplace and position: Lecturer in Department of Information Systems

Author's research interests: Software development process modeling, Pedagogy and IT teaching methodology

Telephone and e-mail address: +370 5 274 4943, nijole.ceikiene@vgtu.lt

DALYKINIS ELEKTRONINIS LAIŠKAS – STUDENTO ĮVAIZDŽIO DALIS

Sigita Damanskienė

Šiaurės Lietuvos kolegija

Anotacija. Dalykinis elektroninis laiškas šiandien yra labai svarbus kuriant asmens (ar organizacijos) įvaizdį, užmezgant ar palaikant dvišalius santykius. Elektroniniai laišakai atspindi akademiniame erdvėje egzistuojančius socialinius, kultūrinius ir akademinis santykius. Straipsnyje apžvelgiami studentų kalbos kultūros plėtojimo žinių taikymo įgūdžiai rašant elektroninius dalykinius laiškus. Laiškų analizę sudaro šios dalys: el. pašto adresas, antraštė, pasisveikinimas, įžanginis kreipinys, laiško turinys, atsisveikinimas ir parašas. Be šių formalių atributų, analizuotas laiškų pateikimas kalbos požiūriu.

Pagrindiniai žodžiai: dalykinis elektroninis laiškas, įvaizdis, raštingumas.

Tyrimo aktualumas. Teigiamo įvaizdžio kūrimas – vienas iš svarbiausių veiksnių, padedančių kurti ir išsaugoti asmeniui palankius santykius su kitu žmogumi ar visuomene, stiprinti savo reputaciją bei palankią nuomonę apie save (ar savo organizaciją). Viena iš pagrindinių komunikacijos dalių yra dalykinių laiškų rašymas – iš gauto laiško dažnai sprendžiama apie asmens patrauklumą, patikimumą, raštingumą, bendravimo kultūrą, komunikacinę kompetenciją.

Nemažai tyrinėtas raštingumas elektroniniame diskurse, daug rašyta apie dalykinio laiško rašymo elektroniniame erdvėje ypatumus, reikalavimus. G. Žalkauskaitė (2009, p. 276) internete atliko anketinę apklausą, kuri padėjo išsiaiškinti visuomenės požiūrį į elektroninių laiškų rašymą be lietuviškų raidžių, kiek interneto naudotojų rašo ar nerašo lietuviškomis raidėmis, suprasti tokio pasirinkimo priežastis. R. Miliūnaitė (2013, p. 192) nagrinėjo interneto bendruomenės kalbines nuostatas ir mokytojų požiūrį į raštingumo problemas bei jų priežastis. R. Šmaižys (2013) aptarė svarbiausius tinklo etiketo aspektus rašant elektroninį laišką. R. Žukienė (2012), analizavo studentų elektroninius laiškus akademiniame diskurse. Siekdama kelti savo šalies kultūrą aukštoji mokykla turi rūpintis kalbos ugdymu, kad studentai taptų ne tik gerais specialistais, bet ir išsilavinusiais, kultūringais, mokančiais vartoti taisyklingą bendrinę kalbą inteligentais. A. Jasilionytė (2012) teigia, kad „įvaizdis – tai nepriekaištingos išorės bei gerų manierų išmanymo visuma“, todėl šiame straipsnyje analizuojama, kaip studentai išmano ir taiko dalykinių laiškų rašymo taisykles, studentų rašymo įgūdžiai ir įpročiai, siekiama atsakyti į klausimą, kaip studentai suvokia, kad elektroninis laiškas – tai viena iš jų įvaizdžio formavimo priemonių.

Tyrimo problema. Geram darbui rasti, kilti karjeros laiptais ar siekti tikslų darbo rinkoje, daug lemia ne tik kvalifikacija bei patirtis, bet ir asmens įvaizdis, kuris nėra atsitiktinis, jis yra sukuriamas, pasiekiamas, o kartu ir valdomas. Viena iš pagrindinių studentų ir dėstytojų bendravimo priemonių pastaruoju metu – elektroninis paštas, tačiau pastebėtina, kad dažnai nepaisoma dalykinių laiškų stiliaus, etiketo, rašto ir kalbos kultūros reikalavimų: laiškų tekstuose gausu klaidų, dažnai elektroninių laiškų adresai yra neetiški, turinys rašomas buitiniu stiliumi.

Studentai – busimieji specialistai, kurie, įsiliedami į darbo rinką, privalo turėti gerus rašytinės komunikacijos įgūdžius, lemsiančius jų ar net organizacijos vertę rinkoje. Atliktas empirinis tyrimas padės įvertinti studentų raštingumą, iš to bus galima spręsti, kokią įvaizdį apie save kuria studentai. Per paskaitas dažnas studentas pasakys, kad jis viską žino ir laišką jis tikrai moka parašyti. Tyrimo rezultatai padės suprasti, ar studentai yra sąmoningi ir savo žinias geba taikyti praktiškai, rodos, įprastai atliekamoje veikloje. Tyrimas naudingas dėstytojams, įvaizdžio specialistams, kalbininkams. Jo rezultatai atsakys į klausimą, yra ar nėra dėl ko nerimauti.

Tyrimo objektas – pirmo kurso studentų dalykiniai elektroniniai laišakai dėstytojui.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti pirmo kurso studentų dėstytojui siųstus elektroninius laiškus struktūriniu ir kalbinės raiškos požiūriu bei įvertinti juos kaip asmens įvaizdžio komponentą.

Tyrimo uždaviniai:

1. išnagrinėti elektroninių laiškų struktūrinę dalį ir joms taikomas taisykles, studentų kalbinę raišką;
2. įvertinant išskirti elektroninių laiškų reikšmingumą asmens įvaizdžiui.

Tyrimo metodai – atlikti literatūros apžvalgą; apibūdinti situacinį kontekstą; atlikti kiekybinį tyrimą, susisteminti duomenis, interpretuoti gautus duomenis.

Tyrimo laikas. 2013–2014 metai.

Tyrimo imtis. Išanalizuoti 107 adresantų rašyti elektroniniai dalykiniai laiškai dėstytojui, iš jų 60 dieninių studijų ir 47 nuotolinių studijų studentų;

1 lentelė. Tiriamųjų apibūdinimas

	2013 m.		2014 m.		Iš viso:
	Dieninės studijos	Nuotolinės studijos	Dieninės studijos	Nuotolinės studijos	
Moterų	17	17	13	14	61
Vyrų	18	12	12	4	46
Iš viso:	35	29	25	18	107

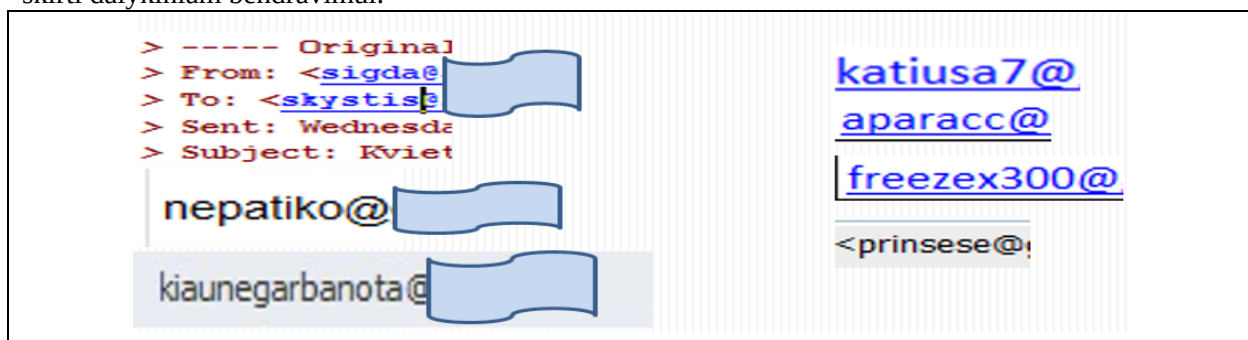
„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2000, p. 263) žodis „įvaizdis“ apibūdinamas kaip „išivaizduojamas, vaizdu įkūnytas dalykas“. Kitaip sakant, tai gali būti įsitikinimas arba įspūdis, kurį paliko kitas žmogus, su kuriuo buvo bendrauta, su kuriuo siejo dalykiniai ar asmeniniai ryšiai žodžiu ar raštu. Pasak įvaizdžio specialistės A. Jasilionytės (2012), įvaizdis – tai ne tik išorė, „tai veiksmai, kuriami ir žodžiais, ir vaizdiniais, kurie persipina ir tampa visuomenės nuomone“. Todėl elektroniniai laiškai taip pat yra vienas iš įvaizdžio komponentų, nes jie gavėjui ne tik siunčia žinią, bet ir padeda susidaryti tam tikrą vaizdą apie siuntėją. Elektroniniai laiškai skirstomi į asmeninius ir dalykinius. Įvairūs dalykiniai raštai, tarp jų ir dalykiniai elektroniniai laiškai, rašomi administraciniu, arba kitaip vadinamu oficialiuoju, dalykiniu stiliumi. Kaip teigia A. Pupkis (Pupkis, 2005, p. 315), dalykiniam stiliui „būdinga tik komunikacinė informacinė funkcija ir dalykinis kalbos tikslumas, aiškumas, logiškumas, formalizuotas, stabarus ir šabloniškas žodynas, specifiniai sakinių jungimo būdai.“ Kiekviena laiško struktūrinė dalis (žr. 1 pav.) – el. pašto adresas, antraštė, pasisveikinimas, įžanginis kreipinys, laiško turinys, atsisveikinimas ir parašas – leidžia susidaryti nuomonę apie asmens patrauklumą, solidumą, profesionalumą, savigarbą ir pagarbą kitiems.

1 pav. Struktūrinės el. laiškų dalys

Šaltinis: R. Žukienė (2012, p. 123)

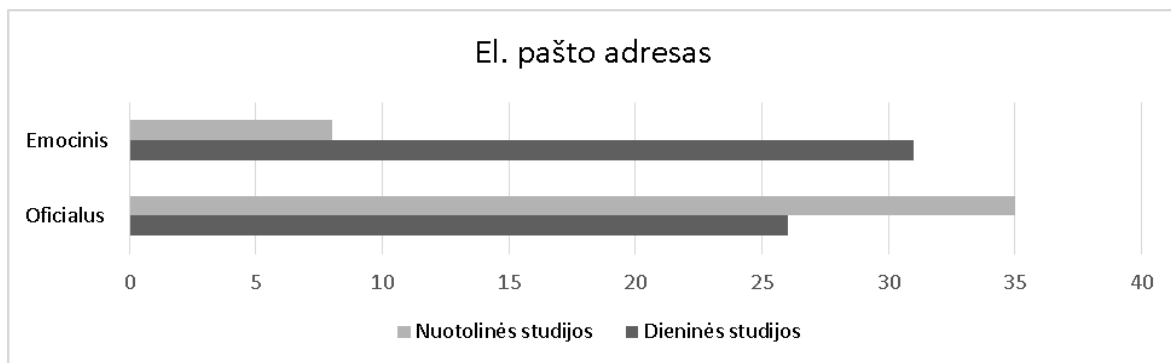
Elektroniniai laiškai prasideda nuo tinkamai sukurto elektroninio pašto adreso. Sudarydami sutartis su aukštąja mokykla, atlikdami praktikas, kartu su kitais kontaktiniais duomenimis, studentai privalo nurodyti savo el. pašto adresą. Dėstytojai gaudami studentų rašto darbus el. paštu, taip pat pirmiausia pastebi studentų el. pašto adresą. Studentų el. pašto adresai dažnai yra neestetiški, neetiški, sukeliantys emocijas, su bereikšmiais pavadinimais ir pan. (žr. 2 pav.). Nors sąmoningai niekas nesikuria neigiamo, atstumiančio ir konfliktingo įvaizdžio, studentų pašto adresai dažnai nekuria reikiamo įvaizdžio, nėra skirti dalykiniam bendravimui.

2 pav. Studentų elektroninių dalykinių laiškų adresų pavyzdžiai

Šaltinis: sudaryta autorės

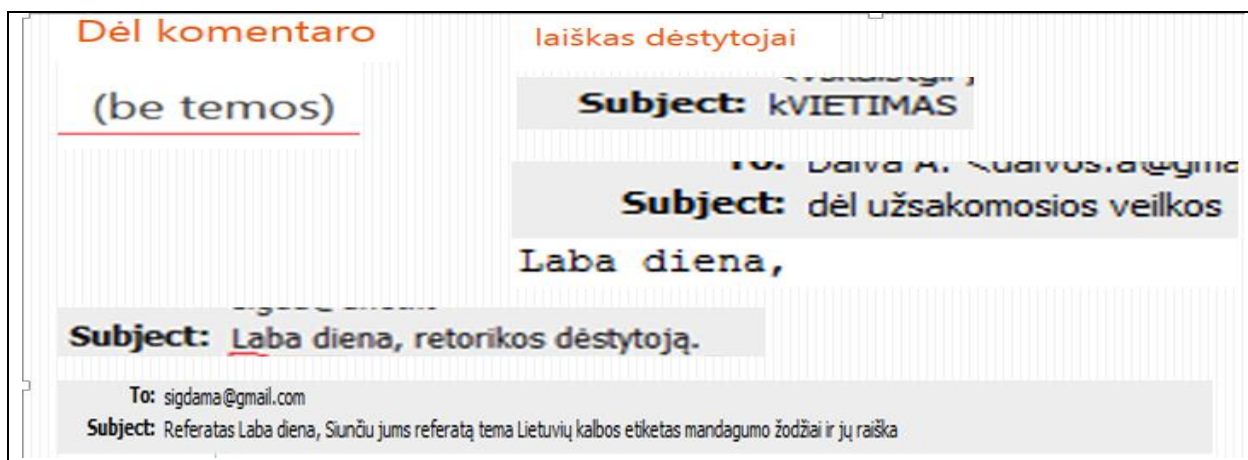
Išanalizavus tiriamųjų el. pašto adresus (3 pav.) matyti, kad atidžiau ir tinkamiau savo adresą kuria nuotolinių studijų studentai: 35 proc. studentų el. pašto adresai yra oficialūs ir tik 8 proc. – ekspresyvūs; atitinkamai dieninių studijų studentų ketvirtadalis (26 proc.) el. pašto adresai yra dalykiniai, tačiau atsainiai į tai žiūri net 31 proc. – jų el. pašto adresai netinkami oficialiam stiliui.

3 pav. Tiriamųjų el. pašto adresų formalumas (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės

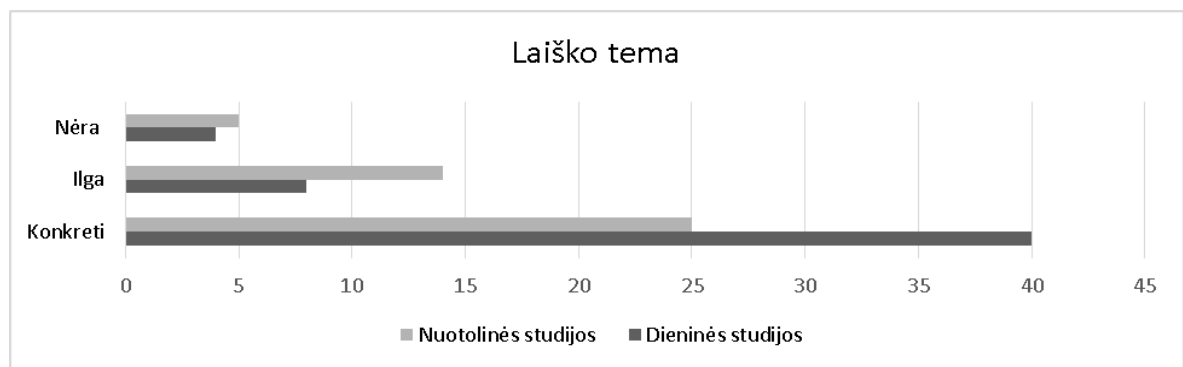
Laiško tema taip pat yra labai svarbi, todėl ji turi būti informatyvi, trumpa, konkreti ir be klaidų. Tačiau išanalizavus tiriamųjų el. laiškus (žr. 4 pav.), pastebėta, kad dažnai laiškai neturi antraštės, antraštėse gausu įvairiausių klaidų, pvz., „dėl užsakomosios veiklos“ (antraštė pradėta mažąja raide, raidės žodyje sukeistos vietomis, laiško pavadinimas labai ilgas), „Referatas Laba diena, Siunčiu jums referatą tema Lietuvių kalbos etiketas mandagumo žodžiai ir jų raiška“. Dažniausios rašybos klaidos būna tokios: netaisyklingai rašomos didžiosios ir mažosios raidės, raidės sukeičiamos vietomis, daroma gramatikos ir skyrybos, ypač tada, kai antraštės ilgos, klaidų.

4 pav. Tiriamųjų siųstų el. pašto antraščių pavyzdžiai

Šaltinis: sudaryta autorės

Išanalizavus el. laiškų antraštes (žr. 5 pav.) matyti, kad tinkamiau laiškų antraštes formuluoja dieninių studijų studentai – 40 proc., nuotolinių – 25 proc. Nuotolinėse studijose studijuojantys tiriamieji el. pašto antraštes dažniau rašo ilgas, sunkiai skaitomas – 14 proc. arba visai be temos 5 proc., atitinkamai dieninių studijų – 13 proc. ir 4 proc.

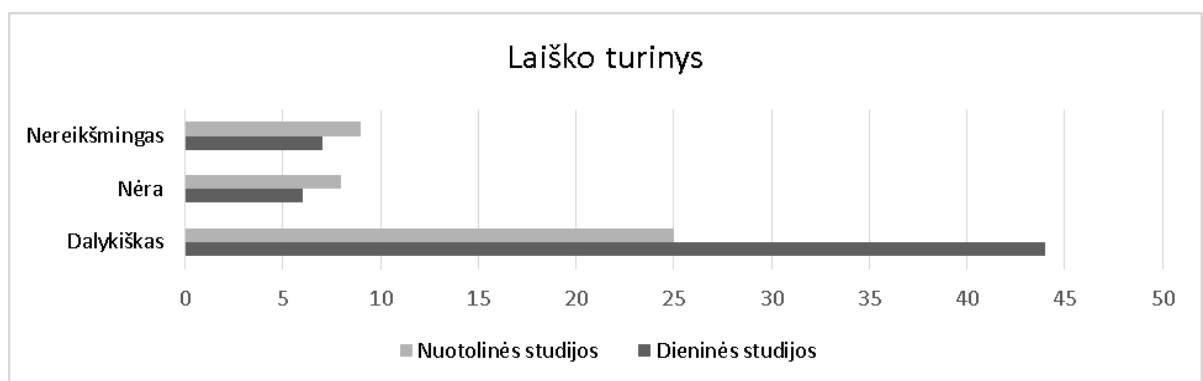

5 pav. Tiriamųjų el. pašto antraščių pavadinimų tinkamumas (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip teigia R. Žukienė (2012, p. 121), „netgi rašant trumpą laišką, labai didelis dėmesys skiriamas kompozicijai“. Siekiant adresato palankumo – įtikti jam, sukurti ir išlaikyti adresanto-adresato ryšį, labai svarbi laiško įžanga ir laiško turinys: trumpas, aiškus ir logiškas reikalo išdėstymas, sukurtas taip, kad įtikintų adresatą.

Iš tyrimo rezultatų (6 pav.) galima daryti prielaidą, jog dažnai respondentai nekreipia dėmesio, kam rašo laišką ir kokių tikslų. Dieninių studijų studentai atsakingesni – 44 proc. tiriamųjų rašo informatyvius, konkrečius laiškus, tik 25 proc. nuotolinių studijų respondentai dėstytojui siunčia dalykinius laiškus. Pastebėtina, jog dalis tiriamųjų (atitinkamai dieninių studijų – 6 proc., nuotolinių studijų – 8 proc.) siunčia dėstytojui laišką tik su įkeltu dokumentu be jokio turinio, be jokios informacijos, be sustabarėjusių mandagumo formulių. 8 proc. dieninių studijų ir 9 proc. nuotolinių studijų tiriamųjų rašo nekonkrečius, bereikšmius, ilgus, sunkiai perskaitomus laiškus.

6 pav. Tiriamųjų el. pašto turinio dalykiškumas (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės

Pagrindinė ir svarbiausia laiško funkcija akademiniam diskurse – informacinė. Išsamiau panagrinėjus laiškų turinį (žr. 7 pav.), pastebėtina, kad dalis tiriamųjų rašo buitiniu stiliumi, tačiau dažnai pastebima, kad studentai bendrauja su dėstytoju tarsi „akis į akį“ neformalioje aplinkoje. Pasak R. Miliūnaitės (2008, p. 154), „elektroninėje terpėje funkcionuojanti rašytinė lietuvių kalba toli gražu ne visada yra bendrinė; ten socialinių, profesinių dialektų apraiškų galima rasti tiek ir tiek“.

Jei dėl kažko labai ilgai vielosiu, prašau parašykite ir priminkite man. Ačiū už jūsų supratingumą.

Laba vakara, dėstytoja.

Siunciu jums savo sioki toki referata, tikiuos ant
5 patempsiu, labai laiko neturejau kažka
geriau sugalvot

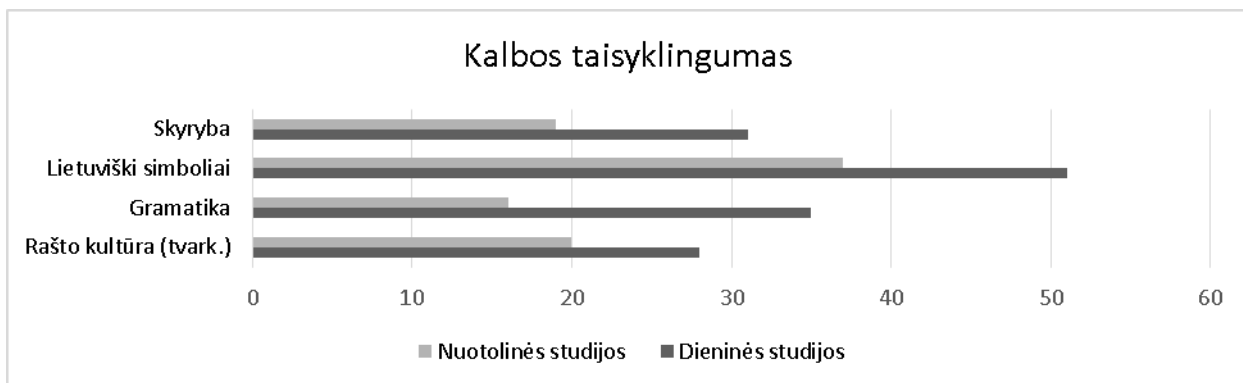
Medžiaga gal galite imesti i el. Pasta, kad galeciau bent permesti aki?

7 pav. Tiriamųjų siųstų el. laiškų turinio pavyzdžiai

Šaltinis: sudaryta autorės S. Damanskienės

Rašant laiškus labai svarbu kalbos taisyklingumas ir rašto kultūra. Galima tik pritarti A. Rimkutei (2013), apžvelgusiai pirmo kurso studentų diktantų rašybos ir skyrybos klaidas ir atkreipusiai dėmesį į tai, kad organizuotame raštingumo konkurse nebuvo nė vieno studento, kuris nepadarytų nė vienos klaidos,

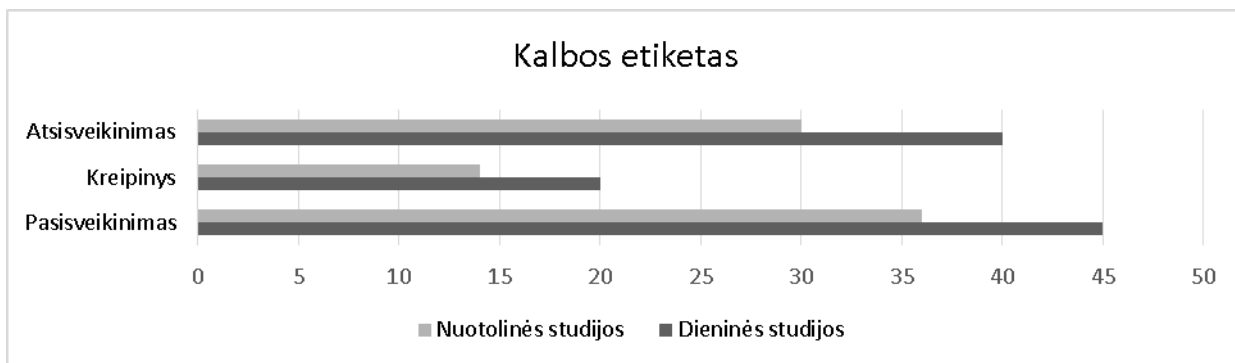
pastebėjusiai, kad ši problema aktuali visoje dabartinėje visuomenėje. Nors iš atlikto tyrimo rezultatų (žr. 8 pav.) matyti, jog taisyklingiau laiškus rašo dieninių studijų tiriamieji, tačiau ir jų laiškuose pastebimas neišprusimas: be klaidų rašo 35 proc., taisyklinga skyryba – 32 proc., rašto kultūros taisyklių laikosi tik 28 proc. tiriamųjų, atitinkamai nuotolinių studijų studentų raštingumas dar prastesnis: be klaidų rašo – 16 proc., taisyklingai skiria sakinius – 18 proc., taisyklingai rašo lietuviškas kabutes, tinkamai palieka tarpus prieš ir po skyrybos ženklais – tik 20 proc. tiriamųjų. G. Žalkauskaitė (2009) teigė, kad „nemažai ir asmeninių, ir dalykinių laiškų rašomi sakytinės kalbos minčių srautu, be lietuviškų raidžių ir skyrybos ženklų“ (p. 276). Atliktas tyrimas patvirtina G. Žalkauskaitės (2009, p. 281) atliktos apklausos išvadas, kad „lietuviškos raidės dažniausiai vartojamos dalykiniuose laiškuose, nes rašant oficialų tekstą įprasta laikytis rašybos taisyklių“. Šiame tyrime lietuviškus simbolius naudoja 52 proc. dieninių studijų ir tik 38 proc. nuotolinių studijų studentų.

8 pav. Tiriamųjų kalbos taisyklingumas (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės

Nuo seno įprasta laišką pradėti pasisveikinimu, kreipiniu, o baigti atsisveikinimu. Anot R. Žukienės (2012, p. 120), siekiant gavėjo palankumo, svarbu laišką pradėti „pasisveikinimu ir asmenų padėties skirtingumo įvertinimu: koks kas apie ką rašo ir kokią pasisveikinimą perduoda“. Tačiau tiriamieji (žr. 9 pav.) šiam aspektui skiria nepakankamai dėmesio. Pasisveikina mažiau nei pusė tiriamųjų – 45 proc. dieninių ir 36 proc. nuotolinių studijų studentų, kreipinį vartoja tik 20 proc. dieninių ir 14 proc. nuotolinių studijų studentų, laišką baigia atsisveikinimo formule ir oficialiu parašu atitinkamai 40 proc. dieninių ir 30 proc. nuotolinių studijų tiriamųjų. Dažnai kreipinį ar įvardį „Jūs“ tekste rašo iš mažosios raidės. Šios etiketo klaidos rodo tiriamųjų neišprusimą, skubėjimą ir nepagarbą.

9 pav. Tiriamųjų kalbos etiketas el. laiškuose (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės

Išvados

Atlikta pirmo kurso studentų elektroninių laiškų analizė atskleidė esamą padėtį: nors studentų rašto kalbos įgūdžiai, įpročiai ir nuostatos rašant tekstus internete jau turėtų būti susiformavę, tačiau rašto įgūdžiai yra menki, studentai dalykinio elektroninio laiško nevertina kaip įvaizdžio kūrimo elemento, tam neskiria pakankamai dėmesio.

Nors įprasta dalykinius laiškus rašyti laikantis rašybos taisyklių, tačiau didelė dalis studentų nepaiso elektroninių dalykinių laiškų rašymo principų ir taisyklių:

- studentų elektroninio pašto adresas dažnai esti emocinio pobūdžio;

- pastebima, kad laiško antraštės dažnai visai nėra arba jos per ilgos, parašytos su klaidomis;
- abiejų studijų formų studentai nekreipia dėmesio į kalbos taisyklingumą: daro daug gramatikos, skyrybos, rašto kultūros klaidų;
- lietuviškais rašmenimis rašo pusė dieninių studijų ir trečdalis nuotolinių studijų studentų;
- kalbos etiketo laikosi mažiau nei pusė pirmo kurso studentų: gana dažnai laiške nėra pasisveikinimo, kreipinio, nepasirašoma ir neatsisveikinama.

Dėstytojams reikėtų daugiau kalbėti studentams apie rašytinės komunikacijos reikšmę studentų įvaizdžiui. Studentai privalo suvokti, kad elektroniniai laiškai atspindi autoriaus asmenybę, įsitikinimus ir emocijas, kartu siunčia žinią apie jo vertę, atsakomybę, sėkmę.

Literatūra

1. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
2. Jasilionytė, A. (2012). Gera parinktas įvaizdis įsitvirtina. Žiūrėta 2015 kovo 05 per internetą: <<http://iq.lt/iq-zmogus/a-jasilionyte-apie-ivaizdzio-galias-ir-silpnybes?psl=1>>.
3. Miliūnaitė, R. (2008). Dėl kalbos kultūros mokymo. *Kalbos kultūra*, 81. Lietuvių kalbos institutas.
4. Miliūnaitė, R. (2013). Raštingumo problema interneto bendruomenės ir mokytojų akimis. *Kalbos kultūra*, 86. Lietuvių kalbos institutas.
5. Pupkis, A. (2005). *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
6. Rimkutė, A. (2013). *Kolegijos pirmakursių raštingumas: gal lietuvių kalbai nereikalingos nosinės raidės?* Žiūrėta 2015, sausio 26 per internetą: <<http://alkas.lt/2013/02/23/kolegijos-pirmakursiu-rastingumas-gal-lietuviu-kalbai-nereikalingos-nosines-raides/#more-109352>>.
7. Šmaižys, R. (2013). *Etiketas rašant elektroninius laiškus*. Žiūrėta 2015, sausio 26 per internetą: <<http://www.smaizys.lt/informacines-technologijos/etiketas-rasant-elektroninius-laiskus>>.
8. Žalkauskaitė, G. (2009). Lietuviškos raidės elektroniniuose laiškuose. *Kalbos kultūra*, 82. Lietuvių kalbos institutas.
9. Žukienė, R. (2012). Epistolinio žanro raida: studentų el. laiškai akademiniam diskurse. *Santalka: Filologija, Edukologija*, t. 20, nr. 1. ISSN 1822-430X

Summary

Development of a positive personal image is one of the main factors encouraging and sustaining well-established personal and societal relationships, strengthening self-reputation and decent public opinion about oneself or one's organization. Students as future professionals must develop high written communication skills that will index their and their organization's value in the market. The participants of the research are 107 freshmen of 2013-2014 at the College of North Lithuania and the objects of the research are their official emails for their lecturer. The goal of the research is to analyze the skill level in Lithuanian language and writing that forms addresser's image. Analysis of the letter included email addresses, titles, greetings, introductory address, content of the letter, valedictions and signature. Additionally to the formal attributes linguistic letter presentation was explored. Given research included both quantitative and qualitative empiric research, the data was systemized and the interpretation of the results provided.

The research showed the following, although writing skills, habits and attitudes of the students should have been formed throughout Internet communication, writing skills are still poor and students do not pay enough attention to their image communication. Although it is common to write letters following the linguistic rules a large portion of students do not follow the principles and rules, the email address is usually emotional, titles are non-existent or too long, students make many grammatical, punctual, and linguistic mistakes. Lithuanian letters are used only by half of full-time and one third of distant learning students, ethics of the language are considered by less than a half of students as usually an email is missing greetings, introductory address and is finished without a valediction.

It was confirmed that written communication looks of little worth to students for their image development. However, the sample was not too big and the research did not tackle all the important questions. In order to get more elaborate and accurate data on the image formed by emails, it would be useful to take into account more respondents. It would be valuable to research the emails of employers' as their letters for the image of their organization.

AUTORĖS LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Sigita Damanskienė

Mokslo laipsnis ir vardas: magistro laipsnis.

Darbo vieta ir pozicija: Šiaurės Lietuvos kolegija, Kalbos kultūros ir retorikos dėstytoja, lektorė.

Autoriaus mokslinių interesų sritys: asmenybės saviugda, aktualių edukologijos problemų nagrinėjimas, vadybos mokslo raiška praktikoje, kalbos kultūra ir iškalba specialistų ugdymo procese.

Telefonas ir el. pašto adresas: 8 685 77458, sigdama@gmail.com

ASMENINIO PARDAVIMO TYRIMAS PREKYBOS CENTRE MAXIMA

Margarita Išoraitė

Vilniaus kolegija

Anotacija: Straipsnyje išanalizuoti asmeninio pardavimo teoriniai aspektai, išnagrinėta asmeninio pardavimo sąvoka, įvertintas pardavimų profilio pasikeitimas, išanalizuoti asmeninio pardavimo tikslai ir uždaviniai, efektyvios asmeninio pardavimo priemonės, atliktas asmeninio pardavimo tyrimas parduotuvėje Maxima.

Pagrindiniai žodžiai: asmeninis pardavimas, pardavimai, efektyvios asmeninio pardavimo priemonės

Įvadas

Temos problematiškumas. Produktas, kuris yra gerai apgalvotos ir pagamintas naudojant moderniausias technologijas, negali pats savęs parduoti. Yra poreikis, kad apie tokį produktą žinotų tikslinė rinka. Produktas arba paslauga turi reaguoti į rinkodaros kompleksą, kuris daro poveikį visai produkto ar paslaugos veiklai rinkoje. Tačiau svarbus marketingo komplekso elementas yra skatinimas, kitaip žinomas kaip marketingo komunikacija. Tai elementas, kuris skatina produkto žinomumą. Jis apšveičia vartotoją apie potencialių ar esamų pirkėjų produktų naudojimą, naudą, prieinamumą, kainą ir kitas produkto savybes. Asmeninis pardavimas yra vienas pagrindinių rėmimo elementų, sudaro pardavimo funkcijos esmę; tai galutinis ryšio tarp pirkėjo ir pardavėjo etapas. Šio etapo rezultatas yra mainų procesas, kurio metu pirkėjas įsigyja prekę. Santykiai tarp pirkėjo ir pardavėjo yra, kaip kad ir vartotojo nuomonė, svarbūs, nes būtent jiedu daugiausia įtakoja įmonės veiklos sėkmę ir parodo jos darbo trūkumus. Yra daroma daug tyrimų apie tai, ką galvoja vartotojai apie prekes, įmones, prekinis ženklus, bet niekas taip nepadeda įmonei vystytis kaip tiesioginiai pirkėjų komentarai, kritika, idėjos, gerų santykių palaikymas su jais. Visam šiam procesui yra svarbiausias vienas iš rinkodaros elementų – rėmimas. Jo metu atsiranda tiesioginis ar netiesioginis ryšys tarp įmonės ir jos produkto vartotojų, yra formuojama nuomonė, skleidžiama informacija - kas įtakoja asmeninį pardavimą, įmonės gyvavimo ir klestėjimo rodiklį. Šiame darbe nagrinėsime pardavimą, kurį sudaro tiesioginis ryšys su vartotoju – t.y. nagrinėsime rėmimo komplekso vieną iš elementų – asmeninį pardavimą.

Temos aktualumas. Asmeninis pardavimas yra kompanijos augimo priemonė ir gali būti apibūdinama kaip verslo ir rinkodaros plano tikslų rinkinys, Asmeninis pardavimas yra rinkodaros komplekso elementas. Dabartinėje konkurencinėje aplinkoje įmonės išleidžia daug išteklių ir įdarbina daug darbuotojų. Tam tikrais atvejais pardavimo biudžetas viršija visas rinkodaros veiklas kartu sudėjus. Taigi asmeninio pardavimo svarba įmonėje nuolat auga. Asmeninį pardavimą nagrinėja tiek lietuvių, tiek užsienio autoriai tokie, kaip Abayomi, Adebawale (2012), Kotler ir Armstrong (2008) ir Kotler ir Keller (2009), Donaldsson (1998), (Churchill et al., 1997), Donaldsson (1998), Koschnick (1995), Žvirblis (2000), Bučiūnienė (2002), Ratkus, Blinstrubas (2009), Alam, Almotairi (2013).

Tyrimo objektas – asmeninis pardavimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti asmeninį pardavimą prekybos centre Maxima.

Tikslui pasiekti nustatyti *uždaviniai*:

- išanalizuoti asmeninio pardavimo sąvoką;
- įvertinti efektyvias asmeninio pardavimo metodikas;
- nustatyti asmeninio pardavimo tikslus ir uždavinius;
- išanalizuoti asmeninio pardavimo tyrimo Maximoje rezultatus.

Straipsnyje naudojami literatūros analizės, mokslinės literatūros analizės metodas, apklausa.

Asmeninio pardavimo sąvoka

Abayomi, Adebawale (2012) teigia, kad asmeninis pardavimas yra unikalus marketingo komunikacijos elementas. Skirtingai nuo reklamos ir pardavimo skatinimo, kurių pagrindinis dėmesys yra sukurti produkto ar paslaugos žinomumą ir pateikti informaciją apie produktą savybes, asmeninis pardavimas yra individualus požiūris, kuris yra sukurtas tenkinti specifinius poreikius.

Asmeninis pardavimas yra orientuotas į vartotoją turint tikslą išspręsti vartotojo problemą. Asmeninis pardavimas apima: norimo požiūrio pirkėjui formavimą; skatinimą veikti norima kryptimi; ilgalaikių ryšių su vartotojų kūrimą; vartotojo norų sužinojimą; produkto parinkimą pagal vartotojo norus; lankymąsi pirkėjo namuose ar darbovietėje; demonstracijas namuose.

Naujoji Zelandija Kvalifikacijos tarnyba (2008) teigia, kad asmeninis pardavimas yra mažmeninės ir didmeninės prekybos veikla, kurioje pardavėjas aktyviai pristato produktus klientams siekdamas juos praduoti. Jis taip pat gali būti apibrėžiamas kaip dvipusis bendravimas tarp potencialaus pirkėjo ir pardavėjo, kuris nustato potencialaus pirkėjo poreikius, vienos arba daugiau įmonių prekių ar paslaugų atitikimą šiems poreikiams įtikinimą pirkėjo įsigyti produktą.

Kotler ir Armstrong (2008) ir Kotler ir Keller (2009) teigia, kad asmeninis pardavimas yra viena iš seniausių pasaulio profesijų. Tiesą sakant, jos plėtra gali būti susieta su prekybos laikotarpiu, kai egzistavo mainai, kai žmonės mainė vieną prekę į kitą.

Asmeninis pardavimas paprastai apibrėžiamas kaip pardavėjo bendravimas su klientu akis į akį siekiant sudaryti su potencialiu klientu pardavimo sandorį. Nors pardavimas apima kartu asmeninę ir neasmeninę komunikaciją, asmeninis pardavimas yra tik akis į akį komunikacija, kuri yra rėmimo priemonės įmonės marketingo komplekse (Donaldsson, 1998). Sugebėjimas prekiauti yra vienas iš asmeninio pardavimo gebėjimų. Sugebėjimas prekiauti yra menas sėkmingai įtikinti klientus pirkti produktus, iš kurių jie gali gauti atitinkamos naudos. Taigi, asmeninis pardavimas yra komunikacijos priemonė, o sugebėjimas prekiauti yra įgūdžių plačiai naudojami asmeniniame pardavime. Asmeninis pardavimas gali būti suvokiamas kaip asmeninė komunikacija tarp pardavėjų (salespeople) ir individualių pirkėjų, atliekamas tokiais būdais kaip: akis į akį, telefonu, interaktyvių priemonių pagalba.

Tradiciškai, pardavimo procesas apibūdinamas kaip pardavimo veikla, buvo aprašytas kaip pardavimo veikla vykdoma pardavėjų (Churchill et al., 1997). Tačiau pardavimo veikla apima daugiau negu asmeninis pardavimas įskaitant eilę skirtingų veiklų, tokių kaip telefoniniai pardavimai, klientų aptarnavimas ir techninės konsultacijos operacijos (Donaldsson, 1998). Šiose situacijose pardavimo komanda dažnai naudoja skirtingus žmones skirtingoms funkcijoms atlikti.

Atsižvelgiant į tradicinę pardavimų literatūrą (individualus pardavėjas atlieka pardavimo funkcijas) ir tai, kad pardavimas apima eilę veiklų ir asmenų, galima būtų pažvelgti į pardavimus iš dviejų perspektyvų. Pardavimas gali būti traktuojamas kaip bendravimo priemonė (t.y. asmeninis pardavimas) pagal tradicinę pardavimų literatūrą arba kaip procesas, susidedantis iš kelių asmenų, atliekančių įvairias pardavimų veiklas. Pardavimas kaip komunikacijos priemonė reiškia, kad jis yra įmonės marketingo komplekso dalis ir, kaip viena iš rėmimo priemonių su savo ypatumais. Iš kitos perspektyvos žvelgiant į pardavimus kaip procesą – orientuojamasi į pardavimų (t.y. verslo) tikslus. Tačiau abi šios perspektyvos yra gana skirtingos. Pirma perspektyva skaičiuoja pardavimus, kaip vieną iš daugelio priemonių, kita perspektyva suvokiama kaip pardavimo procesas. Žiūrėjimas į pardavimus kaip procesą reiškia, kad pardavimo procesas yra unikalus visiems pardavėjo ir pirkėjo santykiams.

Remiantis apibrėžimu, pardavimai suprantami kaip eilė veiklų, kurie yra vykdomi asmenų, susijusių su pardavimais. Tačiau, kad būtų galima atskirti pardavimą nuo kitų marketingo veiklų, svarbu pabrėžti, kad pardavimas yra vykdomas asmeniniu lygmeniu, tai yra pardavimas turėtų būti suprantamas kaip veikla, nukreipta į atskirus klientus. Be to, yra svarbu, kad pardavimas apimtų ne tik potencialius klientus, bet ir esamus klientus.

Žvirblis (2000) teigia, kad asmeninis pardavimas – tai ypač lankstus stimuliavimas, nes jis adaptuojamas kiekvienam pirkėjui. Šiuo atveju pardavėjas prisitaiko prie individualių pirkėjo poreikių. Pardavėjui labai svarbu ne tik prekę parduoti, bet ir suteikti atitinkamas paslaugas po pardavimo, kad pirkėjas liktų patenkintas. Kai pirkėjas lieka patenkintas, jis vėliau gali tapti lojaliu klientu.

Bučiūnienė (2002) teigia, kad asmeninis pardavimas kartu su reklama, pardavimo skatinimu ir ryšiais su visuomene sudaro rėmimo kompleksą, kuris yra rinkodaros komplekso sudedamoji dalis. Asmeninis pardavimas labai svarbus kada parduodamos prabangos prekės, pavyzdžiui, nauji automobiliai, namai. Asmeninis pardavimas – tai tiesioginis bendravimas su vienu ar keliais potencialiais pirkėjais, jo metu pardavimo padalinio darbuotojas daro įtaką pirkėjo sprendimams, siekdamas parduoti prekę, paslaugą, idėją. Asmeninis pardavimas, kuris yra vienas pagrindinių rėmimo elementų, sudaro pardavimo funkcijos esmę; tai galutinis ryšio tarp pirkėjo ir pardavimo agento etapas. Šio etapo rezultatas yra mainų procesas, kurio metu pirkėjas įsigyja prekę.

Bakanauskas (2004) asmeninį pardavimą apibūdina kaip tiesioginę komunikaciją tarp potencialaus pardavėjo ir pirkėjo. Tuo tarpu Pajuodis (2005) asmeninį pavadinimą apibrėžia kaip tiesioginį pardavėjo bendravimą su potencialiu pirkėju siekiant parduoti jam prekę.

Asmeninis pardavimas taip pat apima derybas – bendrą situacijos analizę, kurioje yra bendrų ir skirtingų interesų. Jos metu interesai suderinami ir prieinama abipusiai priimtino susitarimo, t.y. sudaromas mainų sandoris.

Pranulis (2000) teigia, kad asmeninis pardavimas, kaip ir kiti rėmimo paslaugos elementai, padeda spręsti klientų poreikių pažinimo, tenkinimo ir prekių pardavimo klausimus.

Hammann (1979) teigia, kad asmeninis pardavimas – tai veiksmų kompleksas, kuriuo siekiama rinkodaros tikslo, kuriant ir palaikant tiesioginius pirkėjo ir pardavėjo santykius per asmeninę komunikaciją. Jis tampa ypač svarbus, kai prekės nestandartinės ir jas reikia demonstruoti, pateikti apie jas informaciją. Asmeninis pardavimas ypač didelę reikšmę turi parduodant pramonines prekes ir paslaugų rinkodaroje.

Asmeninis pardavimas, kaip ir kiti rėmimo paslaugos elementai, padeda spręsti klientų poreikių pažinimo, tenkinimo ir prekių pardavimo klausimus.

Asmeninis pardavimas (tiesioginis pardavimas) – tai individualus prekių pardavimas vartotojui, vykstant dialogui tarp pardavėjo ir pirkėjo, sistemingai apsiukeičiant informacija ir grįžtamuju ryšiu. Asmeninis pardavimas ypač svarbus, kai gaunami individualūs užsakymai ar siūlomas išskirtinis asortimentas.

Kitaip nei kitos rėmimo priemonės, asmeninis pardavimas pagrįstas tiesioginiu pardavėjo ir pirkėjo kontaktu, abipuse komunikacija, kuri leidžia išsiaiškinti pirkėjo individualius bruožus, jo poreikio ypatybes, ir atsižvelgiant į tai parinkti atitinkamą bendravimo ir aptarnavimo formą. Pardavėjas pardavimo metu gali suteikti informaciją, o taip pat gauti atgalinį ryšį apie parduodamas prekes ir paslaugas, rėmimą, reklamą ir pan.

Asmeninis pardavimas turi savo privalumus ir trūkumus, kurie pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Asmeninio pardavimo privalumai ir trūkumai

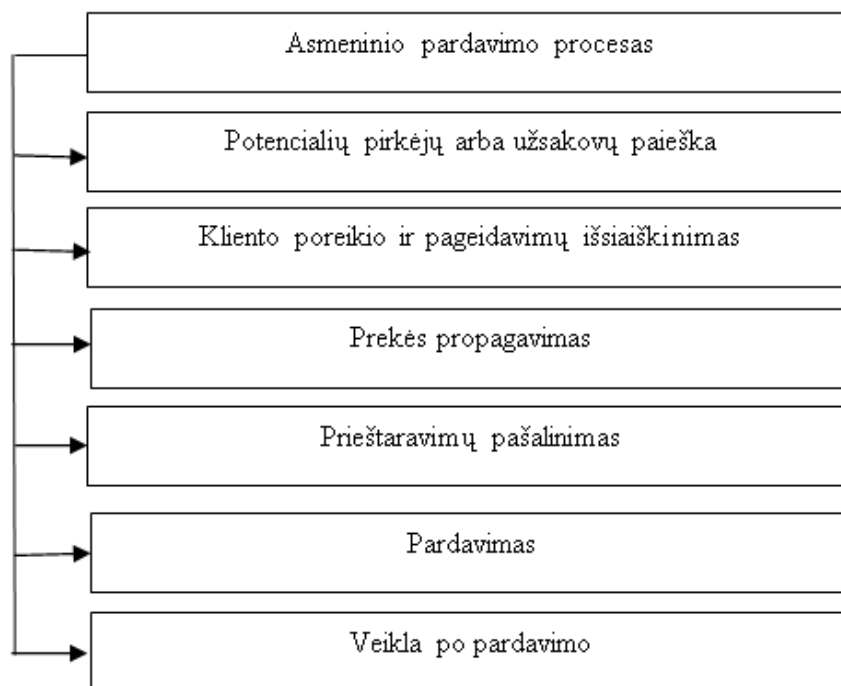
Asmeninio pardavimo privalumai	Asmeninio pardavimo trūkumai
1. Lankstumas. 2. Galimybė pasirinkti vartotojus. 3. Pardavimo pastangos sutelkiamos į tikslinius individus. 4. Galimybė pateikti išsamią informaciją. 5. Labai įtikinamas. 6. Betarpiškas, neatidėliotinas grįžtamasis ryšys. 7. Pastangos užsibaigia prekės pardavimu. Tuo tarpu, kiti komunikavimo (rėmimo) būdai skirti tik priartinti pardavimo galimybę. 8. Ryšių kūrimas. Kai pardavėjas supranta ir sprendžia vartotojo problemas, kuriami ryšiai su vartotojais. Ryšiai nenutrūksta atlikus pirkimą-pardavimą.	1. Asmeninis pardavimas negali pasiekti masinės auditorijos ir todėl jo negalima naudoti visose marketingo situacijose. 2. Asmeninis pardavimas reikalauja didelių išlaidų: pardavimo pajėgų parengimas, išlaikymas, darbo apmokėjimo išlaidos, kelionių apmokėjimo, automobilio išlaikymo ir pan. 3. Ypač didelės išlaidos vienam kontaktui.

Kaip teigia Ratkus, Blinstrubas (2009) mokslinėje ir taikomojoje literatūroje pristatomos įvairios asmeninio pardavimo bendravimo su klientais priemonės, kurios daro įtaką klientų apsisprendimui. Jos pataria, kaip paveikti kliento pirkimus. Viena efektyviausių bendravimo su klientais metodų sukūrė Krolar, kurią pavadino SABONE (prancūzų k. žodžių pirmosios raidės). Львович (2004) teigia, kad SABONE sistema yra įrankis formuojantis komunikacinę sistemą su klientu. SABONE sistema susideda iš tokių poreikių grupių: saugumas, prierašumas, komfortas, išdidumas, naujumas ir ekonomija.

Asmeninio pardavimo svarba itin didelė, sėkmingai integravus asmeninį pardavimą į visą įmonės veiklos sistemą galima tikėtis didesnio įmonės ir paties asmeninio pardavimo efektyvumo ir rezultatyvumo. Asmeninio pardavimo funkcijoms atlikti naudojamos informacinės technologijos: elektroninis paštas; interneto svetainės; elektroninės parduotuvės; mobilūs telefonai; prezentacijos; videokonferencijos, socialiniai tinklai.

Kaip teigia Alam, Almotairi (2013) asmeninis pardavimas apibūdina rėmimą. Rinkodaros poveikis plečia orientaciją į pirkėją ir jo tikslą.

Asmeninio pardavimo procesui būdingas tam tikras veiksmų nuoseklumas. Galima išskirti šešis šio proceso etapus (žr. 1 pav.).

1 pav. Asmeninio pardavimo procesas

Šaltinis: Sudaryta autorės

1. Potencialių pirkėjų arba užsakovų paieška. Šis etapas prasideda nuo įmonės reklamos, kurios metu ne tik reklamuojama, skelbiama informacija apie įmonę, jos produktus, bet ir kviečiami potencialūs pirkėjai atvykti, susipažinti. Tinkamiausia tam terpė – parodos, mugės, įmonės prekių ekspozicijos.

2. Kliento poreikio ir pageidavimų išsiaiškinimas. Šiame etape būtina užmegzti ryšį su pirkėju, išsiaiškinti pirkėjo problemas, norus bei realią galimybę įsigyti pageidaujamą prekę. Asmeninio pardavimo sėkmę lemia tai, kaip pardavėjui pavyksta užmegzti pokalbį su potencialiu pirkėju.

3. Prekės propagavimas. Išsiaiškinęs kliento ketinimus, pardavėjas turi pasiūlyti problemos sprendimo variantus, t. y. pristatyti prekę, akcentuodamas jos savybes, pranašumus, naudą ir paskatinti ją pirkti.

4. Prieštaravimų pašalinimas. Pirkėjui išreiškus savo nuomonę apie siūlomą prekę, pardavėjui būtina apginti prekę, atsakant į išsakytus priekaištus, dar kartą išvardijant tos prekės privalumus, siekiant įtikinti pirkėją, kad rekomenduojama prekė yra tinkamiausia pirkėjo problemai išspręsti.

5. Pardavimas. Pirkėjui nusprendus pirkti, sudaromas sandoris ir atliekamas pirkimo ir pardavimo procesas.

6. Veikla po pardavimo. Įvykus pirkimo veiksmui, pardavimo procesas neturėtų pasibaigti. Tikslinga po to palaikyti ryšius, pirkėjui atėjus kitą kartą, pasidomėti, kaip sekasi naudoti prekę.

Asmeninio pardavimo sėkmė priklauso nuo pardavėjo asmenybės, jo gebėjimų, todėl geras pardavėjas, vadybininkas privalo turėti ne tik prekių mokslo, bet ir specialių komunikacijos, psichologijos žinių. Be to, pardavėjas turi gebėti prisitaikyti prie įvairių pardavimo proceso metu susiklostančių situacijų.

Išanalizavus įvairių autorių sąvokų apibrėžtis, kuriomis apibūdinami tam tikri asmeninio pardavimo veiksniai bei sudedamosios dalys, galima teigti, kad labai ryškaus skirtumo tarp ankstesnių ir vėlesnių metų sampratų teiginių nėra. Ankstesnių metų leidiniuose daugiau dėmesio skirta lankstaus stimuliavimo, dėmesio kiekvienam pirkėjui, galutinio sandorio etapo kriterijų išskyrimui, o vėlesnių metų leidiniuose šie kriterijai neminimi.

Efektyvios asmeninio pardavimo metodikos

Šešių pasipriešinimo lygių metodika. Norint parduoti idėja reikia įveikti šešis pasipriešinimo lygius:

- Problemos neigimo;
- Nesutikimo su siūloma sprendimo kryptimi;
- Nesutikimo su siūlomu sprendimu;
- Neigiamų pasekmių baimės;

- Realių kliūčių suvokimo ir sprendimo stokos;
- Nenusakomų baimių.

Viena iš esminių kliūčių pardavimo procese, žmonių, pirkėjų karu su gyvenimo patirtimi įgyjamas natūralus polinkis priešintis pokyčiams ir naujoms idėjoms.

1. Pasipriešinimas iškeltai problemai. Būtina pasiekti sutarimą dėl problemos: t. y. pirmiausia reikia gauti pritarimą, kad tikrai egzistuoja *bendra problema*, kurią privalome išspręsti. Jei žmonės nėra įsitikinę, kad problema egzistuoja, tai ir bus pirmąją kliūtį gauti jų pritarimą bet kokiam sprendimui. Kai jūs pristatote savo paruoštą sprendimą vietoj to, kad gautumėte pritarimą problemai, jūs iš tikrųjų *žeidžiate kiekvieną*, su kuriuo kalbate. Jei jūs iš tikrųjų norite gauti pritarimą, tai jūs jokių būdu *neturite pradėti nuo savo sprendimo atskleidimo*, o pirmiausia privalote gauti pritarimą pačiai problemai. Jeigu jūs norite įtikinti bet ką („parduoti“) savo idėja, tai pirmiausia reikia gauti pritarimą, kad turime *bendrą problemą*, kurią privalome išspręsti. Šiame etape mes *neturėtume kalbėti apie savo sprendimą*. Mes tik nagrinėjame esamą realybę, esamą padėtį. Kartais tai užtrunka daug laiko. Tai bendro sutarimo „pamatų klojimas“; įrodymas, kad dalykai, dėl kurių skundžiamės, įtakojami ir atsiranda dėl vienos esminės priežasties. Kalbėdami apie problemos šalinimą jūs kalbate tuo pačiu apie jam rūpimų blogybių šalinimą. *Tiesiog paruošdami ir pademonstruodami smulkią priežasties ir pasekmių analizę, mes įveikiame pirmą pasipriešinimo lygį – pasipriešinimo problemai lygį.*

2. Pasipriešinimas sprendimo kryptčiai. Žmonės paprastai turi iš anksto nustatytą sprendimą, kuris nėra toks, kaip siūlomas mūsų. Jie turi kryptį ir nenori daugiau nieko girdėti. Mes susiduriame su antruoju pasipriešinimo pokyčiams lygiu, kuris yra – „mes sutinkame su problema, bet mes nesutinkame su sprendimo krypttimi“. Kaip įveikti šį pasipriešinimo pokyčiams lygį? Kaip mums gauti pritarimą sprendimo kryptčiai? Iš kur kyla konfliktas? Pirmam poreikiui patenkinti turiu atlikti kažkokį veiksmą (I), o antram poreikiui patenkinti man reikia jo priešingybės (II). Štai čia atsiranda konfliktas. Jei poreikiai yra *visiškai aiškūs* – jie tarpusavyje nekonfliktuos.

3. Pasipriešinimas sprendimui. Pasiūlykit kolegoms (komunikacijos dalyviams) išdėstyti savo siūlymus problemos sprendimui ir kartu panagrinėkite „kaip tai veiks“. Jei kieno nors siūlomas sprendimas panašus į jūsų – išvystykite ir sustiprinkite jį. Pademonstruokite nepageidaujamų veiksmų pašalinimą ir paaiškinkite kaip tai vyks. Kruopštus, nuoseklus to atlikimas užtikrina kolegų pritarimą problemai, pritarimą sprendimo kryptčiai bei pritarimą sprendimui. Paverskite kolegas sprendimo bendraautoriais.

4. Išlygos, neigiamų pasekmių baimė. Ketvirtasis pasipriešinimo lygis, dar vadinamas „taip,...bt...“ lygiu. Realybėje tai mažas „taip“, didelis „bet“. Mes daugiau nebesiginčijame dėl problemos, mes daugiau nebesiginčijame dėl sprendimo kryptties, mes net nebesiginčijame dėl problemos, kuri bus pašalinta ilgainiui. Tačiau pradėjus spręsti problemą, *atsiras ir naujų nepageidaujamų veiksmų, naujų problemų*. Tai ir yra žmonių baimės šaltinis.

5. Realios kliūtys. Neignoraukite kliūčių. Sutikite, kad tai kliūtis ir paklauskite ką turėtume daryti? Toks turėtų būti standartinis atsakymas, nes jie jau jūsų pusėje. Taigi panaudokite jų galias. Jie yra protingi, patyrę ir turi savų organizacinių ryšių. Nesitikėkite staigaus atsakymo. Duokite laiko pagalvoti ir jie sugrįš.

6. Nenusakomos baimės. Kartais papuolama ir į šeštąjį pasipriešinimo lygį – tai neapibūdinama baimė. Kaip pavyzdį imkime parašiutininkus. Jų yra visose armijose. Ir niekas nėra verčiamas tapti parašiutininku. Jie treniruojami labai daug; taip pat mokomi kaip tiksliai iššokti iš lėktuvo ar malūnsparnio, imituojant šuolį ant žemės ir t.t. Po to ateina laikas reikia šokti iš lėktuvo. Esmė yra tame, kad parašiutininkas stovėdamas prie atviro liuko turi sugebėti išstumti save lauk. Tačiau visada yra du karininkai, kurie stovi jam už nugaros. Ar žinot kam?

SPIN pardavimai. Šis modelis pavadintas pagal klausimų, užduodamų pardavimo proceso metu, tipus:

S - esamos situacijos įvertinimo klausimai (angl. Situation questions). Tokie klausimai būtini, bet jų kiekis turi būti minimalus ir gauta informacija tiksliai naudojama, kitaip sandėris neįvyks. P - problemos identifikavimo klausimai (problems questions). Tai klausimai apie problemas, kurios kelia nerimą, pvz: „Kas daro šią situaciją sudėtingą?“. Jie pardavėją daro profesionalesnį, tuo pačiu padeda rasti tinkamą sprendimą problemai.

I – įsigilino klausimai (angl. Implication questions). Tai veiksmingiausia pardavimo klausimų grupė, deja, dauguma agentų ją pamiršta. Įsigilino klausimai – tai klausimai apie pirkėjo problemos svarbą, pvz: „Ar tai turės poveikį savikainos pasikeitimui?“. Tokiems klausimams reikia pasiruošti kruopščiai ir pateikti juos tinkamai ir tai priartins pirkėją prie pardavėjo, kitu atveju atstums ir sandėris žlugus.

N – Klausimai, įvertinantys sprendimo vertę (angl. Need-payoff questions). Tokio tipo klausimai leidžia sužinoti pirkėjo sprendimo vertę ir naudingumą. Pagrindinis šių klausimų bruožas, išskiriantis jį iš kitų, yra tas, kad jie labiau nukreipiami į sprendimą, į jo priėmimą. Šiuos klausimus yra tikslinga užduoti todėl, kad ne tik agentas pamato pardavimo vertę, bet ir pats klientas suvokia pirkinio svarbumą. Tokio tipo klausimas galėtų skambėti taip: „Kodėl taip svarbu išspręsti šią problemą?“.

SPIN modelio šalininkai akcentuoja, kad sudėtingas prekių pardavimas nevyktų sėkmingai, jei būtų bandoma laikytis tam tikros formulės. Šis modelis tik rekomendacija, kuria galima pasitelkti kaip loginę seką. Visos pardavimo teorijos, yra tik rinkiniai tam tikrų veiksmų ar elgesio modelių, kuriuos kiekvienos prekės atveju turi derinamos. Bet ir tas pats jau parinktas šablonas turi būti reorganizuojamas pardavimo agento, atsižvelgiant į klientą. Teorijas reikia žinoti ir reikia mokėti jomis operuoti, bet didžiausią įtaką asmeniniam pardavimui daro ne teorijų praktinis taikymas ir modelių adaptacija produktams, o vykdančioji grandis – pardavimo agentas, nuo kurio darbo priklauso ir visų teorijų praktinio įgyvendinimo rezultatyvumas. Dar vienas dalykas ką turi išmanyti pardavimo agentas, yra pardavimo proceso eiga.

Asmeninio pardavimo tikslai ir uždaviniai

Visų įmonių ilgalaikis tikslas – išsiaiškinti ir patenkinti rinkos vartotojų norus ir lūkesčius. Jei įmonei tai pavyksta ir ji ilgą laiką sėkmingai pardavinėja prekę ar paslaugą, sukuriamą prielaidą sėkmingam verslui, jo ateities planams. Todėl įmonės negaili jėgų, dėmesio, išteklių savo paslaugų ar prekių pardavimo sėkmei užtikrinti, nes nuo to priklauso jos pardavimai ir pajamos.

Asmeninis pardavimas suteikia gana dideles galimybes pasirenkant bendravimo variantus, kai keičiamasi informacija, pristatoma prekė. Pardavėjas, turėdamas galimybę naudoti įvairius įtakos darymo, komunikavimo kanalus, gali pasirinkti būtent tokį, kuris geriausiai padės atsiskleisti jo gebėjimams ir rezultatyvumui. Asmeninis pardavimas greitai paveikia pardavimo apimtį. Šio pokyčio mastas priklauso nuo pardavėjų skaičiaus, taip pat užsibrėžtų tikslų: užbaigti sandorį, didinti parduodamų prekių ar paslaugų kiekį, plėsti prekių platinimą.

Asmeninis pardavimas paslaugų sferoje atlieka dvejopą vaidmenį (Pranulis ir kt., 2008):

- 1) komunikacijos, kaip rinkodaros komplekso elemento;
- 2) paslaugos sukūrimo ir pateikimo proceso sudedamosios dalies.

Asmeninio pardavimo procese dalyvauja ne vienas, galutinis prekės ar paslaugos pardavėjas ar teikėjas, o didelė komanda. Vienas žmogus negali pasiekti didžiulės sėkmės, nes aplinka – tai veiksnys, kuris daro didelę įtaką asmeniui. Pardavėjas – tai pardavimo veiklos ašis, jam skiriama daug uždavinių – nuo kliento suradimo iki sandorio įvykdymo ir ryšių su klientais kūrimo. Tik strategiškai suplanavus veiklą, tikslus ir paskirsčius uždavinius firmos darbuotojams, galima tikėtis planuoto rezultato.

Asmeninio pardavimo pagrindinis tikslas – pardavimo proceso užbaigimas, prekybos apimčių didinimas. Apibendrinant galima teigti, kad šiam pagrindiniam asmeninio pardavimo tikslui pasiekti reikia daugelio priemonių, kuriomis pasinaudojus iš pradžių pasiekiami tarpiniai tikslai. Asmeninis pardavimas garantuoja aukšto lygio rezultatus.

Asmeninis pardavimas apima šias funkcijas:

- pateikti pirkėjui informaciją apie prekę ir organizaciją;
- parodyti pirkėjui, kaip prekę veikia ir turi būti naudojama;
- atsakyti į pirkėjo klausimus ir paaiškinimais šalinti jo nepasitikėjimą bei įtarimus;
- suderinti pardavimo terminus;
- palaikyti ir stiprinti pirkėjo teigiamą reakciją į nusipirktą prekę;
- rinkti informaciją apie rinką ir perduoti ją prekę gaminančiai įmonei.

Asmeninis pardavimas vyksta kasdien – mums perkant, domintis, derantis, gaunant įvairias paslaugas. Šiandien net ir gamybos įmonės supranta, kad vien pateikti gaminį jau nepakanka. Įmonė, formuodama įvaizdį, pasinaudodama viešaisiais ryšiais, pasitelkdama reklamą, galvodama apie pardavimo skatinimą, turi nepamiršti ir vieno efektyviausių kanalų – asmeninio pardavimo.

Asmeninio pardavimo tyrimo Maximoje rezultatų analizė

Tyrimo tikslas – ištirti respondentų nuomonę apie asmeninį pardavimą. Tyrimas buvo atliktas 2014 m. gruodžio mėnesį. Atliktas tyrimas priskirtas žvalgomajam tyrimui. Tyrimo metu buvo apklausti 126 respondentai, t.y. 17.5 proc. buvo vyrai, 82.5 proc. – moterys. Respondentai pagal amžių buvo ganėtinai jauni, 36.5 proc. respondentų buvo 18–20 m. amžiaus ir 63.5 proc. respondentų buvo 20–22 m. amžiaus.

41.3 proc. respondentų pajamos buvo 501–1000 Lt, iki 500 Lt – 31.7 proc. respondentų pajamos, 1001–1500 Lt – 20.6 proc. respondentų ir virš 1501 Lt pajamas turėjo 6.4 proc. respondentų.

Tyrimo metu respondentams buvo užduotas klausimas, kaip dažnai jie lankosi parduotuvėje Maxima. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pateiktas 2 lentelėje. Kaip rodo tyrimo rezultatai 44.5 proc. respondentų lankosi 2-4 kartus per savaitę, 25.4 proc. – kartą per savaitę, tačiau kiekvieną dieną lankosi tik 3 proc. respondentų, o 4.6 proc. respondentų lankosi tik kartą per mėnesį. Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiausia respondentai lankosi 2-4 kartus per savaitę parduotuvėje Maxima.

2 lentelė. Respondentų lankymasis parduotuvėje Maxima

Respondentų lankymasis parduotuvėje Maxima	Proc.
Kiekvieną dieną	3
5 kartus per savaitę	9.5
2-4 kartus per savaitę	44.5
Kartą per savaitę	25.4
Kelis kartus per mėnesį	7
Kartą per mėnesį	4.6

Respondentų buvo paklausta, kokios Maxima pardavėjo konsultanto funkcijos. Didžioji dauguma (82.5 proc.) respondentų teigė, kad pardavėjas atsako į pirkėjo klausimus ir paaiškinimais šalina jo nesusipatį bei įtarimus, pirkėjui pateikia informaciją apie prekę ir organizaciją (60.3 proc.), parodo pirkėjui, kaip prekė veikia ir turi būti naudojama (53.3 proc.). Mažesnę dėmesį pardavėjas skiria pardavimo terminų suderinimui (7.9 proc.), palaiko ir stiprina pirkėjo teigiamą reakciją į nusipirktą prekę (15.9 proc.), renka informaciją apie rinką ir perduoda ją prekę gaminančiai įmonei (9.5 proc.).

3 lentelė. Respondentų atsakymo į klausimą „Kaip jūs manote kokios Maxima pardavėjo konsultanto funkcijos?“ nuomonės pasiskirstymas

Maxima pardavėjo konsultanto funkcijos	Proc.
pirkėjui pateikia informaciją apie prekę ir organizaciją	60.3
parodo pirkėjui, kaip prekė veikia ir turi būti naudojama	53.3
atsako į pirkėjo klausimus ir paaiškinimais šalina jo nesusipatį bei įtarimus	82.5
suderina pardavimo terminus	7.9
palaiko ir stiprina pirkėjo teigiamą reakciją į nusipirktą prekę	15.9
renka informaciją apie rinką ir perduoda ją prekę gaminančiai įmonei	9.5

Respondentų buvo paklausta „Kaip jūs manote kokias Maxima naudoja asmeninio pardavimo funkcijoms atlikti informacines technologijas?“ Daugiausia respondentai pažymėjo, kad Maxima naudoja interneto svetainę, elektroninį pašta, socialinius tinklus, mobilius telefonus. Mažesnę dėmesį respondentų nuomone Maxima skiria elektroninėms prezentacijoms, videokonferencijoms.

4 lentelė. Respondentų atsakymo į klausimą „Kaip jūs manote kokias Maxima naudoja asmeninio pardavimo funkcijoms atlikti informacines technologijas?“

Kokias Maxima naudoja asmeninio pardavimo funkcijoms atlikti informacines technologijas	Proc.
elektroninį pašta	68.3
internetu svetainę	85.7
elektroninę parduotuvę	38.1
mobilius telefonus	34.9
elektronines prezentacijas	11
videokonferencijas	4.8
socialinius tinklus	57.2

Tyrimo metu paaiškėjo, kad pagrindiniai Maxima asmeninio pardavimo uždaviniai yra pardavimo palaikymo veikla (71.4 proc.), užsakymų gavimas (41.3 proc.), užsakymų priėmimas (36.5 proc.).

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti „Kokia yra pagrindinė Maxima pardavėjo problema?“ Tyrimo rezultatai parodė, kad pagrindinė problema yra pergirti produktą (44,4 proc.), nesilaikyti AIDA eigos (36.5 proc.), per daug kalbėti (22.2 proc.).

Tyrimo metu buvo užduotas klausimas „Kokiomis savybėmis pasižymi Maxima pardavėjai?“ Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiausia respondentai pažymėjo tokias savybes kaip atsakingumas (60.3 proc.), pastovumas (46 proc.), komunikabilumas (42.9 proc.), sugebėjimas spręsti problemas (38.1 proc.).

Mažesnę dėmesį respondentai skiria tokioms Maxima pardavėjo savybėms kaip iniciatyvumas (9.5 proc.), inteligencija (6.3 proc.), orientacija į sėkmę (11.1 proc.), atkaklumas (15.9 proc.).

5 lentelė. Respondentų atsakymo į klausimą „Kokiomis savybėmis pasižymi Maxima pardavėjai?“ nuomonės pasiskirstymas

Kokiomis savybėmis pasižymi Maxima pardavėjai?	Dažnis	Proc.
entuziazmu	15	23.8
atsakingumu	38	60.3
atkaklumu	10	15.9
pastovumu	29	46
iniciatyvumu	6	9.5
inteligencija	4	6.3
sugebėjimu spręsti problemas	24	38.1
komunikabilumu	27	42.9
orientaciją į sėkmę	7	11.1

Išvados

Asmeninis pardavimas kartu su reklama, pardavimo skatinimu ir ryšiais su visuomene sudaro rėmimo kompleksą, kuris yra rinkodaros komplekso sudedamoji dalis.

Asmeninis pardavimas (tiesioginis pardavimas) – tai individualus prekių pardavimas vartotojui, vykstant dialogui tarp pardavėjo ir pirkėjo, sistemingai apsikeičiant informacija ir grįžtamuju ryšiu. Asmeninis pardavimas ypač svarbus, kai gaunami individualūs užsakymai ar siūlomas išskirtinis asortimentas.

Asmeninis pardavimas pagrįstas tiesioginiu pardavėjo ir pirkėjo kontaktu, abipuse komunikacija, kuri leidžia išsiaiškinti pirkėjo individualius bruožus, jo poreikio ypatybes, ir atsižvelgiant į tai parinkti atitinkamą bendravimo ir aptarnavimo formą. Pardavėjas pardavimo metu gali suteikti informaciją, o taip pat gauti atgalinį ryšį apie parduodamas prekes ir paslaugas, rėmimą, reklamą ir pan.

Literatūra

1. Alam, A., Almotairi, M. (2013). The role of promotion strategies in personal selling. *Far East Journal of Psychology and Business* Vol. 12 No. 3 Sep 2013, p.p. 41 – 49.
2. Abayomi, O.T., Adebowale, A.O., Francis, D.S. (2012). The Role of Personal Selling in Enhancing Client Satisfaction in Nigerian Insurance Market. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences (JETEMS)* 3 (2): 147-152, Scholarlink Research Institute Journals, (ISSN: 2141-7024).
3. Bakanauskas, A. (2004). *Marketingo komunikacija*. Kaunas: VDU leidykla/
4. Churchill, G. A. Jr., Ford, N. M., Walker, O. C. Jr. (1997). *Sales Force Management*, 5th edition, Boston, Irwin Inc.
5. Donaldson, B. (1998), *Sales management-Theory and practice*, 2nd edition, Houndsmills, Macmillan Press Ltd.
6. Koschnick, W. J. (1995). *Dictionary of Marketing*, Aldershot, Gower Publishing Limited.
7. Kotler, P. and Armstrong, G. (2008): *Principles of Marketing*. New Jersey, USA: Pearson Education, Inc.
8. Kotler, P. and Keller, K. L. (2009). *Marketing Management*. New Jersey, USA: Pearson Education, Inc.
9. Marshall, G. W., Moncrief, W. C., Lassk, F. G. (1999). The Current State of Sales Force Activities, *Industrial Marketing Management*, No. 28, pp. 87-98.
10. Moon, M. A. and Armstrong, G. M. (1994), *Selling Teams: A conceptual framework and research agenda*, *Journal of Personal Selling and Sales Management*, 14(1), 17-30.
11. New Zealand Qualifications Authority, (2008): *Identify and Interpret Trends in Personal Selling*. Retrieved December 6th, 2009 from <http://www.nzqa.govt.nz/framework/search/index.do>
12. Pajuodis, A. (2005). *Prekybos marketingas*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Eugrimas.
13. Pranulis, V., Pajuodis, A., Urbonavičius, S., Virvilaitė, R. (2000). *Marketingas*. Vilnius: The Baltic Press.
14. Rutkus, K., Blinstrubas, A. (2009). Aptarnavimo kokybė asmeniniame pardavime: Slapto pirkėjo tyrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (14). 217–223.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF PERSONAL SELLING

S u m m a r y

This paper analyze the theoretical aspects of personal selling, examine personal selling the concept, changes in estimated sales profile and analyze individual sales goals and objectives, exploring the evolution of personal selling. Private sales with advertising, sales promotion and public relations support consists of a set, which is an integral part of the marketing mix. Private sale (direct sales) is an individual sale of goods to the consumer, in the dialogue between the seller and the buyer, a systematic exchange of information and feedback. Private sale is particularly important when the resulting custom orders or proposed exclusive range. Private sales based direct seller and buyer contact, mutual communication, which allows the buyer to find out the individual features of the demand characteristics, and taking into account the selection of an appropriate form of communication and service. Dealer sales may provide information, but also to get feedback on the sales of goods and services, sponsorship, advertising and so on. Personal selling ultimate goal - the completion of the sales process, increasing trading volumes. In summary it can be said that the basic purpose of personal selling is necessary to achieve a number of measures, which initially achieved by using intermediate targets. Private sale ensures a high level of performance. Private sale gives a fairly high chance of choosing communication options, the exchange of information, goods arrive. The seller, having the opportunity to use a variety of influencing, communication channels, can choose exactly one that will reveal the best capacity and performance. Private sale soon affect sales. The extent of change depends on the number of sellers, as well as their goals: to complete the transaction, increasing the sales of goods or services be made available to expand the distribution of goods.

Keywords: personal selling, sales profiles, effective personal selling tools.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Margarita Išoraitė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų daktarė

Darbo vieta ir pozicija: Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakultetos docentė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: strateginis valdymas, kaimo plėtra.

Telefonas ir el. pašto adresas: +370 616 34648, misorait@mruni.lt

A COVER LETTER OF AUTHOR

Author name, surname: Margarita Isoraite

Siennce degree and name: doctor of social sciences.

Workplace and position: assoc. prof.

Author's research interests: strategic management, rural development

Telephone and e-mail address: +370 616 34648, misorait@mruni.lt

SPECIALISTŲ MOTYVAVIMO VEIKSNIAI DARBUI SU JAUNIMU NEVYRIAUSYBINĖSE ORGANIZACIJOSE

Ilona Klanienė

Klaipėdos universitetas

Lina Uktverytė

LPF Dvasinės pagalbos jaunimui centras

Anotacija. Straipsnyje analizuojama, kokie pagrindiniai veiksniai motyvuoja specialistus (socialinius pedagogus/darbuotojus, psichologus) darbui su jaunimu nevyriausybiniuose organizacijose (NVO). Pateikiami kokybinio tyrimo rezultatai, kurie atskleidžia specialistų požiūrį į motyvavimo veiksnius, siekiant jaunimo socioeducacinių paslaugų kokybės. Tyrimo duomenys parodė, jog specialistus darbui motyvuoja vidiniai (patrauklus darbo turinys, galimybė derinti keletą veiklų ir kt.), išoriniai veiksniai (materialinis atlygis, priedai už papildomus darbus ir kt.). Vadovai taiko įvairias skatinimo priemones (kvalifikacijos tobulinimo galimybių sudarymas, pozityvus mikroklimatas kt.) NVO.

Pagrindiniai žodžiai: Specialistai, motyvavimas, motyvavimo priemonės, nevyriausybinių organizacija.

Įvadas

Vykstant visuomenėje sociokultūriniais pokyčiams, keičiasi ir jaunimo poreikiai, lūkesčiai ir problemos, tai sąlygoja įvairių socioeducacinių paslaugų iniciavimą ir užtikrinimą. Valstybės institucijos vienos negali patenkinti nuolat didėjančių jaunimo socialinių paslaugų poreikių, todėl itin svarbus vaidmuo tenka nevyriausybiniams organizacijoms. Nevyriausybinių organizacijų (NVO), rodydamos iniciatyvą, pirmosios nustato poreikius ir visuomenėje atsirandančias jaunimo problemas, taiko netradicinius jų sprendimo būdus, yra dinamiškos (Gaižiūnaitė, Adomavičienė 2006).

Nevyriausybinių organizacijų (NVO) – tai laisva piliečių valia įkurta demokratinė organizacija, tarnaujanti visuomenės ar jos grupių narių labui, nesiekianti pelno ar tiesioginio dalyvavimo valstybės valdyje (Juškaitė, 2011). NVO bendruomenėje realizuoja įvairias socialines - edukacines veiklas: pagalbą šeimai, vaikams, jaunimui, pagyvenusiems žmonėms, neįgaliesiems, narkomanams, alkoholikams, buvusiems kaliniams. Socioeducacinė pagalba neatsiejama nuo vaikų dienos centrų veiklos, siekiant socialinės rizikos šeimų pozityvios socializacijos bendruomenėje. Kiekviena NVO turi savo veiklos specifiką, tačiau dauguma organizacijų Lietuvoje vykdo įvairias programas, skirtas jaunimo problemos spręsti ar jų prevencijai. Šiame straipsnyje analizuojamos organizacijos, kurios teikia paslaugas jaunimui. „*Su jaunimu dirbanti nevyriausybinių organizacijų* – viešasis juridinis asmuo, kurio vienas iš tikslų – į jaunimą orientuota ir jaunimo poreikius tenkinanti veikla“ (Miginis, Ulozas 2012. p. 8).

Dauguma organizacijų, dirbančių su jaunimu, remiasi savanoriška pagalba, tačiau beveik kiekviena organizacija įdarbina profesionalius darbuotojus (socialinius pedagogus, socialinius darbuotojus, psichologus, neformalaus ugdymo specialistus ir kt.). Darbas su šiuolaikiniu jaunimu atsakingas, dinamiškas, reikalaujantis aukštos kompetencijos. Šie specialistai dažniausiai vykdo labai daug funkcijų: konsultavimo, ugdymo, informavimo, diagnozavimo, atstovavimo ir kt. Šių specialistų buvimas yra labai svarbus organizacijai dėl keletos priežasčių: siekiant užtikrinti socioeducacinių paslaugų kokybę jaunimui bei vykdant savanorių profesinę priežiūrą ir teikiant jiems paramą. Norint išvengti nuolatinės su jaunimu dirbančių darbuotojų kaitos, reikia juos tinkamai motyvuoti. Tačiau viena iš aktualiausių problemų, išskylančių NVO, tai pritraukimas profesionalių darbuotojų ir jų išlaikymas, nes šios organizacijos sunku užtikrinti veiklos tęstinumą, ji dažnai priklauso nuo projektų finansavimo ir privačių rėmėjų.

Taigi specialistų motyvavimas yra vienas svarbiausių NVO uždavinių, nes nuo darbuotojų darbo efektyvumo, produktyvumo ir elgsenos priklauso visos organizacijos tikslų įgyvendinimas. Mokslininkų pripažįstama, kad darbuotojų motyvavimas priklauso nuo individo, sąlygų ir laiko, jis nėra pastovus, nuolat kinta (Delfgouw, Dur, 2007, Camara, 2013), todėl neįmanoma vienareikšmiškai atsakyti, kokie veiksniai yra esminiai motyvuojant darbuotojus darbui su jaunimu. Aktualiausias tampa išsivysčiusių Vakarų šalių patirties motyvuojant darbuotojus studijavimas ir pritaikymas mūsų sąlygomis. Nėra tobulų motyvavimo teorijų, bet jas pažinus galima rasti veiksmingų motyvavimo priemonių ir metodų, taikytinų ir Lietuvoje (Marcinkevičiūtė, 2006, 12 p.).

Motyvacinio priemonių ir skatinimo formų yra daug, tačiau ne visais atvejais taikomi tie patys skatinimo būdai, jų parinkimas priklauso nuo organizacijos specifikos, sukurtų taisyklių ir tvarkos, darbuotojų bendradarbiavimo, jų asmeninių savybių, poreikių, materialinės padėties (Žapatorius, 2007). Specialistų motyvacinio priemonių įvairovė didelė, todėl paskutiniu metu praktikoje taikoma kelių motyvacinio priemonių sistema (Mažeikaitė, Stoškus, 2006).

Analizuojant organizacijų darbuotojų skatinimo priemones, pagal V. Gražulį (2005), daugiausia yra išskiriami materialiniai būdai, o nematerialiniams skiriama nedaug dėmesio, dažniausiai naudojamos keturios formos: užimtumo laiko reguliavimas, darbo proceso organizacinio segmento tobulinimas, pripažinimo priemonių programa, socialinių ir kultūrinių priemonių programos.

Mokslinė problema. Specialistų motyvacinio pažinimas yra gana nauja ir aktuali, teorinę ir praktinę reikšmę turinti tyrinėjimų sritis. Darbuotojų motyvacinio bei motyvacijos klausimus nagrinėjo J. Stoner, R. Freeman, D. Gilbert (2000), V. Gražulis (2005), O. Poluchina (2007), A. Chughtai (2013). Praktinius darbuotojų motyvacinio Lietuvos ir užsienio įmonėse modelius tyrė L. Marcinkevičiūtė (2006), D. Diskienė (2012); J. Palidaukaitė (2008) tyrinėjo valstybės tarnautojų motyvaciną. R. Gaižiūnaitė, G. Adomavičienė (2006) nagrinėjo nevyriausybinių organizacijų bruožus, veiklą. Mažai randama tyrimų apie nevyriausybinių organizacijose dirbančių specialistų motyvaciną teikti socialines – edukacines paslaugas jaunimui. Daugiausiai tyrimų atlikta apie pedagogų motyvaciną bendrojo lavinimo mokyklose. L. Rupšienė, D. Gustienė (2005) atliko tyrimą apie gimnazijų pedagogų darbo motyvaciną. I. Jonutytė (2007), E. Štuopytė (2010), I. Leliūgienė (2011) daugiausia analizavo nevyriausybinių organizacijų bendruomenėje darbuotojų veiklą su jaunimu, savanorių motyvaciną, specialistų ir savanorių bendradarbiavimą tačiau apie specialistų motyvacinio veiksmus darbui su jaunimu nevyriausybinių organizacijose publikacijų mažoka.

Taigi specialistų motyvacinis darbui su jaunimu NVO mažai tyrinėta tema, todėl šiame straipsnyje nagrinėjama mokslinė problema, kokie pagrindiniai veiksniai motyvuoja specialistus darbui su jaunimu nevyriausybinių organizacijose.

Tyrimo objektas: specialistų motyvacinio veiksniai dirbti socialines – edukacines paslaugas jaunimui teikiančiose nevyriausybinių organizacijose.

Tyrimo tikslas: atskleisti specialistų motyvacinio teikti socialines – edukacines paslaugas jaunimui nevyriausybinių organizacijose veiksmus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti specialistų motyvacinio su jaunimu dirbančiose nevyriausybinių organizacijose teorines prielaidas;
2. Išsiaiškinti pagrindinius veiksmus, sąlygojančius specialistų motyvaciną teikti socialines – edukacines paslaugas jaunimui NVO;
3. Įvertinti motyvacinio priemones, stiprinančias specialistų motyvaciną dirbti socialines – edukacines paslaugas jaunimui teikiančiose NVO.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, pusiau struktūruotas interviu, turinio Content analizė.

Tyrimo metodika. Siekiant atskleisti specialistų motyvacinio veiksmus NVO, buvo pasirinktas interviu metodas. Kokybiniame tyrime dalyvavo 8 specialistai, dirbantys Klaipėdos apskrities NVO, kurios teikia pagalbą jaunimui. Tyrime dalyvavo: 3 socialiniai pedagogai, 3 socialiniai darbuotojai, 1 socialinio darbuotojo padėjėjas, 1 psichologas. Visos informantės moteriškos lyties. Šiame kokybiniame tyrime pasirinkta netikimybinė imtis, nes nėra žinomas tikslus populiacijos dydis, tačiau tiksliniu būdu buvo siekiama sudaryti kuo labiau reprezentatyvią imtį. Buvo pasirinktas netikimybinė atrankos metodas, pagal tikslinę atranką, kai iš anksto numatytas preliminarus informantų imties dydis, bet duomenų rinkimo metu, esant reikalui, tyrimo imtį buvo galima išplėsti tol, kol ženkliai sumažėjo naujų duomenų (Rupšienė, 2007). Buvo pasirinkta tikslinė atranka, kai tyrėjas parenka geriausiai jo manymu generalinę aibę reprezentuojančius tiriamuosius. Pasirinkti informantai, kurie iš savo patirties galėjo įvardinti, kokios motyvacinio priemonės juos motyvuoja, kokios priemonės yra taikomos jų darbe juos motyvuojant ir kokių trūksta. Parenkant informantus, atsižvelgiama į tai, kad organizacijos vadovai atlieka specialistų motyvacinio funkciją ir organizacija turi ilgametę darbo patirtį su jaunimu (tyrime dalyvavusių organizacijų darbo su jaunimu vidurkis – 9 metai). Visų, tyrime dalyvavusių nevyriausybinių organizacijų teisinis statusas – labdaros ir paramos fondai. Tyrimas atliktas 2013 m. spalio - lapkričio mėnesiais.

Tyrimui atlikti pasirinktas pusiau struktūruoto giluminio interviu metodas, kai iš anksto numatomi interviu klausimai ir pasiliekiama galimybė juos keisti vietomis bei užduoti papildomus klausimus (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Tyrėjas iš anksto paruošė klausimyną, kurį sudaro 3 klausimų

temos: įsidarbinimas NVO, specialistų motyvavimas ir motyvavimo priemonės, karjeros galimybės kaip motyvavimo priemonė su jaunimu dirbančioje NVO.

Tyrimo rezultatai analizuoti taikant klasikinės kokybinės turinio (Content) analizės metodą. Buvo sudarytos lentelės, kuriose pateikiamos šios skiltys: kategorijos, subkategorijos ir ištraukos iš interviu tekstų. Pagal prasmę panašūs informantų atsakymai buvo sujungti į kategorijas, o kategorijų turinys skaidomas į subkategorijas. Transkribuotas interviu tekstas buvo užkoduojamas: numeruojami klausimai ir respondentų atsakymų pastraipos. Tyrimo rezultatai interpretuojami ir grindžiami, remiantis sugrupuotais duomenimis bei teksto įrodymais. Iš to galima interpretuoti ir daryti išvadas.

Specialistų motyvavimo veiksniai su jaunimu dirbančiose NVO

Atsižvelgiant į vaidmenis, funkcijų ir įsitraukimo lygį NVO, tiesiogiai su jaunimu gali dirbti skirtingų profesijų atstovai: socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, jaunimo darbuotojai, psichologai, kultūros ir meno darbuotojai, sporto treneriai ir kiti specialistai (Jaunimo politika Lietuvoje, 2010). Svarbu, kad asmenys turėtų atitinkamų kompetencijų, reikalingų specifinei NVO veiklai atlikti ir glaudžiai bendradarbiautų tarpusavyje ir su kitais socialinės aplinkos partneriais.

Žmonių požiūris į darbą, jų sąžiningumas, atsakomybė, darbinis aktyvumas lemia darbo rezultatus. Norint užtikrinti kuo didesnę specialistų veiklos efektyvumą bei kokybę, reikia juos tinkamai motyvuoti. Bet kuriuo atveju reikėtų ieškoti elgesio motyvų. Darbuotojų motyvavimas yra vienas svarbiausių organizacijos uždavinių, nes nuo darbuotojų darbo efektyvumo, produktyvumo ir elgsenos priklauso visos organizacijos tikslų įgyvendinimas (Palidaukaitė, 2008). Vadovai turi pasirinkti tokias motyvavimo priemones, kuriomis galima vienaip ar kitaip paveikti jų elgesį darbe, o tam būtina žinoti darbuotojų lūkesčius, motyvus ir poreikius skatinančius jų elgesį (Matūzienė, Paulikaitė, 2008).

V. Gražulis (2005) *motyvavimą* apibūdina kaip vadovavimo funkcijos sudėtinę dalį, kuri apima poveikio darymą darbuotojų elgesiui siekiant organizacijos tikslų. P. Zakarevičiaus (2008) teigimu, *motyvavimas* – tai veiksnių, skatinančių darbuotojus geriau atlikti jiems pavestus darbus (pareigas), išaiškinimas ir poveikio priemonių, būdų, aktyvinančių veiklą šių veiksnių pagrindu, „sugalvojimas“ bei panaudojimas. Motyvas yra tai, kas asmenį ragina, skatina veikti. Kiekvienas žmogus turi savo motyvacines dispozicijas, arba poreikius. Motyvai pabunda ir pasireiškia per žmogaus elgseną. Veiklos kryptis pasirenkama pagal tai, kas subjektui aktualu, prasminga, vertinga ar reikšminga, kas atitinka žmogaus vidinę būtį ar jos neatitinka (Kavaliauskienė, 2008).

Siekiant atrasti tinkamus motyvavimo būdus, svarbu atsakyti į šiuos klausimus: kas sužadina žmogaus energiją, kas suteikia veikimui kryptį, kaip šita energija yra palaikoma ir išlaikoma. Pagrindinis su jaunimu dirbančių specialistų tikslas yra noras padėti žmonėms siekti savo tikslų efektyviai įveikiant kliūtis ir patiriant kuo mažiau skausmo. Tam reikia daugelio išteklių, o tarp svarbiausių yra atsidavimas profesijai. Be atsidavimo padėti kitiems nėra nei stimulo, nei troškimo kovoti su kliūtimis bei teikti efektyvią pagalbą. Kasdienės pastangos padėti asmenims, kurie yra patekę į sunkias ir dažnai skausmingas situacijas, yra vaisingos tik tada, kai žmogus yra atsidavęs tikslui (Kavaliauskienė, 2008). Tačiau efektyviai pagalbai teikti neužtenka tik atsidavimo. Tam reikia veiklos tobulumo, kuris yra aukščiausia profesinės veiklos vertybė.

Darbuotojų siekiamus tikslus ir jų poreikius aiškina motyvacijos teorijos. Jos skirstomos į dvi pagrindines: proceso teorijos ir turinio teorijos. Proceso motyvacijos teorijos skiriasi nuo turinio teorijų tuo, kad stengiasi paaiškinti, kaip veikia motyvacinis procesas, kaip jis vystosi ir iššaukia specifinį elgesį. Tuo tarpu turinio teorijos stengiasi atsakyti į klausimą kodėl atsiranda motyvacija (Bučiūnienė, 1996). Proceso teorijose domimasi poreikių ir motyvų realizavimu. Šioje teorijoje svarbūs veiksniai: darbuotojo pastangos, darbuotojo vaidmens organizacijoje suvokimas, gauti rezultatai, atlygis, pasitenkinimo lygis (Kasiulis, Barvydienė, 2005).

Turinio teorijos domisi konkrečių poreikių prigimtimi ir struktūra – motyvų ir motyvacijos turiniu. Jos aprašo, kas duoda žmogui impulsą elgtis tam tikru būdu. Turinio teorijų autoriai išskyrė veiksnius, kurie kelia pasitenkinimą darbu (Graham, Bennett, 1998): pasiekimų galimybė, pripažinimas, atsakomybė, paaugstinimo perspektyvos, darbas pats savaime. Darbuotojams sukėlę nepasitenkimą veiksniai yra: užmokestis, santykiai su kitais, priežiūros tipas, organizacijos politika, fizinės darbo sąlygos, papildomos socialinės garantijos (Graham, Bennet, 1998).

Analizuojant šiuolaikinių šalių organizacijų patirtį, galima teigti, kad darbuotojų motyvavimas tampa bendrosios organizacijos strategijos dalimi. Jos tikslas – suvienyti darbuotojus ir krypti juos taip, kad būtų pasiektas bendras tikslas.

Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Įsidarbinimo su jaunimu dirbančioje NVO būdai. Tyrimo su specialistais pradžioje buvo klausiama, kas juos paskatino įsidarbinti su jaunimu dirbančioje nevyriausybinėje organizacijose. Išanalizavus gautus duomenis išskirtos 3 subkategorijos:

Savanorystės NVO patirtis (n=3). Išanalizavus interviu tekstus paaiškėjo, kad 3 iš 8 specialistų anksčiau savanoriavo organizacijose, kuriose dirba: „*šioje organizacijoje anksčiau savanoriavau <...> (1SP)*“, „*paskatino čia įsidarbinti ankstesnė savanorystės patirtis <...> (3SP)*“, „*mane NVO įsidarbinti paskatino savanorystės patirtis NVO <...> (1P)*“.

Praktika studijų metu (n=2). 2 specialistai atliko praktiką tose pačiose organizacijose, todėl galima teigti, kad savanorystė ir praktika studijų metu padeda susirasti arba susikurti darbo vietą: „*šioje organizacijoje atlikau praktiką <...> po kiek laiko atsirado laisva darbo vieta ir likau čia dirbti*“ (2SD), „*čia atlikau praktiką ir po jos likau dirbti <...> (1SDP)*“.

Darbo paieška (n=3). Likusieji 3 specialistai ieškojo darbo pagal pasirinktą profesiją. Jiems nebuvo svarbu, kokio tipo organizacijoje dirbs: „*paskatino pasirinkta specialybė, baigiau socialinę pedagogiką, todėl pagal tai ieškojau darbo <...> (2SP)*“, „*<...> ieškojau darbo ir nuėjau į pokalbį, po kurio pakvietė dirbti*“ (1SD), „*<...> ieškojau patinkančio darbo, o ne patinkančios įstaigos*“ (3SD).

Dauguma absolventų, baigusių pedagogines, socialinio darbo, psichologijos ar kt. studijas ieško darbo vyriausybinėse organizacijose, nes geriau išmano jos veiklos specifiką nei NVO. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog vienas motyvuojančių faktorių įsidarbinti NVO, tai savanoriškos veiklos ar praktikos patirtis. Pastebima, kad savanoriška veikla NVO, praktika studijų metu sudaro galimybes susirasti darbą. Tai užtikrina NVO veiklos tęstinumą ir kokybę, nes specialistai, turintys patirties NVO, būna susipažinę su NVO veikla, klientais, darbo specifiką todėl lengviau adaptuojasi organizacijoje,

Teigiami darbai su jaunimu NVO motyvuojantys veiksniai. Specialistų buvo prašoma išvardinti teigiamus darbus su jaunimu NVO motyvuojančius veiksnius. Išskirtos 4 subkategorijos:

Galimybė derinti darbo laiką su studijomis, kitu darbu (n=3). Keletas tyrime dalyvavusių informantų dirba ne vienoje įstaigoje arba studijuoja, todėl jie vieną iš motyvuojančių veiksnių nurodė darbo NVO derinimo su kita veikla galimybe: „*teigiama tai, kad darbą galima suderinti su kitu darbu ir mokslais, kadangi tęsiu studijas toliau*“ (1SP), „*esu studentė, todėl tenka išeiti į paskaitas (2SD)*“, „*gerai tai, kad galiu derinti darbo laiką*“ (1SD).

Patrauklus darbo su jaunimu turinys, formos NVO (n=5). Specialistai įvardijo tai, kad jiems patrauklu NVO darbo su jaunimu turinys, atliekamos veiklos įvairovė: „*NVO yra galimybė vykdyti įvairias veiklas, kiekviena diena vis kitokia, nėra jokios rutinos*“ (1SP), patinka veiklos specifiką: „*pasitenkinimą sukelia tai, kad patinka dirbti su vaikais*“ (1SD), „*įdomus ir nenuobodus mūsų darbas*“ (3SD). Psichologė pabrėžė tai, kad NVO galima pačiam susikurti tikslus ir jų siekti: „*teigiama tai, kad galime patys užsibrėžti tikslus ir juos įgyvendinti. Man patinka, tai ką darau*“ (1P).

Galimybė įgyti patirties (n=2). Dvi, neseniai studijas baigusios socialinės darbuotojos, išskyrė tai, kad joms svarbu įgyta patirtis, kuri pravers tolimesnėje veikloje: „*pasitenkinimą sukelia tai, kad įgysiu patirties*“ (2SD), „*<...> turėsiu patirties ir tikiuos, kad tai padės susirasti kitą darbą*“ (1SDP).

Pozityvi darbo atmosfera (n=3). 3 informantai džiaugėsi, kad dirba kaip viena komanda: „*pasitenkinimą kelia tai, kad visos dirbame kaip viena komanda, labai gerai suprantame viena kitą. Taip pat turime labai gerą vadovę, kuri domisi naujovėmis*“ (3SD), dirba su nuoširdžiais ir atsakingais kolegomis: „*patinka tai, kad čia dirba nuoširdūs ir supratingi žmonės*“ (1SP), vyrauja geras mikroklimatas: „*čia visada gera būti. Galiu pasitikėti kolegomis*“ (2SP).

Informantų atsakymų analizė atskleidė, jog labiausiai motyvuojantys veiksnys dirbti su jaunimu yra pats veiklos patrauklumas NVO, kurioje nėra rutinos, griežto veiklos reglamentavimo, skatinamas kūrybiškumas. Kiti veiksniai, kaip motyvuojantys dirbti su jaunimu NVO, yra galimybė derinti darbą su studijomis bei palanki darbai atmosfera NVO. J. Palidaskaitės (2008) atliktame tyrime, kuriame dalyvavo Lietuvos valstybės tarnautojai, atsiskleidė panašūs darbai motyvuojantys veiksniai: gebėjimų panaudojimas, darbo su asmeninio gyvenimo derinimo galimybės, naujų įgūdžių įgijimas, pasitenkinimas atliekamu darbu.

Ieškant efektyviausių motyvavimo būdų darbai NVO, svarbi išsiaiškinti ir neigiamus veiksnius, sukeliančius nepasitenkinimą darbu. Informantų buvo paprašyta išskirti veiksnius, sąlygojančius nepasitenkinimą vykdoma veikla. Išanalizavus specialistų pasisakymus, išskirtos 3 subkategorijos:

Mažas materialinis atlygis už darbą (n=6). Tyrime dalyvavę specialistai nepatenkinti, kad jų darbas menkai apmokamas, specialistus netenkina materialinis atlygis už darbą, tai įvardijo šeši

specialistai: „<...> maža alga. Turime patys stengtis, kad ji būtų didesnė (1SD)“, „nepasitenkinimą sukelia tai, kad NVO nedideli atlygiai už darbą“ (1SP).

Pastovi vadovo kontrolė (n=3). Trys specialistai nepatenkinti vadovo veikla organizacijoje. Vienos organizacijos vadovas nuolat kontroliuoja darbuotojų veiklą: „<...> nuolatinė vadovės kontrolė, nepasitenkinimas mūsų darbu. Jaučiame įtampą, kuri vargina“ (2SD), „niekada nesijaučiau taip kontroliuojama ir sekama. Stebimas kiekvienas mūsų žingsnis“ (1SDP).

Tinkamos organizacijos vadybos stoka (n=2). Kitoje organizacijoje priešingai – darbuotojams trūksta vadovavimo: „kartais pristinga vadovavimo. Dažnai keičiasi vadovai, tai organizacijai naudos neatneša“ (3SP), „per mano darbo laikotarpį pasikeitė keli vadovai. Išsibalansuoja mūsų darbas“ (1SD).

Apibendrinus kokybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad labiausiai demotyvuojantis veiksnys, sukeliantis didžiausią nepasitenkinimą dirbant NVO, tai menkas materialis atlygis už darbą. Nepasitenkinimu darbu NVO iššaukia ir netinkama NVO vadyba, ypač vadovo veikla, kuri vieniems informantams yra per daug kontroliuojanti, o kiti, atvirkščiai, pasigenda stabilios vadovo veiklos.

Specialistų buvo prašoma išvardinti, kokios motyvavimo priemonės yra taikomos NVO motyvuojant darbuotojus teikti kokybiškas socioeducacine paslaugas jaunimui.

Materialinės motyvavimo priemonės. Specialistai išvardijo materialines motyvavimo priemones, kurias dažniausia taikomos jų vadovų. Išskirtos 3 subkategorijos (1 lentelė):

1 lentelė. Materialinės motyvavimo priemonės

Materialinės motyvavimo priemonės	
Priemonės	Patvirtinantys teiginiai
Darbo užmokestis (n=8)	„kitokių priemonių, išskyrus atlyginimą, nėra galimybės gauti“ (1SP), „alga NVO taip pat nelepina, gerai, kad bent laiku sumoka“ (1SD), „<...> mėnesinis atlyginimas yra materialinė motyvavimo priemonė <...>“ (3SD), „<...> atlyginimas motyvuoja dirbti“ (2SD).
Priedai už papildomą darbą (n=2)	„vasarą papildomai dirbau vasaros stovykloje, tai gavau nedidelį priedą prie algos. Tai buvo vienkartinė išmoka už papildomas darbo dienas“ (1SDP), „per du metus buvo vienas kartas, kai mes pačios parašėme projektą. Už tą projektą buvo papildomai sumokėta, vienkartinė premija“ (2SP).
Laisvalaikio renginiai NVO lėšomis (n=3)	„<...> kartais vykstame į spektaklius, išvykas (1SD)“, „organizacijos ir kalendorinių švenčių metu turime galimybę apsilankyti teatre. Organizuojamos išvykos, neformalūs susirinkimai tik darbuotojams“ (1SP), „mažiausiai du kartus per metus lankomės spektakliuose. Jau tapo tradicija, kad vasara organizacija išnuomoja baidares ir visi išsiruošiame į žygį“ (3SP).

Visi specialistai minėjo, kad nors ir netenkina jų materialinis atlygis už darbą, tačiau pastovaus atlyginimo gavimas yra vienas materialinių motyvavimo priemonių. Specialistai teigė, kad jų darbo užmokestis nėra pastovus, todėl tai kelia nepasitenkinimą. NVO specialistų atlyginimas santykinai priklauso nuo projektų vykdymo, jų tęstinumo, jaunimo lankymosi dažnumo organizacijose ir kt. .

Priedai prie darbo užmokesčio retai praktikuojami NVO dėl lėšų stygiaus. Kai kurios organizacijos keletą kartų per metus organizuoja ekskursijas, apsilankymus spektakliuose NVO lėšomis. Tokie renginiai formuoja komandą, padeda geriau pažinti kolegas, motyvuoja darbui.

Atlygis už papildomus darbus (laimėtus projektus, suorganizuotus renginius ir kt.). Interviu metu išryškėjo tai, kad specialistai dažnai atlieka papildomus darbus dirbdami viršvalandžius, nes NVO neturi materialinių resursų įdarbinti specialisto projektų rašymui. Specialistų, dirbančių su jaunimu, buvo klausama, kaip jiems už tai atlyginima. Išskirtos 3 subkategorijos:

Laisvadieniai (n=5). 5 informantai teigė, kad už darbą vakarais, savaitgaliais kompensuojama papildoma laisva diena. Tai patvirtinantys teiginiai: „kai tenka daugiau laiko skirti darbui, galiu pasiimti kitą laisvadienį“ (3SP), „<...> jeigu vykstame į kokią ekskursiją savaitgalį, tai turime teisę pasiimti išėiginę dieną“ (3SD), „kartais leidžia vėliau ateiti į darbą arba pasiimti laisvą dieną“ (1SDP).

Priedas prie darbo užmokesčio už laimėtą projektą (n=2). Du socialiniai pedagogai yra gavę priedą prie atlyginimo, už laimėtą ir įvykdytą projektą, jeigu projekto nuostatose nurodyta, kad galima dalį lėšų skirti specialistų atlyginimams: „<...> už vieną projektą gavome papildomai“ (2SP), „<...> jeigu numatyta dalį laimėtos sumos skirti projekto vykdytojui, tai tą dalį ir gauname“ (3SP). Specialistai retai gauna priedą prie atlyginimo už laimėtą projektą.

Neatlyginama (n=2). 2 informantai teigė, kad jiems neatlyginama už papildomą darbą dėl sunkios NVO finansinės padėties: „už laimėtus projektus ar renginius papildomai negauname dėl organizacijos

finansinės padėties“ (1SP), dažnai dirba savanoriškais pagrindais: „mėra atlyginama, dažnai dirbame savanoriškais pagrindais savaitgaliais, vasaros metu“ (2SD).

Galima daryti išvadą, kad už papildomus darbus specialistams retai apmokama. Dažniausiai viršvalandžiai NVO vadovo kompensuojami laisvadienių skyrimu, leidimu vėliau nei įprasta atvykti į darbą. Tačiau dauguma labiau motyvuotų darbui ne laisvadienių skyrimas, o galimybė gauti papildomą materialinį atlygį už viršvalandžius. Norint išlaikyti ir pritraukti motyvuotus specialistus dirbti su vaikais ir jaunimu NVO, būtina siekti, kad papildoma veikla būtų apmokama pagal įdėtą darbą. Remiantis G. Marcinkevičiūtės tyrimų duomenimis Lietuvos įmonėse darbuotojų motyvavimui skiriamas nepakankamas dėmesys. Geriausiu atveju šalies įmonėse darbuotojams skatinti bandoma naudoti pavienės motyvavimo priemonės (Marcinkevičiūtė, 2006).

Galima daryti prielaidą, kad specialistai norėtų turėti apmokėjimo tokią sistemą, kuri būtų teisinga ir atitiktų jų lūkesčius ir pastangas. Norint motyvuoti specialistus darbui NVO, turi būti nustatytas materialinis atlyginimas, kuris atitiktų darbo kokybę organizacijoje.

Nematerialinės motyvavimo priemonės. Specialistai išvardijo nematerialines motyvavimo priemones, kurias taiko jų vadovai. Išskirtos 7 subkategorijos (2 lentelė):

2 lentelė. Nematerialinės motyvavimo priemonės

Nematerialinės motyvavimo priemonės	
Priemonės	Patvirtinantys teiginiai
Kvalifikacijos kėlimas (n=5)	„dirbant su vaikais ir paaugliais nuolat reikia atnaujinti žinias, todėl visi turime galimybę dalyvauti įvairiuose mokymuose ir konferencijose, darbas už tai užmoka“ (1SD), „mane ir mano kolegas išleidžia į seminarus, mokymus. Projektuose numatoma tam lėšų“ (1SP), „porą kartų dalyvavau seminaruose, bet tik todėl, kad pati norėjau ir prašiau, kad išleistų iš darbo“ (2SD).
Padėkos ir paskatinimai (n=5)	„visi esame sveikinami per gimtadienius. Už darbus administracija dažnai padėkoja, paskatina tolimesnei veiklai“ (1SP), „per visą darbo laikotarpį vieną kartą gavau padėkos raštą už vadovavimą vaikų vasaros stovykloje. Paprasčiausios žodinės padėkos sulaukiame labai retai“ (2SD), „jaučiame dėkingumą ir nuolatinį paskatinimą. Apie tai suprantame iš žodžių“ (2SP), „<...> raštišką padėką už vadovavimą vasaros stovykloje“ (1P).
Darbo sąlygos (n=4)	„geros darbo sąlygos, pas mus kiekvienas turi savo darbo vietą. Atviras ir nuoširdus bendravimas, problemų išsiaiškinimas“ (3SD), „galime pasidžiaugti, kad turime visas darbui reikalingas priemones, palanki darbinė aplinka. Jeigu ko nors trūksta, ieškome galimybių tai įsigyti“ (1SP), „ne visos NVO gali pasigirti, kad dirba palankioje aplinkoje. Pas mus yra visko, ko reikia darbuotojui“ (3SP).
Renginiai darbuotojams neformalioje aplinkoje (n=4)	„per metus vyksta keletas susirinkimų neformalioje aplinkoje, išvykos, sveikinimai su gimtadieniu, rekolekcijos“ (3SP), „pasisėdėjimai prie arbatos kavinėje, tiesiog kalbant apie gyvenimą“ (3SD), „man reikšmingi susitikimai neformalioje vietoje, išvykos baidarėmis, susirinkimai už darbo ribų“ (1SP).
Smulkios dovanos, suvenyrai (n=4)	„per šventes ir gimtadienius administracija suorganizuoja paminėjimą, atminimo dovanėlę“ (1SD), „gauname suvenyrų su organizacijos atributika“ (1SP), „mielos ir malonios prisiminimo dovanėlės, statulėlės ir kt.“ (3SD).
Laisvadieniai (n=3)	„mūsų ankstesnis vadovas jau senokai pradėjo taikyti tai, kad mes galime per mėnesį pasirinkti vieną laisvą dieną“ (2SP), „būna atveju, kai tenka dirbti savaitgaliais, vakarais, todėl tie laisvadieniai perkeliama į kitą dieną“ (3SP), „<...> porą kartų gavau papildomų laisvadienių už papildomą darbą“ (1P).
Saviraiškos galimybė (n=3)	„galimybė išreikšti save visose veiklose“ (3SD), „mane ypatingai motyvuoja tai, kad galiu realizuoti savo idėjas, nėra jokių suvaržymų. Dirbant su vaikais ir savanoriais, galime vykdyti įvairias veiklas“ (1SP), „vienas svarbiausių motyvatorių – galimybė daryti tai, kas įdomu ir malonu, įvairi veikla“ (3SP).

Apibendrinant galima teigti, kad motyvuojant specialistus darbui su jaunimu NVO, taikomos įvairios nematerialinės motyvavimo priemonės. Dažniausiai naudojamos šios priemonės: kvalifikacijos kėlimo galimybių sudarymas, padėkos ir paskatinimai. Specialistams sudaromos sąlygos nemokamai dalyvauti kvalifikacijos kėlimo mokymuose, seminaruose. Tyrimas atskleidė, kad beveik visi su jaunimu dirbantys specialistai nuolat siekia kelti kvalifikaciją, plėtoti savo kompetencijas. Su jaunimu dirbančių specialistų kvalifikacijos tobulinimas yra socialinių – edukacinių paslaugų kokybės užtikrinimo garantas.

Vadovai nuolat skatina specialistus darbui NVO, išreikšdami dėkingumą, kurdami pozityvų mikroklimatą, organizuodami formalius ir neformalius renginius, įvertindami darbą žodžiu bei simboliškais padėkomis. Santykiai su kolegomis ir vadovu yra vienas pagrindinių faktorių, sąlygojančių darbingą atmosferą darbe.

Respondentų siūlomos motyvavimo priemonės.. Išsiaiškinus, kokiomis priemonėmis yra motyvuojami specialistai, dirbantys NVO, buvo paprašyta pasiūlyti priemones, kurios galėtų sustiprinti specialistų, teikiančių socioedukacines paslaugas NVO, motyvaciją. Informantai išskyrė materialines ir nematerialines motyvavimo priemones.

Kategorijoje „*Materialinės motyvavimo priemonės*“ išskirtos 3 subkategorijos:

Didesnis darbo užmokestis (n=4). Specialistai teigė, kad norėtų didesnio darbo užmokesčio už darbą: „*labiausiai norėčiau priedų geresnės algos*“ (2SD).

Priedai prie algos už papildomą darbą (n=3). 3 specialistai norėtų, kad būtų mokami priedai prie darbo užmokesčio už papildomus darbus: „*<...> už tai, kai dirbi papildomas valandas, savaitgaliais, tai būtų gerai papildomas atlygis*“ (2SP), „*būtų gerai priemokos už papildomą darbą (viršvalandžius, darbą savaitgaliais)*“ (1SD).

Kelionės į darbą išlaidų kompensavimas (n=2). 2 specialistai teigė, kad būtų gerai, jeigu darbovietė apmokėtų kelionės autobusu į darbą išlaidas: „*gerai būtų ir autobuso bilietai*“ (2SD).

Nematerialinių motyvavimo priemonių kategorijoje išskirtos šios subkategorijos: *kvalifikacijos kėlimas, papildomi laisvadieniai (n=2).* Dalis informantų nesiūlė papildomų motyvavimo priemonių teigdami, kad jiems netrūksta jokių motyvavimo priemonių: „*šiuo metu mane tenkina motyvavimo priemonės, jokių kitų nereikia*“ (1SP).

Pastebima, kad labiausiai pageidaujamos materialinės motyvavimo priemonės: didesnis darbo užmokestis ir priedai prie darbo užmokesčio už papildomus darbus. Be išorinių motyvavimo priemonių informantams svarbus kvalifikacijos kėlimo galimybės.

Karjeros galimybės NVO kaip motyvavimo veiksnys. Straipsnyje iškeltos problemos ištyrimui, buvo svarbu išsiaiškinti, ar karjeros galimybės yra vienas esminių motyvavimo veiksnių. Tik vienas informantas teigė, jog karjeros galimybės būtų svarbus motyvuojantis veiksnys darbui su jaunimu. Daugiausia informantų teigė, jog karjera neturi reikšmės jų motyvacijai darbu su jaunimu NVO. 5 iš 8 informantų teigė, jeigu ir žinotų, kad yra galimybės siekti karjeros NVO, savo darbą atliktų taip pat gerai, kaip ir šiuo metu. Tai patvirtinančios interviu ištraukos: „*ne, tai neturi reikšmės. Stengiuosi dirbti nuoširdžiai, nors karjeros galimybių mūsų organizacijoje nelabai yra* (1SP)“, „*man asmeniškai neturi. Užimu tokias pareigas, kokių noriu, kilti aukščiau ar keisi tikrai, kad nenorėčiau*“ (1SD). 3 specialistai teigė, kad karjeros kilimo galimybė galėtų turėti reikšmės jų motyvacijai teikti socialines – edukacines paslaugas NVO: „*<...> gal kažkiek ir turėtų įtakos. Bet kai žinau, kad karjeros galimybių nėra, ir taip stengiuosi atlikti viską taip, kaip reikia*“ (2SP), „*taip, motyvuotų daugiau dėmesio ir laiko skirti darbui*“ (2SD).

Taigi, galima daryti prielaidą, kad NVO karjeros kilimo galimybės yra apribotos, bet informantai jai neteikia didelės reikšmės. Nors karjeros kilimo galimybės ribotos, specialistai stengiasi gerai atlikti savo pareigas, kokybiškai teikti paslaugas.

Išvados

Nevyriausybinių organizacijų teikdamos socialines edukacines paslaugas įvairioms jaunimo grupėms. Minėtas paslaugas dažniausiai teikia socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai ir kt, todėl būtina pritraukti ir išlaikyti motyvuotus specialistus darbui su jaunimu NVO. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog tinkamai motyvuojami specialistai greičiau pasiekia užsibrėžtus tikslus. NVO kurdama specialistų motyvavimo sistemą darbui su jaunimu, galėtų remtis 2 pagrindinėmis motyvacijos (proceso ir turinio). Proceso motyvacijos teorijos siekia paaiškinti, kaip veikia motyvacinis procesas, kaip jis iššaukia tam tikrą individo elgesį; turinio teorijose domimasi konkrečių poreikių prigimtimi ir struktūra – motyvų ir motyvacijos turiniu. Motyvai gali būti tiesioginiai ir netiesioginiai. Veikiant tiesioginiams motyvams darbuotojas pasitenkina pačiu darbo procesu ir jo rezultatais; esant netiesioginei motyvacijai traukia ne tik darbo rezultatai, bet ir darbo užmokestis, pripažinimas, padėtis

organizacijoje. Siekiant stiprinti specialistų motyvaciją, NVO vadovai turi išsiaiškinti, kokie veiksniai sąlygoja motyvaciją darbui su jaunimu. Išsiaiškinus esminius motyvavimo veiksnius svarbu ne taikyti pavienės motyvavimo priemonės, o kurti specialistų motyvavimo sistemą, atsižvelgiant į specialistų poreikius ir veiklos specifiką.

Dauguma specialistų įsidarbina jau turėdami darbo patirties NVO. Savanoriško darbo patirtis bei praktika studijų metu yra vienas pagrindinių veiksnių, skatinančių specialistus dirbti su jaunimu NVO. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, jog specialistų motyvaciją sąlygoja įvairūs išoriniai ir vidiniai veiksniai: patrauklus darbo turinys, griežto veiklos reglamentavimo nebuvimas, galimybė derinti mokymosi ir profesines veiklas, pozityvus organizacijos mikroklimatas. Darbui motyvuoja ir įvairūs išoriniai veiksniai, ypač didesnis materialinis atlygis už darbą, priedai už papildomus darbus, kelionės išlaidų į darbą apmokėjimas ir kt. Vienas esminių veiksnių, sąlygojančių nepasitenkinimą dirbant NVO, tai neadekvatus materialis atlygis už darbą bei netinkama NVO vadyba. Karjeros galimybės nėra pagrindinis motyvavimo veiksnys NVO. Specialistus labiau motyvuoja galimybė dalyvauti kvalifikacijos kėlimo seminaruose, mokymuose.

Įvertintus informantų atsakymus, galima daryti prielaidą, jog NVO vadovai skatindami specialistus darbui su jaunimu taiko tiek materialines, tiek nematerialines priemones. Vienintelė pastovi materialinė motyvavimo priemonė – darbo užmokestis, tačiau dauguma informantų netenkina neadekvatus materialinis atlygis už darbą, kuris neatitinka specialistų kvalifikacijos ir lūkesčių. Nematerialinių motyvavimo priemonių įvairovė platesnė: kvalifikacijos tobulinimo galimybių sudarymas, žodinės ir raštinės padėkos, paskatinimai, įvairių renginių organizavimas, pozityvaus mikroklimato darbe kūrimas. Norint motyvuoti specialistus darbui NVO, būtinas toks materialinis atlyginimas, kuris atitiktų darbo kokybę ir apimtį organizacijoje. Tačiau materialinio skatinimo galimybės yra viena opiausių problemų NVO, nes dažniausiai ši organizacijos veikla priklauso nuo projektų rengimo ir įgyvendinimo bei priavačių rėmėjų paramos.

Literatūra

1. Adomavičienė G. (2006). *Nevyriausybinių organizacijų socialinės-educacinės paslaugos šeimai*. Kaunas: Kauno kolegija.
2. Bitinas B., Rupšienė L., Žydzūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
3. Bučiūnienė I. (1996). *Personalo motyvavimas*. Kaunas: KTU leidykla.
4. Camara B. (2013). *Effects of employee turnover*. Al-Madinah International University: Faculty of Finance and Administrative science.
5. Chughtai A. T. (2013). Role of HR practices in Turnover Intentions with the Mediating Effect of Employee Engagement. *Wseas Transactions on Business and Economics*. Vol. 10, No. 2.
6. Delfgauw J., Dur R. (2007). Signaling and screening of workers motivation. *Journal of Economic Behavior & Organization*. Vol. 62, Issue 4. Žiūrėta 2013, sausio 19 d. per EBSCO duomenų bazę: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?hid=14&sid=694b6699-312a-4974-876b-1fee2882f94d%40sessionmgr11&vid=4&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbnRlZ2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=24088363>>.
7. Diskienė D. (2012). Managerial attitudes towards employees motivation. *Managerial attitudes in business organisations in Lithuania and Poland (monografija)*. Vilnius: VU leidykla.
8. Gaižiūnaitė R., Adomavičienė G. (2006). *Nevyriausybinių organizacijų socialinės-educacinės paslaugos šeimai*. Žiūrėta 2013, rugsėjo 6 d. per internetą: <http://sf.library.lt/marc/getobj.php?pid=LT-eLABa-0001:J.04~2006~ISSN_1822-1068.N_3.PG_19-26&lib=elb01>.
9. Graham H., T., Bennett R. (1998). *Human resources management*.
10. Gražulis V. (2005). *Motyvacijos pasaulis – supratimo keliai ir klystkeliai*. Vilnius: Ciklonas.
11. Jonutytė I. (2007). *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Klaipėda: KU leidykla.
12. Juškaitė G. (2011). *Nevyriausybinių jaunimo organizacijų ir savivaldybių bendradarbiavimas Lietuvoje (Kauno miesto savivaldybės atvejis)*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: VDU.
13. Kasiulis J., Barvydienė V. (2005). *Vadovavimo psichologija: vadovėlis*. Kaunas: Kauno technologijos.
14. Kavaliauskienė V. (2001). *Pedagoginis pašaukimas ir jo ugdymas*. Klaipėda: KU leidykla.
15. Leliūgienė I. (2012). *Socioeducacinis darbas bendruomenėje: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
16. Marcinkevičiūtė L. (2006). *Darbuotojų darbo motyvavimo modeliai*. Tiltai. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
17. Marcinkevičiūtė L. (2005). *Teoriniai ir praktiniai darbuotojų motyvavimo modeliai*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 34. Kaunas: VDU leidykla.
18. Matuzienė I., Paulikaitė Ž. (2008). *Darbuotojų skatinimo sistemų palyginimas UAB „Liatukas ir ko“ ir UAB „Nomera“*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Šiauliai: VšĮ ŠU leidykla.

19. Mažeikaitė A., Stoškus S. (2006). *Personalo motyvavimo sistemos gamybinėje įmonėje problemos ir jų sprendimo būdai*. Socialiniai mokslai: vadyba ir administravimas. Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 2 (9), 86 – 90 p.
20. Miginis N., Ulozas M. (2012). *Tarpžinybinis bendradarbiavimas nacionaliniu lygmeniu jaunimo politikos srityje. SSGG analizė*. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės ir darbo apsaugos ministerijos. Žiūrėta 2015, vasario 28 d. per internetą < http://ijpp.lt/file/TB_ANALIZE.pdf >.
21. Palidauskaitė J. (2008). *Valstybės tarnautojų motyvavimas: palyginamasis aspektas*. Viešojoji politika ir administravimas. Nr. 25. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
22. Poluchina O. (2007). *Darbo motyvacija – gyvenimo motyvacijos dalis*. Vadovo pasaulis. Nr. 5 (91), 18-21 p.
23. Rupšienė, L., Gustienė D. (2005). Gimnazijos pedagogų darbo motyvavimas. Žiūrėta 2015, vasario 28 d. per internetą <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/obj/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367156716084>>.
24. Rupšienė L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: KU leidykla.
25. Stoner J. A., Freeman R. E., Gilbert D.R. (2005). *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
26. Štuopytė E. (2010). *Savanorių mokymasis vykdamas socioeducacinę veiklą nevyriausybinėse organizacijose*. Socialiniai mokslai, 2(68), 123-130.
27. Zakarevičius P. (2008). *Modernios organizacijų valdymo teorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
28. Žaptorius J. (2007). *Darbuotojų motyvavimo sistemos kūrimas ir jos teorinė analizė*. Filosofija. Sociologija, Nr. 18 (4), 105 – 117 p.
29. LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003.
30. Jaunimo politika Lietuvoje. 2010. [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 16 d.]. Prieiga per internetą:
31. <<http://www.jrd.lt/uploads/dokumentai/Jaunimo%20re...a%20Lietuvoje.pdf> >.

Summary

Research problem: Needs, expectations and problems of youth become different as the socio-cultural changes take place in society. This results in initiation and assurance of different socio-educational services. Constantly increasing social service needs of youth cannot be satisfied by state authorities alone; therefore crucial role falls on the non-governmental organizations. Most organizations working with youth refer to voluntary assistance, but almost each organization employs professional employees (social educators, social workers, psychologists, professionals of non-formal education etc.) Cognition of motivation in regard to professionals working with youth is quite a new and relevant research field that has theoretical and practical significance. Therefore, research problem analyzed in this article can be framed as a question – what are the most significant factors motivating professionals to work with youth in non-governmental organizations?

Research goal: to reveal the factors of providing socio-educational services to youth in non-governmental organizations in terms of motivating professionals.

Research method: In order to reveal the factors of providing motivation to professionals in NGO's, interview method has been selected. 8 professionals employed in NGO's of Klaipėda District, working with youth, have participated in a qualitative research. People involved in a research overall: 3 social educators, 3 social workers, 1 social worker assistant and 1 psychologist. Motivation function of professionals and many years of organizational experience in working with youth were the basic factors applied for the leaders of organizations in selecting informants. Interview consists of 3 topic questions: employment in NGO's, motivation and means of motivation in terms of professionals and career opportunities as a mean of motivation in NGO working with youth. Research results have been analyzed by applying classic method of content analysis.

Findings: Research results have shown that both internal (attractive content of work, absence of tight regulations of performance, opportunity to combine educational and professional activities etc.) and external (material rewards for work, premium for additional activities etc.) factors encourage professionals to work with youth in NGO's. Career opportunities in most NGO's are limited but professionals make no reckoning of career as a motivating factor. NGO leaders encourage professionals in both material and other means (professional development opportunities, positive microclimate etc.) Research results suggest that professionals are lacking steady material payment the most. Such payment should match activities and extent undertaken by professionals. However, this mean of motivation is hardly applicable due to the lack of material resources of NGO's.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Ilona Klanienė

Mokslo laipsnis ir vardas: daktarė (edukologija), profesorė.

Darbo vieta ir pozicija: Klaipėdos universitetas Pedagogikos fakultetas Socialinės pedagogikos ir katechetikos katedra, katedros vedėja.

Autoriaus mokslinių interesų sritys: socialinė pedagogika, savanorių socialinė pedagoginė veikla bendruomenėje, socioeducacinio darbo vadyba bendruomenėje.

Telefonas ir el. pašto adresas: S.Nėries 5, Klaipėda, LT- 92227, Tel. (+370 46) 398637 spk.pf@ku.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Lina Uktverytė

Mokslo laipsnis ir vardas: švietimo vadybos magistrė.

Darbo vieta ir pozicija: LPF Dvasinės pagalbos jaunimui centras (DPJC). Socialinė pedagogė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: socialinė pedagogika, švietimo vadyba, žmogiškų išteklių vadyba.

Telefonas ir el. pašto adresas: Darželio g. 11, Klaipėda, LT- 93195, Tel. +370 67775310, lina.uktveryte@gmail.com

A COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Ilona Klanienė

Science degree and name: doctor (educology), professor.

Workplace and position: - Departament of Social Pedagogy and Catechetics at Klaipėda University, Faculty of Pedagogy.

Author's research interests: social pedagogy, volunteer's social pedagogical activity in the community, socio-educational management in a community.

Telephone and e-mail address: Address: S.Nėries 5, Klaipėda, LT- 92227, Tel. (+370 46) 398637, E – mail: spk.pf@ku.lt

Author name, surname: Lina Uktverytė

Science degree and name: master of educational management.

Workplace and position: Spiritual Guidance Centre for Youth (SGCY). Social pedagogue.

Author's research interests: social pedagogy, educational management, management of human resources.

Telephone and e-mail address: Address: Darželio g. 11, Klaipėda, LT- 93195, Tel. +370 67775310, lina.uktveryte@gmail.com

DALYVAUJANTIS VEIKLOS TYRIMAS SOCIOKULTŪRINIAME BESIMOKANČIOS VISUOMENĖS KONTEKSTE

Oksana Liutkevičienė, Linas Merkys

Asociacija „Vyrų krizių centras“

Anotacija. Šiuo straipsniu siekiama atskleisti, kaip besimokanti bendruomenė, Jaunimo mokyklos mokiniai, identifikuoja savo rūpesčius ir problemas bei ieško socialiai priimtinių būdų spręsti pagrindinėms problemoms trukdančioms jų pilnaverčiam integravimuisi į jų bendruomenės ir miesto sociokultūrinį kontekstą. Straipsnyje aptariama jaunimo mokyklos sociokultūrinė aplinka, mokymosi tęstinumo galimybė bei aptariamas dalyvaujantis veiklos tyrimas kaip pagalbos priemonė skirta padėti socialiai pažeidžiamam jaunimui atrasti tinkamus jų problemų sprendimo būdus.

Siekiant įvairių socialinių grupių integravimosi į mokymosi, studijų ir socialinę/darbinę aplinką, labai svarbu, kad švietimas būtų prieinamas visoms šioms grupėms ir, kad būtų užtikrinama švietimo kokybė suteikianti didesnes galimybes integruotis. Anot Targamadzės V. 1996, 1999, 2000, Želvio R. 1999, 2003, tinkamai organizuotas darbas švietimo institucijoje yra vienas svarbiausių veiksmų, sąlygojančių efektyvią veiklą, tikslų realizavimą ir prisitaikymą prie nuolatinės kaitos. Šis darbas įdomus ir naujas tuo, kad kaip priemonė galinti prisidėti prie besimokančios visuomenės interesų ir integravimosi į sociokultūrinę aplinką, svarstant skirtingų socialinių grupių pasiūlymus, pasitelktas dalyvaujantis veiklos tyrimas PAR (angl. Participatory Action Research), kuris šiam tikslui Lietuvoje naudojamas nebuvo. Didžiausias indėlis į šį darbą yra praktinės, pačių mokinių pasiūlytos veiklos ir problemų sprendimo būdai, kurie padėjo jaunimo mokyklos mokiniams pasijausti svarbiais, kuriant tinkamą sociokultūrinę besimokančios jų bendruomenės aplinką.

Pagrindiniai žodžiai: dalyvaujantis veiklos tyrimas, jaunimo mokykla.

Įvadas

Kadangi kiekviena ugdymo institucija yra unikali, tai ir veiklos procesai kiekvienoje iš jų vyksta gana skirtingai (Fidler B. 2006, Davies B., Elison L. 2006). Sunku rasti tokį veiklos modelį, kuris tiktų visoms institucijoms. Švietimo institucijos priklausomai nuo jų savitumo kelia sau tam tikrus tikslus, kurių įgyvendinimas priklauso nuo kiekvieno institucijos asmens indėlio. Siekiant realizuoti šiuos tikslus, reikia nuolatos efektyvinti ir tobulinti įvairias institucijos veiklas, ieškoti naujų galimybių bei siekti, kad į procesą įsitrauktų visa mokyklos bendruomenė.

Viena iš savitumu pasižyminčių švietimo institucijų, išsiskiriančių savo unikalumu tiek ugdomojo proceso organizavime, tiek ir mokykloje besimokančių mokinių poreikiais yra jaunimo mokykla. Jaunimo mokykla skirta bendrojo lavinimo mokykloje nepritapusiems, mokymosi motyvacijos stokojančioms ir tiems, kurių apsisprendimą lemia socialinės sąlygos, mokiniams. Mokinių nepritapimo priežastys dažniausiai yra socialinės, kultūrinės ekonominės; tai nepilnos, asocialios ar socialiai remtinės šeimos. Taip pat psichologinės priežastys, tai pakitęs savęs vertinimas, intelekto, emocijų ir elgesio sutrikimai, mokymosi „spragos“ bei konfliktiški santykiai su mokytojais ir bendraamžiais.

Jaunimo mokyklų tikslas padėti tokiems vaikams ir jaunuoliams grįžti į nuosekliojo mokymosi sistemą, padėti jiems atstatyti mokymosi motyvaciją, sudaryti sąlygas savęs pažinimui, pasimokyti spręsti gyvenime iškylančias problemas ir įgyti atsparumą neigiamai socialinei įtakai. Dėl mokinių besimokančių jaunimo mokykloje unikalumo, ugdomasis procesas taip pat turi būti unikalus ir pritaikytas prie tokių mokinių poreikių, jų gebėjimų ir galimybių, padedantis jiems spręsti sociokultūrines jų atskirties priežastis. Todėl jaunimo mokykloje mokinių ugdymas yra organizuojamas pirmiausia ne siekiant jų aukštų mokymosi rezultatų, bet padedant jiems socialiai integruotis sprendžiant tam tikras visuotinai suvoktas ir pripažintas, nepageidaujamas problemas. Vienos opiausių tokių problemų yra mokyklos nelankymas, nesimokymas ir apsunkinti tarpasmeniniai santykiai dėl netinkamos jų sociokultūrinės patirties ir atskirtį didinančio socialiai nepriimtino elgesio.

Kad spręsti šiuos rūpesčius būtina vaikų socialinių problemų analizė ir sprendimo galimybių paieška, kuri būtų aktuali ne tik ugdymo institucijoms, bet ir taptų iššūkiu visos Lietuvos švietimo ir socialinei politikai. Anot Stoškaus S., Beržinskienės D. 2005, plėtojant jaunimo mokyklų tinklą, būtina tinkamai ir kryptingai organizuoti darbą jaunimo mokykloje ir prisidėti prie šalies socialinės, kultūrinės, ekonominės situacijos gerinimo, prie sėkmingos jaunimo mokyklos mokinių socialinės integracijos ir asmeninės sėkmės.

Tyrimai skirti išsiaiškinti tradicinių mokyklų mokymo/mokymosi proceso organizavimą, ištirti vadovavimo sėkmėms ir nesėkmėms atliekami gana dažnai (Hopkins D., Ainscow M., West M. 1998, Stoll L., Fink D. 1998). Deja tyrimų atliktų Lietuvos jaunimo mokyklose yra tik keletas ir visi jie skirti

tirti organizacijos vadybai (Stoškus S., Beržinskienė D. 2005, Zakarevičius P., Kvedaravičius J., Augustauskas T. 2004). Kai tuo tarpu užsienio mokslininkai daugiausiai dėmesio skiria tirti būtent neformalaus ir alternatyvaus mokymo organizavimą (Northouse P.G. 2004, Kets de Vries M.F.R. 2003, Kouzes J.M., Posner B.Z. 2003). Norint suprasti besimokančios bendruomenės - jaunimo mokyklos mokinius, jų rūpesčius ir problemas integruojantis į sociokultūrinį Lietuvos mokslo ir darbo kontekstą, būtina leisti jiems patiems identifikuoti tuos rūpesčius ir surasti būdus jiems spręsti.

Kad tai padaryti buvo atliktas dalyvaujantis veiklos tyrimas PAR (angl. Participatory Action Research), skirtas įtraukti jaunimo mokyklos vaikus ir jaunimą į procesą ieškant atsakymo, ką daryti, kad pagerėtų jų bendravimas su bendramoksliais ir mokytojais, kad būtų kuriama saugesnė ir visai bendruomenei patrauklesnė aplinka, kad palengvėtų jų socialinė integracija, o svarbiausia, kad jie turėtų galimybę integruotis į visuomenę. Toks tyrimas įtraukia mokinius į bendruomeninę veiklą ir leidžia pasijausti svarbiais bei galinčiais siūlyti ir priimti sprendimus.

Dalyvaujantis veiklos tyrimas – tai į problemą, specifinį kontekstą ir ateities perspektyvas nukreiptas tyrimas, neatidėliotinoje situacijoje pasitelkiamas problemų sprendimo „įrankis“ (Ruškus, Mažeikis, 2007). Šio tyrimo pagrindinė idėja yra ta, kad žmonės patys geba save įgalinti ir išlaisvinti, todėl, atliekant veiklos tyrimą, daugiausia dėmesio skiriama ne asmenų psichologinių savybių atskleidimui, bet naujų žinių kūrimui ir didesniam dalyvių įgalinimui (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Pasitelkus veiklos tyrimą dalyvaujant, buvo siekiama pažinti tyrimo dalyvių patirtį, išgirsti ir išklausti į jų balsą, suprasti, kokias prasmes jie patys suteikia vieniems ar kitiems tikrovės reiškiniams. Atsirado galimybė pagilinti tikrovės suvokimą, subjektyvias socialinio pasaulio reiškinių prasmes ir labiau pažinti tyrimo dalyvių požiūrius, nuomones ir tiriamą situaciją. Atsirado galimybė jaunimui tarpusavyje kalbant, dalyvaujant veiklose kartu kurti platesnę savęs įgalinimo tikrovę. Tyrimas paremtas tyrimo dalyvių perspektyva, o tai yra tam tikras susitikimas su socialinės atskirties jaunimu, kuris dėl savo asmeninės patirties ir tam tikro identiteto yra paliestas problemos, kitaip tariant, su žmonėmis, esančiais problemos „viduje“ ir matančiais ją „iš vidaus“. Anot Flood, 2001, tyrime remiamasi socialinio konstravimo perspektyva ir siekiama suformuoti patirties prasmę tyrimo dalyvių, jaunimo mokykloje besimokančių vaikų požiūriu.

Šis veiklos tyrimas dalyvaujant pasirinktas dėl šio metodo tinkamumo socialinę atskirtį patiriančių, visuomenėje nuvertintų asmenų ar grupių, tokių kaip jaunimo mokyklos mokiniai, socialinio pasaulio prasmėms, subjektyvios patirties tikrovei ir vertei atskleisti. Kitaip tariant, vykdant tyrimą atsiranda „gyvasis žinojimas“, galintis padėti kai ką suprasti tyrimo dalyviams ir kai ko išmokyti juos bei tyrėją, nes tyrimo metu atrandama nauja svarbi informacija apie tikrovę (Kidd, Kral, 2005).

Tyrimo metu į tyrimo dalyvį žiūrima kaip į unikalią ir nepakartojamą asmenybę pozityvia prasme, nes tai – vienas iš esminių nepritampančių visuomenėje ar kitaip nusižengusių asmenų sėkmingo resocializacijos proceso faktorių (Malaškevičius, 2006). Tyrimo esmė yra ta, kad socialinis pažinimas negali būti nepriklausomas nuo asmenų vertybinių orientacijų, jų socialinės kultūrinės aplinkos pažinimo, pasaulėžiūros ar sukauptos asmeninės patirties (Tidikis, 2003), todėl šio tyrimo metu pagrindinė laikoma paties socialinę atskirtį patiriančio, sociume nepritampančio asmens perspektyva kažką keisti (Oyserman, Swim, 2001).

Šis tyrimas skirtas įtraukti mokinius į procesą ieškant atsakymo ką daryti, kad pagerėtų jų kaip besimokančios bendruomenės socialinė perspektyva, kad bendravimas su bendramoksliais ir mokytojais taptų diplomatišku, kad būtų kuriama saugesnė ir mokiniams patrauklesnė sociokultūrinė aplinka. Tyrimas atveria galimybę suprasti, kad tik nuo mokinių norų kažką keisti priklauso ir pokyčių galimybės kuriant tinkamą besimokančios bendruomenės o taip pat ir visuomenės tinkamą ir saugų bei patrauklų sociokultūrinį kontekstą.

Tyrimo naujumas, aktualumas. Dalyvaujantis veiklos tyrimas (angl. Participatory Action Research – PAR), pasirinktas dėl šio metodo tinkamumo socialinę atskirtį patiriančių, visuomenėje nuvertintų žmonių ar grupių, tokių kaip jaunimo mokyklos mokiniai, socialinio pasaulio prasmėms, subjektyvios patirties tikrovei ir vertei atskleisti. Pirmiausia šis tyrimas aktualus besimokančiai bendruomenei kurioje vykdomas, pagalbos vaikui specialistams ir mokytojams, tai tyrimo dalyvių perspektyva – jų pasaulio įvertinimas. Kitaip tariant, tai yra „gyvasis žinojimas“, kurio įgyjama per veiklos tyrimą ir kuris gali kai ką išmokyti tyrėją, šiam tyrimo metu atrandant naujos svarbios informacijos apie tikrovę (Kidd, Kral, 2005). Šis tyrimas naujas dar ir tuo, kad kokybinis tyrimas aptiriamas kaip socialinę stigmą patiriančio asmens perspektyvos iškėlimas, jo subjektyvios patirties refleksija ir socialinio pasaulio prasmų pažinimas mokinio akimis. Vykdant veiklos tyrimą dalyvaujant, analizuojama įgalinimo teorijos dalyvaujančiame veiklos tyrime raiška bei atskleidžiama tyrimo dalyvio – jaunimo mokyklos mokinio – kaip eksperto samprata kokybinio tyrimo procese.

Tyrimo metu į mokinį žiūrima kaip į unikalią ir nepakartojamą asmenybę pozityvia prasme, nemeninant jo sociokultūrinio patyrimo, nes pagarba ir atribotas nuo kritikos pripažinimas yra vienas iš esminių nepritampančių visuomenėje ar kitaip nusižengusių asmenų sėkmingo resocializacijos proceso faktorių (Malaškevičius R. 2006). Socialinis pažinimas negali būti nepriklausomas nuo asmenų vertybinių orientacijų, pasaulėžiūros ar sukauptos asmeninės patirties (Tidikis R., 2003), todėl šio tyrimo metu, pagrindine laikoma paties mokinio perspektyva kažką keisti (Oyserman D., Swim J. K., 2001).

Metodologiniai tyrimo principai

Tyrimu siekiama pažinti tyrimo dalyvių patirtį, išgirsti ir išiklausyti į jų balsą, suprasti, kokias prasmes patys mokiniai suteikia vieniems ar kitiems tikrovės fenomenams. Tyrimas pagilina tikrovės suvokimą, subjektyvias sociokultūrinio pasaulio reiškinių prasmes ir padeda labiau pažinti mokinių požiūrius, nuomones ir tiriamą situaciją. Šis tyrimas, duomenų rinkimo procese rėmėsi tyrimo dalyvių perspektyva ir tai yra tam tikras susitikimas su mokiniais kurie dėl savo asmeninės patirties ir tam tikro identiteto yra paliesti problemos – kitaip tariant, su žmonėmis, esančiais problemos „viduje“ ir matančiais ją „iš vidaus“, taip, tyrimą atliekant jaunimo mokykloje, „nematomieji“ jaunimo mokyklos mokiniai tapo „matomais“. (Žydžiūnaitė V. 2007).

Tyrimas projektuotas remiantis socialinio konstravimo perspektyva nurodanti, kad pasaulis susideda ne iš daiktų, o iš prasmų, kurias tiems daiktams suteikia žmogus (Jasaitė, 2008). Todėl vienas iš esminių tyrimo principų - tyrimo rezultatų tikslumas ir patikimumas, ką geriausiai gali paliudyti tyrime dalyvavę žmonės. Tikėtinas, kuris yra susijęs su klausimu dėl tyrimo išvadų patikimumo, įrodomas per dalyvių kontrolę vykdomą jau surinkus duomenis ir juos analizuojant, kai tyrimo rezultatų kūrimo procese aktyviai dalyvauja patys tyrimo dalyviai (Bitinas ir kt., 2008). Kiekvienoje individualioje tyrimo dalyvio patirtyje slypi kolektyvinė patirtis, kuriai tyrimas suteikė balsą ir atskleidė objektyvias visuomenėje egzistuojančias struktūras. Tam tikras duomenų rinkimo žingsnių laikymasis ir dalyvių aktyvumas leido užtikrinti tyrimo patikimumą ir tinkamumą. Tyrimo tinkamumas užtikrintas per detalų aprašymą, t.y. išsamiai atskleidžiant tyrimo objektą, tyrėjos vaidmenį, pasirinktus duomenų rinkimo ir analizės metodus. Aktyvus tyrimo dalyvių dalyvavimas; diskusijos, aptarimai su mokiniais ir mokytojais leido atlikti tyrimą, tikslingai ir patikimai nuolatos tikslinant rezultatus bei lyginant su kitais tyrimais, kad pamatyti tyrimo tobulėjimo galimybes. Aktyvus ir atviras tyrimo dalyvių įsijungimas į tiriamąją veiklą leido analizuoti jaunimo mokyklos aplinką, jos sudėtį, keitimosi galimybes ir perspektyvas.

Sociokultūrinė jaunimo mokyklos aplinka

Jaunimo mokykla siekia kurti įvairią reguliariai informuodama žiniasklaidą ir Lietuvos edukacinę bendruomenę apie savo veiklą bei suteikia informaciją mokytojams, tėvams ir vaikams apie šios institucijos pedagogines galimybes. Sudaro sąlygas vaikams įsijungti į mokyklos bendruomenės veiklą ir bando keisti jų vertybines socialines ir kultūrinės nuostatas bei grąžinti paauglius į pozityvios socialinės saviraiškos pozicijas.

Jaunimo mokykla analizuoja savo veiklos rezultatus ir pagal galimybes siekia koreguoti pedagoginį procesą atsižvelgdama į mokyklos bendruomenės pageidavimus ir pasiūlymus. Analizuoja individualius vaikų pasiekimus mokymosi motyvacijos atstatymo, pozityvių gyvenimo įgūdžių bei kūrybiškos veiklos plėtojimo srityje, inicijuoja šiems vaikams individualizuotas programas bei konsultacijas, plėtoja bendradarbiavimą su šios srities valstybinėmis, visuomeninėmis bei privačiomis institucijomis tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų.

Jaunimo mokykla tai lyg garantas vaikams, praradusiems mokymosi motyvaciją, pažinimo džiaugsmą ir tikėjimą tradicine mokykla bei galimybė kurti socialiai priimtina sėkmingos integracijos procesą ir vystyti asmeninę sėkmės perspektyvą. Tai alternatyvi ugdymo institucija, gebanti pozityvių socializacijos programų pagalba spręsti rizikos vaikų socializacijos klausimus padedant jiems įsilieti į tą sociokultūrinį kontekstą, kuris garantuoja jiems pažangią jų asmeninių gebėjimų sklaidą ir socialinę sėkmę bei integracinę perspektyvą.

Jaunimo mokyklos mokinių atsakomybės prisiėmimas – tinkamo socialinio ir kultūrinio dalyvavimo šansas

Socialinio dalyvavimo sąvoka nurodo, kaip asmuo yra įsitraukęs į grupės ir bendruomenės veiklas ir ko siekia sąmoningai įsipareigodamas, o jo veikla gali būti naudinga. Socialinis dalyvavimas reiškia įvairiausias situacijas, kur kiekvienas dalyvis kooperuojasi tam, kad konstruotų, reflektuotų ir įgyvendintų bendrus siekius. Mokiniai turi prisimti atsakomybę už savo mokymąsi ir tas saviįgalinimas reiškia, kad žmogus pats priima sprendimus dėl savo gyvenimo įvykių, pats apsisprendžia, derina savo sprendimus su

kitų žmonių sprendimais. Socialiai/kultūriškai pritapti ir sėkmingai dalyvauti sociume kai žmogui sprendimai yra primetami, nėra paprasta. Ir jei jis nepriima sprendimų, tuomet tai nėra dalyvavimas, o jau priespauda, kuri asmenį padaro vykdytoju ir atima iš jo galimybę prisiimti atsakomybę už savo elgesį. Mokinyi savo aplinkoje turi būti atsakingas, laikytis tam tikrų sociokultūrinių elgesio normų, principų bei taisyklių. Tačiau jaunimo mokyklos mokinių, socialinę atskirtį patiriančio jaunimo atsakingumo ugdymas yra gana apsunkintas, nes negali būti tapatinamas su klasikiniu bendrai visuomenei priimtu elgesio modeliu ir tomis sociokultūrinėmis normomis, kurios kuriamos perspektyvioje visuomenėje. Kad besimokantis jaunimas galėtų ugdyti tam tikras savybes, kurių reikia ne tik pritapti prie sociokultūrinio konteksto, bet tiesiog pasirengti gyvenimui, svarbu stiprinti asmeninės atsakomybės jausmą ir padėti atrasti galimybes veikti suteikiant asmeniui unikalumo, išskirtinumo ir tikrojo individualumo šansą.

Norint sulaukti tikrojo mokinių dalyvavimo jų tinkamos, besimokančios sociokultūrinės aplinkos kūrimo procese, demokratinė visuomenė turėtų siekti kuo didesnio visų piliečių, ne tik vaikų dalyvavimo, įsitraukimo į grupių ir bendruomenių veiklas, kad sulaukti sąmoningo ir tinkamo visiems palankių sprendimų priėmimo. Į vaiką orientuoto ugdymo teorijos, kurias Lietuvoje aprašė ir aktyviai propagavo Juodaitytė (2004), pabrėžia, kad ugdymo galios turi ir gali būti perduodamos pačiam vaikui, nes socialiniai sprendimai yra asmens, atsakingo už vaiką, dialogo su vaiku rezultatas. Norint, kad socialinę atskirtį patiriantis jaunimas, jaunimo mokyklos mokiniai, prisiimtų atsakomybę už savo sprendimus ir įsitrauktų į socialinių perspektyvų paieškos procesą, kad tinkamai dalyvautų papildydami savo bendruomenės ir šalies sociokultūrinę aplinką, reikia jam suteikti galimybę pačiam atrasti tinkamus veikimo būdus, nes tai yra jo socialinio dalyvavimo šansas. Šiems veikimo būdams ieškoti, atrasti ir vystyti buvo parinktas kokybinis tyrimas.

Tinkamų socialinių sprendimų paieška – socialinės ir kultūrinės perspektyvos kūrimas

Tyrimas projektuojamas remiantis socialinio konstravimo perspektyva, nurodančia, kad pasaulis susideda ne iš daiktų, o iš prasmų, kurias tiems daiktams suteikia žmogus (Jasaitė, 2008). Ieškant tinkamų socialinių sprendimų pirmajame tyrimo etape buvo siekiama atskleisti socialinės atskirties jaunimo patirtį, socialinio jų pažeidžiamumo gilumą bei aptarti, kokias socialines perspektyvas jie mato ir kokių pagalbos priemonių reikia, kad atsirastų galimybė to siekti. Tyrimas atskleidė ne tik individualią socialinę atskirtį patiriančio jaunimo patirtį, bet ir leido suprasti, jog kiekvienoje individualioje tyrimo dalyvio patirtyje slypi kolektyvinė patirtis, kuriai tyrimas suteikė balsą ir atskleidė objektyvias visuomenėje egzistuojančias struktūras. Tam tikras duomenų rinkimo žingsnių laikymasis leido užtikrinti tyrimo patikimumą ir tinkamumą. Pirmiausia tyrimo tinkamumas buvo užtikrintas detaliai aprašant, t.y. išsamiai atskleidžiant tyrimo objektą, tyrėjos vaidmenį, pasirinktus duomenų rinkimo ir analizės metodus. Taip pat naudojama dalyvių kontrolė, siekiant pasitikslinti, ar tyrėja teisingai suprato tyrimo dalyvių mintis ir pasakojimus. Nuolatinis kontaktas su tyrimo dalyviais padėjo užtikrinti kokybišką tyrimo duomenų supratimą. Diskusija su socialinę atskirtį patiriančiais jaunimo mokyklos mokiniais ir mokytojais leido dar kartą pažvelgti į atliktą tyrimą ir pamatyti tyrimo tobulėjimo perspektyvas bei įvardyti galimybes ir ribotumus.

Kurti pozityvią socialinę atskirtį patiriančių vaikų ir jaunimo perspektyvą galima tik užtikrinant tinkamų socialinių sprendimų paiešką, o pasitelkus surinktas žinias ir identifikavus reikalingas pagalbos priemones, sudaryti sąlygas kurti tinkamas aplinkybes, kurių metu toks jaunimas save atranda.

Išvados

Atlikus tyrimą buvo išsiaiškinta, kad jaunimo mokyklos sociokultūrinis kontekstas smarkiai skiriasi nuo kitų formalių švietimo organizacijų. Pagrindinį išskirtinumą diktuoja tai, kad jaunimo mokyklose mokosi mokiniai dėl įvairių priežasčių nepritapę bendrojo lavinimo mokyklose, todėl jaunimo mokyklos socialinės ir kultūrinės aplinkos gerinimą bei besimokančios bendruomenės kurimą būtina organizuoti taip, kad mokiniai čia galėtų spręsti savo nepritapimo problemas ir ilgainiui integruotis į visuomenę. Jaunimo mokyklos mokinių tinkamų socialinių sprendimų paieška kuriant tinkamą sociokultūrinę aplinką integracijos į visuomenę procese turi prasidėti nuo jų savęs pažinimo bei savo rūpesčių ir problemų identifikavimo.

Socialinę atskirtį išgyvenantys jaunimo mokyklos mokiniai patiria socialinę neteisybę savo atžvilgiu ir dažnai susitapatina su savo negatyvia sociokultūrine aplinka, priima tos aplinkos elgesio normas bei tampa jiems primetamų neva jų socialinei integracijai skirtų veikimo būdų, kurie jiems dažnai yra nesuprantami ir nėra priimtini, vykdytojais. Tačiau toks jiems primestų veikimo būdų ir socialinio elgesio modelių vykdymas ne tik nekuria jų kaip besimokančios bendruomenės socializacijos ir kultūros,

bet kartais netgi juos paskatina laužyti taisykles ir taip dar labiau nutolina socialinio kultūringumo perspektyvą.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad besimokanti bendruomenė, jaunimo mokyklos mokiniai, tai asmenybės, gebančios išreikšti, ką galvoja, kas jiems patinka ir kas ne, ir tai, kad jie nėra pasyviai susitaikantys su jiems primetama netinkamos socialinės ir kultūrinės raidos etikete. Tai aktyvūs ir stiprybių turintys savos socialinės ir kultūrinės tikrovės veikėjai, gebantys atpažinti problemas trukdančias jiems kurti tinkamą jų besimokančios bendruomenės sociokultūrinį kontekstą. Jaunimo mokyklos mokiniai įtraukti į tyrimo procesą kaip geriausi savo gyvenimo ekspertai, gali patys kurti didesnę socialinio savęs įgalinimo perspektyvą nes atsiranda galimybė susidaryti aiškesnį jų sociokultūrinės padėties vaizdą.

Tyrimas padėjo atskleisti tiriamųjų individualybę, jų sąmonės tikrovės vaizdą ir svarbą socialinės tikrovės pažinimo ir priimtino socialinio bei kultūrinio proceso kūrime. Pasitvirtino šiame tyrime pagrindinė laikyta idėja, kad žmonės patys geba save įgalinti ir išlaisvinti, bei tapo aišku, kad socialinis pažinimas negali būti nepriklausomas nuo asmenų vertybinių, socialinių ir kultūrinių orientacijų, pasaulėžiūros ar sukauptos asmeninės patirties bei paties asmens noro kažką keisti.

Tyrimas patvirtino, kad diskutuodami grupėje mokiniai turi galimybę naujai suprasti savo sociokultūrinę tikrovę bei tai, kad nereikia ieškoti absoliučios tiesos, o svarbu kolektyviškai plėtoti veiksmą, kuris yra prasmingas ir reikalingas jiems patiems siekiant būti besimokančia bendruomene siekiančia socialinės perspektyvos.

Jaunimo mokyklos mokiniai ieškojo naujų galimybių ir stiprybių keisti dabartinę savo situaciją, kad padaryti sociokultūrinę besimokančiųjų aplinką kuo palankesnę jų pačių socialinei perspektyvai, pasitelkę veiklos tyrimą dalyvaujant. Jie ieškojo tinkamų bendravimo būdų, kad pagerintų tarpasmeninius santykius, svarstė įvairias ateities perspektyvas ir ieškojo vidinių bei išorinių resursų, galinčių palengvinti socialinę integraciją ir asmeninės sėkmės kūrimą. Veiklos tyrimas dalyvaujant padėjo jiems suprasti, kad teigiami pokyčiai ir sėkmė tikėtina tik tokiu atveju, jei asmuo yra suinteresuotas dalyvauti, prisiimti atsakomybę ir keisti požiūrį bei atlikti tam tikrus veiksmus pozityvaus, perspektyvaus keitimosi procese.

Literatūra

1. Bernard, W. T. (2000). Participatory research as Emancipatory method. Challenges and opportunities. In D. Burton (Ed.), Research training for social scientists (pp. 167–185). London and Thousand Oaks, CA: Sage.
2. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
3. Bennett, B.; Rolheiser-Bennett, C.; Stevahn, L. (2000). Mokymasis bendradarbiaujant. Vilnius: Garnelis.
4. Flood, R. L. (2001). The relationship of 'systems thinking' to action research. In P. Reason, & H. Bradbury (Eds.), Handbook of action research participative inquiry and practice (pp. 133–144). Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
5. Giddens, A. (1976). New rules of sociological method. Cambridge: Polity Press.
6. Greenwood, D. J. (2002). Action research: Unfulfilled promises and unmet challenges. Concepts & Transformation, 7(2), 117–139.
7. Godvadas, P. (2008). Egzistencinė filosofija ir socialinis darbas bendruomenėje. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 1 (1). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Socialinio darbo institutas.
8. Goffman, E. (1963). Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Englewood Cliffs, N. J., USA: Prentice-Hall, NNC.
9. Heron, J. (1996). Co-operative inquiry. Research into the human condition. London and Thousand Oaks, CA: Sage.
10. Hoogwerf, L. (2002). Innovation and change in a rehabilitation unit for the elderly through action research. Utrecht: Proefschrift.
11. Young, J. (2005). On Insiders (Emic) and Outsiders (Etic): Views of Self, and Othering. Systemic Practice and Action Research, 18 (2). 151–162.
12. Jonkus, D. (2009). Patirtis ir refleksija: fenomenologinės filosofijos akiračiai: monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
13. Kidd, S. A., Kral, M. J. (2005). Practicing Participatory Action Research. Journal of Counseling Psychology, 52 (2). 156–166. American Psychological Association.
14. Luobikienė, I. (2008). Sociologinių tyrimų metodika: mokomoji knyga. Kaunas: Technologija, Kauno technologijos universitetas, Sociologijos katedra.
15. Levin, M., & Greenwood, D. (2001). Pragmatic action research and the struggle to transform universities into learning communities. In P. Reason, & H. Bradbury (Eds.), Handbook of action research. London: Sage.

19. Macran, S., Ross, H., Hardy, G. E., Shapiro, D. A. (1999). The Importance of Considering Clients' Perspectives in Psychotherapy Research. *Journal of Mental Health*, 11(4), 299-311. UK, Leeds: University of Leeds, Psychological Therapies Research Centre.
20. Maslow, Abraham (1943) „Motivation and personality“, 3rd edition, New York.
21. Perkauskienė, D. (2001). *Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika*. Vilnius: Garnelis.
22. Pollard, A. (2002). *Refleksyvusis mokymasis*. Vilnius: Garnelis.
23. Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinės patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija: monografija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
24. Ruškus J., Žvirdauskas D., & Kačenauskaitė V. (2010). The Preconditions of the Victimization of School Children: the Perception and Experience of the Risks of Using the Internet. *Socialinis darbas*, 9(2), 70–78.

PARTICIPATIVE SOCIOCULTURAL INQUIRY LEARNING IN THE CONTEXT OF PUBLIC

Summary

This article aims to reveal how the learning community, youth school students, identify their concerns and problems and looking for a socially acceptable way to address the fundamental problem hinder them for full integration into the community and urban socio-cultural context. The paper discusses the socio-cultural environment of young people of school, learning continuity and discussed the possibility of participating in research activities as an emergency measure to help socially vulnerable youth to find suitable ways of addressing them.

For the integration of various social groups to education, training and social / work environment, it is important that education be available to all these groups and to ensure the quality of education gives better opportunities for integration. According to V. Targamadze 1996, 1999, 2000, Zelvis R. 1999, 2003, properly organized work of an educational institution it is one of the most important factors for efficient operations, the realization of the objectives and to adapt to constant change. This work is exciting and new at that as a means of learning can contribute to the public interest and the integration of the socio-cultural environment, considering the different social groups proposals invoked involved in action research PAR (Eng. Participatory Action Research), which for this purpose has not been used in Lithuania. The biggest contribution to this work is practical, students themselves proposed activities and solutions to problems that have helped young school children to feel important in creating a suitable socio-cultural learning environment in their community.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Oksana Liutkevičienė

Mokslo laipsnis ir vardas: Edukologijos magistro laipsnis

Darbo vieta ir pozicija: Asociacija „Vyrų krizių centras“, psichologė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: psichologija, edukologija

Telefonas ir el. pašto adresas: 86 6226770, oksana.macenaite@gmail.com

Autoriaus vardas, pavardė: Linas Merkys

Mokslo laipsnis ir vardas: Edukologijos magistro laipsnis

Darbo vieta ir pozicija: Asociacija „Vyrų krizių centras“, lektorius

Autoriaus mokslinių interesų sritys: edukologija

Telefonas ir el. pašto adresas: 862777770, linas.merkys@gmail.com

A COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Oksana Liutkeviciene

Science degree and name: Master of Education degree

Workplace and position : Asosiation “Men's Crisis Centre”, psychologist

Author s research interests : psychology, education

Telephone and e-mail. Address: 86 6226770, oksana.macenaite@gmail.com

Author name, surname: Linas Merkys

Science degree and name: Master of Education degree

Workplace and position: Asosiation “Men's Crisis Centre”, lecturer

Author s research interests : education

Telephone and e-mail.: 862777770, linas.merkys@gmail.com

PAAUGLIŲ SMURTAS PRIEŠ PEDAGOGUS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE

Aušra Lukšaitė

Kauno kolegija

Nerijus Leikus

Kauno kolegija

Anotacija. Remiantis mokslinės literatūros analize bei 2013-2014 m. Kauno bendrojo ugdymo mokyklų 77 pedagogų anketinės apklausos duomenimis, straipsnyje nagrinėjamos paauglių smurto prieš pedagogus formos, vietos, priežastys bei pasekmės pedagogams.

Pagrindiniai žodžiai: paauglių smurto prieš pedagogus formos, priežastys, pasekmės pedagogams.

Įvadas

Smurtas ugdymo įstaigoje – vis dar realiai egzistuojantis reiškinys, kuris daro poveikį ne tik vaikams, bet ir pedagogams. Kaip teigia V. Pruskus (2009), agresyvaus ir smurtinio elgesio pasireiškimų dažnėja ne tik mokinių tarpusavio santykiuose. Vis drąsiau prabylama ir apie smurtą prieš pedagogus. Autorių (Pivorienė, Jurkonytė, 2008; Pruskus, 2009; 2012) ir Lietuvos švietimo profesinių sąjungų (2014) atlikti tyrimai rodo, kad dėl patiriamo smurto pedagogai mokykloje nesijaučia saugūs. Todėl būtina įdėmiau ištirti šį reiškinį (aiškintis jo formas, vietas, kilimo priežastis (veiksnius) bei pasekmes), kad pedagogai jį ne tik geriau suprastų, bet ir galėtų imtis prevencinių priemonių šiai problemai išvengti.

Tyrimo aktualumas. Dauguma autorių (pvz., Braslauskienė, Jonutytė, 2005; Beleišienė, Barkauskienė, 2007; Karmaza ir kt., 2007; Grigutytė ir kt., 2008; Gumuliauskienė ir kt., 2010) tyrė ir aprašė moksleivių tarpusavio smurtavimą, bet neatkreipė dėmesio į moksleivių smurtą prieš pedagogus. Kiti autoriai (pvz., Bagdonas, 2004, 2006; Bulotaitė, Lepeškieienė, 2006; Gudonis, Šeipūnaitė, 2008) labiau tyrė pedagogų stresą mokykloje, pedagogų mokyklos baimę ir tik užsiminė apie moksleivių smurtą prieš pedagogus, bet plačiau šio reiškinio netyrė. Pavyko rasti tik kelis atliktus tyrimus, kuriais tiesiogiai buvo analizuojami paauglių smurto prieš pedagogus ypatumai Lietuvos mokymo įstaigose: tai tyrinėjo E. Karmaza ir kt. (2007), J. Pivorienė, R. Jurkonytė (2008), V. Pruskus (2009; 2012), Lietuvos švietimo profesinė sąjunga, Lietuvos švietimo įstaigų profesinė sąjunga (2014).

Negana to, kad paauglių smurtas prieš pedagogus tiesiogiai tyrinėtas tik keletą kartų, ši problema analizuota skirtingais aspektais: vieni autoriai (pvz., Karmaza ir kt., 2007, p. 15, 18) pateikė tik kelias mintis ir kelis pavyzdžius apie moksleivių smurtą prieš pedagogus, bet plačiau netyrė ir neaprašė šios problemos, V. Pruskus (2009) šį reiškinį tyrė taikydamas tik kritinės lyginamosios literatūros analizės metodą, vėliau minėtas autorius (2012) jau ir empiriškai tyrė moksleivių smurto prieš pedagogus problemą, bet daugiau dėmesio skyrė sudėtingesnei problemai mokykloje – moksleivių, mokytojų saugumo problemai, kiti autoriai analizavo paauglių smurto prieš pedagogus atvejus tik Druskininkų bendrojo lavinimo mokyklose (Pivorienė, Jurkonytė, 2008) arba Vilniaus, Vilniaus r., Varėnos, Varėnos r., Molėtų, Lazdijų, Panevėžio mokyklose (Pruskus, 2012), bet ši problema neanalizuota Kauno mokyklose; Lietuvos švietimo profesinė sąjunga kartu su Lietuvos švietimo įstaigų profesine sąjunga (2014) tyrė tik moksleivių smurto prieš pedagogus formas, bet šią problemą sąlygojančių veiksnių, pasekmių pedagogams - netyrė. Nei viename tyrime neatkreiptas dėmesys į paauglių smurto prieš pedagogus vietas. Todėl kyla klausimas – kur dažniausiai pedagogai patiria moksleivių smurtą mokykloje?

Tyrimo problema. Pavyko rasti tik keletą tyrimų, analizavusių paauglių smurtą prieš pedagogus. Analizuojant mokslinę literatūrą apie paauglių smurtą prieš pedagogus, pastebėta, kad šis reiškinys literatūroje analizuojamas skirtingais aspektais. Nei viename tyrime neatkreiptas dėmesys į paauglių smurto prieš pedagogus vietas mokykloje. Todėl galima teigti, kad trūksta bendros informacijos apie tokio smurto formas, vietas, priežastis, apie tokio smurto pasekmes pedagogams.

Tyrimo objektas – paauglių smurto prieš pedagogus bendrojo ugdymo mokykloje ypatumai.

Tyrimo tikslas – ištirti paauglių smurto prieš pedagogus bendrojo ugdymo mokykloje ypatumus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti paauglių smurto prieš pedagogus formas, nustatyti tokio smurto vietas mokykloje.
2. Išanalizuoti veiksnius, sąlygojančius paauglių smurtą prieš pedagogus.

3. Ištirti paauglių smurto prieš pedagogus pasekmes pedagogams.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, statistinė duomenų analizė.

Paauglių smurto prieš pedagogus bendrojo ugdymo mokykloje teorinė analizė

Paauglių smurto prieš pedagogus formų ir vietų bendrojo ugdymo mokykloje analizė teoriniu aspektu. Tyrimus, kuriais būtų analizuotas paauglių smurtas prieš pedagogus, atliko tik keli mokslininkai (Pivorienė, Jurkonytė, 2008; Pruskus, 2009; 2012). Tačiau pačių pedagogų iniciatyva tokių atliktų tyrimų ataskaitų nepavyko rasti nei mokslinėje literatūroje, nei žiniasklaidos priemonėse. Tiesa, žiniasklaidoje galima rasti žurnalistų parengtus straipsnius apie moksleivių smurto prieš pedagogus atvejus ugdymo įstaigose (pvz., Spurytė, 2007; Bulota, 2008; Vainalavičiūtė, 2011; Drigotas, 2013). Nepaisant, kad mokyklos savarankiškai netiria šio reiškinių, bet tiek žurnalistų, tiek mokslininkų bei Lietuvos švietimo profesinių sąjungų tyrimai patvirtina faktą, kad pedagogų patiriamas mokinių smurtas - realiai egzistuojantis reiškinys mokykloje.

E. Karmaza ir bendraautorai (2007) teigia, kad mokykloje pasitaiko pačių įvairiausių smurto formų. Dažniausiai jos yra skirstomos į tris didesnes kategorijas: fizinis smurtas, seksualinis smurtas, emocinis smurtas (emocinis smurtas dar vadinamas psichologiniu smurtu). Mokslininkų (Pivorienė, Jurkonytė, 2008; Pruskus, 2009; 2012) teigimu, šiuolaikinėje mokykloje mokiniai prieš mokytojus naudoja tiek fizinį, tiek psichologinį smurtą. Tačiau, anot minėtų autorių, psichologinis smurtas prieš pedagogus pasitaiko žymiai dažniau, nei fizinis. J. Pivorienės, R. Jurkonytės (2008) atlikta pedagogų anketinė apklausa parodė, kad dėl seksualinio smurto kenčia tik pavieniai pedagogai. Faktą, kad mokyklose pedagogai labiau patiria psichologinį ir rečiau fizinį mokinių smurtą, patvirtina ir Lietuvos švietimo profesinių sąjungų organizuotos pedagogų apklausos duomenys, anot profesinių sąjungų atstovų (2014), psichologinį moksleivių smurtą patiria net septyni iš dešimties šalies pedagogų (per pastaruosius metus tokį smurtą asmeniškai patyrė 68,8 proc. mokytojų), o kas šeštas pedagogas susiduria ir su fiziniu mokinių smurtu (per pastaruosius metus tokį smurtą asmeniškai patyrė 16,7 proc. mokytojų).

Fizinis smurtas gali pasireikšti smūgiavimu, spardymu, mušimu įvairiais daiktais, stumdymu, purtymu, žnaibymu, smaugimu, kankinimu, deginimu, badymu, spjaudymu, kandžiojimu, tempimais prieš kito žmogaus valią, daužymu, ginklų ar kitų žalojančių daiktų naudojimu ir t.t. (Karmaza ir kt., 2007; Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008; Pruskus, 2009). V. Pruskus (2009) teigia, kad fizinis smurtas gali būti naudojamas tiek prieš mokytojo asmenį, tiek ir prieš mokytojo asmeninį turtą, daiktą, gyvūną ir pan. Šis smurtas gali būti vykdomas pavienio mokinio arba grupės mokinių (pvz., kai grupė mokinių susitarę ar stichiškai panaudoja prievartą prieš mokytoją ar jo turtą). Tiesa, pasak autoriaus, fizinis smurtas prieš mokytojus (fizinės jėgos panaudojimas prieš asmenį) - kol kas gana retas reiškinys. Kur kas dažniau naudojamas smurtas prieš mokytojo turtą, daiktus (pvz., drabužių, automobilio, knygų, rankinės, gyvenamųjų patalpų tyčinis ištepimas, apliejimas vandeniu, kitoks gadinimas, automobilio subraižymas, perstūmimas, rakto spynelių užkimšimas, padangų pradūrimas ir pan.).

Pasak E. Karmazos ir bendraautorių (2007), V. Pruskaus (2009), *seksualinis smurtas* pasireiškia seksualiniu priekabiavimu žodžiu ar raštu, prievartiniu lytiniu kontaktu, prievartine prostitucija ir pan. J. Pivorienės, R. Jurkonytės (2008) tyrimo metu nedidelė dalis apklaustų pedagogų (1,3 proc.) minėjo, kad yra patyrę mokinių seksualinį smurtą (nepageidautiną kūno lietimą, nešvankias, nepadorias kalbas, nepadorų elgesį, lytinių organų demonstravimą ir kt.).

Psichologinis smurtas - tai viešas išjuokimas, pravardžiavimas, kritikavimas, gąsdinimas, aprėkimas, įžeidinėjimas, žeminimas, užgauliojimas, grasinimas, apkalbinėjimas už akių, teigimas, kad asmuo blogesnis už kitus, izoliavimas, savo valios primetimas, necenzūrinės kalbos vartojimas, garsus rėkavimas pamokos metu, įžeidžių raštelių, žinučių mobiliuoju telefonu ar elektroniniu paštu rašymas, pedagogų filmavimas, privačios informacijos atskleidimas siekiant pažeminti, įskaudinti, demonstratyvus atsisakymas vykdyti pedagogo nurodymus, demonstratyvus ar piktybinis vengimas spręsti smurto atvejus, vertimas neatskleisti smurtinių veiksmų ir t.t. (Karmaza ir kt., 2007; Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008; Pruskus, 2009; Lietuvos švietimo profesinė sąjunga, Lietuvos švietimo įstaigų profesinė sąjunga, 2014). Be jau išvardintų elgesio modelių, V. Pruskus (2009) psichologiniam smurtui dar priskiria draudimą ar trukdymą dirbti, mokytis ir pan.

J. Pivorienės, R. Jurkonytės (2008) teigimu, tipiškas smurtautojas – tai 10-16 m. berniukas. R. Prakapo (2001) tyrimais nustatyta, jog agresyvių berniukų ir mergaičių elgesys skiriasi. Berniukai savo agresiją dažniau demonstruoja atvira forma ir ji grindžiama tiesioginiais kontaktais. Pastaruoju metu vis ryškiau pastebimos mergaičių smurtavimo apraiškos, jos dažniau naudoja psichologinę prievartą, jų agresija grindžiama netiesioginiais kontaktais (Braslauskienė, Jonutytė, 2005).

Tyrimų, kuriais būtų analizuotos paauglių smurto prieš pedagogus vietos, deja, nepavyko rasti. Todėl trumpai apžvelgsime tyrimų rezultatus tų autorių, kurie analizavo mokinių tarpusavio patyčių bei tarpusavio smurto vietas. R. Povilaitis, J. S. Jasiulionė (2007), remdamiesi D. Valickaitės atliktais tyrimais (2003), teigia, kad mokinių patyčios gali vykti pačiose įvairiausiose vietose: ir mokyklose, ir kiemuose, ir namuose, ir visur kitur, kur vaikai susitinka ir bendrauja. Galima daryti prielaidą, kad šiose minėtose vietose gali pasireikšti ne tik moksleivių patyčios prieš kitus mokinius, bet ir moksleivių smurtas prieš pedagogus. Minėti autoriai konstatuoja, kad kiekybiškai daugiau patyčių vyksta mokyklose. Mokyklose patyčios vyksta įvairiose vietose. Yra stebima tendencija, kad tyčiojimasis vyksta tokiu metu ir tokioje vietoje, kur yra mažiausiai suaugusiųjų. Pasak R. Povilaičio, J. S. Jasiulionės (2007), daug patyčių vyksta pertraukų metu, tyčiojamasi klasėse, mokyklos kieme ar koridoriuose. Patyčių atvejų pasitaiko taip pat ir kitose vietose: bibliotekose, sporto salėse, persirengimo kambariuose, tualetuose, rūbinėse, mokyklos kieme ir kitur. D. Lobienė (2008) tyrė paauglių tarpusavio smurto vietas ir nustatė praktiškai tas pačias (kaip ir patyčių atveju) vietas. Anot autorės, smurtas labai dažnai vyksta mokykloje ar greta jos: klasėse, koridoriuose, tualetuose, valgykloje, rūbinėse, sporto aikštelėse, pakeliui į mokyklą ar iš jos. Manome, kad šios tendencijos galioja ir kalbant apie paauglių smurtą prieš pedagogus – agresyviai nusiteikę paaugliai greičiausiai linkę smurtauti tose vietose ir tokiu metu, kai aplinkui nėra kitų suaugusiųjų arba kai yra nedaug liudininkų, arba kai liudininkai skatina, palaiko smurtautojus, arba kai yra abejingi vykstančioms smurto prieš pedagogus apraiškoms: klasėse, mokyklos kieme ar koridoriuose, tualetuose, valgykloje, rūbinėse, sporto aikštelėse, pakeliui į mokyklą ar iš jos.

Apibendrinus autorių mintis, galima teigti, kad pedagogai bendrojo lavinimo mokyklose daugiau patiria paauglių psichologinį smurtą, mažesnė pedagogų dalis patiria fizinį moksleivių smurtą. Moksleivių įvairių formų smurtą pedagogai gali patirti įvairiose mokyklos vietose.

Veiksniai, sąlygojantys mokinių agresiją, smurtą prieš pedagogus. Siekiant geriau suprasti mokinių smurto prieš pedagogus mokykloje problemą, būtina išanalizuoti veiksnus, galinčius sąlygoti šį reiškinį. Šių veiksmų gali būti labai daug, todėl apžvelgsime tik svarbiausius veiksmų grupes: paties mokinio individualias savybes, šeimos, bendraamžių grupės įvairius veiksnus, mokytojo individualias savybes bei mokyklos aplinkos veiksnus.

R. Žukauskienė (2006) teigia, jog netinkamu elgesiu mokiniai dažniausiai siekia kurio nors iš šių tikslų: dėmesio, jų reikšmingumo pripažinimo, savo pranašumo demonstravimo ar net keršto. Tokias paauglių smurto priežastis įvardina ir J. Pivorienės, R. Jurkonytės (2008) dauguma apklaustų pedagogų. Jų teigimu, paauglių smurto prieš pedagogus vienos iš priežasčių gali būti moksleivių noras pasirodyti prieš kitus mokinius, dėmesio siekimas, nemokėjimas kitaip elgtis, nemokėjimas išreikšti savo jausmų. Panašiai paauglių netinkamą elgesį aiškina ir L. Abromaitienė (2009). Pasak autorės, agresiją paaugliai dažnai naudoja kaip problemų sprendimo būdą. O. Malinauskienė, R. Žukauskienė (2007) išskiria dar vieną veiksnį, galintį sąlygoti paauglių smurtą – emocinius paauglių sunkumus: kuo paauglys yra depresiškesnis, kuo labiau užsisklėdęs, tuo labiau pasižymi agresyviu elgesiu. Pasak Nacionalinio traumų prevencijos ir kontrolės centro specialistų (2014), jaunų žmonių smurtą mokykloje gali sąlygoti ir kiti rizikos veiksniai: ankstesnė smurto patirtis, narkotikų, alkoholio vartojimas, bendravimas su nusikalsti linkusiais žmonėmis¹. Autoriai yra įvardinę ir daugiau moksleivių individualių veiksmų, bet net ir šie keli apžvelgti veiksniai parodo, kad paauglių tam tikros individualios savybės gali sąlygoti jų agresyvų ar net smurtinį elgesį prieš pedagogus.

Visi autoriai vieningai išskiria šeimos aplinkos veiksnus, kaip svarbią veiksmų grupę, galinčią sąlygoti paauglių smurtą. Daugelio autorių (pvz., Vaitekonienė, 2001; Abromaitienė, 2008; Pivorienė, Jurkonytė, 2008 ir kt.) teigimu, vaiko agresyvaus elgesio tikimybė priklauso nuo to, ar jis patiria agresiją namuose. Kiti šeimos veiksniai, galintys sąlygoti paauglių agresyvų ar net smurtinį elgesį prieš pedagogus – tai auklėjimo klaidos šeimoje (pvz., netiksliai ar neteisingai išaiškinamos elgesio normos, kontrolės trūkumas, paskatinimų ir bausmių disproporcija, prieštaringi reikalavimai), šiltų emocinių santykių stoka, negatyvūs tėvų-vaiko tarpusavio santykiai, šeimoje demonstruojami agresyvaus elgesio modeliai, netinkamo vaikų elgesio pastiprinimas, tėvų teigiamos reakcijos į netinkamą vaiko elgesį (Vaitekonienė, 2001; Leliūgienė, 2002; Braslauskienė, Jonutytė, 2005; Pivorienė, Jurkonytė, 2008). Autoriai yra įvardinę ir daugiau šeimos aplinkos rizikos veiksmų, bet net ir šie keli apžvelgti veiksniai parodo, kad šeimos aplinkos veiksniai taip pat gali sąlygoti paauglių agresyvų ar net smurtinį elgesį prieš pedagogus.

Kaip teigia V. Vaitekonienė (2001), draugų, bendraamžių grupė dažnai paaugliams tampa aplinka, kur jie gali patenkinti daugelį nepaprastai svarbių poreikių - savęs įtvirtinimo, priklausomybės,

¹ http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/School_Violence_Fact_Sheet-a.pdf

pripažinimo, globos bei užtarimo, saugumo ir pan. Kitaip sakant, bendraamžių grupė yra dar viena labai svarbi veiksnių, galinčių sąlygoti paauglių elgesį, grupė (Abromaitienė, 2008). Noras pasirodyti, būti bendraamžių pripažintam, gerbiamam gali skatinti paauglių netinkamą elgesį (Pivorienė, Jurkonytė, 2008), t.y. siekdamas bendraamžių pripažinimo, moksleivis gali pasiryžti smurtui prieš pedagogus. Paauglių agresiją ar net smurtą taip pat gali sąlygoti bendraamžių skatinimai ir palaikymas netinkamo elgesio metu. Anot minėtų autorių (2008), bendraamžiai, draugai gali būti net kaip smurto mokytojai, bendrininkai. „V. Motiejūnas teigia (2005), nepilnamečių elgesiui reikšmės turi ir tai, kur, su kuo, kokioje aplinkoje yra praleidžiamas laikas“ (Pivorienė, Jurkonytė, 2008, p. 79). Kalbant apie bendraamžių įtaką nepilnamečio agresyviai elgesiui, V. Justickis (2004) mini neformalias grupes, kurias dažniausiai sudaro nepilnamečiai, siekiantys bendros draugystės, bendrų tikslų, bendrų interesų. Nusikalstamoje jaunimo grupėje dažniausiai būna vienoje gatvėje ar rajone gyvenęs ir augęs jaunimas, kurį iki tam tikro laiko vienijo įprasti vaikiški žaidimai, kartais ir smulkūs teisėtvarkos pažeidimai (Justickis, 2004). Agresijos vaikai mokosi ir kitokiu būdu - asmeniškai patirdami bendraamžių agresyvų elgesį (Vaitekonienė, 2001, Pruskus, 2009). Anot V. Pruskaus (2009), prastai besimokantys vaikai bei vaikai iš socialinės rizikos šeimų dažnai bendraklasių yra pašiepiami, užgauliojami, jie klasėje dažniausiai yra atstumti ir izoliuoti, jų santykiai su kitais mokiniais yra įtempti. Atstumtųjų padėtis, nuolatiniai konfliktai, įtampa ir nepastovumas juos skatina neutralizuoti bendraklasių ir mokytojų neigiamus vertinimus bei antipatiją savo atžvilgiu. Todėl palaipsniui šie paaugliai pradeda ignoruoti jų poveikį, elgtis šiurkščiai bei įžūliai, naudoti fizinę jėgą, prievartą (pasinaudoja fiziniu arba psichologiniu pranašumu). Taigi, apibendrinant autorių mintis apie bendraamžių aplinkos veiksnių įtaką paauglių agresyviai elgesiui, galima teigti, kad bendraamžių grupė taip pat gali sąlygoti paauglių agresyvų ar net smurtinį elgesį prieš pedagogus.

Daugelio autorių teigimu (pvz., Leliūgienė, 2002; Rupšienė, Rankelienė, 2006; Beleišienė, Barkauskienė, 2007; Pruskus, 2009; Galkienė, 2011), elgesio problemų dinamikai paauglystėje didelę reikšmę turi ne tik šeima ar bendraamžių grupė, bet ir mokykla.

Pirmiausiai būtina atkreipti dėmesį, jog vaikų agresyvų elgesį ar net smurtą prieš pedagogus gali iššaukti patys pedagogai (jų įvairios neigiamos individualios savybės, nepakankamas profesinis kompetentingumas, netinkamas pedagogų elgesys).

A. Gumuliauskienė (1996) jau seniai akcentavo tam tikras pedagogų netinkamas savybes: pedagogų diktatas, autokratinis požiūris į mokinių, lygiateisiškumo, supratimo, pasitikėjimo, pagarbos ir pagalbos mokiniui stoka. Autorės įvardinti veiksniai gali egzistuoti ir šiuolaikinėje mokykloje, todėl tai gali sudaryti palankias prielaidas mokinių agresyviai elgsenai. Tokią prielaidą patvirtina R. Braslauskienė, I. Jonutytė (2005) tyrimo duomenys: vaikų išgyvenimai, jų savijauta, elgesys tiesiogiai priklauso nuo pedagogų ir vaikų tarpusavio santykių, nuo pedagogų vadovavimo stiliaus, daugelis vaikų nesijaučia pedagogų pripažintami ir vertinami kaip asmenybės, todėl jie dažnai konfliktuoja su pedagogais, o tai skatina pedagogų agresyvų elgesį. Agresyvus pedagogų elgesys (susierzinimas, priešiškas, ignoravimas, įžeidinėjimai, fizinės bausmės ir kt.) turi įtakos mokinių agresyviai elgesiui (Braslauskienė, Jonutytė, 2005). B. Bitino (2002) teigimu, moksleivių-pedagogų konfliktinės situacijos (pedagoginiai konfliktai) dažniausiai yra pedagoginio netakto pasekmė, pvz., kai mokytojas dėl savo neatsakingumo, nerūpestingumo mokant moksleivius, pradeda iš moksleivių reikalauti daugiau nei juos išmokė, kai taiko pedagogiškai netinkamas, ugdytinį įžeidžiančias nuobaudas, kai savo neapgalvotais veiksmais įžeidžia ar žemina moksleivį, o savo klaidos neskuba ar nesugeba laiku atitaistyti. V. Pruskus (2009) tai įvardina pedagogų nekorektiškumu, kuris reiškiasi įvairiomis formomis: neobjektyviu žinių vertinimu, nuolaidžiavimu įtakingų tėvų vaikams, mokinių orumą įžeidžiančiu elgesiu, jų interesų nepaisymu ir teisėtų norų, pageidavimų neišklausymu ir kt. R. Braslauskienė, I. Jonutytė (2005) atkreipia dėmesį į kitą galimą veiksnį - provokuojantis mokinio elgesys (pvz., trukdo pamokai, ignoruoja pastabas, demonstratyviai nesilaiko drausmės, mokinio daroma žala kitiems mokiniams ar daiktams) gali skatinti mokytojo agresyvumą. Kitaip sakant, pedagogų netinkamos nuostatos, tam tikrų profesinių kompetencijų, socialinių įgūdžių stoka, gali iššaukti mokinių agresyvų elgesį ar net smurtą prieš pačius pedagogus. Anot minėtų autorių (2005), ne tik mokiniai gali provokuoti pedagogo agresyvumą, bet ir pats pedagogas gali provokuoti mokinių agresiją. Kai kurie pedagogai yra impulsyvūs, greitos reakcijos, nekantrūs. Todėl susiklosčius tam tikroms aplinkybėms (pvz., kai mokinių darbas, elgesys neatitinka pedagogų lūkesčių, nuostatų; kai iškyla konfliktinė situacija ir pan.), dėl pastarųjų savybių gali kilti šių pedagogų netinkama reakcija, kuri tik sustiprins mokinių agresyvumą (Braslauskienė, Jonutytė, 2005). Kitaip sakant, pedagogo nesugebėjimas savyje nugalėti kylantį priešišumą gali peraugti į agresiją, kuri gali iššaukti tokią pat mokinių reakciją (taip formuojasi „dingas santykių ratas“). R. Braslauskienė, I. Jonutytė (2005) tyrimu nustatė dar vieną pedagogų individualią savybę, galinčią paskatinti paauglių smurtą prieš pedagogus – tai pedagogų nesugebėjimas valdyti klasės (palaikyti joje drausmės, kontroliuoti konfliktinę situaciją). Pasak

autorių, tik ketvirtadalis mokytojų gali nutraukti žalingą moksleivių elgesį. Tai patvirtina ir Amerikos psichologų asociacijos tyrimai (2013) - mokytojų klasės vadovavimo įgūdžiai ar jų trūkumas gali būti susiję su mokinių smurtu prieš pedagogus².

Ne tik pedagogų įvairios neigiamos individualios savybės, profesinis nekompetentingumas ar netinkamas jų elgesys, bet ir kiti mokyklos aplinkos veiksniai gali sąlygoti paauglių smurtą prieš pedagogus. Anot A. Gumuliauskienės (1996), mokyklos aplinka dvejopai lemia agresyvumą. Kaip ugdymo institucija, ji susijusi su reikalavimais, apribojimais, kurie dažniausiai sukelia neigiamą mokinių reakciją, agresyvumą. Kita vertus, mokyklinė aplinka turėtų slopinti agresyvumą, tačiau kai agresijos, smurto priežiūra ir kontrolė mokykloje yra nepakankama, agresyvaus elgesio ir smurto tikimybė didėja. V. Justickis (2004) akcentuoja klasės aplinką, kaip veiksnį, galintį sąlygoti moksleivių elgesį. Autoriaus teigimu, bejėgiai mokytojai, nesusitvarkantys su nedrausmingais mokiniais, triukšmas pamokų metu, nedrausmingų mokinių dominavimas, gerų, norinčių mokytis, mokinių persekiojimas, izoliavimas ir kt. – visa tai sudaro blogos klasės sindromą. Pasak autoriaus, kriminologiniai tyrimai rodo, kad yra labai glaudus blogos klasės ir jos mokinių teisės pažeidimų ryšys. Net ir geresnis mokins neišvengiamai tampa tokios klasės įkaitu ir kartais neturi kito pasirinkimo, kaip elgtis taip, kaip visa klasė. R. Braslauskienės, I. Jonutytės (2005) teigimu, Lietuvoje trūksta pedagogų, specialistų, kurie galėtų profesionaliai vykdyti vaiko agresyvaus elgesio prevenciją. Dauguma pedagogų dėl specialių žinių trūkumo, laiko stokos ar didelio darbo krūvio negali kompetentingai spręsti vaikų socialinių problemų, kartu ir agresyvaus elgesio problemų. Taip pat ugdymo institucijose nėra sukurta bendros strategijos, kaip spręsti vaikų agresyvaus elgesio problemas, tam nėra tinkamai ir tikslingai organizuota ugdymo institucijos bendruomenė (Braslauskienė, Jonutytė, 2005). Šias autorių mintis, tarsi apibendrina V. Pruskus (2009), teigdamas, jog kai kurios mokyklos nepakankamai rūpinasi vaikų agresyvaus elgesio prevencija mokykloje. V. Spurytė (2007), Lietuvos švietimo įstaigų profesinės sąjungos pirmininkas E. Jesinas (2014), remdamiesi nuo moksleivių nukentėjusių mokytojų liudijimais, siekia atkreipti dėmesį į galimą kitą paauglių išūlumo ir agresijos priežastį – mokyklos administracija, siekdama išsaugoti įstaigos prestižą, vadinamojo „mokinio krepšelio“ finansavimą, slepia tokio smurto atvejus, neleidžia, kad mokyklose įvyktų incidentai iškiltų į viešumą, nesiima priemonių apginti nukentėjusių pedagogų ir sudrausminti nepilnamečius smurtautojus. Būtų galima įvardinti ir daugiau mokyklos aplinkos rizikos veiksnių, bet net ir šie keli apžvelgti veiksniai parodo, kad mokyklos aplinkos veiksniai taip pat gali sąlygoti paauglių agresyvų ar net smurtinį elgesį prieš pedagogus.

Taigi, apibendrinant autorių mintis, galima išskirti pagrindines paauglių smurto prieš pedagogus veiksnių grupes – neigiamos individualios mokinių savybės, neigiama šeimos, bendraamžių įtaka, neigiamos pedagogų individualios savybės, netinkamas pedagogų elgesys, nesaugi mokyklos aplinka. Visi šie veiksniai gali tiesiogiai ar netiesiogiai sąlygoti mokinių smurtą prieš pedagogus.

Smurto pasekmės pedagogams. Mokinių ir pedagogų santykiai ne visada būna harmoningi, draugiški ir paremti abipusiu bendradarbiavimu. Kartais mokinio ir pedagogo bendravimas tampa įtemptas arba perauga į smurtaujančią mokinio elgesį, kuris neigiamai veikia pedagogus (Pivorienė, Jurkonytė, 2008).

J. Pivorienė ir R. Jurkonytė (2008) teigia, kad patirtas, patiriamas smurtas dažniausiai trumpam ar ilgam sutrikdo pedagoginį darbą. Kaip teigia V. Pruskus (2009), nuolat psichologinį spaudimą ar smurtą patiriantis mokytojas praranda meilę savo darbui, nenoriai eina į mokyklą. Tokia būseną, žinoma, neigiamai atsiliepia jo pedagoginei veiklai. Pedagogui sunku atsikratyti pagundos nubausti skriaudiką ir parašyti mažesnę pažymį, paskirti papildomą užduotį. Visa tai palaiko įtemptus santykius, griaua pasitikėjimo ir būtino bendradarbiavimo pagrindus, be kurių efektyvus ugdymo(-si) procesas sunkiai įmanomas. Apibendrinamas tyrimo duomenis, autorius teigia (2009), kad patiriamas mokinių smurtas turi įtakos ne tik mokytojo darbo motyvacijai, bet ir teikiamų švietimo paslaugų kokybei.

V. Pruskus (2012) konstatuoja, kad patirtas smurtas neigiamai veikia pedagogų bendravimą ne tik su mokiniais, bet ir jų tėvais, kitais pedagogais, mokyklos administracija. Pasak autoriaus (2009), mokytojas jaučiasi vienas su savo problema, nes daugeliu atvejų vadovai yra nelinkę kištis į tokio pobūdžio santykių aiškinimąsi, vengdami galimos neigiamos tėvų reakcijos ir priekaištų, kurie gali pakenkti mokyklos reputacijai. J. Pivorienė ir R. Jurkonytė (2008), V. Pruskus (2012) taip pat atkreipia dėmesį, kad pedagogo nesaugumas mokykloje neigiamai veikia ir jo santykius šeimoje.

J. Pivorienė ir R. Jurkonytė (2008) teigia, kad patirtas smurtas turi įtakos pedagogų asmeniniam gyvenimui ir psichinei sveikatai. Minėtų autorių teigimu, beveik pusė smurtą patyrusių pedagogų į smurtą

² <https://www.apa.org/monitor/2013/11/ce-corner.aspx>

reaguoja neadekvačiai, t.y. jį ignoruoja arba nekreipia dėmesio. Patiriamas smurtas gali iššaukti neigimą (kad patiriamas smurtas nepaveikia jų sveikatos, pedagoginės veiklos) kaip apsauginę reakciją į patiriamą stresą arba susitaikymą, bejėgiškumą (galimas aukos sindromas) prieš nuolat pasitaikančias smurto apraiškas. Tai patvirtina ir Amerikos psichologų asociacijos tyrimai (2013): vieni pedagogai nepraneša apie smurto atvejus prieš juos, nes bijo dėl savo saugumo einant į darbą ar iš jo, kitiems pedagogams – tiesiog nemalonu pranešti grąsinimus ir smurto atvejus prieš juos, treči – nekalba apie smurto atvejus prieš juos, nes bijo atrodyti nekompetentingi ar nesugebantys kontroliuoti savo mokinių arba bijo prarasti darbo vietą, tačiau yra ir tokių, kurie yra įsitikinę, kad jie gali kontroliuoti situaciją savarankiškai (<http://www.nssc1.org/violence-against-teachers.html>). Pasak R. Žukauskienės (2006), patirtas smurtas, kaip ir bet koks kitas traumuojantis įvykis, sukelia aukos sindromą – elgesio, jausmų, minčių, protinius pokyčius. Taip pat atsiranda tam tikrų psichologinių sunkumų ir socialinių problemų. Aukos dažniausiai nesiskundžia, kad patiria smurtą, tačiau jų elgesys pasikeičia. Gali atsirasti valgymo sutrikimų, atsirasti somatiniai skausmai, gali sutrikti miegas, pakisti charakterio savybės, gali atsirasti atsiribojimas nuo bendraamžių, gali pakisti kalba, elgesys namie, elgesys mokykloje, gali atsirasti nusistatymas prieš asmenį, vietą ir pan. Kaip teigia E. Karmaza ir bendraautoriai (2007), labiausiai pastebima smurto pasekmė – tai saugumo jausmo sumažėjimas. Anot J. Gilligan (2002), daugelis smurto aukų jaučiasi pažeminti, nužmoginti. Smurto metu ignoruojama aukos individualybė, todėl žmogus jaučiasi visai bejėgis ir labai pažeidžiamas, jaučia baimę, kad tai gali pasikartoti (Pruskus, 2009, p. 45), tai jį gali išvesti iš pusiausvyros ir pasireikšti tokia pat atsakomąja reakcija (Pivorienė, Jurkonytė, 2008). V. Pruskaus (2009) teigimu, tai taikytina ir mokytojų patiriamam smurtui mokykloje.

V. Pruskus, remdamasis pedagogų apklausos duomenimis (2012), teigia „Daugelį patiriamas nesaugumas verčia galvoti apie darbo vietos ar net profesijos pakeitimą, tačiau nepalanki ekonominė situacija ir darbo vietų stygius verčia kęsti. Tikėtina, kad iš darbo ryžtųsi išeiti tik nedidelė jų dalis“ (Pruskus, 2012, p. 136). „Suprantama, kad toks mokytojas išsineš skaudulį ir pagiežą ne tik prieš mokyklą, bet ir prieš visą švietimo sistemą“ (Pruskus, 2009, p. 48) ar net visuomenę, valstybę.

Apibendrinant autorių mintis, galima teigti, kad pedagogai, kurie patyrė ar patiria mokinių smurtą, susiduria su pedagoginio darbo, asmeninio bei šeimyninio gyvenimo, sveikatos (psichinėmis, somatinėmis) problemomis.

Paauglių smurto prieš pedagogus bendrojo ugdymo mokykloje empirinis tyrimas

Tyrimo metodika ir organizavimas.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas vykdytas 2013-2014 metais. Anketinė apklausa vyko 14 Kauno bendrojo ugdymo mokyklų (7 vidurinėse mokyklose bei 7 gimnazijose). Mokyklos pasirinktos, taikant paprastąją atsitiktinę atranką. Su prašymais dėl leidimo atlikti tyrimą ir anketomis buvo nuvykta į 18 Kauno mokyklų, iš kurių 4 atsisakė tokio tyrimo savo mokykloje.

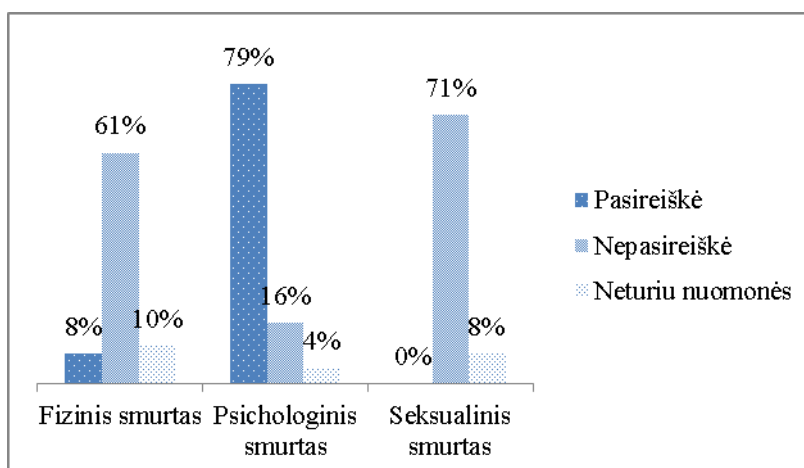
Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 77 pedagogai (14 socialinių pedagogų, 2 specialieji pedagogai/logopedai ir 61 mokytojas). Mokyklose pedagogai buvo atrinkami taikant tikimybinę atrankos metodą. Kiekvienoje mokykloje buvo apklausiami 6 respondentai. Buvo išdalintos 84 anketos, sugrįžo – 77.

Empirinio tyrimo instrumentas. Remiantis mokslinės literatūros analize, buvo parengtas anketos klausimynas (16 klausimų): 15 uždaro tipo klausimų ir 1 atviras klausimas. Anketa sudarė 3 klausimų grupės: pirma klausimų grupė buvo siekiama atskleisti tiriamųjų nuomonę apie paauglių smurto prieš pedagogus formas, jų pasireiškimų vietas, antrąją klausimų grupę buvo siekiama nustatyti tiriamųjų nuomonę apie veiksnius, sąlygojančius mokinių smurtą prieš pedagogus, trečiąją klausimų grupę buvo siekiama ištirti tiriamųjų nuomonę apie patirto mokinių smurto pasekmes pedagogams.

Tyrimo rezultatai ir analizė. Daugiau kaip pusė tyrime dalyvavusių tiriamųjų (71%) nurodė, kad jų pedagoginio darbo stažas mokykloje didesnis nei 10 metų, penktadalio tiriamųjų (22%) – nuo 6 iki 10 metų, ir tik keli tyrime dalyvavę pedagogai (7%) nurodė turintys pedagoginio darbo stažą iki 5 metų. Tai leidžia manyti, kad daugumos respondentų (93%) nuomonė apie mokinių ir pedagogų tarpusavio santykius – pagrįsta pedagoginio darbo patirtimi.

Tyrimu buvo siekiama nustatyti, kurios mokinių smurto prieš pedagogus formos pasireiškė(-ia) darbovietėje (žr. 1 pav.). Kelių tiriamųjų (8%) teigimu, jų darbovietėje pasireiškė(-ia) paauglių fizinis smurtas prieš pedagogus, tačiau daugiausiai respondentų (79%) nurodė, kad jų darbovietėje prieš pedagogus pasireiškė(-ia) paauglių psichologinis smurtas. Nei vienas tiriamasis nenurodė, kad jų darbovietėje prieš pedagogus pasireiškė paauglių seksualinis smurtas. Apibendrinant šiuos tyrimo

duomenis, galima teigti, kad daugumos apklaustų pedagogų teigimu, pedagogai yra patyrę paauglių smurtą mokykloje.

1 pav. Tiriamųjų nuomonė apie mokinių smurto prieš pedagogus formas mokykloje

Respondentų teigimu, mokinių fizinis smurtas prieš pedagogus mokykloje pasireiškia įvairiais veiksmais. Ketvirtadalis apklaustų pedagogų (26%) nurodė, kad paaugliai pedagogą yra kartą pastūmę ar net stumdę, 17% tiriamųjų teigia, kad paaugliai yra sudavę pedagogui, net mušę jį naudodami koki nors daiktą ar net mėtę daiktus į pedagogą. Kai kurie respondentai (12%) minėjo, kad paaugliai pedagogui yra sudavę (delnu ar net kumščiu) ar smūgiavę kelis kartus (7%), spyrę (taip teigia 12% apklaustųjų) ar spardę kelis kartus (7%), keli tiriamieji (8%) nurodė, kad paaugliai yra smaugę, kankinę („užlaužę“ pirštus, rankas) (7%), naudoję ginklą ar kitą žalojantį daiktą prieš pedagogą (4%).

Mokinių psichologinis smurtas prieš pedagogus dažniausiai pasireiškia: įžeidinėjimais, užgauliojimais (taip teigia 74% respondentų), pedagogo kritikavimu (58%), apgaudinėjimu (53%), žeminimu (34%), grasinimais (29%), mokinių valios primetimu (18%), piktybišku trukdymu vesti pamoką („atsikalbinėja, vaikšto, nereaguoja į pastabas, kad mokytojas pasijustų bejėgis“ – taip paauglių psichologinį smurtą apibūdino vienas iš tiriamųjų).

Tyrimu taip pat buvo siekiama atskleisti, kuriose vietose pedagogai patiria mokinių smurtą. Daugiausiai respondentų (82%) teigia, kad paauglių psichologinį smurtą patiria klasėje, taip pat mokyklos koridoriuose (38%), mokyklos teritorijoje (29%). Psichologinis smurtas, kelių pedagogų (3%) teigimu, patiriamas net virtualioje erdvėje („el.dienyne“ ir „virtualioje erdvėje“). Interpretuojant jų atsakymus, galima teigti, kad pedagogai paauglių psichologinį smurtą patiria ne tik „el.dienyne“, bet ir kitoje virtualioje erdvėje, pvz., pokalbių su mokiniais, Facebook svetainėse, susirašinėjant su mokiniais elektroniniu paštu ir pan. Nurodydami paauglių fizinio smurto prieš pedagogus vietas, respondentai paminėjo tas pačias vietas mokykloje: mokyklos koridoriuose (18%), klasėje (17%), mokyklos teritorijoje (14%). Dalis tiriamųjų (9%) nurodė, kad pedagogai paauglių fizinį smurtą patiria „už mokyklos ribų, einant namo“.

Aptariant laiką (metą), kada pedagogai patiria mokinių smurtą, respondentai nurodė, kad paauglių smurtas pasireiškia: pamokų metu (taip teigia 42% pedagogų), pertraukų metu (20%), po pamokų (5%) ar net renginių, būrelių metu (3%).

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų nuomonę apie tai, kurie veiksniai gali turėti įtakos mokinių smurto prieš pedagogus atsiradimui.

Pirmiausiai tiriamieji buvo apklausiami apie mokinių individualias savybes, galinčias sąlygoti mokinių smurtą prieš pedagogus. Apklausti pedagogai išskyrė šias mokinių individualias savybes, galinčias sąlygoti smurtą prieš pedagogus: „nepagarba pedagogui“ (tokią moksleivių savybę nurodė 73% respondentų), „mokinių nemokėjimas kontroliuoti savo neigiamų emocijų, pykčio, agresijos“ (taip mano 66% apklaustų pedagogų), mokinių neigiama mokymosi motyvacija (49%), nemokėjimas priimtinais būdais, priemonėmis spręsti savo problemas (47%) bei „mokinių aukštas savęs vertinimas“ (42%). Šie tyrimo duomenys leidžia teigti, kad, daugelio pedagogų nuomone, paauglių kai kurios individualios savybės gali sąlygoti jų smurtą prieš pedagogus.

Tyrimu buvo siekiama nustatyti pedagogų nuomonę apie šeimos aplinkos veiksnius, galinčius sąlygoti mokinių smurtavimą prieš pedagogus. Daugumos (81%) respondentų nuomone, agresyvumas ir smurtas šeimoje, tėvų neigiamos nuostatos į pedagogą (74%), netinkamas vaikų auklėjimas šeimoje

(74%) ar tėvų nesirūpinimas vaikų asmenybės raida (61%) arba perdėtas rūpinimasis vaikų ugdymo(-si) pasiekimais (61%) – tai šeimos aplinkos veiksniai, galintys sąlygoti paauglių smurtinį elgesį prieš pedagogus. Apibendrinant tiriamųjų atsakymus, galima teigti, kad, daugumos respondentų nuomone, šeimos aplinkos kai kurie veiksniai taip pat gali sąlygoti paauglių smurtą prieš pedagogus mokykloje.

Tiriamieji nurodė, ne tik šeimos, bet taip pat ir mokinių bendraamžių aplinkos veiksniai, galinčius sąlygoti mokinių smurtą prieš pedagogus: bendraamžių neigiama nuostata į pedagogą (taip mano 62% respondentų), bendraamžių tarpusavio bendravimo kultūra, neatitinkanti visuomenės normų (57%), nesusiformavę bendraamžių socialiniai įgūdžiai (53%), bendraamžių skatinimas smurtauti (53%) bei bendraamžių abejingumas, kai vienas iš jų smurtauja prieš pedagogą (43%). Tokie tiriamųjų nurodyti veiksniai leidžia teigti, kad, daugumos respondentų nuomone, bendraamžių aplinkos kai kurie veiksniai taip pat gali sąlygoti paauglių smurtą prieš pedagogus mokykloje.

Tyrimu taip pat buvo siekiama nustatyti, ką pedagogai mano apie jų pačių individualias savybes, galinčias sąlygoti mokinių agresyvią elgseną prieš pedagogus. Respondentai išvardino ne vieną pedagogo individualią savybę, galinčią sąlygoti mokinių smurtą prieš pedagogus: pedagogo neigiamas nusistatymas mokinių atžvilgiu (tokią savybę nurodė 61% apklaustų pedagogų), pedagogo nemokėjimas suvaldyti streso (53%), nemokėjimas priimtinais būdais spręsti savo problemų (35%), mokinių problemų nepakankamas supratimas (33%) ar neobjektyvus mokinių pasiekimų vertinimas (33%). Kiek mažiau respondentų (26%) mano, kad paauglių smurtui prieš pedagogus įtakos gali turėti pedagogo nemokėjimas priimtinais būdais, priemonėmis spręsti mokinių problemų ar „pedagogo neigiama nuostata į pedagoginį darbą“ (23%) bei pedagogo per daug aukštas savęs vertinimas (17%). Tokia daugumos respondentų nuomonė patvirtina mintį, kad pačių pedagogų kai kurios individualios savybės taip pat gali sąlygoti paauglių smurtą prieš pedagogus mokykloje.

Tyrimu buvo siekiama nustatyti pedagogų nuomonę apie dar vieną veiksmų grupę – t.y. ugdymo įstaigos aplinkos veiksniai, galinčius sąlygoti mokinių smurtą prieš pedagogus. Respondentų manymu nepagarbūs pedagogų ir mokinių tarpusavio santykiai (58%), nepakankamai griežtos bausmės mokiniams už jų netinkamą, agresyvią elgseną (51%), nepakankamas mokinių agresyvaus elgesio kontroliavimas mokykloje (44%), administracijos nepakankamas dėmesys smurto prieš pedagogus problemai (39%), nekokybiškai vykdoma smurto prevencija mokykloje (27%) bei mokinių ir pedagogų nelygiateisiškumas (25%) – gali sąlygoti paauglių smurtą prieš pedagogus. Apibendrinant tiriamųjų atsakymus, galima teigti, kad, daugumos respondentų nuomone, ugdymo įstaigos aplinkos kai kurie veiksniai taip pat gali sąlygoti paauglių smurtą prieš pedagogus mokykloje.

Galiausiai tyrimu siekta atskleisti patirto paauglių smurto pasekmes pedagogams. Respondentų teigimu, gali būti tokios patirto smurto pasekmės pedagogams: nenoras eiti į darbą (tai nurodė 66% pedagogų), „baimė vesti pamoką, renginį mokiniams, kurių smurtą patyrė“ (43%), gali pakisti charakterio savybės (33%), atsirasti valgymo, miego, kitų sveikatos sutrikimų (27%), smurtą patyręs pedagogas, gali įvairiais būdais keršyti smurtautojams (18%), „vengti bendrauti su kolegomis“, „gali atsirasti nesutarimų su šeimos nariais“, „pedagogas gali psichologiškai užsigrūdinti (atbukti, tapti abejingu), nes nėra priemonių mokinių sudrausminimui“ (taip teigia po 5% tiriamųjų). Tik vienas respondentas mano, kad po patirto smurto pedagogui nebus jokių pasikeitimų. Apibendrinant tyrimo duomenis, galima teigti, kad, beveik visų tiriamųjų nuomone, pedagogų patirtas smurtas gali sukelti įvairaus pobūdžio neigiamas pasekmes: gali formuotis pedagogo neigiamos charakterio savybės, netinkamas požiūris į mokinius, savo darbą (profesiją), gali atsirasti sveikatos problemų (psichologinių, somatinių), gali pablogėti pedagogo santykiai su mokiniais (ypač smurtautojais), kolegomis, šeimos nariais.

Išvados

Daugumos apklaustų pedagogų teigimu, pedagogai yra patyrę paauglių smurtą mokykloje: daugiausiai psichologinį, mažiau – fizinį (seksualinis smurtas prieš pedagogus, tiriamųjų teigimu, jų darbovietėje nepasireiškė). Tiriamųjų teigimu, mokinių įvairių formų smurtą pedagogai patiria šiose mokyklos vietose: dažniausiai - klasėje, kiek mažiau – mokyklos koridoriuose, rečiau – mokyklos teritorijoje, itin retai - už mokyklos ribų.

Daugumos tiriamųjų nuomone, šie veiksniai gali sąlygoti mokinių smurtą prieš pedagogus: mokinių individualios savybės, šeimos aplinkos, mokinių bendraamžių aplinkos, pačių pedagogų individualios savybės, ugdymo įstaigos aplinkos veiksniai.

Daugumos tiriamųjų teigimu, pedagogų patirtas smurtas gali sukelti įvairaus pobūdžio neigiamas pasekmes: gali formuotis pedagogo neigiamos charakterio savybės, netinkamas požiūris į mokinius, savo darbą (profesiją), gali atsirasti sveikatos problemų (psichologinių, somatinių), gali pablogėti pedagogo santykiai su mokiniais (ypač smurtautojais), kolegomis, šeimos nariais.

Literatūra

1. Abromaitienė, L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: Technologija.
2. Bagdonas, A. (2004). *Mokyklos stresas ir mokyklos baimė: mokytojų nuomonių tyrimas* // Mokslo darbai. Pedagogika. Nr. 70. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, p. 26-31.
3. Bagdonas, A. (2006). *Mokyklos baimės raiška ir jos įveikimo edukaciniai veiksniai* // Mokslo darbai. Pedagogika. Nr. 84. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, p. 153–159.
4. Beleišienė, R., Barkauskienė, R. (2007). *Asocialaus elgesio ir saitų su mokykla sąsajos paauglystėje* // Mokslo darbai. Socialinis darbas. Nr. 6(2). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 124-133.
5. Bitinas, B. (2002). *Pedagginės diagnostikos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
6. Braslauskienė, R., Jonutytė, I. (2005) *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
7. Bulota, Š. (2008). *Šalies mokytojai bejęgiai apsiginti nuo mokinių smurto*. <http://valstietis.tv3.lt>. Žiūrėta 2014-04-05 per internetą: <<http://valstietis.tv3.lt/Pradzia/Naujienos/Lietuvoje/Salies-mokytojai-bejegiai-apsiginti-nuo-mokiniu-smurto>>.
8. Bulotaitė, L., Lepėškienė, V. (2006). *Mokytojų stresas ir jo įveikos strategijos* // Mokslo darbai. Pedagogika. Nr. 84. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 48–51.
9. Corner, C. (2013). *Preventing violence against teachers* // Monitor on Psychology. Vol 44, No. 10. Washington: American psychological association. Žiūrėta 2014-05-21 per internetą: <<https://www.apa.org/monitor/2013/11/ce-corner.aspx>>.
10. Drigotas, M. (2013). *Patyčios iš mokytojų vis dar tabu*. www.DELFI.lt. Žiūrėta 2014-04-05 per internetą: <<http://gyvenimas.delfi.lt/archive/article.php?id=61427081>>.
11. Galkienė, A. (2011). *Šiūlaikinio mokytojo vaizdinys: mokinių požiūris* // Mokslo darbai. Pedagogika. Nr. 101. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 82-90.
12. Grigutytė, N., Salialionė, I., Skučaitė, V., Karmazė, E. G. (2008). *Smurto mokyklose paplitimo, formų, priežasčių, prevencijos ir pagalbos priemonių tyrimas. Tyrimo ataskaita*. Vilnius: LR ŠMM, Viešoji įstaiga „Vaiko namas“. Žiūrėta 2014-09-09 per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/49_34cf4d99c811615b6cab3fc121b2fefc.pdf>.
13. Gudonis, V., Šeipūnaitė, E. (2008). *Pedagogų mokyklos baimė* // Mokslo darbai. Pedagogika. Nr. 92. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 14–23.
14. Gumuliauskienė, A. (1996). *Vaikų ir paauglių agresyvumo klausimu* // Acta Paedagogica Vilnensia. Nr. 3. Vilnius: VU leidykla, p. 131-136.
15. Gumuliauskienė, A., Juodaitytė, A., Malinauskienė, D. (2010). *Tyrimais grįstos smurto ir patyčių prevencijos galimybių paieškos* // Mokytojų ugdymas. Nr. 14(1). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 194-207. Žiūrėta 2014-09-09 per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2010~ISSN_1822-119X.N_14_1.PG_194-207/DS.002.0.01.ARTIC>.
16. Justickis, V. (2004). *Kriminologija. II dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
17. Karmaza, E., Grigutytė, N., Karmazė, E. G. (2007). *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
18. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
19. Lobienė, D. (2008) *Smurto tarp mokinių prevencinės veiklos modelis vidurinėje mokykloje*. Magistro darbas. Kaunas: VDU. Žiūrėta 2014-05-19 per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080902_155327-20086/DS.005.0.01.ETD>.
20. Malinauskienė, O., Žukauskienė, R. (2007). *Paauglių emocinių ir elgesio sunkumų sąsajos ir pokyčiai per trejus metus; amžiaus ir lyties ypatumai* // Mokslo darbai. Psichologija. Nr. 35. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 19-31.
21. *Pedagogai bejęgiai prieš mokyklose plintantį smurtą* (2014). Vilnius: Lietuvos švietimo profesinė sąjunga, Lietuvos švietimo įstaigų profesinė sąjunga, ELTA ir lrytas.lt inf. Žiūrėta 2014-04-09 per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvas-diena/aktualijos/pedagogai-bejegiai-pries-mokyklose-plintanti-smurta.htm>>.
22. Pivorienė, J., Jurkonytė, R. (2008). *Moksleivių smurtas prieš pedagogus mokyklose* // Mokslo darbai. Socialinis darbas. 7(2). Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, p. 76-82.
23. Povilaitis, R., Jasiulionė, J. S. (2007). *Patyčių vietos* // Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius: Paramos vaikams centras, Vaikų linija, p. 27.
24. Pruskus, V. (2009). *Smurtas prieš mokytojus bendrojo lavinimo mokykloje: atsiradimo priežastys, raiškos formos ir pasekmės* // Santalka. Filologija. Edukologija, T. 17, Nr. 4. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, p. 44-51. Žiūrėta 2013-03-22 per internetą: <<http://www.cpe.vgtu.lt/index.php/cpe/article/viewFile/1822-430X.2009.17.4.44-51/pdf>>.
25. Pruskus, V. (2012). *Smurto fenomenas mokykloje. Komunikacija, sklaida, prevencija*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.

26. Rupšienė, L., Rankelienė, I. (2006) *Mokytojų konfliktai ir jų valdymas: pedagogų požiūris* // Socialinis ugdymas. 1(12). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 61-76.
27. *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. (2008). Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
28. Spurytė, V. (2013). *Nepilnamečių smurtas prieš pedagogus peržengė visas ribas*. www.DELFI.lt. Žiūrėta 2014-04-05 per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/education/nepilnameciu-smurtas-pries-pedagogus-perzenge-visas-ribas.d?id=12415147>>.
29. *Teachers as Targets – Violence Against Teachers*. Žiūrėta 2013-05-22 per internetą: <<http://www.nssc1.org/violence-against-teachers.html>>.
30. *Understanding School Violence*. (2014). National Center for Injury Prevention and Control. Žiūrėta 2014-04-05 per internetą: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/School_Violence_Fact_Sheet-a.pdf>.
31. Vainalavičiūtė, I. (2011). Jaunieji recidyvistai – šiuolaikinė „demokratija“ ar auklėjimo stoka? <http://www.balsas.lt/>. Žiūrėta 2014-04-05 per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/543780/jaunieji-recidyvistai-siuolaikine-demokratija-ar-auklejimo-stoka>>.
32. Vaitekonienė, V. (2001). *Nepilnamečių kriminalinė justicija*. Vilnius: LR Vidaus reikalų ministerija.
33. Žukauskienė, R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

ADOLESCENTS' VIOLENCE AGAINST EDUCATORS IN A SCHOOL OF GENERAL EDUCATION

Summary

The problem of the research is that the authors of the investigation managed to find only a few studies that analysed adolescents' violence against teachers in Lithuanian schools. While analysing the scientific references on adolescents' violence against teachers, it has been observed that this phenomenon is being analyzed from different perspectives, so there is a lack of general information on the forms, locations, reasons of such violence as well as its consequences for educators.

The aim of the research is to investigate the peculiarities of adolescents' violence against teachers in a school of general education.

The objectives of the research are to study the forms of adolescents' violence against teachers; define the places of such violence against teachers; analyse the factors that predetermine the violence against teachers; and investigate the consequences of adolescents' violence against teachers for pedagogues.

The theoretical part provides analysis of scientific references about the reasons, forms, place and time of adolescents' violence against teachers and its consequences for pedagogues.

The methodology of the empirical investigation: the methods of questionnaire survey and statistical analysis of the data were used. The survey was conducted in 14 schools of general education of the city of Kaunas (7 comprehensive schools and 7 gymnasiums) in 2013-2014. The respondents included 77 pedagogues (14 social pedagogues, 2 special educators/speech therapists, and 61 teachers).

The main conclusions:

1. The majority of the respondents state that they have experienced adolescents' psychological violence at school. According to the respondents, they experience learners' violence of various forms mostly in the classroom; to a lesser extent, in the school corridors; and least often in the school grounds.

2. The majority of the respondents indicate that learners' violence against teachers may be preconditioned by the following factors: learners' personal features; learners' family environment; learners' peer environment; teachers' personal features; the environment of the education institution.

3. The majority of respondents maintain that the violence imposed on a teacher can cause a wide range of negative consequences: provoke formation of negative traits of character of the teacher; provoke formation of teachers' inappropriate approach to learners and their own performance (profession); lead to health problems (psychological, somatic); and cause deterioration of teachers' relations with learners (especially perpetrators), colleagues and family members.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Aušra Lukšaitė

Mokslo laipsnis ir vardas: Socialinės pedagogikos profesinis bakalauras

Darbo vieta ir pozicija: Kauno kolegijos Kėdainių Jonušo Radvilos studijų centras, absolventė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: Socialinė pedagogika, Prevencinis darbas ugdymo įstaigoje

Telefonas ir el. pašto adresas: +37062157047 ausraluk20@gmail.com

Autoriaus vardas, pavardė: Nerijus Leikus

Mokslo laipsnis ir vardas: Socialinių mokslų (edukologijos) magistras

Darbo vieta ir pozicija: Kauno kolegijos Kėdainių Jonušo Radvilos studijų centras, lektorius

Autoriaus mokslinių interesų sritys: Socialinio pedagogo profesinė etika, Socialinio ugdymo metodika, Prevencinis darbas ugdymo įstaigoje.

Telefonas ir el. pašto adresas: +37060691709 nerijus.leikus@gmail.com

A COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Aušra Lukšaitė

Science degree and name: Professional Bachelor in Social Pedagogy

Workplace and position: graduate of Kedainiai Jonas Radvila Study Center of Kauno kolegija / University of Applied Sciences

Author's research interests: Social pedagogy, preventive work in education institutions

Telephone and e-mail address: +37062157047 ausraluk20@gmail.com

Author name, surname: Nerijus Leikus

Science degree and name: Master in Social Sciences (Education Science)

Workplace and position: lecturer of the Department of Philology and Education Science at Kedainiai Jonas Radvila Study Center of Kauno kolegija / University of Applied Sciences

Author's research interests: professional ethics of teachers, methodology of social education, preventive work in education institution.

Telephone and e-mail address: +37060691709 nerijus.leikus@gmail.com

KŪRYBINIŲ METODŲ TAIKYMAS EKONOMIKOS DALYKO MOKYMOSI SĖKMEI: MOKYTOJŲ POŽIŪRIS

Ramunė Masaitytė

LSMU

Alicija Ramanauskaitė

ŠV. Ignaco Lojolos kolegija

Anotacija. Straipsnį sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje aptariami interaktyvūs mokymo(-si) metodai, taikytini mokantis ekonomikos ir verslo pagrindų vidurinio ugdymo dalykų. Antroje dalyje pateikiami kokybinio būsimųjų ekonomikos ir verslo mokytojų-studentų (respondentų), kurie 2010-2012 metais KTU socialinių mokslų fakultete, Ugdymo sistemų katedroje, baigė laipsnio nesuteikiančių studijų programą „Pedagogika“, baigiamųjų darbų tyrimo rezultatai. Tyrimo rezultatai parodė interaktyvių metodų panaudojimo aktualumą bei sudėtingumą.

Pagrindiniai žodžiai: interaktyvūs mokymo(-si) metodai, verslumas.

Įvadas

Moderni visuomenė bei vykstanti pastovi ekonominė kaita kelia vis daugiau naujų reikalavimų ugdymui, tuo pačiu, ir ekonomikos ir verslumo mokymui/si bendrojo ugdymo mokyklose.

Mokinių apklausos bei moksliniai tyrimai atskleidžia, kad mokiniams nepatinka tradiciškai vedamos pamokos, nes toks dėstymas vienodas ir nuobodus, mokytojai stengiasi mokiniams suteikti kuo daugiau informacijos, dažnai nesusijusios su realia mokinių aplinka.

Tyrimo aktualumas. Pripažįstant tradicinės mokyklos trūkumus, bet iš esmės neneigiant šios sistemos, būtina ieškoti geresnio mokymo organizavimo veiksnių bei išmokimą lemiančių sąlygų, labiau atitinkančių psichines ir fizines mokinių ypatybes bei galimybes. Būtina atsižvelgti į mokymo(-si) proceso ypatumus, mokymosi skirtumus, amžiaus ir individualius gebėjimus. E. Noiman, V.Laj, A.Bine (1998) ir kiti mokslininkai eksperimentiškai tyrė mokinių dėmesio, suvokimo, atminties ir mąstymo galimybes, akcentavo atskiras mokinių atminties ir mąstymo tipines savybes (optines, akustines, motorines), įvairius mąstymo ir suvokimo tipus. Nustatyta, jog toje pačioje klasėje susidaro tam tikros tipinės mokinių grupės pagal kurias reikia atitinkamai organizuoti ir patį mokymo(si) procesą. Išryškėja skirtingos mokinių amžiaus ir individualios veiklos, tempo, nuovargio ir kitokios savybės, į kurias reikia atsižvelgti, siekiant sėkmingai mokytis. Svarbiausia, kad mokiniai galėtų turėti individualių uždavinių, daugiau savarankiškumo, nes tai yra viena sėkmingo mokymo(-si) sąlygų.

Kita vertus, bendrojo ugdymo mokykloms moderni visuomenė jau kelia naujus reikalavimus. Vienas jų – ugdymo(-si) procese taikyti netradicines mokymo(-si) strategijas (Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, 2008). Mokymo(-si) strategijos yra reikšmingas pedagoginio darbo veiksnys, padedantis išmokyti pažinti, atlikti, bendrauti su kitais ir būti (http://www.smm.lt/svietimo_bukle/tyrimai.htm).

Naujojoje mokymo(-si) paradigmoje visų mokomųjų dalykų, tuo pačiu, ekonomikos ir verslo mokymo dalyko mokytojai, turi remtis mokinių patirtimi. Todėl pirmiausiai tikslinga atkreipti dėmesį į mokymąsi; skatinti mokinių įsivertinti savo veiklą; padėti jam įveikti iškilusias problemas; ieškoti geriausiai mokinių veikiančios aplinkos; mokytis lankstumo; optimizuoti mokymąsi ir bendravimą; skatinti nevengti klaidų, kurios moko tobulėti.

Dabartinė ekonomikos ir verslumo mokymo programa sudaro galimybę taikyti naujoviškas mokymo(-si) strategijas, kurios skatintų mokinių kūrybiškumą, savarankiškumą, loginį mąstymą, aktyvų dalyvavimą ekonomikos ir verslo pamokose. Interaktyvaus mokymo(-si) strategijos - aktyvus, naujas, lengvai pritaikomas veiklos veiksmų planas pamokoje, kuris užtikrina maksimalią mokinių veiklą, akcentuojant jų kūrybiškumą, savarankiškumą, iniciatyvumą bei verslumo skatinimą, siekiant veikloje užsibrėžtų tikslų.

Straipsnyje analizuojama **problema** – ekonomikos ir verslumo dalyko mokymo programos teikiamų prielaidų naudoti kūrybinius mokymo(-si) metodus ir jų taikymo bendrojo ugdymo mokyklų ugdymo praktikoje paritetas.

Tyrimo objektas – kūrybinių mokymo(-si) metodų panaudojimas mokant(-is) ekonomikos bei verslumo pagrindų bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo tikslas – interaktyvių mokymo(-si) metodų pagrindu išanalizuoti kūrybinių mokymo(-si) metodų panaudojimą ir jų galimybes mokant(-is) ekonomikos bei verslumo pagrindų bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti vidurinio ugdymo ekonomikos ir verslo dalyko bendrąsias ugdymo programas kūrybinių mokymo(-si) metodų ir interaktyvių mokymo(-si) strategijų taikymo prielaidų požiūriu.
2. Nustatyti kūrybinių metodų taikymo ekonomikos ir verslo dalyko mokymosi sėkmei praktines raiškas.

Metodai: mokslinės literatūros ir švietimo dokumentų aprašomoji analizė, kokybinis tyrimas - content analizė.

Vidurinio ugdymo ekonomikos ir verslo dalyko bendrosios ugdymo programos interaktyvių mokymo(-si) metodų taikymo prielaidų požiūriu

Šiuolaikiniame globaliame pasaulyje kiekvienam piliečiui reikalingos žinios, gebėjimai ir įgūdžiai, susiję su ekonominiais santykiais, kurie apima visas gyvenimo sritis bei etapus. Tai patvirtina ir ekonomikos, kaip mokomojo dalyko, įtraukimas į bendrojo ugdymo dalykų programas. Tai rodo, jog valstybė pripažįsta ekonominio mąstymo svarbą kaip priemonę, padedančią žmonėms orientotis šiuolaikiniame pasaulyje. Tuo tikslu buvo parengtos pagrindinio ir vidurinio ugdymo Bendrosios programos (2013, 2011), kuriose ekonomikos ugdymas priskirtas socialiniam ugdymui. Nurodoma, jog jis turi būti planuojamas kaip ir bet kuri veikla, t.y. turi būti apmąstoma, koreguojama, atsižvelgiant į ugdymo turinio sudėtinę dalį.

Ekonomikos mokymas yra vienas iš penkių vidurinio ugdymo socialinio ugdymo dalykų ir yra individualaus plano pasirenkamų dalykų sąrašas. Atliepian mokinių poreikius ir pasirinktą mokymo(-si) kryptį, mokiniai gali rinktis integruotą socialinių mokslų kursą, ekonomikos ir verslumo, teisės, filosofijos, psichologijos ar religijotyros programas. Programoje numatyta ir pateikta ekonomikos ir verslumo mokymo paskirtis, tikslas, uždaviniai, struktūra, mokinių pasiekimai, turinio apimtis ir vertinimas. Skiriamos ekonomikos ir verslumo programos turinio dalys (Vidurinio ugdymo bendrosios programos: socialinis ugdymas, 2011):

- orientavimasis rinkoje (apima nuostatas, gebėjimus ir žinias, padedančias mokiniams plėsti ir gilinti pradiniam ir pagrindiniam ugdyme įgytų ekonomikos ir verslumo sąvokų ir principų suvokimą);
- verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymas (aprašomi įmonės kūrimo, verslo organizavimo principai, verslo įmonių svarba žmogaus ir visuomenės gyvenime, akcentuojant planavimo svarbą bei verslumo ugdymosi galimybes);
- valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas (skirta asmeninių pajamų valdymo gebėjimams plėtoti, finansiniam įmonių raštingumui ir investavimo principų taikymo galimybių suvokimui ugdyti);
- dalyvavimas tarptautinėse rinkose.
- Mokomojo dalyko mokymosi sėkmę įtakoja keli faktoriai. Vienas jų yra mokytojas. Jis aprūpina mokomąją medžiagą ir priemonėmis, organizuoja mokinių darbą, parenka efektyviausius mokymo metodus, pažindamas mokinius pasiūlo jiems labiausiai tinkamus mokymo(-si) metodus.

E. Motiejūnienė (2006) teigia, jog planuodamas savo darbą, mokytojas pagalvoja, ko turės išmokyti, numato kokius gebėjimus ir nuostatas mokiniai turėtų išsiugdyti, apmąsto tikslus ir uždavinius, suplanuoja veiklą per pamoką – kokias skirs užduotis, kokių priemonių jam reikės, kur vyks pamokos. Be dalyko žinių, supratimo ir gebėjimų formavimo, kiekvienas mokytojas turi planuoti, kaip ugdyti mokinių bendruosius gebėjimus ir nuostatas.

Kaip rodo šiandieninė praktika, dažniausiai mokytojai naudoja tris tradicinius mokymo(-si) metodus: rašymą, aiškinimą ir klausinėjimą. Mokymo metodai, kurie skatintų mokinių kūrybiškumą, savarankiškumą, atsakingumą, ugdytų jų kritinį mąstymą yra naudojami retai ir tik nedaugelio mokytojų. Akivaizdu, kad mokytojai dar neišdrįsta savo pamokose taikyti netradicines mokymo(-si) strategijas ir pamokas padaryti naujas ir netikėtas. Kita prielaida, jog tradicinių mokymo(-si) metodų taikymas susijęs su tuo, kad ypač vyresnėse klasėse mokytojai ir mokiniai yra susikoncentravę į galutinį rezultatą – brandos egzaminus, mažiau laiko ir dėmesio skirdami naujiems mokymo(-si) būdams įvaldyti ir taikyti (Lietuvos mokytojų didaktinė kompetencija, 2006).

Netradiciniame mokyme(-si) vyrauja tarpdalykinės žinios, jau turima mokinio patirtis, gebėjimų ir kompetencijų ugdymas, mokinių savęs vertinimas. Mokymas(-is) orientuotas į mokinį, jo žinių, įgūdžių

ugdymą. Tai leidžia pažinti jo vidinį pasaulį, suteikia pasitikėjimo, lavina kūrybiškumą, atskleidžia mokinio gerasias savybes bei skatina mokinius bendrauti ir bendradarbiauti su mokytoju ir tarpusavyje. Pagrindinis dėmesys sutelkiamas į tai, ko mokinys turėtų išmokti, ugdymo tikslams, filosofijai, o mokymo(-si) procese akcentuojami atradimai, problemų sprendimas, individualizavimas, mokymas(-is) bendradarbiaujant, modernių technologijų panaudojimas (Ališauskas, 2002; Šiaučiukenienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006). Todėl, mokytojui, siekiančiam ugdyti mokinių bendruosius gebėjimus, kaip viena galimybių, gali būti *interaktyviojo mokymo(-si) strategijos*. Tai aktyvus, lengvai pritaikomas pamokos veiksmų planas, kuris yra orientuotas į mokinių bei atveria kelią jo savarankiškam kritiniam mąstymui. Pagrindinis tikslas - būtinybė išmokyti mokinius mokytis ir besimokant būti savarankiškais ir nepriklausomais. Pagrindinė interaktyviojo mokymo(-si) strategijų paskirtis – lavinti mokinių mąstymą. Taikydamas šias mokymo(-si) strategijas, kurios mokinius pratina mokantis aktyvuoti, susitelkti, tvarkyti, integruoti ir pritaikyti, mokytojas ugdo mokinių gebėjimą kryptingai mąstyti ir savarankiškai mokytis.

Interaktyviojo mokymo(-si) strategijas aprašė eilė užsienio bei Lietuvos edukologijos mokslininkų. 1 lentelėje pateikiamas įvairių autorių interaktyviojo mokymo(-si) strategijų apibūdinimas.

1 lentelė. Įvairių autorių interaktyviojo mokymo(-si) strategijų apibūdinimas

Autorius (-iai)	Interaktyviojo mokymo(-si) strategijos apibūdinimas	Interaktyviojo mokymo(-si) strategijos taikymas
J. Wiggins (1998)	Strategija akcentuoja mokinių kūrybą. Mokiniai ką nors patys sukūrę būna ne tik laimingi, bet ir jautrūs bei kritiškai klausytojai. Mokiniai atlikdami įvairias kūrybines užduotis, taiko jau turimas žinias.	Interaktyvi veikla gali būti taikoma ekonomikos pamokose, organizuojant netradicinį renginį (pvz., mokinių pagamintų darbėlių mugės ir pan.).
G.Mažeikis, A.Vaitkevičienė (2004)	Šios strategijos inkultūruoja, mokinio meninius pokyčius, socializuoja mokinio fantazijas, verčia jį nuolat dalyvauti žaidimuose, konkuruoti su kitais mokiniais, ugdytis atitinkamas nuostatas ir įgūdžius.	Pradinis ugdymas, socialiniai bei meno (muzikos, dailės) mokomieji dalykai
A. Bennet, C.R. Bennet, L.Stevahn (1994)	Strategija pristato savo požiūrį į mokymąsi bendradarbiaujant. Ypač akcentuojamas darbas grupėse, taikant įvairius aktyvius metodus (pvz., „sakyk ir klausyk“, „komandos – žaidimai – turnyrai“ ir pan.).	Pradinis ugdymas, socialiniai mokomieji dalykai, kalbos, technologijos
B. Badegruber (2000)	Strategija išsamiai analizuoja mokinių nenoro mokytis problemas, mokytojo darbo su mokiniais problemas ir t.t.	Mokinių ir mokytojų tarpusavio santykių gerinimas, mokytojo veiklos pamokoje tobulinimas, kad mokiniai būtų smalsūs ir darbingi.
D. Buehl (2004)	45 interaktyvaus mokymosi strategijos, kurias galima taikyti mokyklose. Skirstomos pagal: mokinių veiklą; pažintinius procesus; teksto struktūrą.	Pvz., „grafinis analoginis vaizdavimas“ (kai mokiniai geriau supranta naujas sąvokas, randa sąsajų su nauja medžiaga, išmoksta rašyti santraukas), kuris padeda mokiniams susieti naują informaciją su jau turimomis žinomomis sąvokomis; „Žns plus“ („žinau, noriu sužinoti, sužinojau“ - leidžia mokytojui nustatyti ką mokiniai jau žino, padeda tai susisteminti) kai, dirbant atsiskleidžiamos klaidingos dalyko ar temos sampratos, kurios koreguojamos mokantis; „mokymosi dienoraštis“ – tai būdas, mokantis fiksuoti mintis ir idėjas bei proga įsivertinti tai, ko išmokstama ir t.t.
C.Bonwell, N.Flemming (1998)	Mokymosi strategijos, kurios pagrįstos skirtingais mokinių mokymosi stiliais - gebėjimais priimti, išidėmėti ir išiminti informaciją keturiais kanalais: vizualiniu - regos; akustiniu (audio) – klausos; skaitymo, rašymo ir kinestetiniu – lytėjimo ir veiklos. VARK	Kai dominuojantis informacijos priėmimo būdas yra vizualinis, mėgsta informaciją pateiktą grafikais, schemomis, diagramomis ir pan. Akustinio mokymosi strategijos apibūdina informacijos priėmimą ir jos pateikimą susijusį su kalbėjimu ir klausymu. Skaitymo, rašymo strategijos šalininkai yra linkę gauti

		informaciją skaitydami ir rašydami. Kinestetinės strategijos šalininkai pirmenybę teikia praktiniam patyrimui.
--	--	--

Apibendrinant, galima teigti, kad interaktyviose mokymo(-si) strategijose:

- akcentuojamas mokinių savarankiško darbo planavimas, klausymas, skaitymas, konspektavimas ir savo darbo vertinimo gebėjimas;
- svarbus yra tarpusavio bendradarbiavimas, mąstymo vystymasis, įvairių sprendimo būdų ieškojimas, kūrybingumo lavinimas;
- įvairios strategijos padeda išmokyti mokinius diskutuoti, laisvai reikšti savo mintis, suaktyvinti mokinius pamokoje, t.y. ugdomas mokinio kūrybiškumas, veržlumas, praktiškumas, atsakingumas, iniciatyvumas.

Pasak D. Buehl (2004), mokytojams, taikantiems interaktyviojo mokymo(-si) strategijas:

1. Svarbiau yra tai, ko mokiniai mokosi, o ne kokia strategija taikoma. Nusprendus, ko norima išmokyti mokinius, galima pagalvoti, kaip organizuoti mokymą, pasirūpinti, kad mokymo strategija atitiktų mokymo tikslus;

2. Svarbu ne konkreti mokymo strategija, o mokinio mąstymas. Vien tai, kad bus laikomasi strategijos veiksmų, negarantuoja, jog mokiniai ims mąstyti taip, kad jų mokymasis taps prasmingas. Reikia būti budriems, kad mokiniai, užuot mąstę, neimtų tik „atlikti“;

3. Tai, kas daroma, turi būti pritaikyta mokinių reikmėms. Nors mokymo strategijos dažnai apibūdinamos kaip serijos pakopų, kurios „visos yra svarbios“, reikia žinoti, kokį mokinių mąstymą siekiama skatinti. Būtina lanksčiai derinti strategijas prie poreikių.

Kūrybinių metodų taikymo ekonomikos ir verslo dalyko mokymosi sėkmei praktinės raidos

Tradiciniame mokyme vyrauja formalios žinios, tradicinio ugdymo turinio dominavimas, mokymo aplinka taip pat orientuota į tradicinį mokymą. Mokytojas - pagrindinis mokymo vadovas, organizatorius, skatintojas. Pamokose vyrauja pasyvieji mokymo metodai: pasakojimas, demonstravimas, nurodymai, vadovavimas ir aiškinimas. Neskatinamas mokinio savarankiškumas, pamokose trūksta netikėtumo ar kūrybiškumo ugdymo. Akivaizdu, kad tokia mokyme svarbiausias yra žinių perdavimas bei tikslus jų atkartojimas. Svarbu ko bus mokoma, bet ne tai, ko mokiniai turėtų išmokti, kadangi veikla orientuota į mokytoją, jo darbo rezultata.

Šiuolaikinėje – mokymosi paradigmoje- vektorius kryptis nuo mokytojo orientuojama į mokinį, kuris tampa aktyviuoju mokymosi agentu. Jis, remdamasis savo unikalia patirtimi, anksčiau įgytomis žiniomis, formuojasi naujas sąvokas, prasmes. Mokytojas, kaip mokymosi patarėjas ir konsultantas, - padėjėjas, kuris savo žinias ir įgūdžius taiko mokiniui padėdamas įveikti problemas,- turėtų pasirinkti atitinkamas mokymo strategijas.

Siekiant išsiaiškinti, ar pedagoginėje praktikoje būsimieji mokytojai naudoja interaktyvius mokymo(-si) metodus, buvo atliktas *kokybinis tyrimas – content (turinio) analizė*. Buvo išanalizuoti septynių KTU laipsnio nesuteikiančios studijų programos “Pedagogika“ studentų – ekonomikos ir verslo mokytojų 2007-2012 metų baigiamieji darbai. Darbų autoriai - visos moterys, dirbančios vidurinio ugdymo mokyklose ir gimnazijose. Darbų analizėje autoriai koduoti skaičiais nuo 1 iki 7.

Darbuose buvo ieškoma teiginių, pagrindžiančių ekonomikos ir verslo mokytojų praktinę veiklą - jų taikomus mokymo(-si) metodus (2 lentelė). Gauti teiginiai yra pateikiami netaisyta kalba, siekiant išvengti informacijos iškraipymo.

2 lentelė. Respondentų taikomi mokymo(-si) metodai ekonomikos ir verslo pamokose

Kategorija	Respon- dentai	Patvirtinantis teiginiai
Mokymosi motyvacija	1; 2; 4; 7	„ <u>Paskaitos</u> metodas nėra labai efektyvus, nes mokiniai nedalyvaudami pamokoje, neišidėmi pateiktos medžiagos, o skaitydami savarankiškai daug ko nesupranta“ (p. 37). „Atsiskaitydami naudoju <u>tekstus</u> paruoštus Junior Achievement“ (p.38). „Apibendrinus pamokos temą, uždaviau moksleiviams dirbti <u>savarankiškai</u> “ (p.38). „Visa klasė žaidė žaidimą „JA“. „Metodai taikomi ekonomikos pamokose: <u>modeliavimas</u> (paskaita, minčių žemėlapis); <u>aktyvūs metodai</u> (minčių lietus, paskutinis žodis mano – skatina diskusijas, žaidimai, grupės diskusija); <u>apklausa</u> “ (p.39).

		„<u>Individualus (savarankiškas)</u> mokymas; grupės <u>diskusija</u>, <u>projektų</u> metodas, <u>darbas grupėse</u>, <u>minčių lietus</u>“ (p.36). „Teoriškai yra daug būdų skatinti mokinių mokymosi motyvaciją, tačiau praktiškai apsiribojama pamoka – <u>paskaita</u>, kai mokiniai tiesiog klauso, užsirašo, sprendžia uždavinius, <u>savarankiškai</u> atlieka užduotis“ (p.40). „Tyrimė dalyvavusios mokinės labiau domėjosi <u>darbo grupėse</u>, <u>diskusijos</u> metodais“ (p.41). „Metodus, kuriuos aš taikiau ekonomikos pamokose, galima suskirstyti į 3 grupes: <u>žodinius</u>, <u>vaizdinius</u>, <u>praktinius</u>“ (p.28). „<u>Žodiniai metodai – diskusija, aiškinimas, pasakojimas, darbas su vadovėliu, apgalvotas pokalbis</u>“ (p.28). „Labiausiai motyvaciją didina rengtos: <u>integruotos pamokos, darbas grupėse, praktinių ekonominių užduočių sprendimas, projektiniai darbai</u>. Mažiausiai skatino <u>referatų</u> pristatymas, <u>savarankiški darbai</u>“ (p.49). „Pamokose buvo stengiamasi naudoti <u>vaizdinės medžiagos</u>“ (p.15). „Naudojamos <u>IT, multiplikaciniai filmukai</u>“ (p.15). „Atlikus <u>apklausą</u> žodžiu ...“ (15). „Buvo naudojami tradiciniai mokymo metodai, t.y. <u>pasakojimas</u>“ (p.15). „Kai kurie klausė pasyvūs, nelabai noriai dalyvavo <u>diskusijose</u>“ (p.16).
Tarpdalykiniai ryšiai	3; 5; 6	„Didelę reikšmę ekonomikos pamokose turi <u>diskusijos</u>“ (p. 23). „Labai svarbus tiesioginio <u>aiškinimo</u> modelio ypatumas yra <u>pratybos</u>“ (p.24). „<u>Kartojimo pokalbis</u> taikomas kiekvienoje medžiagoje“ (p.25). „Mokinių <u>interviu, abipusis mokymas, darbas grupėse, demonstravimas, pratybos</u>“ (p.25). „Pasirinkau nesudėtingus klausimus – užduotis. Ši <u>testą</u> tiriamieji rašė 4 kartus“ (p.41). „Daugiausiai dėmesio skyriau tiriamųjų <u>darbui grupėse</u> arba poromis“ (p.46). „Paruošti ir kitiems <u>integruotas užduotis</u>“ (p.50). „<u>Pokalbiuose</u> su tiriamaisiais sužinojau jų požiūrį į mokomąjį dalyką“ (p.36). „Mokytojai pristačius temą, pateikia dalinę informaciją tik tam tikrus dalykus palikdama <u>savarankiškam</u> skaitymui pamokos metu“ (p.36). „Jie dirbo <u>grupėse</u>“ (p.36). „Kuo daugiau netradicinių metodų, tuo lengviau diferencijuoti mokymą“ (p.37). „Atliktas <u>projektas</u> patvirtino, kad mokiniams labai trūksta aktyvių mokymosi metodų“ (p.37). „<u>Projektinės veiklos</u> bei „<u>minčių lietus</u>“ metodai, taikant informacinį metodą“ (p.39).

Pagrindinės ekonomikos ir verslo mokytojų baigiamuosiuose darbuose išsikeltos problemos buvo mokinių mokymosi motyvacija (4 stud.) ir tarpdalykiniai ryšiai (3 stud.).

Baigiamųjų darbų tekstų analizė parodė, kad pedagogai naudoja:

- tradicinius, t.y. informacinius mokymo metodus (pasakojimas -1, pokalbis-3, paskaita-2, apklausa-1, aiškinimas-2, referatas-1);
- praktinius – operacinius (pratybos-2);
- kūrybinius mokymo metodus (testai -2, modeliavimas -1, rinkos žaidimai -1), nors, sprendžiant mokymosi motyvacijos problemas, jie dažnai nepasiteisina.

Pagal mokytojų įvardintus jų taikomus mokymo ir mokymosi metodus, iš interaktyvaus mokymo(-si) strategijų dažniausiai naudojo: A.Bennet; C.R.Bennet; L.Stevahn - mokymasis bendradarbiaujant; J. Wiggins – kūrybinės užduotys; E.Buehl - “ŽNS plius”-žinau, noriu sužinoti, sužinojau; VARK - (darbas grupėse – 5, projektai -3, diskusijos (individualios ir grupinės) -5, IT, filmukai -3). Šios strategijos pasiteisino.

Išvados

Interaktyvaus mokymo(-si) strategijose pabrėžiama tam tikra žaidimo forma pamokose ir ja sužadinamos idėjos ir vaizdiniai, kurie orientuoti į mokinio savęs pažinimą, savo vidinių gelmių pastebėjimą, iškaltos lavinimą, žinių spragų užpildymą bei mokymo(si), kaip natūralaus proceso, suvokimą.

Ekonomikos ir verslo mokytojų požiūriu, pamokose tikslinga naudoti įvairias interaktyvaus mokymo(-si) strategijas, nes mokymo(-si) procese akcentuojami atradimai, problemų sprendimai, individualizavimas, mokymasis bendradarbiaujant ir modernių IT panaudojimas.

Tai užtikrina mokinių mokymosi sėkmę.

Literatūra

1. Ališauskas, A. (2002). Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas. Šiauliai.
2. Badegruber, B. (2000) Atviras mokymasis. Kaunas.
3. Bennet, B., C.R. Bennet, Stevahn, L. (1994). Mokymasis bendradarbiaujant: kur jausmai ir protas susitinka. Vilnius. Garnelis.
4. Bonwell, C., Flemming, N. (1998). Active learning. Žiūrėta 2014, gruodžio 19 per internetą <<http://www.active-learning-site.com>>.
5. Buehl, D. (2004). Interaktyviojo mokymosi strategijos. Vilnius. Garnelis.
6. Kompetencijų ugdymas. Metodinė knyga mokytojui. (2006). Sud. E. Motiejūnienė. Žiūrėta 2014, gruodžio 17 per internetą <<http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/wp-content/uploads/2012/03/Finalinis-leidinio-variantas.pdf>>.
7. Lietuvos mokytojų *didaktinė kompetencija*. (2006). Žiūrėta 2014, gruodžio 17 per internetą <http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/Mokytoju_didaktine_kompetencija.pdf>.
8. Mažeikis G., Vaitkevičienė A. (2004). Interaktyvaus ugdymo daile teorinis modelis. *Mokslo darbai. Pedagogika*. 72. Tarptautinė mokslinė konferencija 2004-04-15. Meninio ir dvasinio ugdymo paralelės. Vilnius.
9. *Pagrindinio ir vidurinio ugdymo Bendrosios programos*. (2013, 2011). Žiūrėta 2014, gruodžio 28 per internetą <<http://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-vidurinis-ugdymas>>.
10. Šiaučiukėnienė, L., Visockienė, O., Talijūnienė, P. (2006). *Šiولaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas. Technologija.
11. Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. (2008). Žiūrėta 2015, sausio 8 per internetą <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/tyrimai.htm>.
12. *Vidurinio ugdymo bendrosios programos: socialinis ugdymas*. (2011). Žiūrėta 2014, gruodžio 28 per internetą <<http://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-vidurinis-ugdymas>>.
13. Wiggins, J. (1998). Painting a big soup: Teaching and learning in a second grade general music classroom. *Journal of Research in Music Education*, 46(2), 281-302.

APPLICATION OF CREATIVE METHODS FOR SUCCESS IN LEARNING OF ECONOMICS SUBJECT: THE APPROACH OF TEACHERS

Summary

The article analyzes the **problem** – the parity of premises provided by economics and entrepreneurship subject teaching to use creative teaching (learning) methods and their application in education practice of comprehensive schools. The article reviews the premises for applying strategies of interactive teaching (learning) and creative teaching (learning) methods of general education programme of economics and business subject in secondary education as well as determined practical expressions of creative methods application for success in learning of economics and business subject.

The article presents the results of the qualitative research of the final theses of future economics and business teachers-students (respondents), who in 2010-2012 graduated from the non-degree study programme 'Pedagogics' provided by the Department of Educational Systems, Faculty of Social Sciences, Kaunas University of Technology.

The main problems formulated in final works of economics and business teachers were learning motivation of pupils (4 students) and interdisciplinary relations (3 students).

The analysis of final theses texts showed that teachers used:

- traditional, i.e. informative teaching methods (narration -1, conversation-3, lecture-2, interview-1, interpretation-2, paper-1);
- practical – operational (practice -2);
- creative teaching methods (tests -2, modelling -1, market games -1); however, they often do not stand up in solving problems of learning motivation.

According to the teaching and learning methods the teachers mentioned that used them, they most often used some out of strategies of interactive teaching (learning): A. Bennet; C.R. Bennet; L. Stevahn – cooperative learning; J. Wiggins – creative assignments; E. Buehl – 'KWF plus' – *know, want to know, found out*; the learning strategies, which are based on different learning styles of pupils – skills to make, note and memorize information by means of four channels: visual – vision; acoustic (audio) – hearing; reading, writing and kinaesthetic – touch and activity

(group work – 5, projects -3, discussions (individual and group) -5, IT, movies -3). These strategies answered the purpose.

The article's conclusions are as follows:

1. Strategies of interactive teaching (learning) point out certain game form at lessons and it invokes ideas and images, which are oriented to towards pupil's self-cognition, sighting of own inner depth, eloquence training, filling knowledge gaps as well as understanding of teaching (learning) as natural process.

2. According to the teachers of economics and business, it is advisable to use different strategies of interactive teaching (learning) at lessons as discoveries, solutions of problems, individualization, cooperative learning and application of modern IT are emphasized in teaching (learning) process. This ensures success of pupils' learning.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Alicija Ramanauskaitė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų (edukologijos) daktarė

Darbo vieta ir pozicija: Šv. Ignaco Lojolos kolegija, studijų skyriaus vedėja

Autoriaus mokslinių interesų sritys: Studijų organizavimo metodika, profesinio rengimo perimamumas, dalykų integravimas

Telefonas ir el. pašto adresas: 868746869; e-mail: alicia.ramanauskaite@ilk.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Ramunė Masaitytė

Mokslo laipsnis ir vardas: Edukologijos magistras

Darbo vieta ir pozicija: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, Studijų skyrius vyresn. specialistė studijų apskaitai

Autoriaus mokslinių interesų sritys: profesinis rengimas; tęstinis ugdymas(is); pedagogų rengimas

Telefonas ir el. pašto adresas: 868838724, ramune.masaityte@ismuni.lt

VIRTUALIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMAS STUDIJŲ PROCESSE

Regina Misevičienė, Danutė Ambrazienė, Česlovas Christauskas

Kauno technologijos universitetas

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas debesų kompiuterijos paslaugų panaudojimas studijų procese. Apžvelgiamos debesų kompiuterijos paslaugos ir jų tipai. Aprašomas atliktas tyrimas, siekiant išaiškinti virtualaus darbalaukio paslaugos diegimo sąnaudas. Be to, jos palyginamos su įprastiniu informacinių technologijų diegimu kompiuterių klasėse. Taip pat šiame straipsnyje analizuojami virtualaus darbalaukio panaudojimo Kauno technologijos universitete aspektai.

Pagrindiniai žodžiai: debesų kompiuterija, studijos, virtualaus darbalaukio infrastruktūra

Įvadas

Šiuolaikinėse studijose aukštesnę mokymo kokybę užtikrina studijų priemonės, grindžiamos mobiliomis informacinėmis technologijomis (IT) (Budnikas ir Miseviciene, 2010; Lieponienė, 2013; Gulbinienė ir Tautvydienė, 2013; Tuncay, 2010; Lin ir kt., 2014). Kai kurie specialistai (Lieponienė, 2013) pažymi, kad silpna ir nepakankamai išvystyta mokymosi informacinių technologijų infrastruktūra gali daryti neigiamą įtaką studentų mokymosi rezultatams. Todėl siekiant efektyvinti studentų bei dėstytojų veiklą (mobilumas, pasiekiamumas iš bet kur ir bet kada), vis daugiau IT paslaugų, perkeliama į internetinę erdvę. Tokių veiksmų pagrindinis privalumas - tai duomenų ir programų pasiekiamumas iš bet kurios vietos, naudojant interneto ryšį. Svarbiausios technologijos leidžiančios teikti tokio tipo paslaugas - virtualizacija ir naujausia jos šaka - debesų kompiuterija (Bukelis, 2012).

Vis daugiau debesų kompiuterijos paslaugų siūloma mokymo įstaigoms. Sparčiai besivystanti debesų kompiuterija leidžia ne tik sumažinti informacinių technologijų diegimo ir atnaujinimo išlaidas, bet ir kuria efektyvesnius studijų metodus bei naujas bendradarbiavimo galimybes (Lieponienė, 2013; Gulbinienė ir Tautvydienė, 2013).

Plėtojant mokymosi technologijų infrastruktūrą, turėtų būti įvertinamos ne tik reikalingos išlaidos programinei ir techninei įrangai įsigyti, bet ir sąnaudos, susijusios su sistemos, priežiūra, tobulinimu ir plėtra (Ancius, 2011).

Kokios konkrečiai programinės ir techninės įrangos reikia šiandien studijų procesui gerinti, kokios reikės netolimoje ateityje po pusmečio ar po metų, gali padėti atsakyti naujausių informacinių technologijų analizė ir infrastruktūros sąnaudų tyrimas.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti virtualaus darbalaukio panaudojimo galimybes studijų procese.

Tyrimo uždaviniai:

- Apžvelgti informacinių technologijų infrastruktūrą, debesų kompiuterijos tipus ir jų paskirtį;
- Įvertinti virtualaus darbalaukio diegimo sąnaudas studijų procese;
- Išanalizuoti virtualaus darbalaukio paslaugas Kauno technologijos universitete.

Tyrimo objektas –virtualaus darbalaukio diegimo sąnaudos.

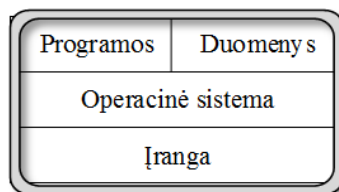
Tyrimo atlikimo metodai ir priemonės: informacinių technologijų infrastruktūros ir debesų kompiuterijos paslaugų mokslinės literatūros analizė, virtualaus darbalaukio paslaugos išlaidų tyrimas ir tyrimo duomenų lyginamoji analizė.

Straipsnio struktūra. Pirmame skyriuje apžvelgiamos debesų kompiuterijos paslaugos ir jų tipai. Antroje dalyje aprašomas atliekamas tyrimas siekiant išaiškinti virtualaus darbalaukio paslaugos diegimo sąnaudas. Be to, jos palyginamos su įprastinėmis informacinių technologijų diegimo kompiuterių klasėse išlaidomis. Trečiame skyriuje analizuojamas virtualaus darbalaukio panaudojimas Kauno technologijos universitete

Informacinių technologijų infrastruktūros analizė

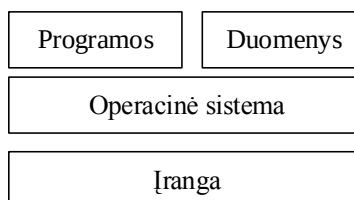
Dar daug informacinių technologijų vartotojų studijų procese naudoja lokalius personalinius kompiuterius, nors jaunoji karta daugiau renkasi mobilius išmaniuosius įrenginius. Kasdien didėja ir IT vartotojų poreikiai. Nepriklausomai nuo to, koki įrenginį jie naudoja (personalinį kompiuterį ar išmanųjį telefoną) pageidaujama turėti visas reikalingas priemones - programas ir duomenis, kad jie būtų pasiekiami visus metus bei ištisą parą. Tokias galimybes gali pasiūlyti tik modernus kompiuteris. Kokia šiuolaikinio kompiuterio architektūra? Kokie skirtumai tarp tradicinio ir modernaus kompiuterio sąvokų.

Tradicioninis personalinis kompiuteris (TPK). TPK kompiuteryje techninė ir programinė įranga, operacinė sistema ir duomenys yra griežtai tarpusavyje susieti (1 pav.). Atliekant skaičiavimus su TPK tame pačiame kompiuteryje vykdoma programa ir saugomi jos sukurti dokumentai. Todėl tokio kompiuterio gedimas ar jo praradimas gali smarkiai apriboti vartotojo galimybes (pvz.: studentas pameta savo nešiojamąjį kompiuterį, o su juo ir visus savo duomenis). Be to, sugedus kompiuteriui, operacinės sistemos, programų ar vartotojo duomenų atstatymas gali užtrukti iki kelių dienų. Dar vienas aspektas - vartotojas savo duomenis ir programas gali pasiekti tik būdamas prie savo TPK (Ancius, 2011).

1 pav. Tradicinio personalinio kompiuterio struktūra

Modernus personalinis kompiuteris MPK. Jame programos ir duomenys saugomi serveriuose, kurie pasiekiami per internetą. Jo struktūra pateikta (2 pav.). Taip išvengiama visų tradiciniam kompiuteriui būdingų blogybių. Atskyrus komponentes, operacinė sistema, programos ir duomenys iškeliami į duomenų centrą, kur užtikrinamas jų saugumas. Vartotojui belieka tik informacijos įvedimo ir atvaizdavimo įranga (klaviatūra, pelė, monitorius) (Bukelis, 2012; Brilingaitė ir Kybartas, 2011). Todėl, IT pasaulyje tradicinio personalinio kompiuterio struktūra vis dažniau keičiama paslaugų teikimu per internetą infrastruktūra.

2 pav. Modernaus personalinio kompiuterio struktūra

Tokie informacinių technologijų lyderiai kaip Google bei Microsoft ir kt. siūlo nemažai naudingų programinės įrangos paslaugų, teikiamų per internetą (Gulbinienė ir Tautvydienė, 2013; Gonzalez-Martínez ir kt., 2015). Pavyzdžiui, Google korporacijos paslauga Google Docs, kuri jau teikiama ne pirmi metai. Tai - nemokamas biuro programų rinkinys, kurį sudaro tekstų tvarkyklė, pateikčių rengimo priemonė, skaičiuoklių kūrimo įrankis bei apklausų kūrimo programa. Norint naudotis šiomis programomis, užtenka užsiregistruoti Gmail elektroninio pašto sistemoje. Darbas su biuro programų rinkiniu vyksta internetinės naršyklės pagalba. Visi vartotojo dokumentai saugomi Google paskyroje ir gali būti pasiekiami bet kuriuo metu iš bet kurios vietos su įrenginiu, kuris turi internetinį ryšį (Misevičienė ir Budnikas, 2011; Bukelis, 2012).

Kitas pavyzdys. Microsoft 2011 m. pristatė savo naują paslaugą - Office 365. Tai – tai komercinė biuro programų rinkinio internetinė alternatyva. Jos sprendimai apjungia individualias programas, elektroninio ir balso pašto paslaugas, portalus, ekstranetus ir intranetus, greitųjų žinučių paslaugą, virtualius susitikimus, vartotojų būsenos identifikavimą, balso ir vaizdo konferencijas, taip pat interneto konferencijas. Office 365 suteikia galimybę, dirbti ir bendrauti nepriklausomai nuo buvimo vietos, ar naudojamų išmaniųjų įrenginių. Visos programos, elektroninis paštas, bendrinami dokumentai, kalendoriai ir kontaktai vartotojams pasiekiami per interneto naršyklę, asmeninius kompiuterius ar išmaniuosius telefonus (Bukelis, 2012; Misevičienė ir kt., 2013).

Aukščiau paminėtos IT paslaugos siejamos su debesų kompiuterijos technologijomis. Akcentuotina, kad šios technologijos leidžia naudotis ir įprastomis paslaugomis, kurios vykdomos lokaliame kompiuteryje, t.y. pašto, dokumentų rengimo ar kitos programų kūrimo priemonės. Vartotojas prie teikiamų paslaugų jungiasi tiesiogiai per naršyklę, o moka tik už tai, kiek tomis paslaugomis naudojasi. Nacionalinis standartų ir technologijų institutas (Mell ir Grance, 2011) oficialiai skelbia, kad “debesų kompiuterija yra modelis, kuris leidžia: visur, patogiai, pagal poreikį per tinklo prieigą naudotis bendrais kompiuteriniais ištekliais (pavyzdžiui, kompiuteriniais tinklais, serveriais, duomenų saugyklomis, taikomosiomis programomis ir programinės įrangos servais), šiuos išteklius valdant su minimaliu paslaugų tiekėjo įsikišimu“. Esmė – nuosavų IT infrastruktūros komponentų atsisakymas, o

paslaugas įsigyjant iš išorės, pagal poreikius (Gonzalez-Martínez ir kt., 2015). Privalumas: debesų kompiuterija – atskiria paslaugų naudotoją nuo rūpinimosi pačiomis informacinėmis technologijomis.

Šiuo metu debesų kompiuterijos paslaugų apimtis nuolat plečiasi, tačiau dažniau skiriamos trys pagrindinės:

1. SaaS (angl. *Software as a Service*) - programinė įranga kaip paslauga. Tai debesų kompiuterijos paslaugos tipas, kai vartotojų naudojamos programinės įrangos tiekėjas suteikia licenciją ar pačią programą kai vartotojui jos prireikia.

2. IaaS (angl. *Infrastructure as a Service*) - infrastruktūra, kaip paslauga. Ji leidžia vartotojams naudotis serverių, duomenų saugyklų ištekliais bei tinklo įranga pagal poreikį.

3. PaaS (angl. *Platform as a Service*) - platforma, kaip paslauga suteikia galimybę pagal poreikį pasinaudoti specialia platforma, kurios reikalauja programinė įranga.

Be minėtų pagrindinių paslaugų dar naudojami ir labiau specializuoti debesų kompiuterijos paslaugų tipai (Bukelis, 2012, Brilingaitė ir Kybartas, 2011):

- BaaS (angl. *Backup as a Service*) - tai pasiekama internetu atsarginių kopijų ir duomenų saugojimo paslauga, kuri suteikia galimybę saugoti svarbiausius duomenis tiekėjo talpykloje.
- CaaS (angl. *Communication as a Service*) - ši paslauga apjungia elektroninio pašto, telefonijos, fakso bei konferencinės įrangos paslaugas.
- DaaS (angl. *Database as a Service*) - nutolusių duomenų bazių paslauga (dažnai šiuo trumpiniu dar vadinama ir darbalaukio paslauga (angl. *Desktop as a Service*)).
- HaaS (angl. *Hardware as a Service*) - priylgsta IaaS paslaugai, tačiau labiau orientuota į aparatinės įrangos infrastruktūros.

Vienas svarbiausių privalumų yra tai, kad debesų kompiuterijos ištekliai gali būti naudojami ne tik iš bet kurio, prijungto prie interneto kompiuterio, bet ir iš bet kokio išmanaus telefono ar kito įrenginio (su sąlyga, kad jis turi interneto ryšį), ir nesvarbu, ar naudojames stacionariu, ar nešiojamu kompiuteriu, planšete ar išmaniuoju telefonu, e. knygų skaitytuve, ar bet koku kitos rūšies internetinės prieigos prietaisu (Šutienė, 2015).

Virtualių darbo vietų infrastruktūros sąnaudų tyrimo rezultatai

Nors apie debesų kompiuterijos paslaugas mokslinėje spaudoje yra nemažai publikacijų, tačiau jose nepateikiami vartotojams įvertinimai kiek tokios paslaugos gali kainuoti pasirenkant atitinkamus sprendimus. Šiame straipsnyje išsamiau aptariamos virtualaus darbalaukio (tai debesų kompiuterijos SaaS paslaugos populiarėjantis tipas) diegimo sąnaudos, kurios įvertinamos pagal straipsnyje (Ancius, 2011) pateiktą skaičiuoklę.

Virtualaus darbalaukio infrastruktūra (VDI) - tai darbo su kompiuteriu pobūdis, kai skaičiavimo ir duomenų kaupimo resursai iškeliami į duomenų centrą, vartotojui paliekant tik informacijos išsiuntimui, gavimui bei atvaizdavimui reikalingus įrankius (monitorius, klaviatūra, pelė, plonas klientas). Virtualizacijos pagalba vartotojo darbinė aplinka (OS, aplikacijos, duomenys) izoliuojama nuo įrangos, palengvinant kompiuterizuotų darbo vietų administravimą, užtikrinant vartotojo mobilumo poreikius bei taupant operacinius kaštus.

Vartotojo aspektu VDI atrodo kaip įprasta darbo vieta, tik su papildomomis funkcijomis. Įjungdamas kompiuterį ir suveddamas savo prisijungimo duomenis, vartotojas automatiškai prijungiamas prie savo virtualios darbo vietos, kuri niekuo nesiskiria nuo jo įprastos aplinkos. Jis prisijungimui prie virtualios aplinkos gali naudoti darbinį kompiuterį, išmanųjį telefoną, namų kompiuterį, ar kitą įrenginį.

Virtualaus darbalaukio infrastruktūros nauda (Ancius, 2011):

1. Mažesni kaštai. VDI leidžia taupyti operacines išlaidas, nes atpinga sistemos priežiūra, o skirtingu laiku studijuojantieji gali naudotis ta pačia įranga.

2. Duomenų praradimo prevencija. Naudojant VDI vartotojų duomenys yra laikomi duomenų centre, apsaugant nuo jų praradimo. Be to, naudojami duomenų saugumo įrankiai užtikrina greitą duomenų atstatymą.

3. Virtualios darbo vietos pasiekiamumas. Darbo vietą galima pasiekti bet kada ir iš bet kur naudojant įvairius įrenginius.

Siekiant išaiškinti ar tikslinga studijoms naudoti minėtą virtualių darbo vietų paslaugą, lyginant su tradicinėmis kompiuterių klasėmis, buvo atlikta virtualaus darbalaukio infrastruktūros kaštų analizė pagal (Ancius, 2011) skaičiuoklę.

Vertinant išlaidas buvo atsižvelgta į:

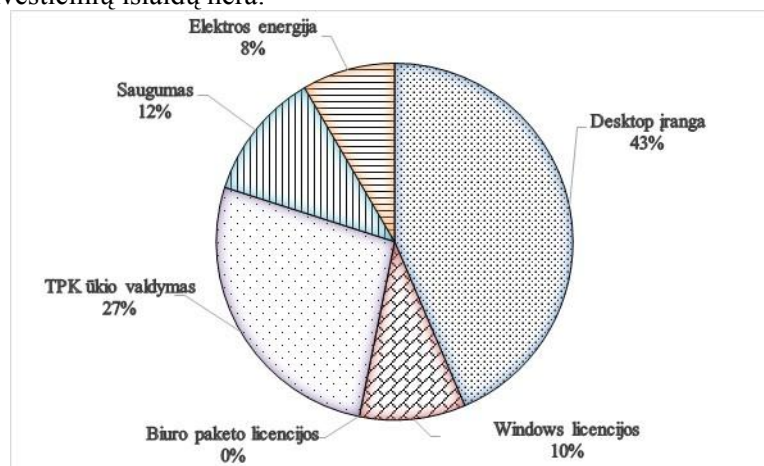
1. Kompiuterių klasėse naudojamą personalinių kompiuterių kiekį;
2. Kokią dalį sudaro nešiojami kompiuteriai nuo visų kompiuterių?

3. Koks metinis personalinių kompiuterių plėtros pokytis?
4. Stalinio personalinio kompiuterio (su monitoriumi) kainą;
5. Nešiojamo personalinio kompiuterio kainą;
6. Operacinės sistemos licencijos kainą (per jos keitimosi ciklą);
7. Biuro paketo licencijos kainą;
8. Numatomą e-pašto kainą (darbo vietai per mėnesį);
9. Ar personalinio kompiuterio įranga perkama lizingu?
10. Įvertinama ar atsižvelgti į investicinio kapitalo kainą?
11. Ar kompiuterių ūkį administruoja studijų institucijos IT administratorius, ar IT aptarnaujanti įmonė;
12. IT administratorių skaičius;
13. IT administratoriaus darbo užmokestis;
14. Vienos darbo vietos priežiūros kainą;
15. Personalinių kompiuterių ir operacinės sistemos keitimo ciklą (metais);
16. Virtualios darbo vietos nuomos kainą.

VDI sąnaudų paskaičiavimui ir palyginimui su tradicinio personalinio kompiuterio darbo vieta, buvo remtasi tokia formule (Ancius, 2011):

$$\text{Bendrosios išlaidos} = \text{investicinės išlaidos} + \text{operacinės išlaidos} + \text{netiesioginės išlaidos}$$

Investicinės išlaidos – tai lėšos įrangos ir programų įsigijimui. Operacinės išlaidos sudaro – IT administratorių ar prieglobos paslaugas teikiančios organizacijos išlaidos, sąnaudos elektros energijai, duomenų saugumui užtikrinti, duomenims atstatyti po gedimų ir kt. Netiesiogines išlaidas sudaro darbuotojų prastovos dėl neveikiančių kompiuterių, darbo vietos įrengimo vėlavimas ir pan. TPK darbo vietos atveju investicines išlaidas sudaro lėšos kompiuteriams, operacinei sistemai ar biuro įrangai įsigyti. Operacinės išlaidas sudaro kompiuterių ūkio valdymo, saugumo užtikrinimo ir elektros energijos sąnaudos (3 pav.). VDI atveju operacinės išlaidos sudaro: VDI darbo vietos nuomos kainą ir elektros išlaidas. Šiuo atveju investicinių išlaidų nėra.

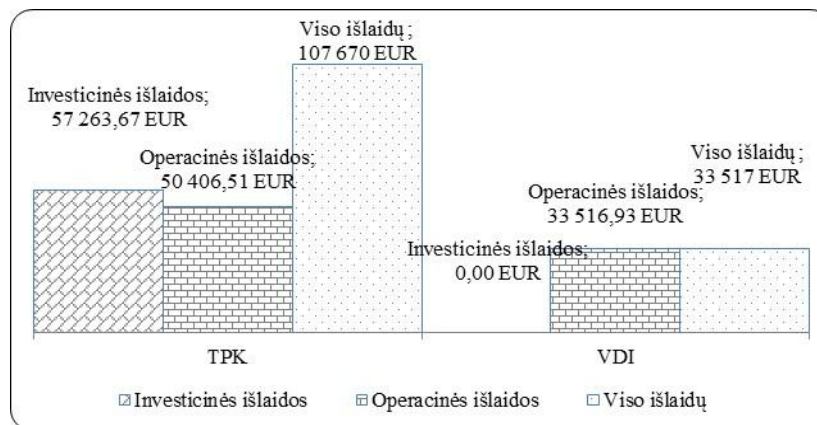

3 pav. Išlaidos TPK darbo vietos atveju

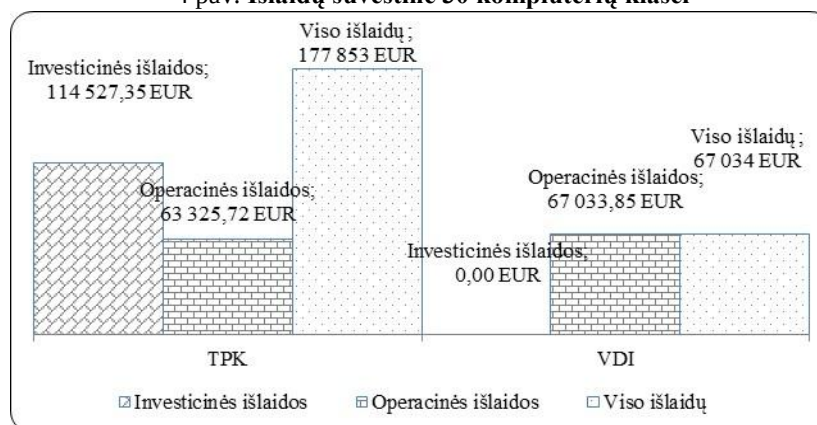
Skaiciavimo variantai. Pateikiamas pavydinis skaičiavimo variantas. Tarkime, kad mokymo įstaigoje yra 30 TPK darbo vietų. Kompiuteriai keičiami kas 4 metus. Metinis personalinių kompiuterių plėtros pokytis yra +5%. Mokymo įstaigos kompiuterius prižiūri vietinis IT administratorius. Kompiuteriuose įdiegta Windows 7 operacinė sistema ir nemokamas biuro programų paketas.

Pasirenkant VDI variantą, virtualiose darbo vietose būtų taip pat įdiegta Windows 7 operacinė sistema ir nemokamas biuro programų paketas. Virtualios darbo vietos paslauga kainuotų apie 15 EUR/mėn. (paslaugos kaina paimta tik orientacinė).

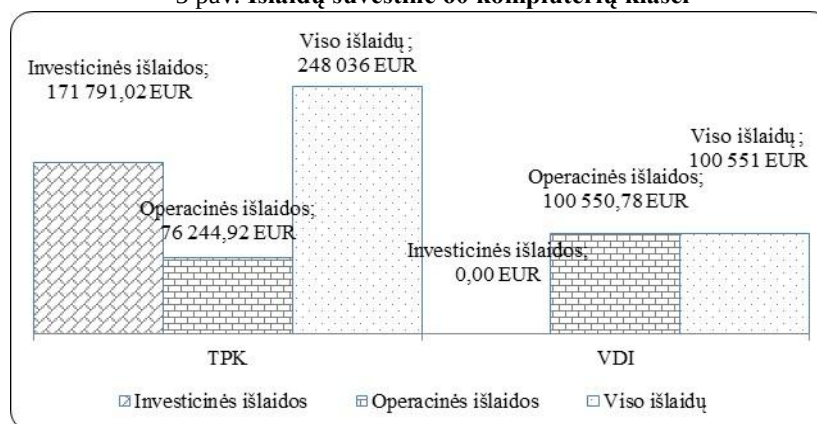
Tokie pat skaičiavimai atlikti ir esant dviem (60 kompiuterių) ir trimis (90 kompiuterių) kompiuterių klasėms (žr. 4 - 6 pav.).

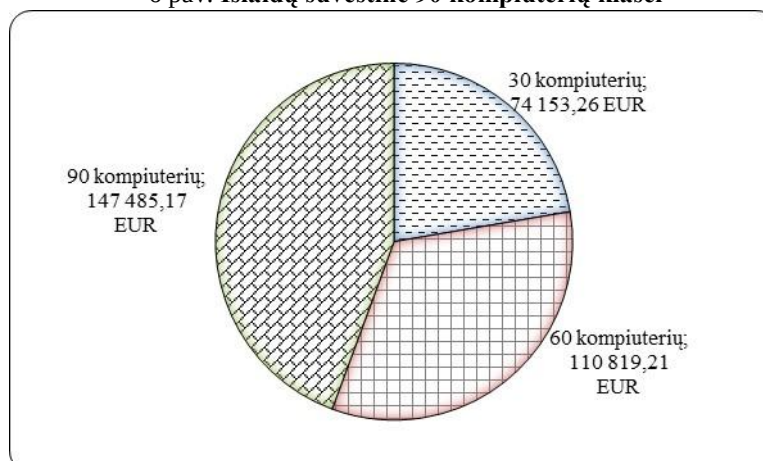
4 pav. Išlaidų suvestinė 30 kompiuterių klasei

5 pav. Išlaidų suvestinė 60 kompiuterių klasei

6 pav. Išlaidų suvestinė 90 kompiuterių klasei

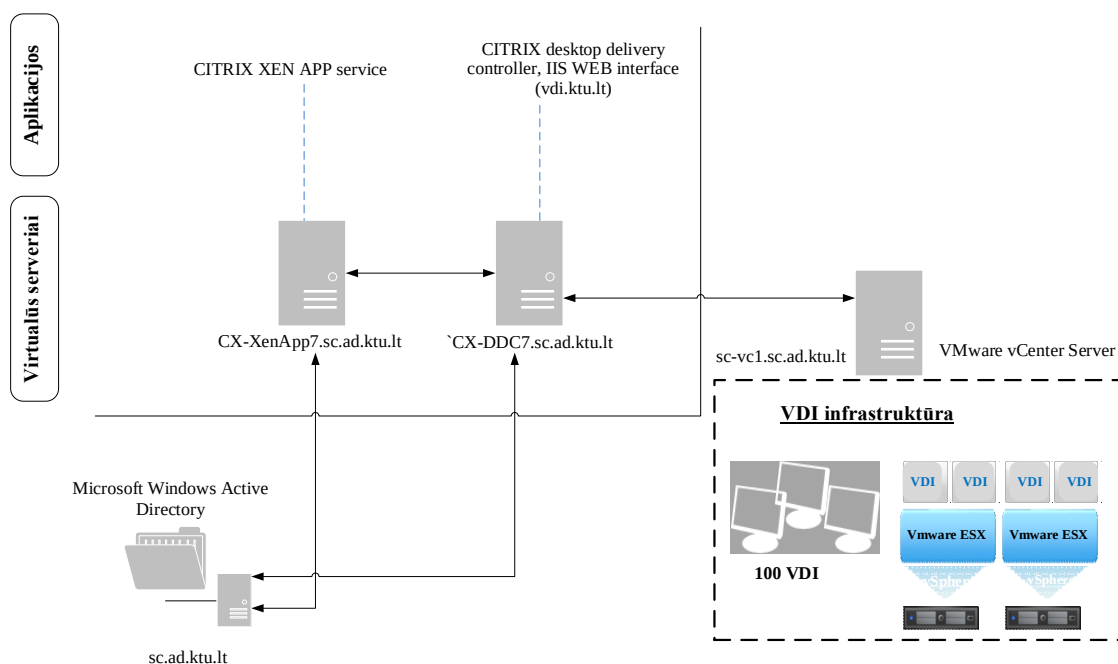

7 pav. Sutaupomų išlaidų per 5 metus, esant 30, 60 ir 90 kompiuterių klasėms

Palyginus išlaidas apskaičiuota, kiek galima sutaupyti virtualaus darbalaukio nuomos atveju. Pastebėta, kad didžiausia išlaidų ekonomija gaunama penkerių metų laikotarpyje mokymo procesui naudojant 90 kompiuterių klasės virtualaus darbalaukio nuomos variantą (7 pav.). Tokia virtualaus darbalaukio paslauga leidžia sutaupyti apie 40 procentų sąnaudų.

Kauno technologijos universiteto virtualių darbalaukių infrastruktūra

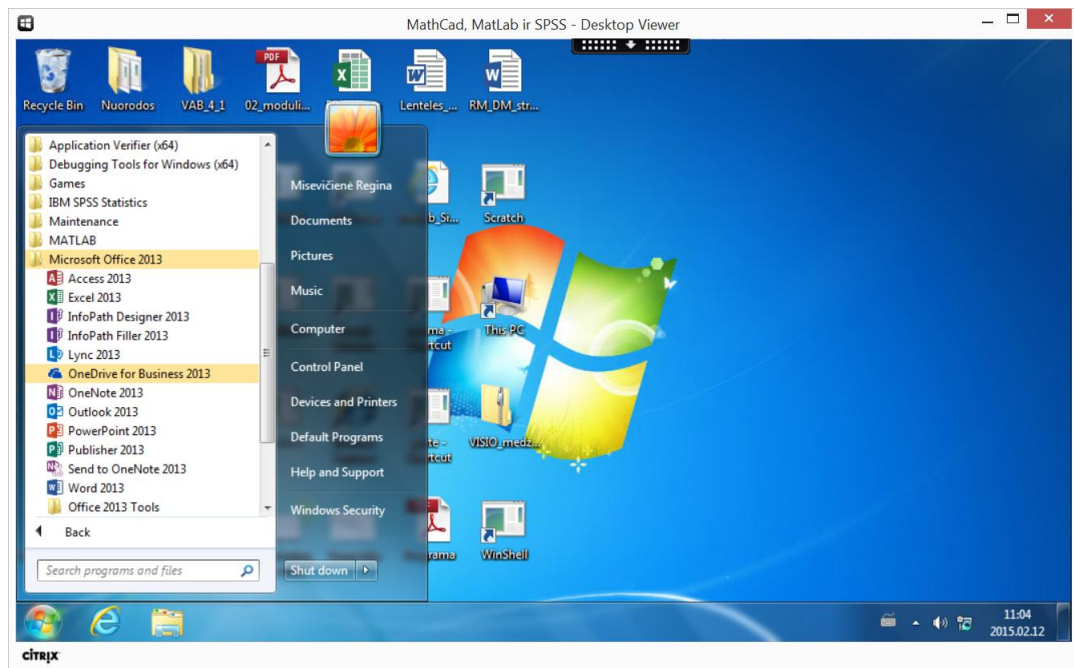
Kauno technologijos universitete sukurta VDI mokymo procesams. VDI paslauga teikiama naudojant visame pasaulyje populiarią VMware virtualizacijos platformą. Ji sudaro galimybę viename serveryje kurti atskiras ir tarpusavyje nepriklausomas virtualias mašinas, turinčias atskiras operacines sistemas ir programas bei galinčias nepriklausomai veikti tuo pačiu metu. VDI sprendimo realizacijai naudojama Citrix XenDesktop ir XenApp programinė įranga. Naudojama Citrix 7.6 versija, kurioje XenDesktop ir XenApp rolės buvo apjungtos į vieną. Tai palengvina sistemos valdymą. VDI sprendimo architektūros schema pateikta 8 paveiksle. Darbalaukių ir aplikacijų valdiklis Citrix Xen Desktop ir svetainė vdi.ktu.lt yra įdiegti viename serveryje. Virtualioms aplikacijoms naudojamas atskiras aplikacijų serveris.

8 pav. KTU virtualaus darbalaukio infrastruktūra

KTU 2015 metų pradžioje veikė 100 virtualių darbalaukių su Windows 7 operacine sistema ir dinaminiais diskais. IT vartotojams (studentams ir dėstytojams) teikiamas Microsoft Office 2013 paketas ir MathCad, MatLab ir SPSS virtualūs darbalaukiai (9 pav.). Virtualūs darbalaukiai su konkrečiomis taikomosiomis programomis kiekvienam studijų semestru kinta ir paruošiami pagal paraiškas studijų procesui organizuoti kompiuterių klasėse.

Virtualių darbalaukių infrastruktūra suteikia galimybę universiteto studentams ir darbuotojams per nuotolinę prieigą naudotis virtualiais darbalaukiais ir taikomosiomis programomis tiek dirbant universitete, tiek savarankiško darbo metu namuose. Pavyzdžiui, KTU taikomosios matematikos studentai (Štutienė, 2015), studijuodami duomenų analizės kursą, naudojami Matlab, Mathcad, Maple, SAS, SPSS programine įranga. Nors minėta programinė įranga yra labai brangi, tačiau per VDI, studentai gali naudotis minėtų programų galimybėmis.

9 pav. KTU virtualaus darbalaukio paslaugos pavyzdys

Išvados

Virtualaus darbalaukio paslaugos leidžia užtikrinti besimokantiems mokymo medžiagos ir reikalingų programų pasiekiamumą ištisus metus ir ištisą parą iš bet kurios vietos, kur yra internetinis ryšys. Be to, virtualaus darbalaukio paslaugos naudojimas studijų procese leistų gerokai sumažinti investicines išlaidas.

Apskaičiavus, kiek galima sutaupyti išlaidų virtualaus darbalaukio nuomos atveju, nustatyta, kad daugiausia sutaupoma, kai mokymo procesui naudojama daugiau kompiuterių. Lyginant sąnaudas 30, 60 ir 90 kompiuterių klasėse, didžiausia ekonomija (iki 40 procentų) gaunama trečio varianto atveju.

Virtualaus darbalaukio infrastruktūra Kauno technologijos universitete suteikia galimybę šios aukštosios mokyklos studentams ir darbuotojams per nuotolinę prieigą naudotis virtualiais darbalaukiais ir taikomosiomis programomis tiek dirbant universitete, tiek savarankiško darbo metu namuose.

Literatūra

1. Ancius, M. (2011). Virtualių darbo vietų infrastruktūra – VDI. Žiūrėta 2011 gegužės 5 per internetą: <http://www.balt.net/>.
2. Brilingaitė, A., ir Kybartas, R. (2011). Programavimas debesų kompiuterijos (Cloud Computing) aplinkoje. Vilnius: UAB TEV.
3. Budnikas, G., ir Miseviciene, R. (2010). Use of internet-based facilities in innovative IT course. Proceedings of 3rd International Conference on Advanced Learning Technologies and Applications, (p. 138-139). Vilnius.
4. Bukelis, D. (2012). Virtualaus darbalaukio infrastruktūra - DaaS sprendimo prielaida. Verslas – Studijos – Mokslas, 44– 51.
5. Gonzalez-Martínez, J. A., Bote-Lorenzo, M. L., Gomez-Sanchez, E., ir Cano-Parra, R. (2015). Cloud computing and education: A state-of-the-art survey. Computers & Education, 132-151.
6. Gulbinienė, E., ir Tautvydienė, G. (2013). Debesų kompiuterijos sprendimai studijose ir versle. Profesinės studijos: teorija ir praktika, 148-158.
7. Lieponienė, J. (2013). Debesų kompiuterijos paslaugų taikymas e. mokymesi. Lietuvos matematikos rinkinys Lietuvos matematikų draugijos darbai, 54 t, 135–139.
8. Lin, Y.T., Wen, M.L., Jou, M., ir Wu, D.W. (2014). A cloud-based learning environment for developing student reflection abilities. Computers in Human Behavior, 244–25.
9. Mell, P., ir Grance, T. (2011). The NIST definition of Cloud Computing. Žiūrėta 2015 vasario 5 per internetą: <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800-145/SP800-145.pdf>.
10. Misevičienė, R., ir Budnikas, G. (2011). E-learning in the clouds: experience at the Kaunas University of Technology. Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives, 198-208.
11. Misevičienė, R., Budnikas, G., ir Ambrazienė, D. (2011). Application of cloud computing at KTU: MS Live@Edu Case. Informatics in Education 10(2), 259-270.

12. Misevičienė, R., Plėštys, R., Zakarevičius, R., Ambrazienė, D. (2013). Virtual desktop infrastructure technology based study and research. *International Journal of Education and Research*, 1-10.
13. Štutienė, K. (2015). Debesų kompiuterijos iššūkiai taikomosios matematikos specialistams. Nuskaityta iš KTU Matematikos ir gamtos mokslų: <http://www.fmf.lt/ft/studiju-programos/taikomoji-matematika/S-36266/straipsnis/Debesu-kompiuterijos-issukiai-taikomosios-matematikos-specialistams-I-dalis?p=1>
14. Targamadžė, A., Petrauskienė, R., Rubliauskas, D. (2010). Influence of technologies on quality of distance learning. *Electronics and Electrical Engineering*, 6(102), 131–134.
15. Tuncay, E. (2010). Effective use of cloud computing in educational institutions. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 938–942.

VIRTUAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF STUDY

Summary

The high quality of modern studies is guaranteed by the means of study based on mobile information technologies. Weak and undeveloped infrastructure of learning technologies negatively influences the results of students' learning. Herewith, the requirements (mobility, accessibility from anywhere and at any time) of students and teachers are growing, therefore, more and more IT services are transferred to the Internet. The basic advantage of such transference is the accessibility of data and programs from anywhere using the Internet connection. Virtualization and its newest branch cloud computing are the main technologies allowing such kind of support.

More and more cloud computing services are being offered to teaching institutions. Rapidly developing branch require lessening expenses of information technologies (IT) installation and renewal as well as creating new possibilities of cooperation.

In the context of the development of learning technologies, the expenses of necessary software and technical equipment service and development have to be assessed.

There is a problem how to establish the necessity of certain software and technical equipment tomorrow, in a month, half a year or in a year. The investigation of cloud computing service expenses and the analysis of information technologies infrastructure can help to answer the question.

The purpose of the article is to analyze the possibilities of virtual desktop technologies in the process of studies.

The following tasks of the article are:

- Analyze the infrastructure of information technologies; the types and services of cloud computing;
- Assess virtual desktop expenditure in the process of studies;
- Analyze virtual desktop service in Kaunas University of Technologies.

The object of the article is the service of cloud computing virtual desktop.

Methods and means of work fulfillment: analysis of scientific reference concerning informational technologies infrastructure and cloud computing expenses; also comparative analysis of investigation data.

Results of the investigation estimated the cost saving of virtual desktop and was found that most of the savings are in larger computer classes. Comparing the cost of 30, 60 and 90 computer classes, the largest economies (up 40 percent) is obtained in the case of the third option.

The first chapter of this article deals with the problems of cloud computing service types. The second chapter presents the investigation of the expenses of cloud computing virtual desktop service comparing with the implementation of usual information technologies in computer classes. The third chapter analyses the usage of virtual desktop in Kaunas University of Technologies.

Keywords: cloud computing, education, virtual desktop infrastructure.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Regina Misevičienė

Mokslo laipsnis ir vardas: technikos mokslų daktarė, docentė

Darbo vieta ir pozicija: Kauno technologijos universitetas, Informatikos fakultetas, taikomosios informatikos katedra, docentė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: naujos e. mokymo technologijos ir nuotolinės studijos

Telefonas ir el. pašto adresas: +37037300375, regina.miseviciene@ktu.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Danutė Ambrazienė

Mokslo laipsnis ir vardas: inžinierius-matematikas

Darbo vieta ir pozicija: Kauno technologijos universitetas, Informacinių technologijų departamentas, Informacinių išteklių valdymo centras, Informacinių technologijų infrastruktūros skyrius, Skyriaus vadovė.

Autoriaus mokslinių interesų sritys: virtualių infrastruktūrų taikymai mokymo procese.

Telefonas ir el. pašto adresas: +37037300621, danute.ambraziene@ktu.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Česlovas Christauskas

Mokslo laipsnis ir vardas: Technikos mokslų daktaras, docentas

Darbo vieta ir pozicija: Kauno Technologijos universitetas Ekonomikos ir vadybos fakultetas, Apskaitos katedros docentas

Autoriaus mokslinių interesų sritys: Finansinė apskaita, automatizuota apskaita, informacinės technologijos versle

Telefonas ir el. pašto adresas: 8 686 33012, ceslovas.christauskas@ktu.lt

A COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Regina Misevičienė

Science degree and name: Doctor of technical Sciences, Associate Professor.

Workplace and position: Kaunas University of technology, Faculty of Informatics, Department of Applied informatics, Associate Professor

Author's research interests: new educational e-learning systems and distance study

Telephone and e-mail address: +37037300375, regina.miseviciene@ktu.lt

Author name, surname: Danutė Ambrazienė

Science degree and name: engineer - mathematician

Workplace and position: Kaunas University of technology, Department of Information Technology, Information Resources Management Center, Information Technology Infrastructure Division, Head of Unit

Author's research interests: virtual IT infrastructure in the study process

Telephone and e-mail address: +37037300621, danute.ambraziene@ktu.lt

Author name, surname: : Česlovas Christauskas

Science degree and name: Doctor of Social Sciences, associate Professor

Workplace and position: Kaunas University of technology, Faculty of Economics and Business, Department of Accounting, Associate Professor,

Author's research interests: Financial Accounting, Automated Accounting, Information technologies Business

Telephone and e-mail address: 8 686 33012, ceslovas.christauskas@ktu.lt

PIRMOJI KIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGO PRAKTIKA: STUDENTŲ PATIRTYS

Reda Ponelienė, Skaistė Koviėnė

Šiaulių universitetas

Anotacija. Šiaulių universiteto Edukologijos fakultete 2012 m. patvirtinta Pedagoginės praktikos koncepcija, kuria siekiama tobulinti būsimųjų ugdytojų – mokytojų, auklėtojų, socialinių pedagogų, neformalios veiklos organizatorių – rengimą. Ji parengta vadovaujantis Šiaulių universiteto, Lietuvos ir tarptautiniais dokumentais bei pedagogų rengimo nuostatomis. Pedagogų rengimo reglamente (2012) nurodoma Pedagoginės praktikos paskirtis – padėti būsimajam pedagogui įgyti praktiniam pedagoginiam darbui reikalingų profesinių kompetencijų bei patirties, remiantis sudarytomis galimybėmis nustatytą laikotarpį dirbti praktinį pedagogo darbą ar vykdyti atskiras pedagogo profesinės veiklos funkcijas, padedamam mentoriaus ir praktikos vadovo.

Studentams, 2013 metais įstojusiems į Edukologijos fakultetą, pirmiesiems buvo taikoma naujoji pedagoginių praktikų organizavimo tvarka, kuomet praktika pradedama I kurso 2 semestre, o praktiką atliekančio studento vaidmuo praktikos metu kinta pagal schemą: praktikos pradžioje – pedagogo asistentas, stebintis ir dirbantis padedamas mentoriaus ir praktikos vadovo (atitinkamai stebimoji bei asistavimo praktikos), praktikos pabaigoje – savarankiškai dirbantis asmuo, stebimas mentoriaus ir praktikos vadovo (savarankiška praktika). Straipsnyje pristatomos pirmąją (stebimąją) praktiką atlikusių studentų, pasirinkusių *Pradinio ugdymo pedagogikos ir ikimokyklinio ugdymo* studijų programą, patirtys ir įžvalgos praktikos tobulinimui.

Pagrindiniai žodžiai: pedagoginė praktika, būsimi pedagogai, patirtys.

Įvadas

Sprendžiant Lietuvos švietimo sistemos kaitos, ugdymo kokybės klausimus, prioritetinis aukštosios mokyklos, rengiančios būsimus pedagogus, uždavinys – parengti specialistus, gebančius priimti šiuolaikinės visuomenės iššūkius, t. y. sugebančius sėkmingai veikti ir įsitvirtinti nuolat besikeičiančioje darbo rinkoje.

Sociokultūriniai, ekonominiai ir politiniai veiksniai, lemiantys pedagogų rengimo pokyčius, visada sąlygojo naujų gebėjimų, vaidmenų ir kompetencijų poreikį, kuris turėjo įtakos studijų proceso kiekybinei ir kokybinei kaitai modeliuojant praktinių profesinės veiklos gebėjimų ugdymą(si) universitetinėse studijose (Lukavičienė, 2012).

Būsimų pedagogų rengimui Lietuvoje skiriama daug dėmesio. Ši, mūsų visuomenei itin svarbų, procesą reglamentuoja įvairūs norminiai dokumentai: Pedagogų rengimo koncepcija (2004), Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas (2007), Pedagogų rengimo reglamentas (2012), Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos (2013) nuostatomis ir kt. Šie dokumentai akcentuoja ne tik bendrųjų gebėjimų, bet ir vertybinių nuostatų ugdymą, ugdymo turinio sąsajas su realiu gyvenimu. Minėtuose dokumentuose didelis dėmesys skiriamas pedagoginei praktikai, jos kaitai, atliepiant nūdienos visuomenės poreikius. Pedagoginė praktika nėra vien tik studijų proceso dalis, bet ir studento, ugdymo institucijos, kurioje jis atlieka praktiką, bei aukštosios mokyklos, rengiančios būsimą pedagogą, profesinę pažangą skatinantis veiksnys. Pedagogų rengimo reglamente (2012) nurodoma *Pedagoginės praktikos* paskirtis – padėti būsimajam pedagogui įgyti praktiniam pedagoginiam darbui reikalingų profesinės kompetencijos bei patirties, remiantis sudarytomis galimybėmis nustatytą laikotarpį dirbti praktinį pedagogo darbą ar vykdyti atskiras pedagogo profesinės veiklos funkcijas, padedamam mentoriaus ir praktikos vadovo.

Šiaulių universitete siekiama sukurti aukščiausius europinius standartus atitinkančią pedagogų rengimo sistemą. Rengiant pedagogus orientuojamasi į pedagogo teorinių ir praktinių kompetencijų ugdymo(si) svarbą, einama nuo orientavimosi į teorines žinias link vyksmo, t. y. besimokančiojo gebėjimų ugdymo(si). Šių kompetencijų plėtojimas geriausiai pasiekiamas per pedagoginę praktiką. Atlikdamas pedagoginę praktiką studentas gali studijų metu gautas teorines žinias susieti su praktine veikla (Bilbokaitė, 2011).

Šiaulių universiteto Edukologijos fakultete 2012 m. patvirtinta Pedagoginės praktikos koncepcija, kuria siekiama tobulinti būsimųjų ugdytojų – mokytojų, auklėtojų, socialinių pedagogų, neformalios veiklos organizatorių – rengimą. Ji parengta vadovaujantis Šiaulių universiteto, Lietuvos ir tarptautiniais dokumentais bei pedagogų rengimo nuostatomis. Praktikos koncepcija grindžiama integraciniu-sisteminio požiūriu, apimančiu du praktikos proceso aspektus: teorijos ir praktikos vienovė bei vientisa trijų praktikos dalių sistema, sudaranti galimybes nuosekliai plėtoti bei gilinti bendrąsias, profesines, dalykines ir asmenines kompetencijas. Edukologijos fakulteto pedagoginių praktikų koncepcijoje išskiriami trys

praktikų tipai: stebimoji, asistavimo ir savarankiška praktika. Toks praktikų organizavimo modelis atliepia nuoseklią praktiką atliekančio studento vaidmenų kaitą nuo stebėtojo, pedagogo asistento, dirbančio globojant mentoriui ir praktikos vadovui iki savarankiškai dirbančio stebint mentoriui ir praktikos vadovui (Lukavičienė, 2012). Trijų tipų praktikos organizavimas, leidžiantis studentams jau nuo pirmųjų semestrų ištraukti į praktinę veiklą, tarptautinių ekspertų vertintinas kaip pozityvus dalykas, tačiau kyla keblumų dėl praktikų pavadinimų. Antai sąvoka „stebimoji praktika“ tarsi nurodo, kad praktikos metu studentas atliks stebėtojo vaidmenį, tačiau jau pirmojoje pedagoginėje praktikoje studentai atlieka kur kas daugiau vaidmenų. Dėl pastarosios priežasties Edukologijos fakultete šiuo metu diskutuojama dėl dalinės praktikos koncepcijos kaitos.

Atlikęs praktiką studentas skatinamas reflektuoti savo patyrimą, išvelgti teigiamas ir neigiamas jo puses, patirtas sėkmes ir nesėkmes, permąstyti įgytas kompetencijas ir projektuoti savo profesinio tobulėjimo kelius ir būdus (Lukavičienė, 2012).

Studentams, 2013 metais įstojusiems į Edukologijos fakultete realizuojamą Pradinio ugdymo pedagogikos ir ikimokyklinio ugdymo studijų programą, pirmiesiems buvo taikoma naujoji pedagoginių praktikų organizavimo tvarka, kuomet praktika pradedama I kurso 2 semestre. Tai pirmoji (stebimoji) praktika, atliekama ikimokyklinio ugdymo įstaigose, ikimokyklinio ugdymo grupėse, kurios trukmė – 3 savaitės (arba 15 dienų po 7 val.). Stebimosios praktikos tikslas – ugdyti studentų asmenines, dalykines ir profesines kompetencijas: įgytų teorinių žinių taikymą praktikoje, gebėjimą stebėti, analizuoti bei reflektuoti socioedukacinę aplinką ir ugdymo(si) procesą, atpažinti metodus, taikomus ugdymo(si) proceso organizavimui ir pasiekimų bei pažangos vertinimui, įgyti analitinės tiriamosios veiklos įgūdžių; ugdyti vertybines nuostatas ir motyvaciją pedagogo profesinei veiklai. Tikėtina, kad pirmąją (stebimąją) praktiką atlikę būsimi pedagogai pasieks šių rezultatų (Pedagoginės praktikos koncepcija, 2012):

1. Atpažins bendruosius ugdytinių amžiaus fizinės, pažintinės ir psichosocialinės raidos ypatumus;
2. Taikys pedagogines ir psichologines teorijas, vertinant edukacinę aplinką, sąlygas, palankias vaiko aktyvumo, savarankiškumo, kūrybiškumo raiškiai, jo galimybių ir vertybių pajautimui bei sėkmingam ugdymui(si).
3. Pažins grupės ir įstaigos bendruomenę, ugdymo/si dalyvių sąveiką, bendravimą ir bendradarbiavimą.
4. Stebės, analizuos ir apibūdins pedagogo (ikimokyklinio ugdymo grupės pedagogo) atliekamą veiklą, vaidmenų ir kompetencijų raišką.
5. Reflektuos įgytą patirtį, akcentuojant asmeninius pasiekimus žinių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų lygmenyse.

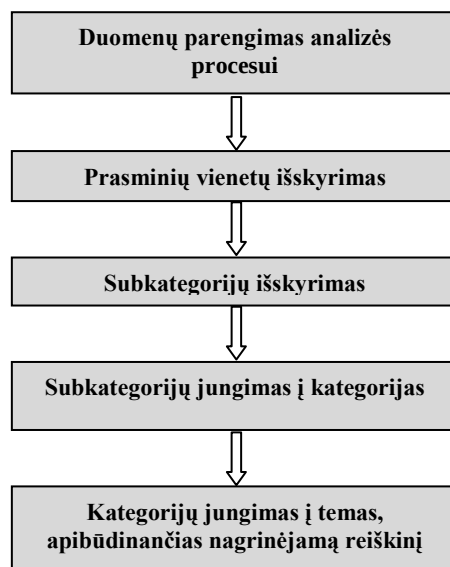
Stebimosios praktikos (vėliau ir kitų praktikų metu) metu studentai atlieka pedagogikos, psichologijos ir sveikatos ugdymo veiklos praktikos mokykloje pažinimo ir vertinimo užduotis, jų pagrindu rengia praktikos ataskaitas, reflektuoja įgytą patirtį. Straipsnyje pristatomos stebimąją praktiką atlikusių studentų, pasirinkusių Pradinio ugdymo pedagogo ir ikimokyklinio ugdymo studijų programą, pirmosios patirtys ir išvalgos praktikos tobulinimui, taip pat praktikos vadovų ir užduočių rengėjų refleksijos dėl užduočių, praktikos koordinavimo tobulinimo ir kt.

Tyrimo tikslas – atskleisti Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto bakalauro studijų programos Pradinio ugdymo pedagogika ir ikimokyklinis ugdymas studentų, atlikusių pirmąją (stebimąją) praktiką ikimokyklinio ugdymo institucijose, patirtis ir išvalgas, reikšmingas praktikos modelio tobulinimui.

Tyrimo objektas – studentų, atlikusių pirmąją (stebimąją) praktiką ikimokyklinio ugdymo institucijose, patirties reprezentacijos.

Tyrimo metodika. Viena pirmosios (stebimosios) praktikos užduočių, kurias atliko studentai – refleksyvaus pobūdžio praktikos ataskaitos parengimas. Tyrime analizuota 16 *Pradinio ugdymo pedagogikos ir ikimokyklinio ugdymo* studijų programos studentų (10 – nuolatinė, 6 išėstinių studijų), atlikusių pirmąją (stebimąją) praktiką ikimokyklinio ugdymo įstaigose, refleksyvaus pobūdžio praktikos ataskaitų. Būtent minėtų ataskaitų turinio analinė pasitelkta siekiant atliepti išsikeltą tyrimo tikslą.

Turinio analizė atlikta remiantis tinkamiausių prasminių vienetų išskyrimu iš teksto ir jų kodavimu. Tekstas nagrinėtas nuosekliai, indukciniu būdu išskiriant prasminius vienetus, juos formuluojant į subkategorijas, vėliau jungiant į kategorijas. Kategorija – teiginys, apimantis grupę subkategorijų (trumpų teiginių), kurias sieja bendras turinys, teksto prasmė (Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008). Sujungtos kategorijos sudaro temas, apibūdinančias nagrinėjamą reiškinį. Atliktos kokybinės turinio analizės pagrindu formuluotos tyrimo išvados bei pateiktos rekomendacijos. Turinio analizės atlikimo procesas pavaizduotas 1 pav.

1 pav. Turinio analizės atlikimo procesas

Tyrimo rezultatų pristatymo dalyje pateiktose lentelėse pateikiamos temos, kategorijos, subkategorijos bei būdingesni pavyzdžiai. Šalia pristatomų studentų pasisakymų (būdingesnių pavyzdžių) pateiktas skaitmuo žymi refleksyvaus pobūdžio ataskaitos numerį, kurį jai priskyrė tyrėjai.

Tyrimo rezultatai.

Studentų refleksyvaus pobūdžio praktikos ataskaitų turinio analizė atskleidė praktikos vertinimą studentų požiūriu, kuomet pirmoji praktika įvardijama kaip naujų žinių ir patirties šaltinis (1 lentelė).

1 lentelė. Praktika kaip naujų žinių ir patirties šaltinis

Kategorija	Subkategorija	Būdingesni pavyzdžiai
Naujos žinios ir patirtis	Žinios	... sužinojau daug vertingų dalykų, kurie pravers man kaip pedagogui ateityje (1) Sužinojau, kaip pritaikyti fiziškai aktyvią veiklą vaikų sugebėjimams ir fiziniam pajėgumui (9) Iš jos sukauptos patirties ir įgūdžių vaikučių auklėjime, įgijau didžiulį žinių bagažą (13)
	Patirtis	Per šią praktiką įgijau naujos patirties (1) Stebimosios praktikos laikotarpiu pasisėmiau daug naujos patirties (4) Tai – labai įdomi ir vertinga patirtis, iš kurios daug ko išmokau (9)
Teorinių ir praktinių žinių dermė	Galimybė teorines žinias pritaikyti praktikoje	Praktika studentui yra gerai, nes gali palyginti teorines žinias su realia praktika. Teorinių žinių nebuvo tiek jau daug, bet kaip pirmajame kurse ir stebimojoje praktikoje, pakanka (10) Praktikos privalumai: teorijos pritaikomumas praktikoje <...> (12)

Apibendrinant 1 lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad studentams pirmoji (stebimoji) praktika visų pirma yra naujų žinių ir patirties įgijimas. Jei vieni studentai naujas žinias ir patirtis įvardijo jų neapibūdinami, pvz. „Per šią praktiką įgijau naujos patirties (1)“, tai kiti išskyrė, kokius naujus ugdymo metodus sužinojo arba veiklos vedimo formas įsisavino („...kaip pritaikyti fiziškai aktyvią veiklą vaikų sugebėjimams ir fiziniam pajėgumui (9)“). Studentams svarbu ir tai, kad jau pirmosios praktikos metu galėjo įsitikinti, kaip teorija veikia praktikoje. Tiesa, kaip pažymi viena tyrimo dalyvė, „Teorinių žinių nebuvo tiek jau daug, bet kaip pirmajame kurse ir stebimojoje praktikoje, pakanka (10)“.

Dalis studentų įvardijo, su kokiais metodais, taikomais ugdymo(si) proceso organizavime bei pasiekimų ir pažangos vertinime, teko susidurti praktikos metu. Pirmakursiams studentams, kaip būsimiems pedagogams, ugdymo specialistams, svarbu gebėti atpažinti tiek ugdymo situacijas, tiek jose taikomus metodus, todėl pastaroji patirtis vertintina kaip pozityvus praktikos aspektas (2 lentelė).

2 lentelė. Metodai, taikomi ugdymo(si) proceso organizavime ir pasiekimų bei pažangos vertinime

Kategorija	Subkategorija	Būdingesni pavyzdžiai
Ugdymo(si) metodų taikymas	Auklėjimo metodai	Galėjau pasikalbėti su grupių auklėtojais apie vaikus, kokius metodus naudoja, kaip sutramdo vaikus kai neklauso, kaip sudomina vaikus (2)
	Mokymo metodai	Sužinojau darželio tvarką, taikomus ugdymo proceso metodus (1) Tai man leido pamatyti skirtingus mokymo metodus ir geriau suprasti auklėtojų/ugdytojų darbą (5)
	Į vaiką orientuotas ugdymas	... supratau, kad mokymo efektyvumas labai daug priklauso nuo atitinkamo suplanavimo ir tinkamai pasirinktų, pagal vaikų amžių, metodų, vaikams įdomių veiklų (8) Tai dalykinės žinios, gebėjimas taikyti skirtingas metodikas, pažinti kiekvieną ugdytinį ir skatinti jo motyvaciją, parinkti jam pačias tinkamiausias ugdymo formas, būdus ir priemones (9)

Apibendrinant 2 lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad vienas iš gebėjimų, kuriuos turėtų įgyti studentai stebimosios praktikos metu – atpažinti ir gebėti taikyti metodus, organizuojant ugdymo procesą bei vertinant vaikų pasiekimus bei pažangą. Studentų refleksyvaus pobūdžio ataskaitose minimi auklėjimo bei mokymo metodai dažniau orientuojantis į ugdymo proceso organizavimą. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad studentai išvėlgė ir ugdymo įstaigose taikomus į vaiką orientuoto ugdymo bruožus, kuomet veiklos planuojamos atsižvelgiant į vaikų amžių arba orientuojantis į kiekvieną ugdytinį ir jo unikalumą.

Pirmojoje (stebimojoje) praktikoje studentai užima ne tik stebėtojų poziciją, bet ir aktyviai įsitraukia į įstaigoje vykstančias veiklas, asistuoja grupėje dirbantiems pedagogams ir kitiems specialistams (3 lentelė).

3 lentelė. Studentų veikla praktikos metu

Kategorija	Subkategorija	Būdingesni pavyzdžiai
Stebėjimas	Veiklų stebėjimas	Stebėjau jų meninę veiklą, žaidimus, dienotvarkės veiklą (2) Stebėjau vaikų spektaklius, kurie vyko per teatro savaitę (3) Stebėjau meninės raiškos vadovės užsiėmimus lopšelio grupėje (9)
Asistavimas	Talkinimas pedagogui	Padėdavau auklėtojais (1; 9) Stengiausi būti ne tik pasyvi stebėtoja, bet ir padėti auklėtojais galvojant veiklas bei jas įgyvendinti (4)
	Įsitraukimas į kitą veiklą	Dalyvavau ir akcijoje „Aš bėgu-2014“ (3) Dalyvavau įvairiuose užsiėmimuose (4) Neišvengiau ir įsijungimo į ugdymo procesą, dalyvavau veiklose, padėjau daryti darbus, leido praveisti kūno kultūrą ir pravedžiau trumpą pamokėlę su interaktyvia lenta (5) Dalyvavau ir pati organizavau nemažai veiklų (8)
Savarankiška veikla	Savarankiškas veiklų vedimas	Turėjau galimybę ir aš praveisti ryto ratą, kuriame kalbėjome apie dantukus, jų priežiūrą (3)
	Veikla su vaikais	Padėjau jiems kūrybinėse, muzikos, kūno kultūros, anglų pamokėlėse (1) Žaidžiau su vaikais (2; 9) Su vaikais žaidėme, dainavome, atlikome užduoteles (3) Vaikai noriai prašydavo, kad paskaityčiau pasakas, su jais žaisčiau, vienas po kito prie žaislines orkaites gamindavo man valgyti (6)

Kaip buvo minėta aukščiau, pedagoginės praktikos turi būti organizuojamos taip, kad būtų atliepiama nuosekli praktika atliekančio studento vaidmenų kaita nuo stebėtojo, pedagogo asistento, dirbančio globojant mentoriui ir praktikos vadovui iki savarankiškai dirbančio stebint mentoriui ir praktikos vadovui. Jau pirmosios (stebimosios) praktikos metu galima identifikuoti studentų veiklos kaitą (3 lentelė), kuomet veikla praktikos metu organizuojama taip, kad studentas keičia savo poziciją nuo stebėtojo link pedagogo asistento („Stengiausi būti ne tik pasyvi stebėtoja, bet ir padėti auklėtojais galvojant veiklas bei jas įgyvendinti (4)“) bei dirbti savarankiškai. Šiuo atveju dažniausiai apsiribojama žaidimais ir kita veikla su vaikais, taip pat ir galimybe išbandyti save vedant veiklą savarankiškai „Turėjau galimybę ir aš praveisti ryto ratą, kuriame kalbėjome apie dantukus, jų priežiūrą (3)“.

Tai, kad studentai pirmosios praktikos metu gali save išbandyti įvairiuose vaidmenyse, daro įtaką ir jų motyvacijai pedagogo profesinei veiklai (4 lentelė).

4 lentelė. Motyvacija pedagogo profesinei veiklai

Kategorija	Subkategorija	Būdingesni pavyzdžiai
Projekcija į ateityje numatomą profesinę veiklą	Būsimo pedagogo darbo principai ir vertybinės nuostatos	<i>Man kaip būsima auklėtojai svarbiausias dalykas į kurį orientuosiuos ugdant vaikus bus meilė ir skatinimas (1) Ateityje norėčiau išmokyti neišskirti vaikų kaip dažnai nutinka visoms auklėtojoms ir tapti gera pedagoge bei gera drauge vaikams (2)</i>
	Igytų žinių taikymas ateityje	<i>Igytas žinias stengsiuosi vėliau panaudoti dirbdama pedagogės darbą (4) Praktika suteikė daug žinių ir naujų kompetencijų, kurias pritaikysiu ateityje kaip būsima pedagogas (9) Iš jų gavau daug patarimų, pamokymų, kuriuos pritaikysiu ateityje dirbdama pedagogo darbą (16)</i>
Praktika, kaip patvirtinimas, kad esama „teisingame kelyje“	Motyvacija darbui su vaikais	<i>Taip pat ir vaikus, kurie padėjo suprasti, kad tikrai neapsirikau pasirinkdama tokią specialybę (3) Praktikos metu supratau, kad tikrai esu savo vietoje ir noriu, kad mano darbo vieta būtų šalia vaikų (6)</i>
	Savęs pažinimas	<i>Iš pradžių visa tai atrodė gąsdinančiai, bet diena po dienos supratau, kad einu teisingu keliu ir man tai kėlė dar didesnę džiaugsmą (7) Labai džiaugiuosi, kad praktika leido geriau pažinti save pačią. Jaučiuosi daug tvirčiau ir neabejoju, jog esu teisingame kelyje (12)</i>

Motyvacija pedagogo profesinei veiklai apima kelis aspektus (4 lentelė). Visų pirma, studentai jau pirmosios praktikos metu ima projektuoti savo profesinę ateitį, nurodydami kokias žinias taikys ateityje ar kokiais pedagoginio darbo principais ir vertybinėmis nuostatomis vadovausis. Taip pat pirmoji praktika vertinama kaip tam tikras patvirtinimas sau apie tai, kad esama teisingame kelyje. Tai, kad studentai jautėsi esantys teisingame kelyje galėjo lemti ir kolektyvas, kuriame atlikta pirmoji praktika. Visose analizuotose refleksyvaus pobūdžio praktikos ataskaitose studentai praktikos instituciją ir darbuotojų kolektyvą vertino pozityviai (5 lentelė).

5 lentelė. Praktikantų dalyvavimas įstaigos gyvenime

Kategorija	Subkategorija	Būdingesni pavyzdžiai
Bendruomeniškumas / dalyvavimas įstaigos gyvenime	Tapimas įstaigos dalimi	<i>Pati įsijaučiau į darželio „gyvenimą“ (1) Antros savaitės bėgyje vaikščiojant darželio koridoriais atrodė, kad vaikštau jau ten labai senai (3)</i>
	Tapimas grupės bendruomenės dalimi	<i>Šioje grupėje jaučiausi gerai, vaikai su džiugesiu priėmė ir laukė kada vėl pasirodysime (6) Mes įsijungėme į grupių gyvenimus, auklėtojos prašė užimti vaikus, pažaisiti su jais, pasekti pasakų, mus vadino naujosiomis auklėtojomis, turiu pripažinti – jaučiausi pakylėtai (7)</i>

Be to, kad praktikos refleksyvaus pobūdžio ataskaitose praktikos institucijos kolektyvas įvardijamas kaip draugiškas, šiltai priimantis, taip pat išskirtina tai, kad studentai stebimosios praktikos metu patys jautėsi esantys įstaigos arba grupės bendruomenės dalimi.

6 lentelė. Praktikos atlikimo sėkmės ir sunkumai

Kategorija	Subkategorija	Būdingesni pavyzdžiai
Sėkmės	Sėkmingas bendravimas su vaikais	<i>Sėkėsi bendrauti su vaikais (1)</i>
Sunkumai	Sunkumai atliekant užduotis	<i>Man sunkiau buvo tik atliekant užduotis (1) Sunku buvo vertinti ir analizuoti auklėtojo kompetencijas, kai trūksta apie tai žinių ir įgūdžių (16).</i>
	Sunkumai bendraujant su vaikais	<i>6–7 metų vaikai sunkiai mus prisileido, išdykavo, mūsų neklausė (6).</i>

Studentai išskyrė praktikos atlikimo sėkmes ir sunkumus (6 lentelė). Tiek labiausiai pavykusių, tiek ir nesisekusių aspektu praktikantai išskyrė bendravimą su vaikais. Atkreiptinas dėmesys, kad studentai (ne)sėkmingo bendravimo priežastimis įvardijo ne tik praktinių įgūdžių trūkumą, bet ir vaikų amžių. Antai dvi studentės nurodė, kad joms lengviau sekėsi darbas su ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikais. Tuo tarpu bendravimas su vyresniais vaikais sukėlė sunkumų. Besiremiamos tokia patirtimi praktikantės nusprendė, kad profesinę veiklą sieks siesti su ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymu.

7 lentelėje pristatomi studentų išskirti praktikos privalumai ir tobulintini aspektai.

7 lentelė. **Praktikos privalumai ir tobulintini aspektai**

Kategorija	Subkategorija	Būdingesni pavyzdžiai
Privalumai	Prasmingos užduotys	<i>Šios praktikos užduotys buvo įdomios ir prasmingos gilinantis į pedagoginę ugdymoją veiklą (16).</i>
Tobulintini aspektai	Per didelė užduočių apimtis	<i>Užduočių gana daug (11) Mano nuomone, pirmajai stebimajai praktikai buvo per daug užduočių (14). Sumažinti stebimosios praktikos užduočių apimtį, kadangi <...> užduočių neleidžia atsipalaiduoti ir pasinerti į bendravimą su vaikais, įstaigos bendruomene (16).</i>
	Informacijos, žinių trūkumas	<i>Trūko informacijos bei žinių kai kuriais klausimais (11). Psichologijos ataskaita buvo labai sudėtinga, nes aš neturiu pakankamai vaiko psichologinės raidos žinių (14).</i>

Studentų refleksišvaus pobūdžio praktikos ataskaitose privalumų išskirta mažiau nei tobulintinų aspektų. Dalis studentų (abiem atvejais – iššestinių studijų studentės) praktikos užduotis įvardijo kaip prasmingas, teoriją ir praktiką apimančias. Tuo tarpu tobulintinomis sritimis išskiriamas teikiamų užduočių skaičiaus optimizavimas, dažnu atveju susijęs su tuo, kad studentai turėjo per mažai pasirengimo joms įgyvendinti. Rezultatai rodo, kad pirmo kurso studentams trūksta psichologijos ir pedagogikos žinių, pvz., „Man reikėtų dar daug ko išmokti pirmiausia tai išvengt konfliktinių situacijų, išmokti priimti kiekvieną vaiką tokį, koks jis yra ir padėti jam sėkmingai integruotis tarp kitų (2)“.

Apibendrinimas

Pirmosios (stebimosios) praktikos metu studentai turėjo galimybę pasijusti ugdymo institucijos, kurioje jie atliko praktiką, bendruomenės dalimi, daugelis iš jų galėjo atsakyti sau į pagrindinį klausimą: ar jie yra teisingai pasirinkę profesiją. Praktikos metu būsimieji pedagogai turėjo galimybę būti ne tik stebėtojai, bet ir asistuoti, susipažinti su metodais, taikomais ugdymo(si) procese, pasiekimų bei pažangos vertinimu. Atlikdami praktikos užduotis (pedagogikos, psichologijos ir kt.), studentai išryškino teigiamas ir neigiamas praktikos modelio puses.

Įdiegus naują praktikos modelį (2012 m.), tiek pedagogikos, tiek psichologijos stebimosios praktikos užduotys buvo koreguojamos minimaliai, kadangi praktikos užduočių atlikimo, ataskaitų parengimo kokybę vertina paskirti praktikos vadovai, kartais pasigendama tarpusavio bendradarbiavimo tarp užduočių rengėjų ir praktikos vadovų. Tiek 2014 m., tiek 2015 m. Edukologijos fakultete vykusių renginių ciklo „Kokybės dienos“ metu didelis dėmesys skirtas praktikai: pristatytas praktikos modelis; praktikos koordinatoriai, vadovai ir socialiniai partneriai diskutavo apie bakalauro studijų programų pedagoginės praktikos tikslus bei numatomus rezultatus, taip pat svarstyta praktikos dokumentacijos rengimo ir užduočių tinkamumo klausimas.

Vykstančiuose praktikų aptarimuose stengiamasi atkreipti dėmesį į studentų išsakytas mintis apie sunkumus atliekant praktikos užduotis, iškilusių sunkumų pagrįstumą. Taip pat vienas studentams keliamų reikalavimų – rengti ne tik visos praktikos, bet ir pavienių užduočių refleksišią dalį. Tai leidžia praktikų koordinatoriams sužinoti „sunkiasias“ užduočių vietas bei praktikos instruktažų metu išsamiau jas paaiškinti. Jei praktikos užduotys būsimiems pedagogams yra naudingos, bet jiems stinga teorinių žinių – tai vėlgi akstinas atkreipti dėmesį ir į dėstomų dalykų turinį arba vietą programos tinklelyje. Apibendrinus studentų refleksijas apie praktikos užduočių naudingumą jiems, kaip būsimiems ugdymo specialistams, užduotys kasmet koreguojamos.

Literatūra

1. Bilbokaitė, R. (2011). Būsimų pedagogų praktikos kokybė: diagnostinio instrumento aprašymas. *Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė: 5-osios tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*, 11–14.
2. Bilbokaitė, R., Mykolaitienė, L. (2011). Praktikos kokybė edukacinės krypties studijų programose: žvalgomojo tyrimo rezultatai. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, 5–10.
3. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
4. Lukavičienė, V. (2012). Pedagoginės praktikos organizavimo kaita: Šiaulių universiteto Edukologijos katedros kontekste. *Mokytojų rengimas XXI amžiuje: pokyčiai ir perspektyvos. X tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga*, 13–16.
5. Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas. (2007). *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 12-511.
6. Pedagogų rengimo koncepcija. Žiūrėta 2015, vasario 23 per internetą: < http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/listing?date_from=&date_till=&text=pedagog%C5%B3&submit_lawacts_search=>.
7. Pedagogų rengimo reglamentas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 58-2915.
8. Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto studentų pedagoginės praktikos koncepcija. Žiūrėta 2015, vasario 23 per internetą: < <http://www.su.lt/bylos/fakultetai/ef/PDF/Studentams/praktikos%20koncepcija%20patvirtinta%202012.pdf> >.
9. Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija. Žiūrėta 2015, vasario 23 per internetą: < <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=174847> >.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Reda Ponelienė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų daktarė

Darbo vieta ir pozicija: Šiaulių universiteto Edukologijos ir psichologijos katedros lektorė

Telefonas ir el. pašto adresas: rponeliene@gmail.com

Autoriaus vardas, pavardė: Skaistė kovienė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų magistrė

Darbo vieta ir pozicija: Šiaulių universiteto Edukologijos ir psichologijos katedros asistentė

Telefonas ir el. pašto adresas: metodininke@ef.su.lt

KEITERINGO PASLAUGOS MAITINIMO ĮMONEI „ARKOS“ KŪRIMO VIZIJA

Vaiva Pranevičienė

Šiaulių valstybinė kolegija

Anotacija: Straipsnyje analizuojama galimybė maitinimo įmonei „Arkos“ teikti klientams keiteringo paslaugą. Atlikus Šiaulių miesto bei jo artimiausiose apylinkėse esančių maitinimo įstaigų apklausą, nustatyta, kad nei vien jų neteikia šios paslaugos. Susisteminus ir įvertinus įvairių autorių nuomones, straipsnyje pateikta naujos paslaugos teikimo vizija. Kuriant naują paslaugą apžvelgta naujos paslaugos kūrimo teorija, bei įvertintos maitinimo įmonės aplinkos, įtakojančios jos veiklą.

Raktiniai žodžiai: keiteringas, nauja paslauga, papildoma paslauga, įmonės aplinka, vizija.

Įvadas

Versle kurti ir diegti naujoves reiškia kurti verslo madas, būti vienu žingsniu priekyje. Sėkmės atveju, jei naujovės pasiteisina, įmonės skaičiuoja pelną, gerina savo įvaizdį, didina kapitalą. Tai daro įtaką vartotojams, akcininkams, investuotojams, augina organizacijos vertę ir duoda papildomos gražos. Tačiau tikėtis, kad rinkai pasiūlius naujovę, ji iš karto taps pageidaujama ir vartojama, nereikia tikėtis. Kuriant naujoves svarbu žinoti, kad skubiai naujovę išbandys nedidelė dalis, o kitus teks įtikinti ir įgyti jų pasitikėjimą. Tam reikės nemažų investicijų, kurios greičiausiai atsipirks ne taip greitai, kaip tikimasi, nes, jei gera idėja, ja būtinai pasinaudos ne vienas konkurentas. Tačiau, jei nebūtų drąsių naujovių kūrėjų ir tuo pačiu naujovių vartotojų, tikriausiai mūsų gyvenimas sustotų ir išliktų toks pats dešimtmečius. Bet taip nėra, nes verslas mums pasiūlo ką nors naujo. Tai liečia visas verslo sritis, tame tarpe ir maitinimo verslą.

Maitinimo verslas susideda iš kelių dalių: pagrindinės veiklos, kuri apima patiekalų, gėrimų gamybą, jų pardavimo bei suvartojimo organizavimą ir papildomos veiklos, kuri susijusi su įvairių paslaugų bei pramogų organizavimu. Anot R. Drejerio (2011), papildoma veikla sukuria didžiausią pridėtinę vertę. Papildomos paslaugos yra svarbios remiant ir skatinant pagrindinę veiklą, todėl naujos paslaugos bei pramogos maitinimo įmonėse turi būti kuriamos ir tobulinamos nuolatos. Keiteringo paslaugą galime apibūdinti kaip maisto tiekimą į pageidaujamą vietą, dekoravimą bei restoraninio lygio aptarnavimą. Šios paslaugos nereikėtų tapatinti su išvažiuojamaisiais banketais – klientų poreikį atšvęsti savo šventę išskirtinėje aplinkoje, pavyzdžiui., ant jūros, ežero kranto, miško laukymėje ar parko pievelėje gali įgyvendinti tik keiteringo paslauga.

Atlikus apklausą Šiaulių mieste bei jo apylinkėse veikiančiose maitinimo įstaigose nustatyta, kad nė viena iš jų neteikia maitinimo įmonių lankytojų pageidaujamoms keiteringo paslaugos. Tokia situacija traktuotina kaip **problemė**. **Tyrimo objektu**, savininkams sutikus, pasirinkta maitinimo įmonė „Arkos“, iškeltas **tikslas** – sukurti keiteringo paslaugos, ketinamos įdiegti maitinimo įmonėje „Arkos“, viziją. Tikslui pasiekti iškelti **uždaviniai**:

1. Apžvelgti naujų paslaugų kūrimo teoriją.
2. Įvertinti maitinimo įmonės „Arkos“ verslo aplinkas.
3. Aprašyti keiteringo paslaugos kūrimo maitinimo įmonėje „Arkos“ viziją.

Darbo **metodai** – mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, interviu, stebėjimas, maitinimo įstaigos dokumentų analizė.

Naujos paslaugos kūrimo teorija

Paslauga – tai neapčiuopiama veikla, kuri pasireiškia sąveikaujant paslaugos teikėjui ir vartotojui. Tai lyg ir prekė, kuri siūloma rinkai, o jos pagrindinis tikslas patenkinti trumpalaikius/ ilgalaikius individų ar organizacijų norus bei lūkesčius – taip paslaugą apibūdina Vitkienė E. (2004), bet reikia pabrėžti, kad paslaugos sąvoką daugelis teorijos kūrėjų apibūdina skirtingai, ir tai visai suprantama, nes kiekvieno teorijos kūrėjo požiūris į paslaugą šiek tiek skiriasi. Paslauga apibūdinama kaip paslauga tiek, kiek ji skiriasi nuo materialaus produkto. Autorių įvardijamos vis kitos paslaugų savybės sukuria skirtumus, apibrėžiant paslaugos sampratą.

P. Kotler ir K. L. Keller (2007) išskiria šias paslaugos savybes: neapčiuopiamumas, neatskiriamumas, heterogeniškumas, nekaupiamumas. Nors šioms paslaugų savybėms daugelis autorių pritaria, bet kai kurie autoriai vis atranda naujų savybių, skiriančių paslaugą nuo materialaus produkto. L.

Bagdonienė ir R. Hopenienė (2004) dar prie minėtų savybių priskiria ir nepatvarumą, vartotojo dalyvavimą paslaugos teikimo procese, paslaugos teikimo ir vartojimo vienovę, nuosavybės nekeičiamumo savybes. O autorės B. Langvinienė ir N. Vengrienė (2005) dar priskiria ir pateikimo kanalų skirtingumą, t.y., kaip paslauga patenka pas vartotoją, ar tiesiogiai per paslaugą teikiančias įmones, ar naudojantis elektroniniais perdavimo kanalais. Galima numatyti, kad paslaugos sąvoka vis dar keisis, nes šiuolaikiniame, technologijų vystymosi laikmetyje, atsiras naujų formų paslaugų, kurios nebetilps į dabar nubrėžtus rėmus.

R. Drejeris (2008, 17 p.) sako, kad „paslauga yra tam tikras veiklos produktas“. Nesant tikslaus ir vieningo paslaugos apibrėžimo, šis paslaugos apibūdinimas tarsi „nustato rėmus“, kuriems esant, lengviau pritaikyti mokslinius tyrimo modelius ir ypač tinkamus naujai paslaugai sukurti.

Nagrinėjant naujas paslaugas, pirma svarbu apibrėžti, kas yra naujovė. L. Bagdonienė ir R. Hopenienė (2004, 86 p.) pažymi, kad naujovės ar inovacijos „apima naujus produktus, naujus gamybos metodus, naujas rinkas, naujus išteklius ir naujus organizavimo būdus“.

Naujovių diegimas, neabejotinai svarbus paslaugų plėtros šaltinis ir jis svarbus ne tik ekonominėje plotmėje bet ir rūpinantis organizacijos reputacija, stiprinant vartotojų lojalumą, bei pritraukiant naujus vartotojus. Ir priešingai – nepasisekusios naujovės blogina organizacijos įvaizdį, mažina vartotojų lojalumą, mažina galimybę tas nesėkmes ištaisyti.

Naujų paslaugų diegimui, lyginant su produktu, būdingi tam tikri ypatumai. M. Kriaučionienė bei Urbanskienė R. ir Vaitkienė R. (2005) pateikia naujų produktų kūrimo modelį iš 7 komponentų: idėjų generavimas, produkto vertinimas, koncepcijos vertinimas ir vystymas, ekonominė analizė, bandomojo produkto gaminimas, bandomoji rinkodara, komercializacija. R. Drejeris (2008), apibendrindamas tokius autorius, kaip S. Dimitriadis, P. Kotler, V. Kindurys, ir aptardamas minėtuosius septynis komponentus, teigia, kad toks modelis tinka naujų produktų kūrimui, tačiau kelia abejones, ar jis visiškai pritaikomas naujų paslaugų kūrimui, nes „paslauga tai procesas“ (R. Drejeris, 2008, 18 p.), ir tas procesas turi būti įtrauktas į modelį. Mokslininkui kelia abejonių bandomosios rinkodaros etapas – manoma, kad jis sutampa su komercializacijos procesu ir jo papildomai išskirti nereikia.

Vienu iš svarbiausių, naujos paslaugos kūrimo etapų, pripažįstamas idėjų generavimo etapas. Kaip pastebi J.A. Staškevičius (2004), naujų idėjų generavimo etapas svarbus įmonei parenkant tokias idėjas, kurios įmonei atneš pelną ir atmetant tokias, kurios gali būti nepelningos. Generuojant idėjas svarbiausias momentas yra pastebėti tas idėjas, kurios atneš pelną paslaugos teikėjui, tačiau tai sudėtingas momentas, nes sugeneruota idėja, kituose paslaugos kūrimo etapuose gali ir nepasiteisinti. Savalaikis netinkamai parinktos idėjos vystymo stabdymas padeda išvengti naujos paslaugos kūrimo sąnaudų. Naujos idėjos tiek generavimo tiek tolimesnio vystymo etapuose būtinas ne tik įmonės valdančiųjų, bet ir kitų įmonės darbuotojų, tiekėjų, finansininkų, inžinierių, vartotojų įtraukimas. Įmonei, neturinčiai savo aplinkoje kvalifikuotų specialistų, rekomenduojama kreiptis į ekspertų įmones.

Atrinkus idėjas, pereinama prie sekančio naujos paslaugos kūrimo etapo – naudingumo įmonei vertinimo. Naudingumą ekonomistai apibūdina kaip „turintis vertę, duodantis naudą, tenkinantis poreikius“ ir jį vertina pelno padidėjimu, išlaidų mažėjimu, rinkos plėtra, pardavimų augimu ir t.t.. Naujos paslaugos idėjos įgyvendinimas neišvengiamai susijęs su investicijomis, todėl naujos paslaugos idėjos įgyvendinimo efektyvumą būtina sieti su numatomomis išlaidomis. Įvertinus numatomas išlaidas, įmonės vadovybė turi nutarti – tęsti ar nutraukti naujos paslaugos kūrimą.

Sekant R. Kriaučionienės ir kt. (2005) siūlomo naujų paslaugų kūrimo modelio sandarą svarbu aptarti naujos paslaugos koncepcijos kūrimo bei vystymo etapą. Koncepcija apibrėžia paslaugos paskirtį, tinkamumą vartoti. Naujos paslaugos koncepcija numato būdus ir metodus kaip paslaugos teikėjas spęs vartotojo problemas E. Vitkienė (2004). Autoriai E. Vitkienė (2004), L. Bagdonienė ir R. Hopenienė (2004), V. Pranulis ir kt. (2008) J. Stankevičienė ir R. Urbanskienė (2006), P. Kotler ir K. L. Keller (2007) nagrinėdami naujos paslaugos koncepcijos kūrimą pereina prie marketingo aplinkos nagrinėjimo, nes paslaugos kūrimo procesas vyksta tik tuomet, kada jame dalyvauja tiek paslaugos teikėjas tiek ir vartotojas, o marketingo koncepcija ir yra vartotojo norų, poreikių tenkinimo plotmė.

Paprastai, kuriant naujos paslaugos koncepciją, jų būna ne viena. Sukūrus naujos paslaugos koncepcijas, svarbu įvertinti jų tinkamumą. Šiam tikslui įgyvendinti R. Drejeris (2008) siūlo koncepcijas vertinti ekspertiniu metodu, tam yra sudaromas atitinkamas klausimynas ir koncepcijų vertinimo kriterijų rinkinys bei numatoma vertinimo balų sistema. Naujos paslaugos koncepciją, surinkusią daugiausiai balų, tikslinga toliau plėtoti. Naujos paslaugos koncepcijos kūrimo ir vertinimo etapas sudėtingas procesas, tam reikalingas atitinkamos kvalifikacijos personalas, jo neturint, dauguma autorių rekomenduoja įmonei kreiptis į konsultacines įmones.

Naujos paslaugos kūrimo komercializacija – paskutinis kūrimo etapas, po kurio paslauga pasiūloma vartotojui. Komercializacijos etape įmonės vadovybei kyla klausimas, kaip naują paslaugą pristatyti vartotojams, kad ji būtų paklausi ir populiari (R. Drejeris, 2008). Anot A. Staškevičiaus (2004), komercializacijos etapo nepasiekusi paslauga yra vertinama tik kaip paslaugos idėja. Dauguma autorių komercializacijos procesą apibūdina kaip naujos paslaugos pateikimo rinkai procesą ir momentą, kada dar galima jį sustabdyti su mažiausiais nuostoliais.

Pradedant naujos paslaugos komercializacijos etapą, svarbu atlikti bandomąją rinkodarą. Bandomoji rinkodara – tai paslaugos pasiūlymas atsitiktinai nedideliame segmente ir jo reakcija į pasiūlytą paslaugą. Kaip teigia B. Vijeikienė ir J. Vijeikis (2000), bandomoji rinkodara yra brangi procedūra, tačiau gali lemti mažesnius nuostolius, negu netikslingas naujos paslaugos teikimas rinkai. Tęsiant naujos paslaugos komercializacijos proceso nagrinėjimą, būtina išsiaiškinti:

- kam bus pateikiama nauja paslauga?
- kada ji bus pateikta?
- kur pateikta (rinkų atžvilgiu)?
- kaip (kokios bus naudojamos priemonės)?

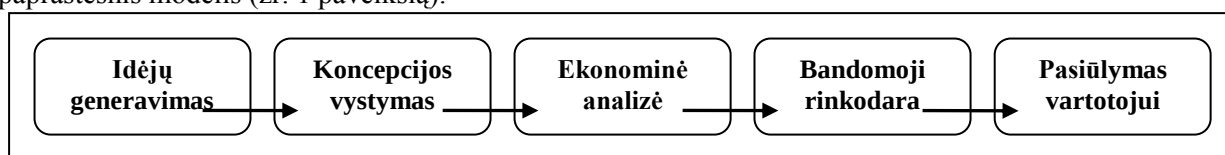
Atsakant į klausimą *kam?*, bus pateikta nauja paslauga, tiksliausia pasirinkti tą segmentą, kuris bandomosios rinkodaros metu parodė geriausius rezultatus. Tikslinga orientuotis ir į tuos vartotojus, kuriems siūloma paslauga gali būti įdomi, į klientus „novatorius“, kuriuos traukia naujovės.

Kada? B. Prasad (1997) teigia, kad naują paslaugą tiksliausia pasiūlyti pradžioje įvertinant kelis aspektus: įmonės tikslų atitikimas, konkurentų galimi veiksmai, vartotojų susidomėjimo laipsnis ir kt. tiksliausia pradėti teikti paslaugą tada, kada prognozuojamas didžiausias naujos paslaugos pardavimas.

Kur? Priklausimai nuo paslaugą teikiančios įmonės dydžio ir paslaugos apimtys, paslaugą tikslinga siūlyti lokaliai, tam tikrame regione, keliuose regionuose, nacionalinėje rinkoje, tarptautiniu mastu. R. Kuvykaitė (2001) siūlo ekspertiniu metodu įvertinti rinkos patrauklumą ir įmonės pozicijas rinkoje, remiantis gautais rezultatais sudaryti matricą, kurios duomenis ir padės išsirinkti tinkamiausią naujos paslaugos teikimo rinką.

Kaip? R. Kuvykaitė (2001) būsimiems paslaugos vartotojams apie naują paslaugą rekomenduoja pranešti vykdant intensyvią reklamą, nes potencialūs vartotojai gal ir žino apie naują paslaugą, tačiau vartoja seną paslaugą, atitinkančią jų poreikius ir neturi rimtos priežasties pasirinkti naują. Šiuo atveju ir tikslinga intensyvi reklama, padedanti greičiau pasiekti vartotojų sąmonę. Be reklamos, labai svarbus paslaugos patrauklumo elementas yra jos kaina, nes būtent ji gali nulemti naujų paslaugų sėkmę.

Apibendrinant teorines nuostatas, atsižvelgiant į turimo objekto specifiką, iškeltai problemai nagrinėti sudaromas modifikuotas naujos paslaugos kūrimo modelis. Įmonė priklauso smulkaus ir vidutinio verslo įmonių kategorijai, šiuo metu teikia dviejų paslaugų kompleksą: maitinimas kavinėje ir išvažiuojamieji banketai. Daroma prielaida, kad naujos paslaugos kūrimui šioje įmonėje būtų tinkamas paprastesnis modelis (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Paslaugos kūrimo modelis pagal tyrimo objekto specifiką

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Kriaučioniene (2005)

Naujos paslaugos sėkmingumas priklausys ne vien nuo jos kūrimo vadovaujantis visais numatytais etapais, bet ir nuo personalo atsakingumo, kompetencijos bei pasirengimo.

Apibendrinus minimus aspektus, galima teigti, kad kuriant ir diegiant naujas paslaugas, svarbu apibrėžti paslaugų specifiką, o siekiant mažesnių sąnaudų naujų paslaugų diegime, pasinaudoti naujų paslaugų kūrimo siūlomais metodais.

Verslo aplinkų apžvalga

Nepriklausomai nuo įmonės specifikos, ar parduoda prekes ar paslaugas, ji veikia tam tikroje aplinkoje, kuri nuolat kinta. Įmonė, siekdama sėkmingos veiklos, turi nuolat stebėti, vertinti ir prisitaikyti prie kintančios aplinkos V. Pranulis ir kt. (2008). E. Vitkienė (2004) išskiria du aplinkos tipus, kurie daro tiesioginę arba netiesioginę įtaką įmonės veiklai. Tai: makroaplinka ir mikroaplinka.

Makroaplinką P. Kotler ir kt. (2003) apibūdina kaip dinamišką, nuolat kintančią aplinką, kuri įtakoja visų ekonomikos šakų subjektų veiklą koordinavimą ir perspektyvų prognozavimą. Pagrindinis

makroaplinkos bruožas yra tas, kad jis veikia įmonių veiklą ir plėtros galimybes, tačiau pati įmonė jų keisti ar tiesiogiai įtakoti negali. Įvairūs autoriai, priklausomai nuo jų požiūrio ir tyrimo tikslo, išskiria nevienodą makroaplinką sudarančių elementų skaičių, bei suteikia jiems kitokius pavadinimus ir turinį. Dažniausiai yra skiriamos ir nagrinėjamos tokios makroaplinkos:

- ekonominė,
- socialinė – kultūrinė,
- politinė – teisinė,
- mokslinė – technologinė.
- gamtinė.

Ekonominė aplinka, kaip pastebi E. Vitkienė (2004), tai pagrindinė rinkos sąlyga. Ekonominę aplinką įtakoja daugelis rodiklių: kainų, pajamų, kaupimo lygiai, kredito gavimo galimybės, nedarbas, infliacija, perkamoji galia, fiskalinė politika, BVP kitimo tendencijos ir pan.

Socialinė – kultūrinę aplinką apibūdina demografiniai parametrai (populiacija, amžiaus struktūra, šeimos dydis, šeimyninė padėtis bei visuotiniai įsitikinimai), vartotojų norai ir poreikiai, vertybės, kultūros paveldas E. Vitkienė (2004).

Politinė – teisinė aplinka apima visuomenės politinių struktūrų veiksmus ir teisės aktus V. Pranulis ir kt. (2008). Reikia pažymėti, kad tai sudėtinga aplinka, nes Lietuvoje nuolat kintantys įstatymai apsunkina įmonių veiklą, tačiau įmonėms privalu laikytis teisės normų.

Mokslinė-technologinė aplinka apima mokslo žinių ir jų praktinio taikymo poveikį. Technologinė pažanga susijusi su naujų prekių ir paslaugų teikimu, paslaugų paketo įvairinimu bei tobulinimu, kas įtakoja naujų vartotojų atsiradimą arba jau esamų vartotojų norų bei lūkesčių keitimą. E. Vitkienė (2004).

Gamtinė aplinka apima klimato sąlygų, gamtos išteklių, jų naudojimo ir aplinkosaugos priemonių įtaką verslui. V. Pranulis ir kt. (2008). Šiai dienai, kai gamtos saugos klausimai tapo valstybės vienais iš svarbiausių sprendžiamų klausimų, o tai neišvengiamai įtakoja ir verslą.

Įmonės, kurios siekia produktyvios veiklos, atlieka PEST (politinių, ekonominių, socialinių-kultūrinių, technologinių aplinkų) analizę.

Mikroaplinkai E. Vitkienė (2004) priskiria tiekėjus, tarpininkus, vartotojus, konkurentus, kontaktines auditorijas. V. Pranulis ir kt. (2008) tai pačiai aplinkai priskiria partnerius, pirkėjus ir konkurentus, kurie daro tiesioginę įtaką įmonės veiklai, ir, atitinkamai, įmonė daro įtaką minėtų aplinkų veiklai.

Pirkėjai arba vartotojai yra pagrindiniai mikroaplinkos dalyviai prekių ar paslaugų teikimo procese, tad jie ir daro didžiausią įtaką įmonės veiklai. Pirkėją galime apibūdinti kaip fizinį ar juridinį asmenį, dalyvaujantį prekių ar paslaugų piniginiuose mainuose. Įmonei, siekiančiai pažinti savo vartotoją, svarbu jį išskirti, žinoti jo norus, pageidavimus, lūkesčius bei specifines ypatybes (R. Virvilaitė, 2012).

Konkurentai. Labai retas atvejis, kai įmonė rinkoje būna vienintelė, paprastai, kuo prekė ar paslauga yra populiareesnė ar reikalingesnė, tuo siūlančiųjų jas yra daugiau. V. Pranulis ir kt. (2008) konkurentus apibūdina kaip rinkos dalyvius, siūlančius pirkėjams tuos pačius ar panašius poreikius tenkinančias prekes, todėl natūralu, kad tarp įmonių vyksta nuolatinės varžybos dėl pirkėjo. Konkurentus, kaip ir vartotojus, reikia pažinti. R. Virvilaitė, (2012) siūlo siekti to tikslo pirmiausiai identifikuojant, po to – vertinant konkurentus. Pažindama savo konkurentą, kiekviena įmonė lengviau prognozuoja bei planuoja savo veiklą.

Tiekėjai taip pat yra labai svarbūs mikroaplinkos veikėjai, V. Pranulis (2008), E. Vitkienė (2004), R. Virvilaitė (2012) tiekėjus apibūdina kaip organizacijas ar pavienius asmenis, aprūpinančius įmones ir jų konkurentus reikiamomis materialinėmis bei nematerialinėmis priemonėmis. Anot R. Drejerio (2011), tinkamas tiekėjų ir tiekimo būdų pasirinkimas lemia siūlomų prekių ar paslaugų kokybę, savalaikiškumą bei konkurencinį pranašumą.

Maitinimo įmonės „Arkos“ verslo aplinkos

Kavinė „Arkos“ įsikūrusi pačiame miesto centre – Vilniaus gatvės pėsčiųjų dalyje, sėkmingai veikia dešimtmetį. Kavinės interjerą ir eksterjerą planavo žinomi miesto architektai, kurie sugebėjo sukurti išskirtinę, jaukią, menišką aplinką. Jos detalės primena senovę, jos išpūdį pagilina arkos, freskos lubose, medinės sijos, ažuolinės grindys, skulptūros. Tai jauki ir erdvi aplinka, talpinanti apie 150 svečių. Kavinėje „Arkos“ sumontuotas vienas iš moderniausių Šiauliuose virtuvės įrangos kompleksas. Profesionaliai parinktas gamybos personalas, jo pagaminti patiekalai tenkina daugumos lankytojų skonius. Kavinė siūlo savo lankytojams ne tik maistą, bet ir smagų laisvalaikį šokant (yra šokių aikštelė) ar stebint sporto bei kitus renginius dideliame ekrane. Maitinimo įmonė turi atskirą 30 vietų patalpą,

skirtą banketams, furšetams ar kitoms progoms švęsti. Vasaros metu kavinė aptarnauja lankytojus lauko terasoje.

Kavinės „Arkos“ veiklai turi įtakos makro bei mikroaplinkos. Vienas iš svarbiausių makro aplinkos veiksmų verslo sėkmei bei plėtrai yra ekonominė šalies aplinka. Ekonominė šalies situacija analizuojama per kainų, pajamų, kreditavimo, BVP augimo lygį, nedarbą, infliaciją ir kt. Keturis kartus per metus Lietuvos Bankas analizuoja, vertina, prognozuoja esamą ir numatomą ekonominę situaciją Lietuvoje ir apie tai informuoja visuomenę. Paskutinės Lietuvos Bankas ataskaitos, pateiktos 2014 metų gruodžio mėnesį, duomenimis, Lietuvos ūkis ir toliau auga, nes jį palaiko vidaus paklausa, ypač – didėjantis privatus vartojimas. Jį savo ruožtu skatina gerėjanti padėtis darbo rinkoje, didesnis realus darbo užmokestis. Pagal esamą ekonominę situaciją, galima numatyti kad vartojimo lygis išliks ir truputį didės, o tai gali įtakoti ne tik stabilų bet ir pamažu augantį potencialių lankytojų skaičių.

Vertinant socialinę-kultūrinę aplinką, svarbu įvertinti demografinės tendencijas, šeiminių padėčių, vertybių sampratą, vartotojų poreikius. Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, bendradarbiaudama su Valstybiniu statistikos departamentu ir savivaldybėmis, pateikia Lietuvos socialinį žemėlapi, kuriame nurodomi demografiniai pokyčiai, aptariama socialinė gyventojų padėtis. Duomenys rodo gyventojų skaičiaus mažėjimą, taip pat ir Šiauliuose. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įvardija pagrindinę priežastį – emigraciją. Tačiau kavinės „Arkos“ savininkai pastebi ne tik blogąją emigracijos pusę, bet ir gerąją: periodiškai grįžtantys emigrantai, įgiję papildomų pajamų ir turėdami didesnes finansines galimybes, keičia savo vertybes ir kultūrinius požiūrius, demonstruoja išskirtinius maitinimosi poreikius ir skonius. Jie pageidauja aukšto aptarnavimo lygio, siūlomų paslaugų įvairovės, tuo pačiu nurodo galimas naujoves, jų įgyvendinimo būdus ir galimybes. Įmonės savininkai pastebi kintančius nuolatinių lankytojų pokyčius – jie nebe tokie konservatyvūs, jie reiklesni ir imlesni naujovėms, palyginant su lankytojų poreikiais kavinės darbo pradžioje prieš dešimtį metų.

Politinė-teisinė aplinka. Kiekviena įmonė, nepriklausomai nuo jos vykdomos veiklos privalo laikytis nustatytų normų, įtvirtintų nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose. Maitinimo įmonės veiklą reglamentuojantys teisės aktai yra ypač svarbūs ir privalomi įgyvendinti, nes maitinimo verslas glaudžiai susijęs su visuomenės sveikata. Pagrindiniai nacionaliniai reikalavimai maisto saugai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos maisto įstatyme (2000), nustatančiame maisto tvarkymo reikalavimus, valstybės institucijų kompetenciją maisto saugos srityje ir maisto tvarkymo subjektų pareigas bei atsakomybę. Kavinėje „Arkos“ maisto sandėliavimas, paruošimas bei gamyba vykdoma griežtai laikantis visų maisto saugą bei higieną reglamentuojančių teisės aktų. Tai užtikrina lankytojams pateikiamo maisto kokybę. Tačiau gali stabdyti kai kurių naujų patiekalų gamybą, pavyzdžiui, lankytojų lūkesčiai dėl konditerijos gaminių pasirinkimo įvairovės gali būti neįgyvendinti dėl itin aukštų higienos reikalavimų gaminiams, kai naudojami mažai termiškai apdoroti kiaušiniai, pienas ir sviesto produktai – šiuo metu maitinimo įmonei nepakanka patalpų.

Mokslinė-technologinė aplinka stipriai veikia verslo plėtrą, nes šiandien esama įvairiausių naujų technologijų pasiūla keičia rinkas ir jos poreikius, taip pat ir maitinimo verslo galimybes. Dabartiniai technologiniai įrengimai ne tik leidžia lankytojams pasiūlyti naujų patiekalų, bet sudaro sąlygas juos pagaminti ir pateikti greičiau nei įprastai. Be to, atitinkamos technologinės įrangos buvimas suteikia galimybę pasigaminti maistą, jį laikyti ne tik tam skirtoje stacionarioje patalpoje, bet ir pasirinktoje vietoje už maitinimo įmonės ribų.

Gamtinė aplinka. Šiandien yra viena iš labiausiai nagrinėjamų problemų yra gamtinių išteklių naudojimas, jų taupymas bei gamtos taršos klausimai. Verslininkas, veikdamas tokioje aplinkoje, turi labai atsakingai įvertinti savo veiksmus, atsakyti į klausimą: ar mano verslas yra palankus gamtai? Galima teigti, kad kavinės „Arkos“ veikla yra organizuojama taip, kad nepažeistų gamtosauginių reikalavimų: tiek atliekų tvarkymas, tiek energiją taupančios įrangos naudojimas demonstruoja atsakingą požiūrį į gamtinę aplinką.

Apžvelgus makroaplinkas, kuriose veikia kavinė „Arkos“, galima teigti, kad visos jos yra palankios šiuo metu vykdomai veiklai ir leidžia plėsti paslaugų spektrą, itin įžvalgiai vertinant galimus demografinės aplinkos trukdžius.

Maitinimo įmonė negali paveikti makro aplinkos. Tačiau mikroaplinkoje gali priimti sprendimus ir pasirinkti sritis, atitinkančias įmonės potencialą bei poreikius plėtrai. Tyrimo metu kavinės „Arkos“ vadovai nurodė, kad iki šiol vykdytai veiklai didžiausią įtaką patyrė iš vartotojų, konkurentų ir tiekėjų aplinkų. Reitinguodami galimus teigiamus ir neigiamus veiksmus naujos keiteringo paslaugos įvedimui, kavinės vadovai pateikė argumentu, kad vartotojų ir tiekėjų aplinkos yra itin svarbios (žr. 2 paveikslą).

2 pav. Mikroaplinkos, labiausiai paveikiančios keiteringo paslaugą

Šaltinis: sudarė autorė

Vartotojai, jų poreikiai bei lūkesčiai labiausiai veikia kavinės „Arkos“ mikroaplinką: „Jei lankytojiui įtiksi, jis pas tave vėl ir vėl sugrįš“, – taip teigia kavinės savininkai. Be to, jie vadovaujasi vadybos teoretikų teiginiu, kad gera informacija perduodama kitiems 4 asmenims, bloga – kitiems 24 asmenims. Dešimties metų darbo praktika patvirtina šią nuostatą, todėl patenkintas lankytojas yra pats svarbiausias sėkmingo verslo veiksnys. Kavinė nuolat tikrina, kontroliuoja ir tobulina tiek gamybos procesus, tiek aptarnavimo kokybę, siekdama kad lankytojas visada būtų patenkintas. Maitinimo įmonė, orientuodamasi į vidutines ir didesnes pajamas gaunančius lankytojus, atsižvelgia ir į jų aukštesnius reikalavimus, poreikius bei lūkesčius.

Konkurentai – tai kiti rinkos dalyviai, siūlantys tokias pat ar panašias prekes ar paslaugas. Maitinimo paslaugas teikiančių įmonių Šiauliuose ir Šiaulių apylinkėse užregistruota 82. Tačiau ne visos jos yra konkurentai, nes siūlo skirtingus patiekalus ir/ ar paslaugas. Kavinė „Arkos“ išskiria tik tuos pagrindinius konkurentus, kurie veikia miesto centre, teikia panašų patiekalų asortimentą, orientuojasi į tokį pat klientą ir tenkina panašius lankytojų poreikius. Tyrimo metu informantai išskyrė kavinę „Kapitonas Morganas“, o įvertinę jos stipriąsias ir silpnąsias puses, prognozuoja savo veiksmus. Klaipėdoje keiteringo paslaugą siūlo „Friedricho pasažas“, Vilniuje esantis viešbutis „Radisson Blu Royal Astorija“ ją tiekia tik Vilniuje ir Trakuose.

Tiekėjų pasirinkimas maitinimo versle gali lemti pateikiamo maisto kokybę, pasirinkimo platumą bei pristatomų prekių ir žaliavų savalaikiškumą, o tai gali didinti konkurencingumą. Ilgas, kruopštus, atsakingas darbas pasirenkant tiekėjus lėmė kavinėje pateikiamų gaminių kokybę ir įvairovę.

Išanalizavus kavinės „Arkos“ mikroaplinką, nustatyta, kad nuolatinių klientų būvimas demonstruoja jų pasitenkinimą teikiamomis paslaugomis. Panašias paslaugas teikiančių konkurentų yra nedaug, tinkamai parinkti tiekėjai leistų pradėti ir net plėtoti keiteringo verslą.

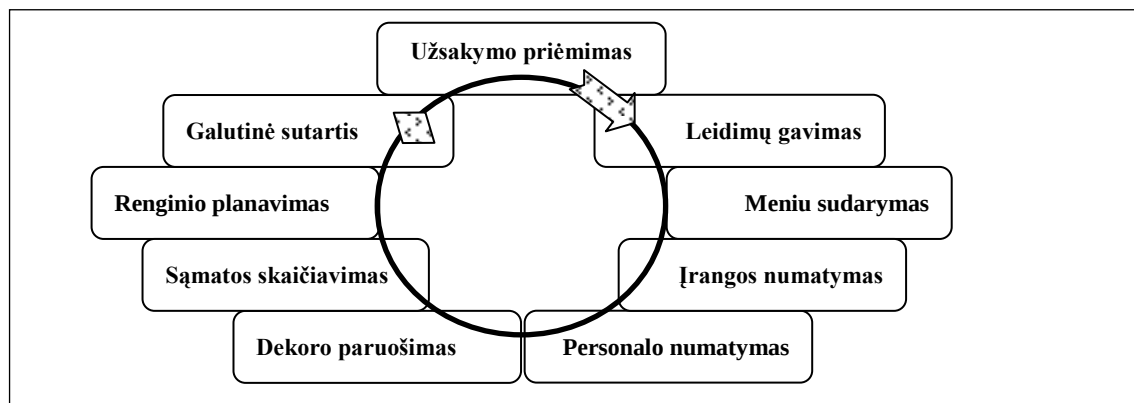
Keiteringo paslaugos kūrimo vizija

Pagrindinė kiekvienos maitinimo įmonės veikla yra ruošti patiekalus bei gėrimus, organizuoti jų pardavimą ir suvartojimą. Dažna maitinimo įmonė organizuoja papildomas paslaugas, renginius, pramogas, skatinančias ir papildančias pagrindinę veiklą, tuo pačiu sukuriančias maitinimo įmonės paslaugų didžiausią pridėtinę vertę. Maitinimo įmonės, siekdamos ilgalaikio konkurencingumo, turi ne tik atnaujinti meniu, bet ir pasiūlyti naujų paslaugų. Keiteringo paslaugos vizijos kūrimas apima: naujo produkto kūrimo etapus, verslo aplinkų analizę, bei paslaugos organizavimo modelį.

Sąvoka „cater“, verčiant iš anglų kalbos, reiškia aprūpinimą maistu, o „catering“ – visuomeninį maitinimą. Keiteringas – tai restorano lygio patiekalų tiekimas su aptarnaujančiu personalu į užsakovo pageidaujamą vietą. Be stalo serviravimo ir patiekalų pateikimo užsakovai neretai pageidauja ir papildomų paslaugų: patalpų, kur vyksta iškilmės, renginiai ar verslo susitikimai dekoravimo, svečių aptarnavimo ir kitų, svečių komfortą užtikrinančių elementų. Keiteringo paslauga – tai ne išvažiuojamieji banketai, kuriuos siūlo dažna maitinimo įstaiga. J. R. Wolker (2013) sako, kad keiteringo paslauga žymiai platesnė, nei išvažiuojamieji banketai, nes ji apima maisto tiekimą į pageidaujamą vietą, dekoravimą bei restoraninio lygio aptarnavimą. Pirmasis keiteringo paslaugos atvejis užfiksuotas 1778 m. JAV Filadelfijoje. Seras Cesario Cranshell suorganizavo britų generolo Wiliamo Hove išvykimo puotą. Keiteringo paslauga pradėjo formotis 1820 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. Šios paslaugos tęsėju laikomas Robertas Bogle, kuris sujungė maisto pateikimą ir aptarnavimą į vieną sklandžią visumą. 1840 m. keiteringo paslaugos buvo pritaikytos viešbučiuose. Šiandien keiteringo paslaugą epizodiškai teikia kai kurie viešbučiai, privačios ir nedidelės maitinimo įmonės. Kitas šios paslaugos pavyzdys – nuo 1999 metų Kalifornijoje veikianti OITF organizacija (Outstanding In The Field), kuri, bendradarbiaudama su ūkininkais, dengia stalus kalnuose, paplūdimiuose, pievose, daržuose, olose, vynuogynuose, ant stogų ir kitur. Šios paslaugos populiarumas JAV, paskatino organizaciją artimiausiu metu pasiūlyti paslaugą Europoje.

Keiteringo paslaugos organizaciniai pagrindai ir esminiai požymiai ir principai yra žinomi. Tačiau kiekviena atskira įmonė, ketinanti išplėsti savo veiklą keiteringo paslauga, privalo atsakingai apsvarstyti naujos paslaugos kūrimo procesą, kurio supaprastintas modelis buvo pateiktas 1 paveiksle. Visi nurodyti penki etapai yra vienodai svarbūs, todėl kavinėje „Arkos“ nauja paslauga turėtų būti vystoma laikantis modelyje nurodytos sekos. Tačiau visi svarstymų rezultatai turi būti susieti su įmonės specifika, turimais ištekliais, personalo potencialu.

Atlikus keiteringo paslaugos kūrimo procesą, įvertinus aplinkas, seka kitas svarbus etapas – organizacinių veiksmų numatymas. Jų realizavimui tikslinga sudaryti paslaugos organizacinį modelį (žr. 3 paveikslą).

3 pav. Keiteringo paslaugos organizacinis modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Kavinei „Arkos“, organizuojant keiteringo paslaugą, rekomenduojama remtis patektu organizaciniu modeliu, kuris leistų įvertinti ne tik turimus išteklius, bet ir numatyti reikiamo inventoriaus, technikos, kitų priemonių, personalo poreikį.

Keiteringo paslauga pradedama vykdyti nuo užsakymo priėmimo. Keiteringo paslaugos sėkmingam realizavimui būtinas asmuo, koordinuosiantis visą paslaugos procesą nuo pradžios iki pabaigos. Kavinėje, pagal įvairių veiklų pasiskirstymą tarp vadovaujančių asmenų, funkcijas, susijusias su maitinimo ir papildomų paslaugų organizavimu, vykdo įmonės vedėja. Vedėjai, priimančiai užsakymą, svarbu išsiaiškinti planuojamo renginio pobūdį, šventės progą, laiką, žmonių skaičių, svečių amžių bei lytį, pageidaujamą vietą, planuojamą biudžetą, dar svarbu išsiklausti į kliento specifinius pageidavimus.

Apibendrinus kliento pageidavimus, parinkti keletą šventės specifiką ir kliento pageidavimus atitinkančių vietų tam, kad klientui būtų galimybė pasirinkti iš kelių variantų arba keli pasirinkti variantai naudingi organizatoriams – negavus leidimų vienai vietai, liktų kiti variantai. Jei numatyta vieta/- os randasi ne privačioje valdoje, pavyzdžiui parko aikštelėje ar ant ežero kranto, gauti atitinkamus leidimus, kuriuos išduoda savivaldybės aplinkos skyrius, prieš tai suderinus su aplinkosaugos specialistais. Šią užduotį taip pat gali atlikti kavinės vedėja, arba deleguoti kitam darbuotojui.

Meniu sudarymas. Priklausomai nuo šventės specifikos ir vietos, svečių amžiaus ir lyties, užsakovo pageidavimų, sudaromas meniu. Meniu sudarymas priklauso ir nuo techninių galimybių pateikti ar pagaminti atitinkamus patiekalus ne maitinimo įmonės patalpose. Meniu sudarymą paprastai vykdo vedėja, derindamasi su virtuvės šefu.

Įrangos numatymas. Numačius šventės vietą, meniu, galima prognozuoti reikiamos įrangos ir kitų priemonių poreikį. Organizuojant renginį uždarose patalpose, kuriose yra virtuvė, reikalingos įrangos ir priemonių poreikis gali būti minimalus, tačiau organizuojant renginį vietovėje, nepritaikytoje maitinimo paslaugoms teikti, inventoriaus poreikis gali kisti nuo pateikiamo meniu ir kitų renginio sąlygų: gali reikėti automobilio, atitinkančio maisto saugos reikalavimus, kuriame tilptų stalai, kėdės, indai, įrankiai, marmitai, šaldytuvai, kilnojama viryklė, indų plovimo įranga, talpos maisto produktams, dekorų priemonės ir kt.

Personalo poreikį planuoja paslaugos koordinatorius. Priklausomai nuo organizuojamo renginio dydžio, bei specifikos, priklausys ir personalo poreikis. Jei šventės apimtis nedidelė, gali pakakti ir turimo personalo, bet jei šventė didelės apimties, turėtų būti numatytas papildomo personalo poreikis ir numatytos jo pasamdymo galimybės. Siūlant keiteringo paslaugą reikalingas kompetentingas tiek gamybos, tiek aptarnaujantis personalas. Kur įgyti šiai paslaugai teikti reikalingų žinių? Vienas iš būdų,

prisijungti prie OITF organizacijos ir pabūti savanoriu. Čia pirminės patirties įgijo ne vienas pradedantis virtuvės šefas, ar aptarnaujančio personalo darbuotojas, tame tarpe ir keletas lietuvių.

Dekoro paruošimas. Jokia šventė neatrodys graži be puošybos elementų, juos ir turi numatyti, parinkti ir paruošti atsakingas asmuo. Šiai užduočiai atlikti gali būti samdomas specialistas, jei tokio nėra įmonės viduje.

Sekantis organizacinio modelio etapas – sąmatos skaičiavimas. Šią užduotį vykdo buhalterijos darbuotojas. Paprastai numatomų išlaidų skaičiavimas atliekamas visuose organizacinio modelio etapuose tam, kad galutinės išlaidos neviršytų kliento numatomo šventei skirti biudžeto.

Sėkmingam renginiui svarbus organizavimo etapas. Jame sudaromas visų numatomų veiksmų detalus planas: numatomos visos užduotys, joms atlikti reikalingos priemonės bei atsakingas asmuo, kuris tiesiogiai pavaldus pagrindiniam keiteringo paslaugos koordinatoriui – kavinės vedėjai.

Galutinė sutartis derinama su užsakovu, aptariant šventės eigą, detales, sąmatą. Priėmus bendrą ir galutinį sprendimą, prieinama prie keiteringo paslaugos realizavimo.

Kavinė „Arkos“ jau siūlo išvažiojamųjų banketų paslaugą, kuri yra keiteringo sudedamoji dalis. Šiai paslaugai realizuoti įmonė turi reikiamą inventorių ir apmokytą personalą. Įvertinant turimus išteklius, lengviau prognozuoti keiteringo paslaugos teikimo viziją. Keletas įmonės nuolatinių klientų, žinančių apie keiteringo paslaugą, kreipėsi į vadovus su pageidavimu išbandyti tokią paslaugą. Šie klientai galėtų būti bandomosios rinkodaros dalyviais.

Apibendrinus keiteringo paslaugos kūrimo etapus, galime pastebėti, kad tai daug organizacinių gebėjimų reikalaujanti paslauga, ir skiriama didesnes pajamas gaunančiam klientui. Supažindinus kavinės „Arkos“ vadovybę su keiteringo paslaugos teikimo vizija, ji mano, kad ateityje ši vizija gali būti realiai įgyvendinama.

Išvados

Išnagrinėjus naujų paslaugų kūrimo teoriją, galima teigti, kad kuriant ir diegiant naujas paslaugas, svarbu apibrėžti paslaugų specifiką ir pritaikyti kiekvienam atvejui atskirai, o siekiant mažesnių sąnaudų naujų paslaugų diegime, svarbu pasinaudoti metodiniu potencialu.

Nepriklausomai nuo verslo specifikos, jis veikia tam tikroje aplinkoje, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai įtakoja įmonės veiklą. Išskiriamos mikro ir makro aplinkos, kurios įtakoja kavinės „Arkos“ veiklą. Išanalizavus jas, galima teigti, kad ekonominė, mokslinė – technologinė, gamtinė aplinkos yra palankios maitinimo įmonės veiklai, prie politinės – teisinės aplinkos įmonė puikiai prisiderinusi ir tik socialinė – kultūrinė aplinka, kuri apima ir demografinius šalies rodiklius yra nepalanki maitinimo įmonės veiklai.

Išanalizavus kavinės mikroaplinką, galima pastebėti, kad tinkamai parinkti tiekėjai, nedidelis panašias paslaugas teikiančių konkurentų skaičius, ir rodomas nuolatinių klientų pasitenkinimas teikiamomis paslaugomis, leidžia ne tik šiam verslui gyvuoti, bet ir numatyti plėtros galimybes.

Keiteringo paslaugos kūrimo vizija, išanalizavus organizacinį modelį, įvertinus turimus resursus, ir numatomą įrangos, personalo poreikį, kavinės „Arkos“ savininkų įvertinta kaip realizuotina.

Straipsnyje pasiūlytas keiteringo paslaugos modelis gali būti pritaikytas ne tik analizuojamoje kavinėje, bet ir kitose Lietuvos maitinimo įmonėse kaip papildoma veikla, arba kuriamas kaip atskiras verslas. Pasiūlytas naujos paslaugos diegimo modelis, adaptavus kiekvienam atvejui, rekomenduojamas ir panašių paslaugų, tokių kaip išvažiuojamieji pobūviai, furšetai ir kitų švenčių, ne maitinimo įmonių patalpose organizavimui.

Literatūra

1. Bagdonienė, L., Hopenienė, R. (2004). *Paslaugų marketingas ir vadyba*. Kaunas: Technologija.
2. Bakanauskienė, I. (2008). *Personalo valdymas: vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
3. Budrevičius, A. (2007). *Prognozavimo metodai vadyboje: mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Drejeris, R. (2008). *Naujų paslaugų modeliavimas: daktaro disertacija*. Vilnius: Technika. Žiūrėta 2015 kovo 17d. per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090309_140419-82775/DS.005.0.01.ETD>
5. Drejeris, R. (2011). *Maitinimo įmonių veiklos vadyba*. Vilnius: Baltos lankos.
6. Edget, S. 1994. The traits of successful new service development, *Journal of Services Marketing* 8(3): 40–49.
7. Kotler P., at al. (2003). *Rinkodaros principai*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“.
8. Kotler, P., Keller, K.L. (2007). *Marketingo valdymo pagrindai*. Klaipėda: Logitema.
9. Kriaučionienė, M., Urbanskienė, R., Vaitkienė, R. (2005). *Marketingo vadyba*. Kaunas: Technologija.

10. Kuvykaitė, R. (2001). *Gaminio marketingas*. Kaunas: Technologija.
11. Layton, C., et.al. (2012). *Introduction to the Hospitality industry*. New Jersey: John Wiley & Sons.
12. Langvinienė, B., Vengrienė, N. (2005). *Paslaugų teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
13. Lietuvos respublikos maisto įstatymas. Valstybės žinios, 2000-04-19, Nr. 32-893.
15. Lietuvos bankas. *Lietuvos ekonomikos apžvalga*. Žiūrėta 2015 kovo 13d. per internetą <[https://www.lb.lt/lietuvos ekonomikos apzvalga](https://www.lb.lt/lietuvos-ekonomikos-apzvalga)>
16. Lukaševičius, K., Martinkus, B., Piktys, R. (2005). *Verslo ekonomika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
17. Staškevičius, J.A. (2004). *Inovatika: monografija*. Vilnius: Technika.
18. Pranulis, V.P. (2007). Marketingo tyrimai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
19. Pranulis, V.P., et. al. (2008). *Marketingas*. Kaunas: „Garnelis“.
20. Prasad, B. (1997). *Analysis of pricing strategies for new product introduction*. Pricing Strategy & Practice 5(4): 132–141. Žiūrėta per internet 2015 kovo 17d. http://brianprasad.weebly.com/uploads/2/4/3/9/24393270/analysis_of_pricing_strategies_for_new_product_introduction.pdf
21. OITF organizacijos tinklapis. <http://outstandinginthefield.ticketmob.com/eventList.cfm>.
22. Uus, I., Vaitkienė, R., Petraitė, M. (2012). *Strateginio marketingo plano rengimo metodologija: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
23. Vanagas, P. (2004). *Visuotinė kokybės vadyba: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
24. Vengrienė, B. (1998). *Paslaugų ekonomika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
25. Vijeikienė, B.; Vijeikis, J. 2000. *Inovacijų vadyba*. Vilnius: Rosma.
26. Virvilaitė, R. (2012). *Marketingo valdymas: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
27. Vitkienė, E. (2004). *Paslaugų marketingas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
28. Walker, J.R. (2013). *Introduction to Hospitality*. Prentice Hall: Person Education, Inc.

THE VISUALISATION OF CATERING FACILITIES FOR NUTRITION COMPANY "ARKOS"

Summary

The purpose of this article is to analyse catering facilities for the nutrition company ‘Arkos’. After the research was done, based on other nutrition companies within Šiauliai, and its close neighbourhood, it was realised that none of these companies provide catering services. After systemizing and evaluating other authors’ opinions, this article introduces a new vision for catering service. By creating, installing and reviewing new theories of service, it is necessary to define service specifications – and by seeking lower expenditures within these new services, thus using methodical potential. In addition, this article evaluates the nutrition company’s environment which influences its activity where it was realised that economical, scientific and technological environments are favourable for catering services, as they are also adapted to political and legal environments. Although social and cultural environments including demographic countries, indicate unfavourable prospects for a nutrition company’s activity. For nutrition company ‘Arkos’ was also proposed organizational model.

Key words: catering, new service, additional service, enterprise environment, vision.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Vaiva Pranevičienė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų bakalauras, vadybos magistras.

Darbo vieta ir pozicija: Šiaulių valstybinė kolegija

Autoriaus mokslinių interesų sritys: maitinimo įmonės, maitinimo įmonių teikiamos papildomos paslaugos

Telefonas ir el. pašto adresas: pravaiva@yahoo.com

A COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Vaiva Pranevičienė

Science degree and name: Bachelor of Social Sciences, Master in Management.

Workplace and position: Šiauliai State College.

Author’s research interests: nutrition companies, additional services provided by nutrition companies

Telephone and e-mail address: pravaiva@yahoo.com

PIRMINIO PROFESINIO MOKYMO ĮVAIZDŽIO GERINIMAS KAIP KOKYBĖS VADYBOS TOBULINIMO PRIELAIDA: PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGŲ MOKINIŲ POŽIŪRIS

Neringa Tolstych, Emilija Urnėžienė

Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras, Lietuvos edukologijos universitetas

Anotacija. Straipsnyje atskleidžiamas profesinio mokymo įstaigų mokinių požiūris į Lietuvos pirminio profesinio mokymo įvaizdį, išryškinami veiksniai, formuojantys Lietuvos pirminio profesinio mokymo įvaizdį, bei įvaizdžio gerinimo galimybės kaip kokybės vadybos tobulinimo prielaida. Nustatyta, kad mokinių požiūriu vidinis pirminio profesinio mokymo įvaizdis yra teigiamas, tačiau su neigiamu aspektu. Išorinis pirminio profesinio mokymo įvaizdis yra labiau teigiamas nei neigiamas. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimą lemia tiek teigiami, tiek neigiami veiksniai. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo priemonės yra susijusios su efektyvia profesinio mokymo įstaigų veikla viešinimo srityje, moderniu mokymo turiniu bei efektyviu dialogu su darbdaviais.

Pagrindiniai žodžiai: organizacijos įvaizdis, pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimas, visuotinės kokybės vadyba, tvarioji lyderystė.

Įvadas

Postmodernizmo visuomenėje tradicijos vertingos tiek, kiek atliepia pokyčius. Vieni iš pagrindinių postmodernios visuomenės bruožų yra pastovi bei greita žinių kaita, sparčiai tobulėjančios informacinės komunikacinės technologijos, konkurencija visose gyvenimo srityse. R. Matkevičienė (2005, p. 72) pabrėžia, kad „nuolatinis šiuolaikinės visuomenės kismas, reikalaujantis žaibiško prisitaikymo, greitos reakcijos, įvairių sričių persidengimas – visa tai yra postmoderniąją visuomenę apibūdinantys veiksniai“. Keičiantis visuomenei, kartu kinta ir politika, ekonomika, švietimas, mokslas.

Organizacija, siekdama išlikti patraukli ir šiuolaikiška, taip pat turi atliepti visuomenės iššūkius. Sėkmingai organizacijos veiklos plėtrai lemiamą reikšmę vis labiau įgyja nematerialieji aktyvai. Vienas iš jų – teigiamas organizacijos įvaizdis. Įvaizdžio aktualumą bei svarbą pabrėžia ir mokslininkai, vieningai sutardami, kad įvaizdis yra sėkmingos veiklos pamatas. V. Pranulis, A. Pajuodis, S. Urbonavičius ir R. Virvilaitė (2012, p. 443) teigia, kad „visuomenėje įsitvirtinęs palankus įvaizdis – tai geras pamatas įmonės veiklos sėkmei“. R. Matkevičienė (2005, p. 22) pabrėžia, kad „organizacijos įvaizdis nurodo organizacijos veiklos efektyvumą, organizacijos galimybes“. Bet šiandien neužtenka tik sukurti palankų organizacijos įvaizdį, reikia rūpintis nuolatiniu jo gerinimu. V. Jazdauskaitė (2004, p. 60) teigimu, „organizacijos vertė yra jos išskirtinis įvaizdis. Organizacija, norinti sėkmingai gyvuoti, turi taikytis prie „rinkos psichologijos realybės“ ir aktyviai rūpintis savo išskirtinio įvaizdžio kūrimu ir išsaugojimu“.

Šių dienų kontekste organizacijos įvaizdis tapo konkurencinio pranašumo veiksniumi. Įvaizdžio fenomeno esmė yra ta, kad jo negalima nukopijuoti, jis yra unikalus, neapčiuopiamas. Tad šiuolaikinės organizacijos įvaizdis yra pagrindinė bet kokios organizacijos vertybė.

Atlikus mokslinės literatūros analizę paaiškėjo, kad organizacijos įvaizdžio tematika yra labai aktuali tiek užsienyje (Treadwell, Harrison, 1994; Ind, 1997; Van Riel, Balmer, 1997; Karaosmanoglu, Melewar, 2006; Pampaloni, 2010; Pampaloni, Taylor, 2012 ir kt.), tiek Lietuvoje (Čeikauskienė, 1997; Taljūnaitė, 2001; Drūteikienė, 2002, 2007; Pikčiūnas, 2002; Sūdžius, 2002; Šeputienė, 2003; Jazdauskaitė, 2004; Krasauskaitė, 2004; Vitkienė, 2008 ir kt.). Lietuvos švietimo organizacijų atstovai pastaruoju metu vis aktyviau domisi organizacijos įvaizdžio įtaka sėkmingai švietimo organizacijos veiklai. Švietimo organizacijos įvaizdį tyrinėjo R. Jucevičius, P. Jucevičienė ir kiti (2003), V. Targamadžė (1996), R. Želvys (2003) ir kiti.

Šiuolaikinės visuomenės poreikiai, globalūs ekonomikos pokyčiai, pažangios informacinės komunikacinės technologijos nuolat daro įtaką švietimo kaitai. Švietimą veikiantys veiksniai yra aktyvūs, jie nuolat transformuojasi, reaguodami į aplinkos pasikeitimus. Pastaruoju metu švietimas vis aštriau susiduria su konkurencijos veiksniumi. Asmuo turi teisę pasirinkti mokymosi vietą, profesiją, mokymo įstaigą ir pan. Įstaigos pasirinkimą lemia daugelis veiksnių, bet vienas iš pagrindinių yra teigiamas organizacijos įvaizdis. Gali būti patraukli profesija, patraukli mokymo įstaiga, patrauklus diplomas, bet, deja, ne visada patrauklumo veiksnys lemia asmens teisingą pasirinkimą. Teigiamo įvaizdžio formavimo švietime tikslas turi būti ne tiek pritraukti atitinkamam švietimo sektoriui kuo didesnę auditorijos dalį, kiek suteikti asmeniui galimybę teisingai pasirinkti. Daugeliu atveju žemas švietimo sektoriaus patrauklumo rodiklis lemia tai, kad asmuo pasirenks patrauklesnį variantą, neatsižvelgdamas į savo

poreikius. Vertinant Lietuvos švietimo sistemos sektorių patrauklumą, profesinio mokymo sektorius, ko gero, susiduria su didžiausiais sunkumais. Bendrasis ugdymas ir aukštasis mokslas pritraukia didžiąją besimokančiųjų asmenų dalį. Tik 28,2 proc. vidurinio ugdymo lygio mokinių mokosi pagal profesinio mokymo programas, 8 proc. vidurinio ugdymo programų abiturientų iš karto po mokymosi baigimo renka profesinį mokymą ir net 66 proc. – aukštojo mokslo studijas (Profesinio mokymo sistemos bruožai. Lietuva, 2013).

Švietimo organizacijų pagrindinė paskirtis yra tenkinti viešąjį interesą – laikantis demokratiinių nuostatų ugdyti žmogų, vadovautis visuomenės deklaruojamomis vertybėmis, efektyviai ir sėkmingai vykdyti jai paskirtas užduotis. Todėl švietimo organizacijų nuolatinė pareiga yra ne tik tenkinti visuomenės poreikius, bet ir atsiskaityti visuomenei, kartu parodant savo vertę. Pasak L. Liesienės (2010, p. 115), švietimo įstaigų teikiamas paslaugas galima laikyti labai specifinėmis. Šios paslaugos turi tam tikrą vartotojų ratą, kurį būtina įtikinti teikiamos paslaugos patrauklumu ir kokybiškumu. Todėl, ar organizacijos įvaizdis yra sėkmingas, labai priklauso nuo to, ar yra tenkinami visuomenės interesai ir poreikiai. R. Želvys (2003, p. 124) teigia, kad „švietimo organizacijos lygiai taip pat kaip ir pramonės bei verslo organizacijos turi kurti teigiamą organizacijos įvaizdį ir aktyviai formuoti savo santykius su visuomene; antraip aplinkinis pasaulis susidarys savąjį, dažniausia nevisiškai atitinkantį tikrovę, išpūdį apie tai, kas vyksta šių organizacijų viduje“. Neįmanoma išvengti išpūdžio poveikio, net jei neturima jokios informacijos apie organizaciją ar suinteresuotumo ja. Bet viena yra aišku, kad išpūdis gali susiformuoti nevaldomai, stichiškai arba gali būti kryptingai valdomas pačios organizacijos narių. G. Drūteikienė (2002, p. 98) teigia, kad „teigiamas organizacijos įvaizdis nėra atsitiktinis, jis yra sukuriamas, pasiekiamas, o kartu ir valdomas“. Tad šių dienų kontekste sėkmingo įvaizdžio formavimas tampa vienu iš strateginių švietimo kaip organizacijos veiklos uždavinių.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžiu kaip moksliniu reiškiniu domėjosi R. Laužackas, E. Danilevičius, O. Gurskienė (2004), L. Sajienė, L. Zaksaitė (2007), S. Balevičienė, A. Valantinas (2007), V. Pruskus, S. Ignatavičius (2009), V. Liesonis, A. Čepaitė (2012) ir kiti; Europos Komisijos užsakymu atliktas specialusis Eurobarometro 369 (angl. Special Eurobarometer 369) tyrimas „Požiūris į profesinį mokymą“ (Attitudes towards vocational education and training, 2011). Nors pirminio profesinio mokymo įvaizdis tyrinėtas, tačiau pasigendama tyrimų pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo klausimais. Įvertinant šiandieninės situacijos kontekstą, profesinio mokymo sistemos atstovams yra aktualūs pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo tyrimai, paremti šiuolaikinėmis kokybės vadybos tobulinimo prielaidomis.

Atsižvelgus į minėtus veiksnius, iškeliami **tyrimo problema:** koks yra pirminio profesinio mokymo įvaizdis Lietuvoje, kokie veiksniai formuoja Lietuvos pirminio profesinio mokymo įvaizdį ir kas lemtų Lietuvos pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimą kaip kokybės vadybos tobulinimo prielaidą?

Tyrimo objektas – Lietuvos pirminio profesinio mokymo įvaizdis.

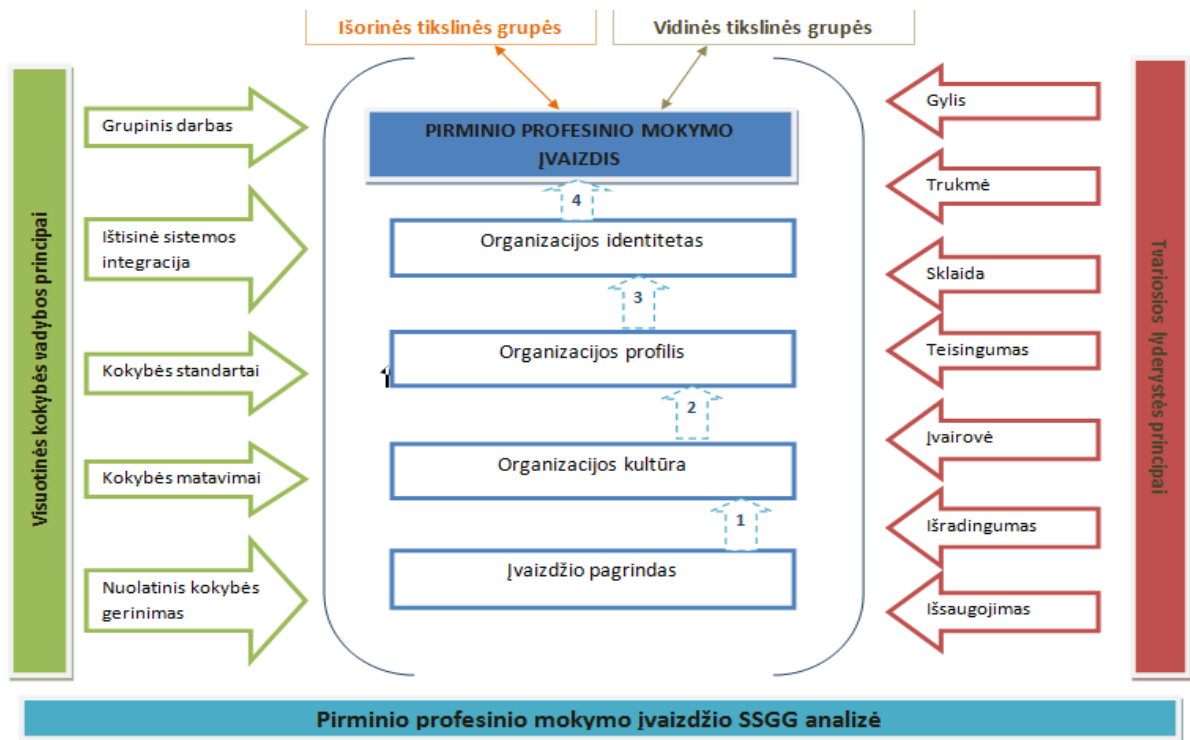
Tyrimo tikslas – išryškinti Lietuvos pirminio profesinio mokymo įvaizdžio veiksnius mokinių požiūriu, numatyti įvaizdžio gerinimo galimybes kaip kokybės vadybos tobulinimo prielaidą.

Tyrimo uždaviniai: 1) sudaryti ir teoriškai pagrįsti pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelį; 2) išsiaiškinti profesinio mokymo įstaigų mokinių požiūrį į pirminio profesinio mokymo įvaizdį atskleisti pirminio profesinio mokymo įvaizdį lemiančius veiksnius; 3) išryškinti pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo galimybes kaip kokybės vadybos tobulinimo prielaidą.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio teorinis pagrindimas kokybės vadybos kontekste

Vykdamas profesinio mokymo sistemos plėtrą, vienas iš svarbiausių uždavinių – gerinti pirminio profesinio mokymo įvaizdį. Teigiamas pirminio profesinio mokymo įvaizdis ir pagarba darbininkiškoms profesijoms labai priklauso nuo pirminio profesinio mokymo sistemos atitikimo visuomenės poreikiams bei šios sistemos gebėjimo susidoroti su staigiai besikeičiančios aplinkos iššūkiais. Būtent į šiuos paminėtus veiksnius turėtų būti orientuota valstybės profesinio mokymo politika. Reaguojant į besikeičiančios aplinkos iššūkius, pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo procesas turi būti nuolat palaikomas atitinkamomis iniciatyvomis tiek strateginiu, tiek profesinio mokymo įstaigos lygmenimis.

Siekiant efektyvaus pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo, parengtas pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelis (1 pav.).

1 pav. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelis
(pagal Drūteikiene, 2007; Vanagą, 2008; Hardgreaves, Fink, 2008)

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelio esmė – *visuotinės kokybės vadybos koncepcijos, organizacijos įvaizdžio teorijos ir tvariosios lyderystės nuostatų dermės strategija*. Šios nuostatos yra ne tik teigiamų, bet ir ilgalaikių rezultatų pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo srityje siekimo pagrindas. Visuotinės kokybės vadybos bei tvariosios lyderystės koncepcijos savo esme neprieštarauja viena kitai, o priešingai – papildo ir sustiprina viena kitą. Šių koncepcijų kartinė ašis – nuolatinis tobulėjimas, tvarios aplinkos puoselėjimas ir visuotinis dalyvavimas visose veiklose. Šių dienų kontekste visuotinės kokybės vadybos idėjos sėkmingai gali būti generuojamos tik lyderystės idėjas propaguojančių institucijų atstovų (Milosan, 2011). Tad modelio tikslas – veiksmingas pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimas, kuriant tvarią švietimo ateitį kokybės pagrindu.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelio centrinė ašis yra pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo piramidė. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo procesas yra paremtas visuotinės kokybės vadybos koncepcija bei tvariosios lyderystės nuostatomis. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelio atskaitos taškas yra pirminio profesinio mokymo įvaizdžio SSGG analizė. Vidinės ir išorinės tikslinės grupės, tiesiogiai ar netiesiogiai yra susijusios su profesiniu mokymu, daro įtaką pirminio profesinio mokymo įvaizdžiui.

SSGG analizė. Kiekvienas pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo procesas turi prasidėti nuo pirminio profesinio mokymo įvaizdžio būklės SSGG analizės. SSGG analizė turi būti atliekama periodiškai (ne tik proceso pradžioje ar pabaigoje), kad galima būtų ne tik įvertinti pirminio profesinio mokymo įvaizdžio būklę, bet ir nustatyti šios būklės pokyčio tendencijas.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo piramidė. Šią piramidę sudaro 4 įvaizdžio gerinimo lygmenys: įvaizdžio pagrindas, organizacijos kultūra, organizacijos profilis, organizacijos identitetas. Kiekvieną lygmenį apima reikšminiai elementai, iš kurių aktualiu momentu turi būti identifikuoti prioritetiniai elementai. Būtent į šiuos elementus ir nukreipiamos konkrečios priemonės ir iniciatyvos.

Visuotinės kokybės vadybos principai. Visuotinės kokybės vadybos tikslas – padėti proceso dalyviams pasiekti teigiamų pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo rezultatų, kurie tenkintų visų suinteresuotųjų pusių poreikius ir lūkesčius. Visuotinės kokybės vadybos principai – grupinis darbas, ištininė sistemos integracija, kokybės standartai, kokybės matavimai, nuolatinis kokybės gerinimas – savo esme yra tinkami pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo veikloms atlikti. Šie principai yra paremti visuotinės kokybės vadybos filosofija ir apima ir tris esmines nuostatas: visuotinės vadybos apsisprendimą siekti puikios kokybės; apsisprendimą tenkinti vartotoją bei dalyvių vadybą ir įgaliojimą.

Tvariosios lyderystės principai. Tvariosios lyderystės tikslas – ugdyti supratimą, kad įvairovė vertingesnė už bedvasį standartizavimą, atlikti pokyčius žvelgiant iš ilgalaikės perspektyvos, tausoti žmogiškuosius ir materialiuosius išteklius, ugdyti tikėjimą, kad kiekvienas ir mūsų gali būti aktyvistas bei kantrybę laukiant rezultatų (Hargreaves, Fink, 2008). Vykdamas pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo procesą, remiamasi šiais tvarumo principais: gyliu, trukme, sklaida, teisingumu, įvairove, išradingumu, išsaugojimu (1 lentelė).

1 lentelė. **Tvarumo principai** (pagal Hargreaves, Fink, 2008, p. 28-29)

Principo pavadinimas	Principo esmė	Komentaras
<i>Gylis</i>	Tvarioji lyderystė yra prasminga	Ugdamos visuotinai pripažįstamos vertybės, proceso dalyviai turi jausti ir moralinį įsipareigojimą prieš save ir kitus komandos narius.
<i>Trukmė</i>	Tvarioji lyderystė yra ilgalaikė	Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo rezultatai pasimatys daug vėliau, o šią veiklos įvertinimo rezultatai pateiks visuomenė, tad turi būti nuolat ugdomas tikėjimas ir kantrybė lyderiais bei savo atliekamo darbo prasme, lyderystė ugdoma nuolat.
<i>Sklaida</i>	Tvarioji lyderystė plinta	Lyderystė turi būti padalinta, kiekvienas proceso dalyvis turi jaustis lyderiu – siekti kuo geresnių savo darbo rezultatų, kartu jaustis savo komandos neatsiejama dalimi.
<i>Teisingumas</i>	Tvarioji lyderystė nežaloja mus supančios aplinkos, o ją aktyviai gerina	Svarbiausias dalykas švietime – socialinė atsakomybė. Nei viena profesinio mokymo įstaiga negali klestėti kitos švietimo įstaigos sąskaita. Konkurencija švietime turi tausoti aplinką, ne tik savo ugdymo įstaigos, bet ir kitų.
<i>Įvairovė</i>	Tvarioji lyderystė skatina darnią įvairovę	Proceso dalyviai turi būti atviri naujovėms, nebijoti eksperimentuoti, vengti standartizavimo ir stereotipų.
<i>Išradingumas</i>	Tvarioji lyderystė neekivoja, bet kuria materialinius ir žmogiškuosius išteklius	Vykdamas pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo veiklas nuolat turi būti rūpinimasi organizacijos kultūra ir klimatu.
<i>Išsaugojimas</i>	Tvarioji lyderystė gerbia praeitį, iš jos mokosi ir siekia kurti dar geresnę ateitį	Negalima atsisakyti praeities, ją reikia gerbti ir nebijoti ne tik atsisakyti praeityje nepasiteisiančių dalykų, bet ir pripažinti kas buvo gerai ir tą panaudoti ateities tikslams.

Vidinės ir išorinės tikslinės grupės. Vidinės ir išorinės tikslinės grupės teikia informaciją apie pirminio profesinio mokymo įvaizdžio vertę. Nuo tikslinių grupių poreikių ir vertybių priklauso pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo būdai ir priemonės. Svarbiausias dalykas yra užtikrinti grįžtamąjį ryšį, palaikyti tarpusavio dialogą tarp tikslinių grupių ir pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo proceso dalyvių.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelis yra universalus, nėra orientuotas į konkrečią tikslinę grupę ar į konkretų įvaizdžio tipą. Paradoksalu, bet pirminio profesinio mokymo įvaizdį lemia ne visuomenės aktyvūs veiksmai, bet pačios profesinio mokymo sistemos, tiksliau jos dalyvių kryptingos pastangos siekti geresnės pirminio profesinio mokymo kokybės, atliepti visuomenės iššūkius ir komunikacijos proceso dėka pranešti šią žinią suinteresuotoms auditorijoms. Tad gerinant pirminio profesinio mokymo įvaizdį tikslinga pradėti nuo vidinio pirminio profesinio mokymo įvaizdžio ištyrimo, kuris suteiks galimybę ištirti ne tik šio įvaizdžio pokyčio tendencijas bei jas kontroliuoti, bet ir įvertinti išoriniam pirminio profesinio mokymo įvaizdžiui daromą įtaką.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kaip kokybės vadybos tobulinimo prielaidos tyrimo metodologija

Siekiant numatyto tikslo, 2014 m. spalio mėn. apklausti profesinio mokymo įstaigų mokiniai. Tyrime dalyvavo 516 profesinio mokymo įstaigų mokinių (anketų grįžtamumo kvota – 86,29 proc.) iš 21-os Lietuvos profesinio mokymo įstaigos. Apklausti respondentai atstovauja 47 formaliojo profesinio mokymo programoms, todėl galima teigti, kad respondentų pasiskirstymas pagal mokymo programas yra platus ir įvairus.

Atliekant tyrimą, taikyti šie metodai: 1) mokslinės literatūros ir švietimą reglamentuojančių dokumentų analizė; 2) anketinė apklausa; 3) statistinė kiekybinė tyrimo duomenų analizė. *Mokslinės literatūros ir švietimą reglamentuojančių dokumentų analizė* leido sukurti ir teoriškai pagrįsti pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelį. *Anketinė apklausa* siekta atskleisti profesinio

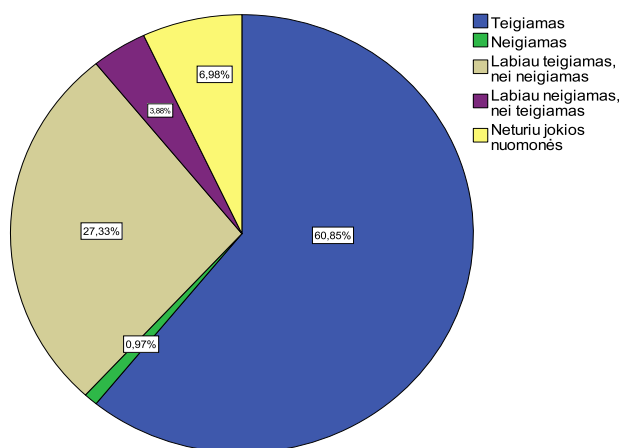
mokymo įstaigų mokinių nuostatas pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo atžvilgiu. *Statistinė tyrimo duomenų analizė* atlikta taikant kompiuterinę statistinių duomenų apdorojimo programą SPSS (Statistical Package for the Social Science) for Windows, 17 versija bei nestandartizuoti atsakymai apdoroti Microsoft Excel 2007 for Windows programa. Taikyta aprašomoji statistika (absoliučių ir procentinių dažnių skaičiavimai).

Tyrimo etika. Organizuojant bei vykdant tyrimą buvo vadovaujamasi šiais socialinių tyrimų etikos principais: *anonimiškumo*: užtikrintas tyrime dalyvaujančių asmenų bei įstaigų anonimiškumas; *geranoriškumo* ir *savanoriškumo*: gauti tyrimo dalyvių sutikimai, kiekvienas dalyvis turėjo teisę atsisakyti dalyvauti tyrime; *privatumo ir pagarbos*: dalyviai informuoti apie tyrimą, jo tikslą; *teisingumo*: tyrimo metu tyrėjas neturėjo išankstinės nuostatos apie pirminio profesinio mokymo įvaizdį, tyrė objektyviai, nuomonę grindė duomenimis (Kardelis, 2002; Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008). Kiekvienam tiriamajam buvo suteikta galimybė gauti apibendrintus tyrimo rezultatus – tyrimo dalyvis galėjo nurodyti savo elektroninio pašto adresą – į kurį bus atsiųsti tyrimo rezultatai.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo kaip kokybės vadybos tobulinimo prielaidos empirinis pagrindimas

Profesinio mokymo įstaigų mokinių požiūris į pirminio profesinio mokymo įvaizdį

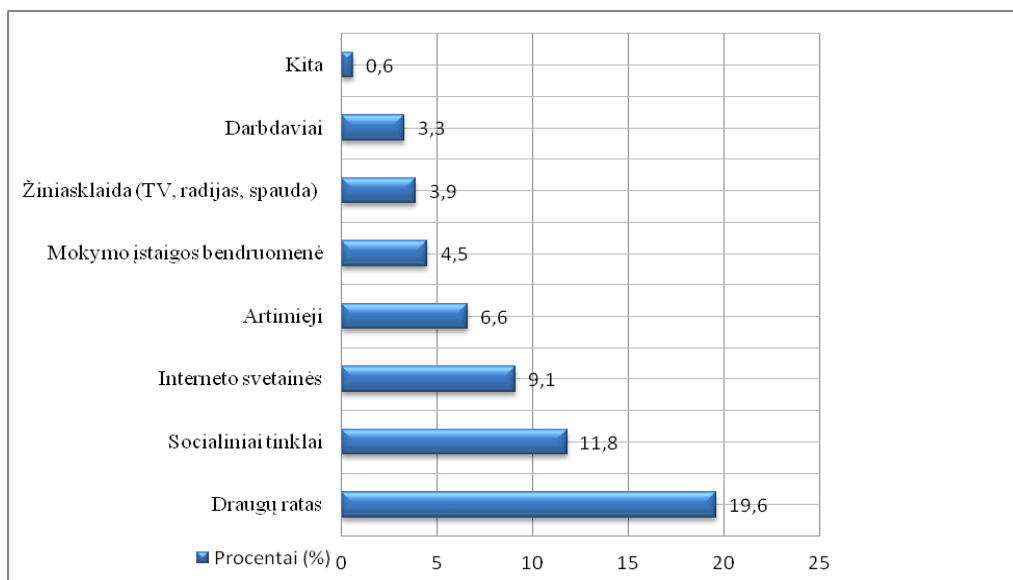
Siekiant nustatyti, koks šiuo metu yra pirminio profesinio mokymo įvaizdis profesinio mokymo įstaigų mokinių tikslinėje grupėje, respondentų buvo prašoma išreikšti savo nuostatas šio įvaizdžio atžvilgiu. Kaip parodė tyrimo duomenys (2 pav.), daugiau nei pusė (60,9 proc.) respondentų teigė, kad pirminio profesinio mokymo įvaizdis yra teigiamas, ir tik ketvirtadalis (27,3 proc.) apklaustųjų manymu, kad pirminio profesinio mokymo įvaizdis yra labiau teigiamas nei neigiamas.

2 pav. **Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio vertinimas mokinių požiūriu**

Gauti tyrimo duomenys įtikinamai parodė, kad pirminio profesinio mokymo įvaizdis profesinio mokymo įstaigų mokinių tikslinėje grupėje yra teigiamas, tačiau su neigiamu aspektu. Mokslinė teorinė analizė atskleidė, kad išorinis pirminio profesinio mokymo įvaizdis yra neigiamas. Tai neišvengiamai daro įtaką profesinio mokymo įstaigų mokinių tikslinės grupės požiūriui ir nuostatoms. Tad labai svarbu, kad pirminio profesinio mokymo įvaizdis šioje tikslinėje grupėje būtų nuolat gerinamas.

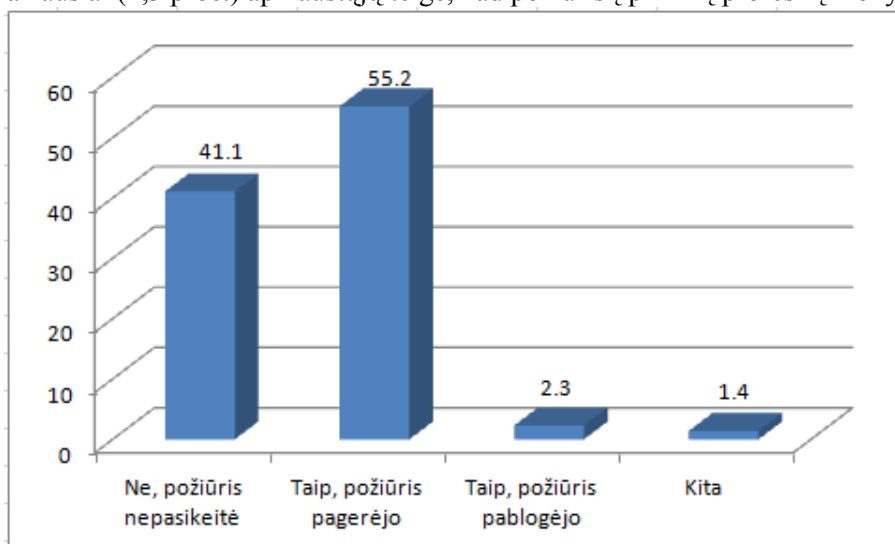
Siekiant nustatyti neigiamus pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo veiksnius, respondentų buvo prašoma pateikti informaciją, ar 2014 metais jie buvo susidūrę su neigiama informacija apie pirminį profesinį mokymą (jei taip, buvo prašoma įvardyti šios informacijos šaltinius). Daugiau kaip pusė (66,1 proc.) respondentų teigė, kad minėtais metais nesusidūrė su neigiama informacija apie pirminį profesinį mokymą, trečdalis (33,9 proc.) respondentų nurodė, kad šiais metais susidūrė su neigiama informacija apie pirminį profesinį mokymą. Kaip matyti 3 paveiksle, dažniausiai 2014 metais neigiamai apie pirminį profesinį mokymą atsiliepė profesinio mokymo įstaigų mokinių draugų ratas (19,6 proc.), socialiniuose tinkluose bendraujantys asmenys (11,8 proc.) bei respondentų artimieji (6,6 proc.). Kai kurių respondentų (4,5 proc.) teigimu, neigiamai apie pirminį profesinį mokymą atsiliepia ir profesinio mokymo įstaigos bendruomenė, kurioje respondentai mokosi. Mažumos apklaustųjų nuomone, neigiamai apie pirminį profesinį mokymą atsiliepia darbdaviai (3,3 proc.) bei žiniasklaida (TV, radijas, spauda) (3,9 proc.).

3 pav. Neigiamos informacijos apie pirminį profesinį mokymą informacijos šaltiniai

Vadinasi, galima teigti, kad profesinio mokymo įstaigų mokinių tikslinėje grupėje dažniausiai veikiantys neigiami pirminio profesinio mokymo įvaizdžio veiksniai yra susiję su profesinio mokymo įstaigų mokinių asmeniniu gyvenimu. Taip pat pačioje profesinio mokymo įstaigų bendruomenėje turėtų būti įvertintas šis neigiamas veiksnys, darantis įtaką pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimui. Atitinkamai žiniasklaidos atstovų ir darbdavių atstovų pateikiama neigiama informacija apie pirminį profesinį mokymą daro neigiamą įtaką pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimui. Kaip matyti iš tyrimo rezultatų, daugiau kaip pusė respondentų 2014 metais nesusidūrė su neigiama informacija apie pirminį profesinį mokymą, tad galima teigti, kad pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo procese neigiamų veiksnių įtaka gali būti traktuojama kaip vidutinės rizikos veiksnys.

Siekiant nustatyti pirminio profesinio mokymo įvaizdžio pokyčio tendencijas bei atskleisti šiuos pokyčius lemiančius veiksnys, respondentų buvo prašoma išreikšti savo nuostatą, įvardijant, ar pasikeitė respondentų požiūris į pirminį profesinį mokymą, pradėjus mokytis profesinio mokymo įstaigoje. Kaip parodė tyrimo duomenys (4 pav.), daugiau nei pusė (55,2 proc.) respondentų teigė, kad požiūris į pirminį profesinį mokymą pagerėjo; mažiau kaip pusė (41,1 proc.) respondentų nurodė, kad šis požiūris nepasikeitė. Mažiausiai (2,3 proc.) apklaustųjų teigė, kad požiūris į pirminį profesinį mokymą pablogėjo.

4 pav. Mokinių požiūrio į pirminį profesinį mokymą pokyčio tendencijos

Beveik pusė (40,5 proc.) respondentų įvardijo priežastis, dėl ko, jų manymu, požiūris į pirminį profesinį mokymą pagerėjo (2 lentelė).

2 lentelė. Požiūrio į pirminį profesinį mokymą pagerėjimo priežastys

Kategorija	Teiginiai	Atsakiusiųjų skaičius (N)
<i>Pranokę lūkesčiai</i>	„nes viskas yra daug geriau nei žmonės pasakoja“; „supratau, kad mokyklos lygis daug aukštesnis nei tikėjausi“; „nes čia viskas kitaip nei tikėjausi“; „nes čia yra tvarka, kurios dauguma draugų sakė, jog nebus, nes anot jų čia gi profkė“	78
<i>Kokybiškos mokymo paslaugos</i>	„stipri mokymo bazė“; „aukšta mokymo kokybė“; „mokykloje sudarytos geros sąlygos mokytis ir tobulėti“	51
<i>Palankus mikroklimatas</i>	„čia gera mokytis“; „jauki aplinka“; „dėmesingi mokytojai“; „nes gerai jaučiuosi tarp mano klasiokų ir mokytojų“	48
<i>Kvalifikuoti mokytojai</i>	„mokytojai puikiai išdėsto savo dalyko teoriją“; „mokytojai savo dalyko profesionalai“; „savo žinias perduoda detalai, aiškiai, suprantamai“; „gaunu labai daug reikalingų žinių iš itin aukštos kvalifikacijos dėstytojų“	32

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinė priežastis, dėl ko pagerėjo pirminio profesinio mokymo įvaizdis, yra pranokę respondentų lūkesčiai, nes profesinio mokymo įstaigoje situacija yra daug geresnė negu prieš tai turėtas respondentų įsivaizdavimas. Gauti tyrimo rezultatai parodė, kad pirminio profesinio mokymo įvaizdžio būklę aktyviai veikia šie teigiami veiksniai: mokymo paslaugų kokybė, aukšta profesijos mokytojų kvalifikacija, palankus organizacijos mikroklimatas. Tyrimo rezultatų analizė patvirtina mokslininkų (Laužacko, Danilevičiaus, Gurskienės, 2004; Pruskaus, Ignatavičiaus, 2009 ir kt.) darbuose pateiktas išvadas, kad visuomenėje vis dar dominuoja neigiama, realybės neatitinkanti informacija apie pirminį profesinį mokymą. Pažymėtina, kad didelė dalis respondentų nepateikė priežasčių, kodėl jų požiūris į pirminį profesinį mokymą pablogėjo, tačiau galima daryti prielaidą, kad veiksniai, susiję su pablogėjusiu požiūriu į pirminį profesinį mokymą, nėra dominuojantys. Vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių pirminio profesinio mokymo įvaizdžio efektyvų gerinimą, būtų atvirumas – kuo aiškesnės, realybę atitinkančios informacijos nuolatinis pateikimas tikslinėms grupėms.

Kaip parodė tyrimo duomenys, profesinio mokymo įstaigų mokiniai profesinio mokymo sistemą vertina palankiai. Analizuojant tyrimo duomenis nustatyta, kad stipriosios pirminio profesinio mokymo sistemos pusės yra kvalifikuotas personalas (82,4 proc.), profesinio mokymo sistemos plėtros atlieptis nuolat besikeičiančios aplinkos iššūkiams, profesinio mokymo praktinio mokymo bazės modernumas. Išryškėjo šie neigiami pirminio profesinio mokymo įvaizdžio veiksniai: vykdoma nepakankama informacijos apie teigiamus pokyčius ir esamą situaciją profesinio mokymo įstaigoje sklaida, neefektyvi profesinio orientavimo veikla profesinio mokymo sistemos atžvilgiu; mokinių, siekiančių įgyti kvalifikaciją profesinio mokymo įstaigoje, nepakankama motyvacija ir mokymosi įgūdžiai.

Analizuojant tyrimo duomenis, nustatyta, kad dominuojantis veiksnys, lemiantis asmens apsisprendimą mokytis profesinio mokymo įstaigoje, yra asmens palanki nuomonė apie konkrečią specialybę bei jo motyvacija šią specialybę įgyti (73,4 proc.). Respondentų pasirinkimą mokytis profesinio mokymo įstaigoje taip pat didžiąja dalimi lemia šie veiksniai: specialybės paklausa darbo rinkoje (59,3 proc.), stipendijos bei socialinės garantijos (67,1 proc.), teigiama bendraamžių nuomonė apie profesinio mokymo įstaigą, gauta teigiama informacija bendrojo ugdymo mokykloje, palanki geografinė padėtis, patraukli reklama apie profesinio mokymo įstaigą. Mažiausiai asmens apsisprendimą pasirinkti profesinio mokymo įstaigą lemia šie veiksniai: tėvų nuomonė, informacija apie žemus reikalavimus dėl mokymosi kokybės; mokinių mokymosi pasiekimai vidurinėje mokykloje.

Apibendrinant galima teigti, kad profesinio mokymo įstaigų mokinių tikslinės grupės požiūris į pirminio profesinio mokymo įvaizdį yra teigiamas, tačiau su neigiamu aspektu, kurį sąlygoja išorinis pirminio profesinio mokymo įvaizdis. Pirminio profesinio mokymo situacija Lietuvoje gerinti pirminio profesinio mokymo įvaizdį yra palanki.

Respondentų požiūris į pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo galimybes kaip kokybės vadybos tobulinimo prielaidą

Siekiant ištirti pirminio profesinio mokymo įvaizdį sudarančius komponentus, respondentų buvo prašoma išreikšti savo nuostatas profesinio mokymo įstaigos, kurioje mokosi, atžvilgiu. Daugeliui apklaustųjų žinoma ir suprantama profesinio mokymo įstaigos misija (72,9 proc.), jie jaučiasi saugūs ir vertinami (72,3 proc.), profesinio mokymo įstaigoje nuolat rūpinamasi mokymo aplinkos (pvz.: pamokų, mokymo priemonių ir pan.) kokybe (66,9 proc.). Daugiau kaip trečdaliui (39,1 proc.) apklaustųjų yra

žinoma profesinio mokymo įstaigos istorija. Respondentai aktyviai dalyvauja profesinio mokymo įstaigos bendruomenės visuomeniniame gyvenime (44 proc.), jiems žinomos ir artimos profesinio mokymo įstaigoje puoselėjamos vertybės (20,5 proc.). Apibendrinant tyrimo duomenis, nustatytos šios pirminio profesinio mokymo įvaizdžio elementų charakteristikos:

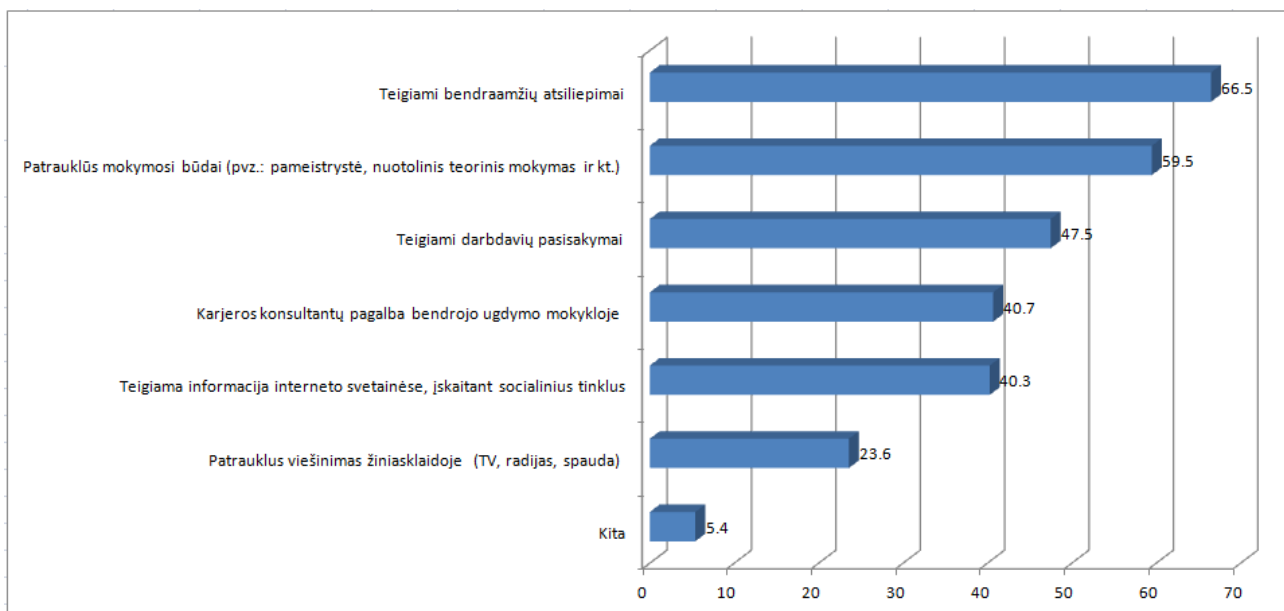
Įvaizdžio pagrindas. Profesinio mokymo įstaigos nuolat rūpinasi mokymo paslaugų kokybe, tačiau šis procesas nepakankamai viešinamas profesinio mokymo įstaigų bendruomenės nariams, nepakankamas šių bendruomenės narių įtraukimas į bendras profesinio mokymo įstaigų veiklas.

Organizacijos kultūra. Profesinio mokymo įstaigose esantis organizacijos mikroklimatas yra palankus. Mokymosi aplinka saugi ir draugiška. Į profesinio mokymo įstaigų bendruomenių gyvenimą nepakankamai aktyviai įtraukiami profesinio mokymo įstaigų mokiniai. Puoselėjamos profesinio mokymo įstaigose vertybės taip pat veiksmingai gali būti viešinamos ugdam aukštą kokybės kultūrą.

Organizacijos identitetas. Šio elemento stiprioji pusė yra profesinio mokymo įstaigų vizualinis stilius (patrauklios interneto svetainės bei kita simbolika), tačiau profesinio mokymo įstaigos nepakankamai naudoja priemones, užtikrinančias jų unikalumą. Vienas iš veiksmingų būdų stiprinti organizacijos identitetą – visuotinės kokybės vadybos filosofijos nuostatų įgyvendinimas profesinio mokymo įstaigų veikloje.

Organizacijos profilis. Tai vienas iš stipriausių pirminio profesinio mokymo įvaizdį sudarančių elementų. Profesinio mokymo įstaigų misija yra aiški ir suprantama profesinio mokymo įstaigų mokiniams. Profesinio mokymo įstaigos tinkamai ir aiškiai apibrėžia savo veiklos kryptis. Visuotinės kokybės vadybos principai gali padėti išlaikyti esamą lygį ir užtikrinti nuolatinį tobulėjimą.

Siekiant nustatyti aktualiausias pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo priemones, respondentų buvo prašoma išskirti 3 svarbiausias priemones, kurios paskatintų bendraamžius mokytis profesinio mokymo įstaigoje (5 pav.). Dauguma apklaustųjų nurodė, kad aktualiausios pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo priemonės yra teigiami bendraamžių atsiliepimai (66,5 proc.), patrauklūs mokymosi būdai (pvz.: pameistrystė, nuotolinis teorinis mokymas ir kt.) (59,5 proc.), teigiami darbdavių pasisakymai (47,5 proc.). Mažiausiai apklaustųjų nurodė, kad aktualiausios pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo priemonės yra patrauklus viešinimas žiniasklaidoje (TV, radijas, spauda) (23,6 proc.), teigiama informacija interneto svetainėse, įskaitant socialinius tinklus (40,3 proc.).

5 pav. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo priemonės mokinių požiūriu (proc.)

Apibendrinant galima teigti, kad pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo priemonės turi atliepti jaunimo poreikius ir interesus, pateikti šiai tikslinei grupei teisingą ir patrauklią informaciją jaunimui priimtina forma ir būdais; jos turi būti orientuotos į mokymo proceso modernizavimą; pateikiančios faktinę informaciją, susijusią su sėkminga absolventų patirtimi darbo pasaulyje.

Išvados

Teoriškai ir empiriškai pagrįsto pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelio centrinė ašis yra pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo piramidė, kurią sudaro įvaizdžio pagrindas, organizacijos kultūra, organizacijos profilis, organizacijos identitetas. Ši piramidė paremta visuotinės kokybės vadybos, tvariosios lyderystės principais bei pirminio profesinio mokymo įvaizdžio SSGG analize. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio kokybės gerinimo modelio esmė – visuotinės kokybės vadybos koncepcijos, organizacijos įvaizdžio teorijos ir tvariosios lyderystės nuostatų dermės strategija.

Profesinio mokymo įstaigų mokinių tikslinės grupės požiūris į vidinį pirminio profesinio mokymo įvaizdį yra teigiamas, tačiau su neigiamu aspektu, kurį sąlygoja išorinis pirminio profesinio mokymo įvaizdis. Išorinis pirminio profesinio mokymo įvaizdis yra labiau teigiamas nei neigiamas. Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimą lemia tiek teigiami (mokymo paslaugų kokybė, aukšta profesijos mokytojų kvalifikacija, palankus organizacijos mikroklimatas, kokybės užtikrinimo sistemų diegimas profesinio mokymo įstaigose, moderni mokymosi aplinka, atvirumas visuomenei, aukšta profesinio mokymo įstaigų darbuotojų motyvacija pokyčiams), tiek neigiami (visuomenės požiūris neatitinkantis realybės, per mažas darbdavių suinteresuotumas, nepakankamas pačių profesinio mokymo įstaigų bendradarbiavimas, nepakankamas visų profesinio mokymo įstaigos bendruomenės narių įsitraukimas į mokymo įstaigos veiklas, neigiama profesinio mokymo įstaigos mokinių artimųjų aplinkos, bendraamžių nuomonė) veiksniai.

Pirminio profesinio mokymo įvaizdžio gerinimo priemonės turi būti orientuotos į jaunimo nuo 14 iki 21 metų, darbo pasaulio atstovų požiūrio į pirminį profesinį mokymą gerinimą, mokymo turinio modernizavimą, efektyvaus dialogo su darbdaviais vystymą. Profesinio orientavimo veiklos profesinio mokymo atžvilgiu turi būti peržiūrėtos, kad atitiktų šiandienos profesinio mokymo tikslinių grupių poreikius. Taip pat turi būti nuolat vykdomos viešinimo veiklos, kurios formuotų tikslinių grupių požiūrį į pirminį profesinį mokymą kaip patrauklią, modernią atitinkančią darbo rinko reikalavimus mokymosi galimybę.

Literatūra

1. *Attitudes towards vocational education and training. Special Eurobarometer 369.* (2011). European Commission. Žiūrėta 2014, rugsėjo 15 per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_369_en.pdf>.
2. Balevičienė, S., Valantinas, A. (2007). Ar patrauklus profesinis mokymas Lietuvoje // *Švietimo problemos analizė*, T. 17 (6).
3. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
4. Čeikauskienė, M. (1997). *Reklama ir firmos įvaizdis*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
5. Drūteikienė, G. (2002). Organizacijos įvaizdžio kūrimas: apibendrinamojo modelio link // *Informacijos mokslai*, Nr. 22, 97-106.
6. Drūteikienė, G. (2007). *Organizacijos įvaizdžio valdymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
7. Hardgreaves, A., Fink, D. (2008). *Tvarioji lyderystė. Ar tam, ką kuriate lemia išlikti?* Versa: The Book.
8. Ind, N. (1997). *The Corporate Brand*. London: Macmillan Press Ltd.
9. Jazdauskaitė, V. (2004). Organizacijos įvaizdis (1) // *Vadovo pasaulis*, Nr. 7-8, 60-61.
10. Jucevičius, R., Jucevičienė, P., Janiūnaitė, B., Cibulskas, G. (2003). *Mokyklos strategija. Strateginio vystymo vadovas*. Kaunas: Žinių visuomenės institutas.
11. Karaosmanoglu, E., Melewar, T. C. (2006). Corporate communications, identity, and image: A research agenda // *Journal of Brand Management*, T. 14, 196-206.
12. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas.
13. Krasauskaitė, S. (2004). Įmonės įvaizdžio modelis // *Reklamos ir marketingo idėjos*, Nr. 1, 68-70.
14. Laužackas, R., Danilevičius, E., Gurskienė, O. (2004). *Profesinio rengimo reforma Lietuvoje: parametrai ir rezultatai*. Kaunas: VDU.
15. Liesienė, L. (2010). Šiaulių kolegijos reklamos priemonės: informacijos sklaidos ir įvaizdžio formavimo būdai // *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, T. 6, 114-120.
16. Liesionis V., Čepaitė A. (2012). Profesinio rengimo institucijų įvaizdžio formavimo teorinis modeliavimas // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 62, 53-67.
17. Matkevičienė, R. (2005). *Ryšiai su visuomene*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
18. Milosan, I. (2011). Studies about the Total Quality Management Concept // *Acta Technica Corvinensis – Bulletin of Engineering*, T. 4 (4), 43-46. Žiūrėta 2013, rugsėjo 20 per internetą: <<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.vpu.lt/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=35db618e-74ea-484d-86be-3840e0accdce%40sessionmgr4005&vid=39&hid=4214>>.

19. Pampaloni, A. M., Taylor, M. (2012). *What happened to the image of image? Reclaiming a foundational public relations construct*. Business Research Yearbook.
20. Pampaloni, A. M. (2010). The influence of organizational image on college selection: what students seek in institutions of higher education // *Journal of Marketing for Higher Education*, T. 20 (1), 19-48.
21. Pikčiūnas, A. (2002). Organizacijos ryšių ir institucinio įvaizdžio valdymo patirtis Lietuvos įmonėse // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 21, 147-165.
22. Pranulis, V., Pajuodis, A., Urbonavičius, S., Virvilaitė, R. (2012). *Marketingas*. Vilnius: Garnelis.
23. *Profesinio mokymo sistemos bruožai. Lietuva* (2013). Europos profesinio mokymo plėtros centras: Graikija. Žiūrėta 2014 birželio 3 per internetą: <http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/8047_Lt.pdf>.
24. Pruskus, V., Ignatavičius, S. (2009). *Profesinio mokymo patrauklumo didinimo galimybės suartinant akademinę ir technologinę mokymosi kryptis analizė. Anketinės apklausos rezultatai*. Žiūrėta 2014 spalio 3 per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/PROFES_%20PATRAUKLUM_%20ATASKAITA%20SM%20%28paskutinis%29.pdf>.
25. Sajienė, L. Zaksaitė, S. (2007). Profesinės mokyklos statusas visuomenėje ir jį sąlygojantys veiksniai // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 14, 88-101.
26. Sūdžius, V. (2002). Įmonės reputacijos ir įvaizdžio kūrimo priemonės // *Verslas: teorija ir praktika*, T. 2 (1), 59-63.
27. Šeputienė, J. (2003). Įmonės identitetas – įmonės įvaizdžio pagrindas // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2002: Ernesto Galvanausko mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 192-195.
28. Taljūnaitė, M. (2001). *Valstybės institucijų įvaizdis ir organizacinė elgsena*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidykla.
29. Targamadžė, V. (1996). *Švietimo organizacijų elgsena*. Kaunas: Technologija.
30. Treadwell, D. F., Harrison, T. M. (1994). Conceptualizing and assessing organizational image: model images, commitment and communication // *Communication Monographs*, T. 61, 63–84.
31. Vanagas, P. (2008). *Visuotinės kokybės vadyba*. Kaunas: Technologija.
32. Van Riel, C. B., M., Balmer, J., M. T. (1997) Corporate identity: the concept, its measurement and management // *European Journal of Marketing*, T. 31 (5/6), 340-355.
33. Vitkienė, E. (2008). *Paslaugų marketingas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto biblioteka.
34. Želvys, R. (2003). *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

IMAGE DEVELOPMENT OF INITIAL VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING AS A PREREQUISITE FOR THE IMPROVEMENT OF QUALITY MANAGEMENT

Summary

In today's context non-material factors acquire increasing significance for successful development of organisation activities. One of the factors is positive image of the organisation. In order to become a modern and attractive learning option that corresponds to the needs of the labour market, vocational education and training system must continuously develop the image of initial vocational education and training.

Having considered the factors mentioned **the research problem** was formulated: what is the image of initial vocational education and training in Lithuania, which factors shape the image of initial vocational education and training in the country, what would determine image development of initial vocational education and training as a prerequisite for the improvement of quality management? **The research objective:** having identified the factors of initial vocational education and training, to foresee image development opportunities as a prerequisite for the improvement of quality management.

To realise the research objective and goals the following **methods** were used: scientific literature, documents that regulate education analysis, written survey of the students of vocational education and training institutions.

On the grounds of the research, it can be claimed, that the internal image of initial vocational education and training is positive, however, with a negative aspect. The external image of initial vocational education and training is more positive than negative. The image of initial vocational education and training is influenced by the following positive factors: the quality of education and training services, high-level qualification of teachers at vocational education and training, friendly microclimate in the organisation, the establishment of quality assurance systems in vocational education and training institutions, modern learning environment, openness to the society, high employees' motivation for change. The tools of the image development of initial vocational education and training are linked with effective activities of vocational education and training institutions in the sphere of promotion, modern education and training content and effective dialogue with employers.

Key words: image of the organisation, image development of initial vocational education and training, total quality management, sustainable leadership.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Neringa Tolstych

Mokslo laipsnis ir vardas: magistro laipsnis, Lietuvos edukologijos universitetas

Darbo vieta ir pozicija: Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras, Informavimo ir administravimo skyrius, metodininkė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: profesinio mokymo kokybė, profesinis mokymas Lietuvoje, lyderystė švietime, socialiniai tyrimai švietime

Telefonas ir el. pašto adresas: 8 604 09387, nerisau@hotmail.com

Autoriaus vardas, pavardė: Emilija Urnėžienė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų daktarė, docentė

Darbo vieta ir pozicija: Lietuvos edukologijos universiteto docentė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: pedagogų rengimas, mokytojo kompetencijos, aukštosios mokyklos didaktika, profesinis mokymas

Telefonas ir el. pašto adresas: 8 606 05468, emilija.urneziene@leu.lt

A COVER LETTER OF AUTHORS

Author name, surname: Neringa Tolstych

Science degree and name: Master degree, Lithuanian University of Educational Sciences

Workplace and position: Qualifications and Vocational Education and Training Development Centre, Information and Administration Unit, Analyst

Author's research interests: quality of vocational education and training, vocational education and training in Lithuania, leadership in education, social research in education

Telephone and e-mail address: +370 604 09 387, nerisau@hotmail.com

Author name, surname: Emilija Urnėžienė

Science degree and name: Doctor's degree in Social Sciences, Associate Professor

Workplace and position: Associate Professor of Lithuanian University of Educational Sciences

Author's research interests: teacher training, teacher competences, higher education didactics, vocational education and training

Telephone and e-mail address: +370 606 05 468, emilija.urneziene@leu.lt

ŠIAURĖS
LIETUVOS
KOLEGIJA

NORTHERN
LITHUANIA
COLLEGE

STUDIJOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE 2015:
II-os tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų
medžiaga

STUDIES IN MODERN SOCIETY 2015:
Material of the Second International Scientific Conference

Mokslo darbai
Academic Papers

2015 Nr. 2

ISBN 978-9955-859-03-1

Kalbos redagavimas – autoriai atsako už straipsnių turinį. Tekstai neredaguoti.

Maketavimas – Ieva Bilbokaitė

Spausdinimas, leidyba – Lisikas Andrius

Viršelio autorė Emilija Samčenkaitė

VšĮ Šiaurės Lietuvos kolegija
Tilžės g. 22, 78243 Šiauliai
El. p. bilbokaite.ieva@slk.lt
<http://www.slk.lt>